
3 1761 07920385 7

A MAGYAR NEMZET ÖNÁLLÓSÁGÁÉRT ÉS FÜGGETLENSÉGÉÉRT VÍVOTT KÜZDELMEK TÖRTÉNETE

AZ 1505-IKI RÁKOSI ORSZÁGGYŰLÉSTŐL A RÁKÓCZI-EMIGRATIO KIHALTÁIG

DR THALY KÁLMÁN ALAPITVÁNYÁBÓL
KIADJA A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT

ELSŐ KÖTET

KÜZDELMEINK A NEMZETI KIRÁLYSÁGÉRT
1505—1526

BUDAPEST
FRANKLIN-TÁRSULAT
MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA
1917

KÜZDELMEINK A NEMZETI KIRÁLYSÁGÉRT

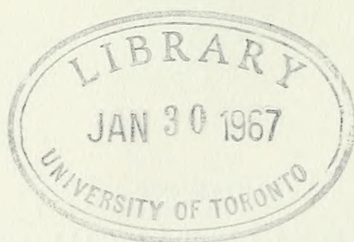
1505–1526

IRTA

SZABÓ DEZSŐ

BUDAPEST
FRANKLIN-TÁRSULAT
MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA
1917

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

ELŐSZÓ.

Thaly Kálmán, a Magyar Történelmi Társulat volt első alelnöke, Pozsonyban 1899. június 27-én kelt végrendeletében 50,000 koronát hagyott a Magyar Történelmi Társulatnak azzal a kikötéssel, hogy a Társulat ez összeget az ő nevét viselő alapítványkép kezelje és annak kamatjövedelméből három évenként megjelenendő kötetekben irassa meg «a magyar nemzet függetlenségi törekvései és küzdelmei történetét az 1505-ik évi rákosi országgyüléstől kezdve a szatmári békekötésig, ideértve még a Rákóczi-emigratio tüzetes történetét is.» Az örökhagyó úgy rendelkezett, hogy ez a munka 10—12 kötetre terjedjen.

A Magyar Történelmi Társulat a végrendeletnek megfelelően 1910 okt. 20-án tartott ülésén külön alapítólevelet adott ki a Dr. Thaly Kálmán alapítványról és megjelölte a tíz kötetre tervezett mű egyes köteteinek tárgyát. Az alapítvány Ügyrendi szabályzata egyúttal azt is kimondotta, hogy «a tíz kötet egységes műnek van tervezve s mindenik kötet úgy a végrendelet kívánsága, mint a dolog természete szerint a magyar nemzeti eszme alapján kialakult Magyarországnak más országokkal, hatalmakkal, vagy az uralkodó családdal szemben való önállóságáért vagy függetlenségéért folytatott küzdelmét tárgyalja».

A tervezett nagy mű első kötetének a nemzeti küzdelmek azon részének megírása jutott feladatul, amely az 1505-ik évi rákosi országgyüléssel kezdődik és a mohácsi vésszel végződik, a mely korszak elbeszéléséhez bevezetésül meg kellett írni az Albert király trónraléptétől a rákosi országgyűlésig lefolyt nemzeti küzdelmek történetét is. Az Ügyrendnek ez a megállapítása egészen természetes kiegészítése volt az örökhagyó rendelkezésének, mert az 1505-iki rákosi

gyülésen történtek úgyse lennének érthetők az előzmények ismerete nélkül.

A Magyar Történelmi Társulat 1912 márc. 14-én tartott választmányi ülésén jelen sorok íróját bízta meg a Dr. Thaly Kálmán alapítványából kiadandó mű első kötetének megírásával és beadott munkáját Csánki Dezső ügyvezető alelnökből, Angyal Dávid és Ortvay Tivadar választmányi tagokból álló biráló bizottság kiadásra el is fogadta.

A munka létrejötte történetének elbeszélésével kapcsolatban alólírott felhasználja az alkalmat, hogy hálával emlékezzék meg az alapítványtevőről, aki nagy adományával lehetővé tette műve kiadását és köszönetét nyilvánítsa birálói iránt, akiknek útmutatása eredményezte a kötet jelenlegi formáját.

Budapest, 1916 nov. 5-én.

A szerző.

A Habsburgok és a Jagellók első küzdelme a magyar trónért.

1437 dec. 9-én meghalt Zsigmond császár. Halálával megüresedett Magyarország és Csehország trónja is, amely országoknak birtokáért hosszú versengés korszaka kezdődött a császári méltóságban Zsigmond örökébe lépő Habsburgok és a Lengyelország trónján ülő Jagellók között. Fényes jövendő csábította az egymással küzdő két családot, mert előre lehetett látni, hogy vezető hatalma lesz Európának, amelyik közülök elnyeri a két ország koronáját. Zsigmond élete utolsó részének minden igyekezete arra irányult, hogy egyetlen leánya férjének, a Habsburg családból származó Albert osztrák hercegnek szerezze meg a magyar és cseh királyságot. Fáradozásának eredménye felől azonban nem egészen érezte magát biztonságban a császár. Az ő uralma ugyanis felélesztette hazánkban a németek iránt való ellenszenvet, ami annyira megerősítette Magyarországon a Jagellók pártját, hogy a bekövetkezendők iránt igen érdeklődő pápaság se tudott vele tisztába jönni, vajjon Zsigmond halála után a Habsburgok vagy a Jagellók közül kerül-e ki Magyarország királya.[1] Ez alkalommal azonban nem a pártok számaránya, hanem a gyors cselekvés döntött és így pár nappal Zsigmond halála után 1437 dec. 18-án már Albert volt Magyarország királya.

Albert uralkodásának érvényessége szempontjából természetesen közömbös, milyen címen jutott ő a magyar trónra, mégis az újabb osztrák történetírás a hazaitól eltérve Albert magyar királyságát nem az országgyűlésen történt

[1] Monumenta medii ævi historica res gestas Poloniae illustrantia XII. 362.

választásból, hanem őt a felesége, Zsigmond magyar király leánya révén megillető örökösödésből származtatja, úgy tüntetvén föl a dolgot, mintha nem királlyá választása, hanem királyul való elismerése történt volna meg a pozsonyi országgyűlésen.

A különben aprólékosságig menő alaposságáért dicsért osztrák történetírás Albert trónrajutásának elbeszélésekor csodálatosképen nem veszi figyelembe azon kútfők mindegyikét, amelyek a kérdés tisztázását lehetségessé teszik. Mert megemlíti ugyan, hogy Zsigmond halála előtt a magyaroknak Albertet ajánlotta utódjául, de azt már elmulasztja elmondani, milyen módon kívánta Zsigmond végső akaratának megvalósítását. Pedig e rendelkezésnek koronatanúja, Windecke, aki Zsigmond utolsó intézkedéseit feljegyezte, így ír: kérte a király a magyarokat, hogy Albertet «válaszszák királlyá és ismerjék el uralkodójuknak».[1] Ha a legjobban érdekelt fél felfogása szerint Albertnek lett volna valami joga a magyar trónra a felesége révén való örökösödés címén, Zsigmond bizonyára nem gyöngítette volna veje magyar királyságának lehetőségét azzal, hogy a biztos örökösödés helyett a választás bizonytalanságának tegye ki őt.

Windecke tudósítása mindenesetre erős bizonyíték azokkal szemben, akik Zsigmondot a magyar trón nőágon való örökösödése tanának hirdetőjekép tekintik, de az ő értesítése mégse dönti el azt a kérdést, vajjon Albertet magyar királlyá választották-e, vagy pedig magyar királynak ismerték-e el, amint ezt a két kifejezést egymásután használva találjuk Zsigmond életírója művében. Tanácsosnak látszik pár szóval ismertetni annak történetét, mint került be a történetírásba az az állítás, hogy Albert felesége örökös jogán jutott a magyar trónra.

A régebbi írók még nem tudnak se Albertnek, se Erzsébetnek a magyar trónra való örökös jogáról. Fugger a Habsburgokról szóló 1668-ban megjelent nagy művében még így ír: «A magyar rendek összegyűltek

[1] Windecke, Das Leben König Sigmunds (Geschichtsschreiber 79. B.) 294. l.

Székesfehérvárott, királyválasztó országgyűlést tartottak ott és Habsburg Albertet egyhangúlag királyukká választották».[1] Ez elbeszélésben kétségtelenül van egy jelentéktelen tévedés, az t. i. hogy Székesfehérvárat teszi meg a királyválasztás színhelyének, de ez természetes magyarázatát leli abban, hogy a koronázás tényleg Székesfehérvárott történt. Ugyanígy beszélik el Albert trónrajutását még a XIX. század első felének írói is. Aschbach 1845-ben megjelent könyvében ezt írja: Zsigmond császár kérte a magyarokat és a cseheket, hogy Albertet Magyarország és Csehország királyává válasszák.[2] A XIX. század második felének osztrák történetíróinál azonban már mást olvasunk. Huber egyelőre még minden forrás idézése nélkül úgy tudja, hogy «Albertet és feleségét, Erzsébetet már dec. 18-án egyhangúlag elismerték királyuknak a magyar főpapok, főurak és nemesek, akik nagy számmal gyűltek össze Pozsonyban».[3] Amint egyébként történni szokott, úgy most is csak a velünk egykorú osztrák történetírás igyekezett bizonyítékokat szerezni Huber állításához. A vele egyetértő Turba már tud is idézni olyan adatot, amely Albert választásáról szól ugyan, de amelyet Turba a legerőszakosabb körmönfontsággal a választás ténye ellen magyaráz.[4] Ez a bizonyság Albertnek egy keltezetlen oklevele, amelyben az áll, hogy a magyarok «Albertet királlyá, Erzsébetet királynévá való koronázásra választották».[5] Ezt Turba így magyarázza: azért választották őket a magyarok, hogy Albertet királlyá, Erzsébetet pedig királynévá koronázzák,[6] szóval a választás nem a királynak, hanem a koronázásnak szólt. A szavaknak e játékát komolyabb bizonyítékkal próbálta pótolni Wostry,[7]

[1] Spiegel der Ehren des Erzhauses Österreich 463.

[2] Geschichte Kaiser Sigmunds IV. 395.

[3] Geschichte Österreichs III. 5.

[4] Geschichte des Erbfolgerechts in allen Habsburgischen Ländern 1156—1732. 322.

[5] Albertum ... in regem coronandum ... et Elizabeth ... in reginam coronandam elegerunt.

[6] Sie bekannten, dass sie beide erwählt worden seien: Albrecht um zum König, Elisabeth um zur Königin gekrönt zu werden. I. m. 323.

[7] König Albert II. I. 51.

aki az összes reánk maradt kútfők közül Thuróczy tekintélyével akarja a kérdést eldönteni. Wostry szerint egészen bizonyos, hogy választás nem volt, mert Thuróczy azt írja, hogy Zsigmond halála után «nemsokára beiktatták Albert herceget».[1] E bizonyítási mód tudományosságát maga Wostry dönti meg, mert ugyanezen művében közöl egy egykorú levelet, mely szerint a cseheket azzal buzdították Albert megválasztására, mert «őt már Magyarországon is királlyá választották».[2]

Míg az osztrák történetírók mindenfelé elkalandoztak, hogy eldönthessék azt a kérdést, vajjon örökösödés vagy választás útján jutott-e a Habsburg családból származó első király hazánk trónjára, elmulasztották észrevenni a legközvetlenebb nyilatkozatokat, elsősorban magának az érdekelt Albertnek bizonyságtételét. Albert pedig nem is egy alkalommal emlékezett meg afelől, milyen címen bírja ő a magyar királyságot. 1438 jan. 2-án tudatja Raguzával, hogy Magyarország királyává választották.[3] 1438 jan. 9-én Frigyes osztrák herceget értesíti, hogy őt és feleségét Magyarország királyává és királynéjává választották.[4] Hogy Albert sohase feledte el, mi volt magyar királyságának eredete, arra bizonyíték az, hogy még 1439 jun. 24-ről keltezett oklevelében is megemlékezik magyar királlyá való választásáról.[5] Az 1437 dec. 18-i királyválasztásra nézve pedig nyugodtan elfogadhatjuk a királyt megbizhatóbb tanúnak mint a XIX. század gyermekét, Hubert vagy akármelyik másik osztrák történetírót.

Amennyire bizonyos azonban, hogy az első Habsburg-király választás útján jutott hazánk trónjára, ép olyan ismeretlenek választásának részletei. Az a pár adat, a mi ránk maradt, világosan mutatja, hogy Zsigmond uralkodásának

[1] Albertus dux mox introductus est.

[2] 1437 dec. 27-i levél. Als Sie dann auch zu Hungarn ... erwelet sind, als wir das Schrift haben. I. m. II. 157.

[3] Raguzai oklevéltár 408.

[4] Wir und Frau Elizabeth ... wern zu König und Königin ze Ungern erwelet worden. Teleki, Hunyadiak kora X. 11.

[5] Tempore electionis nostræ in regem. Országos levéltár. D. L. 13408.

utolsó éveiben két jelölt volt a magyar koronára: egyik Zsigmond veje, Albert osztrák herceg, akit maga az uralkodó pártfogolt, a másik Ulászló lengyel király, akit Zsigmond felesége, a Jagellókkal rokon Cilley Borbála támogatott. A két párt ereje közt aligha lehetett nagyobb különbség. Maga Zsigmond is lehetségesnek tartotta Ulászló megválasztását, de kizártnak tekintette azt, hogy ebbe a Habsburgok belenyugodjanak és épen azért ajánlotta a magyaroknak Albert megválasztását, hogy ezáltal a háborút elkerüljék.[1] Természetes dolog is volt, hogy a Habsburgok küzdelem nélkül nem akarták átengedni a Jagellóknak az utolsó Luxemburg kezében egyesült birtokokat, mert azok bírása nagyban előmozdíttata volna a Jagello-család emelkedését. Zsigmond utolsó intézkedéseivel igyekezett előmozdítani a Habsburgok törekvésének sikerét: elfogatta az Ulászló-párt vezéreit, Borbála királynét és Ország Mihály kincstartót[2], mikor pedig 1437 dec. 9-én a király meghalt, a Habsburgok magyar párthívei siettek befejezett tények elé állítani a fő nélkül maradt magyarországi Jagellopártot és dec. 18-án Pozsonyban már megtartották a királyválasztást. Tény az, hogy e korban még nem volt törvény arra nézve, hogy a kitüzőtt terminus előtt hány nappal előbb kell összehívni az országgyűlést, de az is bizonyos, hogy a Zsigmond halálától Albert megválasztásáig eltelt kilenc nap alatt komolyan még annyit se lehetett megkísérelni, hogy az országnak legalább egy jelentékenyebb részét az országgyűlésre meghívják, mert e rövid idő alatt még a meghívók se juthattak volna el mindenhová. Ennek bizonyítására elég arra hivatkoznunk, hogy a rendszeres hírszolgálatot fenntartó Velence is csak Albert megválasztása után öt nappal, 1437 dec. 23-án értesült Zsigmond haláláról.[3] El lehet gondolnunk, mit tudhatott akkor öt nappal korábban Zsigmond haláláról Magyarország. Elég, ha megemlítjük, hogy a

[1] Würden sie aber den König von Polen wählen und in das Land ziehen, so würde das Land nie ohne Kampf und Krieg sein. Windecke i. m. 348. fej.

[2] 1437 dec. 16-i levél. Wostry i. m, II. 144.

[3] Deutsche Reichstagsakten XIII. 147.

Pozsonytól nem is olyan messze eső győri káptalan négy nappal Albert választása után még mindig Zsigmond címére küldte el a tőle kért relatiót.[1]

Egészen bizonyosra vehetjük tehát, hogy a király-választásra jogosultaknak csak egy része jelent meg azon a pozsonyi gyülekezeten, amely magát országgyűlésnek nevezte. Adatok hiányában nem tudjuk eldönteni, vajjon az ország nemességének többsége vagy kisebbsége volt-e ott jelen, de maga Albert is elismert annyit, hogy némelyek hiányoztak onnét a főpapok, főurak és nemesek sorából.[2] Mivel pedig a király erősen fogadkozott, hogy a Pozsonyban jelen nem lévőket minden módon a maga részére fogja nyerni, alighanem többen hiányoztak a pozsonyi király-választásról, mint amennyien azon jelen voltak, mert néhány ember megnyerése nem lett volna oly nagy fontosságú a királyra nézve. A választás gyorsan és akadály nélkül ment végbe, mivel csak a pártbeliek voltak jelen ; a velencei követ úgy is jelentette a történteket Velencébe, hogy «Magyarország főurai Pozsonyban közös egyetértéssel királyukká választották Albertet».[3] E híradásból következik, hogy a köznemesség a választásban nem vett részt, a mi csak hasznára vált Albertnek, mert amennyire tudjuk, a köznemesség Albert-ellenes volt és a Jagellókat óhajtotta volna a magyar trónon látni ; Cilley Borbála is azzal dicsekedett, hogy a köznemesek vele tartanak.[4]

Eddig ismert adatainkból pontosan nem tudjuk megállapítani, kik voltak azok, akik a lengyel pártot megelőzve kimondták Albert magyar királyságát. Nagyobb számmal azonban aligha lehettek. Egy 1439 máj. 30-án Budán kelt oklevél[5] magában foglalja a magyaroknak Albert részére letett hűségesküjét. Az esküt letevők ráfüggesztették az oklevélre pecsételket, a rajta levő pecsétek tulajdonosai

[1] 1437. dec. 21-i oklevele az Országos levéltárban D. L. 13136.

[2] Wostry i. m. II. 148.

[3] Per barones Hungariæ in civitate Presbourg in regem Hungariæ communi concordia fuisse electum. Deutsche Reichstagsakten XII. 214.

[4] Aeneas Sylvius, Historia Boëmica 125.

[5] Eredetije a bécsi Házi, udvari és állami levéltárban.

tehát a magyarországi Habsburg-pártot teszik ki. Ezen az oklevélen pedig a 13-ik pecséttől kezdve már a megyei követek pecsétéit találjuk, ami azt mutatja, hogy Albert két évi uralkodása után is mindössze 12 főpap és főúr képviselte a Habsburg pártot a magyar országgyűlésen, pedig feltehető, hogy e fontos okmány aláírására a pártnak minden embere megjelent az országgyűlésen.

A lengyel párt erejét az az utasítás mutatja, amelyet a pápai követ a magyarországi királyválasztás alkalmával követendő magatartására nézve kapott. A pápa úgy rendelkezett, hogy a követ a két jelöltel szemben a legteljesebb semlegességet tanúsítsa. Egy dolgot azonban világosan láttak Rómában is és ez az volt, hogy a választáson csupán a főnemesség fog dönteni, a köznemesség abba beavatkozni nem fog.[1] Mint láttuk, úgy is történt: a főnemesség egy része választotta meg Albertet királlyá.

Sokáig érezhető következménye lett annak, hogy Albert nem örökösödés, hanem választás útján jutott a magyar trónra. Mivel választott király volt, illett, hogy meg is adja az árát annak a szerencsének, hogy Magyarország uralkodója lehetett, tehát a választók abba a kedvező helyzetbe jutottak, hogy árát szabhatták szavazataiknak. Bizonyos feltételeket terjesztettek a választók Albert elé, amelyek elfogadása volt az ára megválasztásának.Természetes dolog, hogy e feltételek (conditiók) a választókat akarták biztosítani a választott királlyal szemben és ennek következménye az lett, hogy ezek a feltételek a nemesi szabadságok védelmén kívül korlátozták a királyi hatalmat is. Választói kívánságára megigérte Albert, hogy a nemesi szabadságokat megtartja; a behozott káros újításokat eltörli; idegen nemzetiségűeknek hivatalt és adományt nem ad; az ország kormányzásában csak a magyar tanácsadóira hallgat és Magyarországot választja lakóhelyéül. Ez igéretek az egész országra vonatkoznak; a többiek azonban már csak egyesekre. Igéri a király, hogy ha esetleg megtámadnák azokat, akik őt megválasztották, senkit hívei

[1] Monumenta medii ævi historica res gestas Poloniæ illustrantia XII. 362.

közül elhagyni nem fog, hanem minden erejével védeni fogja őket «azon hűségükért és jóakaratukért», melyet a választás alkalmával vele szemben tanusítottak. Sőt a király még ennél továbbmenő védelmet is akar nyujtani a pártjabelieknek az ellenpárt teljes megnyerése által. Igéri, hogy a jelen nem lévő főurakat, főpapokat és Magyarország többi rendeit leveleivel, követségek útján és alkalmatos személyiségek által szintén megnyerni igyekszik arra, hogy «az uralomnak [1] távollétükben történt átvételét rossz néven ne vegyék», mert őket is fogja részesíteni jótéteményeiben és kegyeiben».[2]

Ki kell emelnünk, hogy a választási feltételek a nemesi kiváltságok védelmén kívül nagy határozottsággal fordulnak az idegen befolyás ellen, amely az idegen származású uralkodó trónraléptével együtt járhatna. A külföldi származású uralkodót választók azonban nem mértek egyenlő mértékkel minden idegen eredetű uralkodóval szemben. Az Albert uralmával járó esetleges német befolyás ellen maga Albert pártja is tiltakozott, míg az utána következő szintén idegen uralkodónak, Ulászló lengyel királynak választási feltételeiben már nincsen szó arról, hogy a király csak magyarokkal kormányozza az országot, sőt ellenkezőleg Ulászló választói szorosabb viszonyt kívánnak Lengyelországgal. A magyaroknak a német uralomtól való idegenkedése magyarázza meg azt, hogy Magyarországon még a német párt sem akart német befolyást megengedni, s ez egy pontban Albert hívei szinte egyet látszottak érteni a lengyel párttal.[3]

Amilyen sürgös volt Albert megválasztása, épen olyan sürgős volt megkoronásása is. 1438 jan. 1-én már ez is meg-

[1] A conditiók Wostry-féle kiadásában lévő equem értelmetlen szó a bécsi belügyminisztérium levéltárában lévő példányban a regimen szó röviditett formája helytelen másolatának látszik.

[2] Albert conditióinak egykorú másolata a bécsi belügyminisztérium levéltárának Fremde Gegenstände című osztályában van. Kiadása Wostry i. m. II. 145—148. Ugyanott van meg Albert koronázási esküje is.

[3] A magyarok németgyülöletét igen kiemelik és arra példákat hoznak fel Wostry i. m. II. 123; Caro, Geschichte Polens IV. 178; Palacky, Geschichte von Böhmen III. 3. 328.

történt. A koronázáson szintén nem jelent meg az ország egész nemessége. Albert maga csak annyit jegyez meg koronázásáról, hogy «sok főpap, főúr és nemes» volt azon jelen,[1] holott bizonyára nem mulasztotta volna el megemlíteni, ha ott lettek volna azok is, akikről még mint távollevőkről emlékezik meg választási feltételeiben. Kétségtelen, hogy a koronázással is csak azért siettek, hogy megelőzzék a lengyel pártot, amelynek hiányoztak vezetői és amely annál inkább is kényszerült megnyugodni a történtekben, mert a formák ellen se lehetett kifogást emelni, minthogy hiányzott a királyválasztásnál követendő eljárásnak minden törvényes szabályozása. Mivel nem volt olyan törvény, amely arról szólt volna, mint kell a trón betöltésénél eljárni, mindenik trónjelölt pártjával megeshetett, hogy az ellenpárt gyorsaságával befejezett tények elé állítja, amelyekbe azután már csak belenyugodni lehet, mert ellenkező esetben polgárháború keletkezik.

Albert rövid uralkodása is az ilyen belenyugvás ideje, noha vele kezdődött a Habsburgoknak és Jagellóknak Magyarország trónjáért való közel száz évig tartó versenygése. Az első csatát a Habsburgok nyerték meg, nem a maguk erejéből, hanem Zsigmond segítségével. Zsigmond szinte állandó ellensége volt Lengyelországnak, amely útjában állott minden terjeszkedésének [2] és így érthető, hogy mindenkép iparkodott megakadályozni a magyar trón elnyerésében a Jagellocsaládot. Igyekezetének megvalósítását elősegítette az, hogy a németekkel szemben a Jagellókra támaszkodó köznemesség[3] akkor még nem vitt döntő szerepet az országgyűléseken. A véletlen azonban úgy hozta magával, hogy az 1437-i királyválasztás csak nagyon rövid ideig tartó győzelemhez segítette a Habsburgokat, mert Albert nem egészen két évi uralkodás után meghalt. Mivel Albertnek nem maradt fiutóda, de a királyné áldott állapotban volt, a király végrendeletében (1439 okt. 23.) intézkedett afelől, mi történjék, ha fia születik.

[1] Teleki i. m. X. 11.

[2] Caro i. m. IV. 139.

[3] Különösen kiemeli ezt Caro i. m. IV. 167.

Ez esetben a kormányzást kilenc gyámra kell bízni, kik közül hármat Magyarország, hármat Csehország és a hozzátartozó fejedelemségek, egyet Prága, kettőt Ausztria rendei válasszanak. A kis királyt Pozsonyban neveljék fel ; felette anyja és a Habsburg-család legidősebb hercege gyakorolja a felügyeletet.[1]

Albert végrendelete ismét néhány érdekes tanulságot tár elénk. A király elismeri benne esetleg születendő fiának jogát a magyar trónra, de ugyanezt a jogot nem követeli a felesége részére, ami által döntő bizonyítékot szolgáltat azok ellen, akik Erzsébet és vele együtt a nőág örökösödési jogát vitatják. Végrendeletének másik nagy jelentőségű intézkedése az, hogy fia országainak középpontjává hazánkat teszi, ami teljesen megfelelt az örökösre néző három ország, Magyarország, Csehország és Ausztria jelentőségének.

Kérdés volt azonban, vajjon megvárják-e Magyarországon a trónörökös megszületését. Albert aligha lehetett efelől túlzott reménységgel. Számítania kellett arra, hogy a lengyel párt most kihasználja azt a kedvező helyzetet, hogy még nem született meg az örökös, akinek uralkodását Albert kivánta. A lengyel párt nem is várt a trónörökös születésére, hanem hozzálátott a trón betöltéséhez. Ulászló hívei arra hivatkoztak, hogy a török veszedelem miatt nem lehet sokáig üresen hagyni a trónt.[2]

Albert halála után azonnal kitünt, mennyivel erősebb a lengyel párt a németnél ; még az elhúnyt királynak legnagyobb szolgálatokat tett egyik-másik főurat, mint pl. Rozgonyi István pozsonyi ispánt is Ulászló pártján találjuk. A királyné egyik oklevelében (1439 dec. 14.) adományt ad Garai László macsói bánnak, mert Garai nagyszámú embereivel férje halála után is szóval és tettel pártfogolta őt.[3] Bizonyára sok másnak elpártolása okozhatta, hogy Erzsébet csupán azért jutalmaz meg valakit, mert az még «férje halála után is mellette maradt».

[1] Kurz, Österreich unter Kaiser Friedrich IV. I. 239—241.

[2] A magyar országnagyok 1440 júl. 17-i oklevele szerint : cognoscentes regnum hoc, quod ... præcipue paganorum impugnatur incursibus, idoneo et habili rectore carere non posse. Kovachich, Vestigia 236.

[3] 1439 dec. 14-i oklevél. Országos levéltár. Másolatok. D. L. 13464.

A lengyel párt a maga sikerének biztosítására szükségesnek látta, hogy szorosabban fűzze össze azokat, akik Ulászló királyságát akarták. Erre a lengyelek közt akkor nagyon divatos formát választottak. Ez időben a lengyeleknél az volt a szokás, hogy azok, akik valamely közös célt akartak elérni, a maguk lekötésére ünnepélyesen esküt tettek és erről az esküről saját pecséteik alatt oklevelet állítottak ki. A lengyelek az ily ünnepélyes nyilatkozattétellel létrejött szövetséget confœderatiónak hívták, a szövetségben résztvevők pedig egymást frater et amicusnak nevezték. Azok a főnemesek, akik nálunk Ulászló megválasztásánál szerepelnek, szintén fratres névvel jelölik magukat,[1] ami kétségtelenné teszi, hogy Magyarországon Ulászló megválasztására, bizonyára lengyel hatás alatt egy confœderatio alakult. A szövetkezők erős támaszra találtak Lengyelország azon pártjában, amely Ulászló magyar királyságát óhajtotta. A lengyel főpapság állott élén ennek a pártnak, főemberük, a krakkói püspök a krakkói templomokban még misét is mondatott Ulászló magyar királlyá választásának sikeréért.[2]

De nemcsak Lengyelországnak ez a pártja, hanem maga Ulászló király is sietett összeköttetésbe lépni a magyarországi királyválasztókkal. A magyarországi lengyel párt 1440 jan. 18-án kelt iratában már hivatkozott arra a válaszra, amelyet néhány nappal előbb adott a lengyel király Budára érkező követeinek, sőt ezen válaszuk «leveleik sorozatáról»[3] is megemlékezik, ami valószínűvé teszi, hogy mindjárt Albert halála után beható tárgyalások indultak meg Ulászló és magyarországi pártja között. Mivel pedig a magyarok e levelüket a lengyel király üzenetére adott válasznak nevezik, egészen bizonyos, hogy az összeköttetés a lengyelek kezde-

[1] 1440 jan. 18-án a Lengyelországba küldötteket így nevezik: carissimi fratres nostri; ugyanígy nevezik őket 1440 márc. 12. Monumenta m. æ. hist. r. g. Poloniæ illustr. XII. 410, 413.

[2] Monumenta medii ævi historica res gestas Poloniæ illustrantia XII. 408.

[3] Ex certarum litterarum nostrarum serie, mondja az 1440 jan. 18-i oklevél. U. o. 410.

ményezésére történt.[1] A lengyelekhez intézett levél kiemeli, hogy a követeknek adott válaszon kívül, még egyéb tárgyalni valók is vannak, ezért elhatározzák, hogy hat «szövetséges társukat» Lengyelországba küldik. Ott bizonyára türelmetlenül várták a magyarokat, mert a krakkói püspök öt nappal előbb 1440 jan. 13-án Cesarini Juliánhoz intézett levelében már hivatkozott a hazánkból jövő küldöttségre, melynek feladata Ulászló magyar királlyá való megválasztásának kijelentése.[2]

Kik voltak azok, akik Magyarországon ezt a hattagú küldöttséget a lengyelekkel való tárgyalásokra felhatalmazták és minő címen tették ezt? Nevüket pontosan meg tudjuk mondani, mert a lengyelekkel való levelezéseikben többször nevezik meg magukat; 25 főpap es főúr folytatja az alkut a lengyelekkel, ami annyit jelent, hogy 1440 januáriusában 25 tagja volt az Ulászló-párti confœderatiónak, ami igen tekintélyes számot fog jelenteni előttünk, ha visszaemlékezünk arra, hogy Albert még uralkodása végén (1439. májusában) is csak 12 főurat tudott az általa tartott országgyűlésre felvonultatni. Amily jól ismerjük azonban nevüket ép oly kevéssé tudjuk, mi címen tárgyaltak ők a lengyelekkel. Az említett 1440 jan. 18-i oklevélben ugyan «Magyarország országgyűlésének» nevezik magukat, de őszintén be kell vallanunk, hogy bizonyára csak úgy tekintették magukat országgyűlésnek, mint azok, akik 1437-ben hasonló jogcímen Albertet kiáltották ki Magyarország királyának, mert királyválasztó országgyűlés összehívásának semmi nyoma nem maradt ránk.

Mennyi ideig tárgyalt már ekkor ez a királyválasztó országgyűlés, nem tudjuk; hosszú tanácskozásokra aligha volt szükség, mert egyetértő emberek vettek részt benne. De feladatát mégse végezhette el olyan gyorsan az országgyűlés, mint 1437-ben. Akkor Pozsonyban volt Albert és azonnal meg lehetett vele egyezni a választási feltételekre

[1] Caro (i. m. IV. 257–259.) ez ellen nyilatkozik, de maga is felemlíti az ő véleménye ellen szóló ellenérveket, amiket azonban nem dönt meg.

[2] Monumenta medii ævi hist. r. g. Poloniæ illustr. II. 1. 119.

nézve, most követségeknek kellett járni Buda és Krakkó közt, hogy a feltételeket megbeszéljék. A főkérdésben, Ulászlónak magyar királlyá való megválasztásában azonban ez a budai gyűlés mindjárt összejövetele után határozott[1] és ehhez valamint a további tárgyalások végett Krakóba menendő küldöttség megbizatásához Erzsébet királyné is hozzájárult.[2] A magyar urak állítása szerint a királyné még oklevelet is adott ki beleegyezéséről és Ulászló is mindig hangsúlyozta, hogy a magyar trónra való meghívása Erzsébet beleegyezésével történt. A királyné maga is megvallja az állítás igazságát, csak azt teszi hozzá, hogy beleegyezését erőszakkal csikarták ki a magyarok.[3] Ez az erőszak azonban aligha lehetett egyéb, mint az, hogy az Albert életében megbízható Habsburg-pártiak az ő halála után Ulászló mellé állottak. Ennek okát pedig az egykorúak a magyaroknak a németek ellen való idegenkedésében találták.[4]

A Krakkóba küldött magyar megbizottaknak sikerült Ulászlóval megegyezni a választási feltételek iránt, mire 1440 márc. 6-án a nyert megbízás alapján őt Magyarország királyának jelentették ki és választották meg.[5] Ulászló a választást elfogadta és írásban is hozzájárult a magyarok által igen kívánt[6] választási feltételekhez. Megigérte, hogy meg fogja őrizni az ország kiváltságait és törvényeit, helybenhagyja Erzsébet törvényes adományait, minden ellenség ellen megvédi az országot, a török ellen még lengyel csapatokkal is. Ulászló igéreteinek többi része már tiszta pártügy. Amint annak idején választásakor Albert igéretet tett az ellenpárt megnyerésére, úgy történik ez most is. A lázadók és hűtlenek kegyelmet kapnak. Azonfelül meg-

[1] Országnagyok 1440 jún. 29-i oklevele. Katona, Historia Critica XIII. 73.

[2] Országnagyok 1440 júl. 17-i okl. Kovachich, Vestigia 237. Ulászló 1440 aug. 2. okl. Országos levéltár D. L. 13570.

[3] 1440 jún. 13. kelt levele a csehekhez. Quellen und Forschungen 244.

[4] Aeneas Sylvius szerint a magyarok Teutonici nominis odio választották meg Ulászlót. Katona, Historia critica XIII. 78.

[5] Monumenta m. æ. h. r. g. Poloniæ ill. II. 1. 120.

[6] Ardentius, mondja Ulászló oklevele.

igéri a király, hogy nem fogja Magyarországba engedni Cilley Borbálát, Zsigmond özvegyét, aki pedig talán legrégibb híve volt az ő magyarországi uralmának. Úgy látszik, ez annak a pártnak megnyugtatására kellett, amely 1437-ben elfogatta a királynét. Végül a király másik országához való viszonyt határozzák meg. A Lengyelországgal való legszorosabb kapcsot[1] igérik a feltételek,[2] amiben leginkább térnek el Albertéitól, mert azok semmi szorosabb viszonyt nem kívántak a király egyéb országai és hazánk közt.

Mivel Erzsébetnek 1440 febr. 21-én fia született, Ulászló pártjára nézve sürgős volt, hogy a király tényleges birtokába vegye az országot, hogy új életre ne kelhessen László körül a Habsburg párt. Az Ulászlót megválasztó szövetségesek a maguk és az ország nemessége nevében márc. 12-én újabb követséget menesztenek Krakkóba, kérve a királyt, hogy mindennemű kellemetlenségek elkerülése céljából gyorsan jőjjön Magyarországba.[3] Nem engedhették meg a Jagello-pártiak, hogy a királyné valamely módon befejezett tények elé állítsa őket, mint történt az Albert gyors választásával és koronázásával. Ulászló indulását csak az késleltette, hogy sereg nélkül nem jöhetett az országba. Mennyi katonát hozott magával, nem tudjuk, mert életírójának azon állítását, hogy nagy sereggel jött,[4] bajos volna pontos számokkkal visszaadni.

Sokat jelentett Ulászlóra nézve, hogy a magyar urak a siker biztosítására siettek csapataikat kiállítani. Köztük Rozgonyi Simon egri püspök tette a legnagyobb szolgálatot Ulászlónak. Az ő ügyességének volt köszönhető, hogy Ulászló pártjára állott Eperjes és az Ulászló-párt hatalmába került az ország fővárosa, Buda, amelyet váratlan gyorsasággal szállott meg a püspöknek 500 magyar és 500 lengyel katonája. A királlyal Magyarországba jövő lengyelek maguk jegyezték fel, hogy ha ez ily meglepetésszerűen nem történt

[1] Az oklevél az «unio» szót használja.

[2] Kiadva : Katona, Historia Critica XIII. 23—30

[3] Monumenta m. æ. h. r. g. Poloniæ ill. XII. 413.

[4] Monumenta Poloniæ VI. 41. Callimachus mindig tantus exercitusról beszél.

volna, Buda sohasem lett volna az övék.[1] Egy nappal később érkezett Buda alá a királyné serege, de már elkésett és nem messze Budától foglalt állást. Buda szerencsés megvétele következtében Héderváry Lőrinc nádor, aki eddig nem foglalt pártot, nyiltan Ulászló mellé állott, bizonyára nem ellenszolgáltatás nélkül.[2] Egyike volt a nádor azoknak, akik Ulászló Budára érkezte után a legnagyobb adományokat kapták a királytól. 1440 jul. 27-én, tíz nappal a koronázás után Debreczen és Böszörmény városokat nyerte hű szolgálatai jutalmául,[3] amely adományra azonban csakhamar újabb is következett.[4] Rozgonyi ügyessége lehetővé tette, hogy Ulászló bevonuljon Budára, minek az lett a következménye, hogy a királyné Győrbe költözött.[5] A két párt közt keletkező fegyveres összeütközésben tehát a gyorsaság a lengyel pártot juttatta a kedvezőbb helyzetbe ; a Habsburgok elvesztették az ország fővárosát.

Míg Ulászló a maga seregével közeledett Buda felé, a királyné a koronázás által akarta fia uralmát biztosítani. 1440 máj. 15-én az esztergomi érsek meg is koronázta Lászlót Magyarország királyává. A fegyverek döntésétől függött, milyen érvényességet tud Erzsébet szerezni ennek a koronázásnak. Mivel Ulászló választása már régen megtörtént, a lengyel párt lehetetlennek tartotta, hogy azzal szemben utólagosan még érvényesíteni lehessen az örökösödés jogát. A Jagello-párt véleményét a királlyal hazánkba jövő Dlugosz igy fejezte ki : «Úgy vélekedtünk, hogy az esztergomi érsek, mint jogi doktor a nép és a bárók hozzájárulása nélkül ilyen újítást nem vihet véghez.»[6] A királyné tényleg nem is látta a koronázás által eléggé biztosítottnak fia uralmát, azért a fia gyámjául kiválasztott Albert osztrák

[1] Monumenta m. æ. hist. r. g. Poloniæ ill. XII. 417.
[2] Post certas practicas, írják a lengyelek. U. o. 418.
[3] Héderváry-oklevéltár I. 197.
[4] 1441 jan. 1. U. o. 202.
[5] Monumenta m. æ. hist. r. g. Poloniæ ill. XII. 418.
[6] U. o. Arguebamus quoque archiepiscopum Strigoniensem, cum sit decretorum doctor, absque plebis et baronum consensu non debere facere talem novitatem.

herceggel együtt felszólította Ulászlót, hogy ne akadályozza László uralmát, mert ő Magyarország királya. Ulászló nevében a krakkói püspök válaszolt, ami legvilágosabban mutatja előttünk a lengyelek szerepét a Magyarországra vonatkozó ügyekben. A válasz így hangzott: ámbár Ulászló ügye a legigazabb a világon, a király a közjó érdekében mégis hajlandó engedni; döntsön köztük a magyar országgyűlés, ő meg fog nyugodni annak elhatározásában.[1] Bármily előzékeny volt is ez ajánlat, elfogadása kétségtelenül László királyságának veszedelmét jelentette volna, mert Buda elfoglalása következtében a lengyel párt erősen növekedett. Míg 1440 januárjából 25 Ulászló-párti szövetségest ismerünk, 1440 jun. 29-én már 88-ra rúg a Jagello-párti confœderatusok száma.[2] Ezért nem számíthatott a királyné arra, hogy az Ulászló által ajánlott országgyűlés elfogadja fiának királyságát. A lengyel válasznak elvi jelentősége is van, mert a nemzet királyválasztó jogát teljes mértékben elismeri.

Minthogy Erzsébet Ulászló ajánlatát visszautasította, elkerülhetetlenné vált a háború. «A magyar tanácsosok előt, hasznosnak látszott, hogy a királynét a béke elismerésére fegyverrel kényszerítsék,» — mondja a királlyal hazánkba jövő lengyelek egyikének levele.[3] A trónért küzdők seregei igen különböztek egymástól. Míg Ulászló hadserege a lengyeleken kívül tisztán magyarokból állott, addig Erzsébet serege német és cseh volt. Amikor Ulászló csapatai a királynénak Pozsonyba való távozása után ostrom alá vették Győrt, elfogták az onnét menekülni akaró Cilley Ulrikot, László egyik párthívét (1440 jun. 21.). A Cilleyvel elfogottak névjegyzéke ránk maradt, de egy magyar név sincs közte.[4]

A Győrnél elért siker jelentékenyen növelte Ulászló pártját.[5] A főpapság a Lászlót megkoronázó esztergomi

[1] U. o.

[2] Az országnagyoknak e napi oklevele 88 pecséttel van ellátva. Katona, Historia Critica XIII. 70.

[3] Monumenta m. æ. hist. r. g. Poloniæ ill. XII. 418.

[4] U. o. 422.

[5] U. o. 418. Magna multitudo prælatorum et baronum infra paucos dies huc affluxit.

érsekkel együtt Ulászlóhoz csatlakozott, sőt a kevéssel előbb még László-párti Garai László is. Tanácsosnak látszott, hogy az új párthíveket épúgy lekössék Ulászlónak, amint a régi hívek már le voltak kötve, azért 1440 jun. 29-én egy oklevél állíttatott ki, amelyben a régi és az új párthívek esküjükkel kötelezték magukat a királlyá választott Ulászló jogos királyságának elismerésére. Ez eljárásuk által újabb confœderatio alakult meg, amely confœderatio oklevelét 88-an látták el pecsétükkel, ami azt mutatja, hogy a lengyel párt számbeli ereje január óta megháromszorozódott.[1] Mivel Erzsébet a koronát is magával vitte, a királlyá választott Ulászlót megkoronázni nem lehetett. Csakhamar sikerült azonban Ulászló pártjának megtalálni a megfelelő eljárás módját. Az Ulászló-párti szövetségesek jul. 17-én oklevelet adtak ki, amelyben újra kijelentették, hogy ők Ulászlót királyukká választották, viszont érvénytelennek mondották ki László koronázását, mert «a királyok koronázása mindig az országlakók akaratától függ és a korona hatásosságának ereje az ő helyeslésükben áll».[2] Egyúttal kijelentették azt is, hogy a szent korona hiányában Ulászlót Szent István ereklyetartójáról levett koronával kell megkoronázni. Ez ünnepélyes nyilatkozatukat magában foglaló 65 pecséttel ellátott oklevelük végül kijelenti, hogy mindenkit felségsértőnek tekintenek és mindenkinek vagyonát elkobozzák, aki Erzsébettel tart.[3] Mivel a hűtlenséget a királyné is ugyanígy magyarázta, egyik félnek se ment nehezen a maga pártjához tartozókat az ellenfélhez tartozó hűtlenek vagyonából kielégíteni.

Az elvekért folyó küzdelmen kívül azonban folyt a tényleges háború is a két király közt. Erzsébet e háborúban kezdettől fogva idegenekre[4] támaszkodott és minél nagyobbak voltak Ulászló sikerei, annál nagyobb jelentőségűvé

[1] Az oklevél kiadva : Katona i. m. 70—76.

[2] Quod semper regum coronatio a regnicolarum voluntate dependet ac efficatia et virtus coronæ in ipsorum approbatione consistit.

[3] Kiadva : Katona, Historia Critica XIII. 90—100.

[4] Copia Theutonicorum Australium et Bohemorum, így írja Ulászló 1440. dec. 21-i oklevelében. Országos levéltár. Másolatok. D. L. 13601.

vált a királynéra nézve az idegen segítség, hogy az országból mégis megtarthasson valamit. Viszont nagyon megváltoztatta a küzdelem jellegét az, hogy Erzsébet tisztán külföldi haderőt használt fel a kis László uralmának megvédésére, mert ilyenformán nemcsak két trónkövetelő küzdött egymással, hanem a magyar harcolt az idegenekkel, hogy azok uralomra ne jussanak az országban. A háború azonban egyik félnek se juttatott döntő sikereket, de annak elhúzódása nagyobb veszedelem volt Erzsébetre, mint Ulászlóra nézve. A királyné úgy látta, hogy nem kap elég segítséget Albert hercegtől, ezért a Habsburg-háznak a császárságot bíró tagját, Frigyest nevezte ki fia gyámjává. Hogy pedig katonákat fogadhasson, egymásután zálogosított el minden elzálogosíthatót a fia gyámjává kinevezett III. Frigyes császár kezébe. Sok reményt azonban ez sem nyujtott neki, mert számítania kellett arra, hogy eljön az idő, amikor többé nem lesz mit zálogba vetnie, ha pedig elfogy a pénze, véget ér fia trónjáért vívott küzdelme is, mert a zsoldosok csupán László jogáért harcolni nem fognak. Ulászló helyzete sem volt sokkal kedvezőbb. Neki a török részéről fenyegető támadás ajánlotta a királynéval való megegyezést. A két fél többször kísérelte meg a kibékülést, de sikertelenül és így váltakozó szerencséjű harcokban telt el az 1440. és az 1441. esztendő.

Mivel a török hazánk határait fenyegette, a kereszténység érdekében IV. Eugenius pápa vállalkozott a béke-közvetítésre és e célból Cesarini Julian bibornokot küldte Magyarországba. A bibornok először Bécsben tárgyalt Frigyessel és Erzsébettel, onnét 1442 juniusában Ulászlóhoz ment. Útja erdményesnek látszott és Bécsbe visszautazva július 14-én tudatta a királynéval, hogy az esztergomi érsekkel, Ujlaky Miklóssal, Báthory Istvánnal és más nyolc magyar nemessel megy hozzá tárgyalni ; hozzátette azt is, hogy útja sikerét reméli.[1] A bibornok Ulászlóba vetette reménységét. A király hajlott is az Erzsébettel való megegyezésre, mivel a lengyeleknek 1442 ápr. 30-án Sieradzban

[1] Quellen zur Geschichte der Stadt Wien II. 2. 215.

tartott országgyűlése úgyis arra szólította fel a magyarokat, hogy igyekezzenek kibékülni Erzsébettel.[1] Ami pedig szólt a magyaroknak, annál inkább szólt Ulászlónak. Erzsébet feltételei a következők voltak: hozzájárult ahhoz, hogy Ulászlónál legyen a királyi hatalom mindaddig, míg László 15 éves nem lesz, de mondjon le Ulászló a királyi címről s a királyságra való jogáról;[2] viszont beleegyezett volna a királyné abba, hogy Ulászló legyen a magyar király, ha László figyermekek hátrahagyása nélkül halna meg.[3] Ulászló elfogadta volna e feltételeket, de a magyarok ellenük szegültek, mert lehetetlennek tartották, hogy Ulászló koronázását érvénytelennek jelentsék ki.[4] Cesarini erre Győrbe találkozóra hozta össze Erzsébetet és Ulászlót, akivel a magyarokon kívül lengyelek is jöttek és itt megtörtént a megegyezés (1442 dec. 13.), melyet a székesegyházban magyar, lengyel és német nyelven hirdettek ki.[5] Az egyezség elkerülte annak kinyilvánítását, ki Magyarország jogos királya, ellenben belenyugodott Ulászló abba, hogy Erzsébet «kiskorú fiának Lászlónak jogigényeit fenntartsa».[6] A békére lépő felek nem egyféleképen magyarázták az egyezség feltételeit. Lengyel híradás szerint a béke «méltá nyos feltételek alatt»[7] jött létre, míg Erzsébet egy oklevele (1442 dec. 17.) szerint az egyezség fiának jogát nem csorbította.[8]

Négy nappal a megegyezés után váratlanul meghalt

[1] Monumenta m. æ. hist. r. g. Poloniæ ill. XII. 433—434

[2] Juri et titulo regni Hungariæ excedat et renuntiet.

[3] Dlugosz, Historia Poloniæ (1878-i kiadás) IV. 678, 679.

[4] Turpe et acerbum putatant coronationen regis Uladislai retractari. U. o.

[5] U. o. 680.

[6] Fraknói, Cesarini Julian 24

[7] Aequis conditionibus. U. o.

[8] Quellen und Forschungen 222. Érdekes Turba dolgozási módjára hogy Erzsébet el nem fogadott feltételeit elfogadottaknak jelenti ki és hozzáteszi, hogy ez által a magyarok László örökös jogát elismerték (I. m. 325.). Jellemző az ő lelkiismeretességére, hogy ez állításának igazolására Hubert és Carót citálja, de ez íróknál a Turba által jelzett lapokon minderről egy szó sincsen.

a királyné. Halála nagy csapás volt a kis László ügyére nézve. Mivel Frigyes gyámsága mellett az ő királysága tiszta német és cseh uralmat jelentett volna, a Giskra által elfoglalva tartott helyeket kivéve az egész ország elismerte Ulászlót királyának. A lengyel pártnak mégis sikerült győznie a német felett, Frigyes pedig 1443-ban két évi fegyverszünetet kötött Ulászlóval.[1] A véletlen úgy hozta magával, hogy az első Jagello, a kiből magyar király lett, nem örvendhetett sokkal hosszabb ideig a magyar trón birtokának, mint örvendett az első Habsburg, mert Ulászló négy évi uralkodás után a várnai csatában (1444 nov. 10.) elesett.

Ulászló szerencsétlen halála lehetővé tette a trónviszály megszünését. Lengyelországban most az a párt jutott uralomra, amely azelőtt se akarta a Jagellók magyar királyságát és az új lengyel király, Kázmér nem is igyekezett a magyar trónra.[2] László elismerése ily módon könnyen megtörténhetett. Evégből 1445 tavaszán Pesten országgyűlést tartottak és ott V. Lászlót magyar királlyá választották. Nem volt ebben a választásban semmi ujdonság: amint Albertet és Ulászlót, úgy V. Lászlót is a «főpapok és a főurak» választották Magyarország királyává.[3] Az országgyűlés követséget küldött Frigyeshez, hogy értesítsék a császárt László választásáról és azon kívánságokról, amelyeket a választással kapcsolatban az országgyűlés meg akar valósítani.

1445 őszén tárgyalt e küldöttség Frigyessel. A választók a küldöttség által tudtára adták a császárnak, hogy mivel ők Lászlót magyar királlyá választották, mint uruknak

[1] Dlugosz. I. m. 686. Pray, Annales III. 7.

[2] Caro ezek elbeszélésénél igen igazságtalanul hányja a magyarok szemére (i. m. 357.), hogy a magyar-lengyel barátság csak rhetorika volt.

[3] Dlugosz. i. m. V. 4. Praelati baronesque regni Hungariæ, . . . unanimi voto Ladislaum in regem eligunt. Ugyanigy Frigyes a magyaroknak 1445 okt. 13-án adott feleletében: Ladislaum . . . in regem vestrum elegeritis (Teleki, i. m. X. 173), ami megerősíti Dlugosz tudósítását. Aeneas Sylvius: In regem eligunt. Opera (baseli kiadás) 566. Turba ismét tagadja a választást, mondván: «Ihn als König anerkannten».

át akarják neki adni magukat, «ha viszont ő is irányukban, a régi szokásokhoz híven viseli magát».[1] Ezenkívül a magyarok írásban is átadták kívánságaikat, amelyek a következőkből állottak: Tanácskozzanak arról, hogy a koronával együtt Magyarország melyik városában tartózkodjék a király nagykorúságának idejéig; gondoskodjanak a király illendő ellátásáról, a királyi várak, városok és tisztviselők eltartásáról; az ország kormányzása céljából gondoskodjanak a király helyetteséről és megfelelő hivatalnokokról, végül lépjen az eddig köztük fennálló ellenségeskedés helyébe békesség, úgy hogy László és Frigyes bízhassanak a magyarokban, ezek viszont őbennük.[2] A magyar követek még azt is kijelentették, hogy Magyarországon semmiféle béke nem teremthető a király megkoronázása nélkül, amelyet ők a választásra következő cselekménynek tekintenek.

Épen ebben a kérdésben volt Frigyes más nézeten. Azt felelte, hogy mivel Lászlót egyszer már megkoronázták, ő és más katholikus uralkodók királynak tartották és tartják is Lászlót, tehát az új koronázás felesleges. A békesség kedvéért azonban mégis kész beleegyezni abba, hogy Lászlót a felkenés szertartásának elhagyásával királlyá koronázzák, de aztán adják vissza őt neki a koronával és Pozsony városával együtt, ahol nagykorúságáig tartani akarja a királyt.[3] Elfogadta azonban a császár a magyarok egy másik kívánságát. A magyarok igéretet kívántak tőle arra nézve, hogy László királysága alatt Magyarország ügyeibe beleavatkozni nem fog, «mivel Magyarország sohasem volt a birodalomnak alája rendelve».[4] Erre a kívánságra a császár azt felelte: Igyekezni fog arra, hogy mindkét ország, a szent birodalom is, Magyarország is maradjon meg a maga méltóságában. A magyarok kívánságának ez a pontja mutatja, hogy a Habsburgok többi országaival most sem akartak szorosabb viszonyba lépni. Bármennyire megkönnyítette is Frigyesnek hazánk függetlenségét kiemelő nyilatkozata a

[1] Így fordítja Fraknói. A Hunyadiak kora 75.
[2] Teleki i. m. X. 173–176.
[3] U. o. 174–176.
[4] U. o. 178.

megegyezést, mégse jöhetett az létre, mert a császár a koronázásra vonatkozólag nem fogadta el a magyarok kívánságát, mire a küldöttség november elején visszatért Magyarországba.[1]

1446 március végén újabb követség ment Frigyeshez,[2] de ismét eredménytelenül.[3] Mivel a megegyezés ez alkalommal sem sikerült, a magyarok nem tettek újabb kísérletet, hanem országgyűlést tartottak és ott kormányzóvá választották Hunyadi Jánost (jun. 5.). Ez csak kisegítő intézkedés volt mindaddig, amíg a kiskorú király elfoglalhatja méltóságát. Az országgyűlés nem adott fel semmit álláspontjából, mert a kormányzó «László választott magyar király» nevében adta ki okleveleit.[4] A kormányzóság idejét a nagyobb szerephez jutó országgyűlés arra igyekezett felhasználni, hogy a trón betöltésénél eddig tapasztalt zavaroknak elejét vegye. Utóvégre is az ország jövendőjét tette kétségessé az, hogy a trónváltozás máskép, mint a királyválasztásra következő harccal nem történhetett meg. Mivel Hunyadi kormányzóságának az lett a következménye, hogy a köznemesség nagyobb szerephez jutott, a köznemesség ezt a vívmányát a királyválasztásnál is biztosítani akarta. Talán nem is volt nehéz elérnie célját, mert már az 1447-i országgyűlésen kimondották, hogy «ha a király valamikor meghal, a főpapok és főurak az új király választása miatt ne egyenetlenkedjenek egymás között, hanem minden megyéből bizonyos számú követeket összehíva, velük egyetértve válasszanak királyt» (XLIV. tc.). Ennek a törvénynek megalkotása előre is bizonyossá tette, hogy egy bekövetkezendő királyválasztáson a Habsburgok még kevesebb reménnyel lehetnek a siker iránt, mint az eddigi választások folyamán.

Az idő múlása meghozta a lehetőségét annak is, hogy László tényleg elfoglalhassa hazánk trónját. Frigyes gyámságával az osztrákok se voltak megelégedve és a tőle való szabadulás elérése szövetséget hozott létre a magyarok és a

[1] Knauz, Az országos tanács 33.
[2] Salvus conductusuk 1446 márc. 28-ról Teleki i. m. X. 182.
[3] Monumenta m. æ. hist. r. g. Poloniæ ill. II. 2. 14
[4] Teleki i. m. X. 186

osztrákok között, amelyet 1452 márc. 5-én a szokásos ünnepélyes módon, a confœderatio formájában nyilatkoztattak ki. A szövetségre lépők által kiadott oklevél elmondja, hogy Erzsébet királyné férje végrendelete és akarata ellenére Frigyes kezébe adta a kis Lászlót, aminek szomorú következményei voltak rájuk nézve. Ők tehát most a kis király kiszabadítására szövetkeznek egymással[1] és esküvel fogadják egymásnak, hogy ha László kiszabadul, Albert végrendelete értelmében Pozsony lesz a székhelye.[2] Az osztrák-magyar confœderatio okmányát érdekesen egészíti ki a magyaroknak 1452 aug. 6-án kelt oklevele, amely kijelenti, hogy Frigyes ellen való szövetségük nem irányul Ausztria ellen is.[3] A császár ellen indított fegyveres támadás sikerrel járt, Frigyes 1452 szept. 4-én kiadta Lászlót,[4] aki az 1453. évi országgyűlésen megigérte az eskü letételét arra, hogy «Magyarországot sértetlenül meg fogja tartani minden jogában, szabadságában, törvényeiben és elfogadott szokásaiban, amelyekben elődei, nagyatyja, Zsigmond császár és atyja Albert király ugyanazon országot megerősítették és megtartották» (I. t.-c.). Ez igéret fejében a magyarok letették a hűségesküt Lászlónak (II. t.-c.). V. László uralmának jogcímét ez az országgyűlés nem határozta meg, de biztosan tudjuk, hogy a király erre nézve Frigyes már ismertetett felfogását vallotta. 1453 febr. 10-i oklevelében úgy emlékezik meg V. László Ulászlóról, mint «aki az ő örökös joga ellenére jött az ő országába», Magyarországba.[5] Oly rövid volt azonban László uralma hazánkban és oly kevéssé vett a király részt Magyarország kormányzásában, hogy idegen származása semmi idegen befolyást nem tett érezhetővé, 1457 nov. 23-án bekövetkezett gyermektelen halála pedig egyelőre véget vetett a Habsburgok magyar királyságának.

[1] Ligam, unionem et confoederationem subintravimus, mondják oklevelükben

[2] Pray, Annales III. 89–92.

[3] Chmel, Materialen II. 21.

[4] Pray, Annales III. 120.

[5] Uladislaus, qui se contra hereditaria iura nostra in hoc regnum nostrum intruserat. Országos levéltár. D. L. 14636.

A nemzeti királyság.

V. László halálakor alig húsz év leforgása alatt másodízben érte hazánkat az a sors, hogy uralkodója fiutód hátrahagyása nélkül halt meg és így az ország maga gondoskodhatott jövendőjéről. Az 1457. év azonban sokkal kedvezőbb helyzetben találta hazánkat, mint az 1437. Zsigmond halálakor az országban állott a tényleges hatalom minden erejével támogatott trónkövetelő, akit azonban az ország jelentékeny része nem kívánt urának; vele szemben tehát csak az látszott némi sikert nyujtani, ha a magyarok egy másik uralkodó családra támaszkodnak. A német uralom ellen való védekezés így állította szembe hazánkban a Jagellókat a Zsigmond által a magyar trónra jelölt Habsburgokkal. 1457-ben a Habsburgok nem pályáztak a magyar trónra, Frigyes császár az elhúnyt magyar királlyal való rokonság címén nem követelte a magyar királyságot és ezt meg is írta Sopron városának.[1] Mivel német igény nem lépett fel, szabadabban mozoghattak azok is, akik eddig a Habsburgokkal szemben a Jagellókra támaszkodtak s előlépett az a felfogás, hogy a maga erejére támaszkodjék az ország. A nemzeti királyságnak azonnal került is jelöltje Hunyadi Mátyás személyében.

Mátyás királyságának megvalósítására nagybátyja, Szilágyi Mihály igyekezett felhasználni mindazon eszközöket, amelyeknek akkor egy pártvezér felhasználhatott. Legsürgősebbnek az látszott, hogy legyen serege, amellyel szembeszállhat bármily erős ellenfél támadásával. A sereggyüjtés jóval V. László halála előtt megkezdődött. 1457 jún. 26-ról

[1] 1457 dec. 22-i levele. Hazai okmánytár IV. 387.

már van értesülésünk afelől, hogy Szentgyörgyi Tamás, vránai perjel, a délvidéken sereget gyüjtet Szilágyi Erzsébet számára.[1] Az előrelátásnak meglett a megfelelő eredménye is: Szilágyi 5000 főnyi sereggel jelenhetett meg a királyválasztó országgyűlésen.[2] Eddig seregek a magyar trón betöltésénél szerepet nem játszottak. Egykorú olasz jelentés «újításnak» nevezi ezt, olyan eljárásnak, amitől e korban nagyon idegenkedtek.[3] Szilágyi sietett is az országgyűlés előtt kijelenteni, hogy nem akarja ő a régi szokást megváltoztatni, de az általa feltalált fegyveres országgyűlés még számtalanszor tudott döntő eredményt hozni a felfegyverezett párt részére.

A fegyveres segítségen kívül sokat használt Szilágyinak és általa a nemzeti királyság eszméjének az, hogy Hunyadi kormányzósága alatt a törvény részletes intézkedésekkel szabályozta az országgyűlések tartásának módját. Tudomásunk szerint se Albert, se Ulászló választásakor nem hívták össze forma szerint az országgyűlést, de pontosan megtörtént ez az 1458-i királyválasztás alkalmával. Ez is újítás volt a régivel szemben és a nagy különbséget még inkább mutatja az, hogy míg ezelőtt csak a főnemesség vett részt a királyválasztásban, most ott találjuk a köznemességet is,[4] amint azt az 1447 : XLV. t.-c. elrendelte. Ezáltal kisebb volt a lehetősége annak, hogy a kisszámú főnemesség jelöltje jusson a magyar trón birtokába.

A fegyveres erő és a köznemesség támogatásán kívül döntő sikert jelentett Szilágyira nézve az, hogy meg tudta nyerni a főnemességet is. A főnemeseknek Garai László nádor vezetése alatt álló confœderatiója[5] 1458 jan. 17-én egy újabb szövetkezésben egyesült Szilágyi Erzsébettel és Szilágyi Mihállyal, amely szövetkezésnek kimondott célja volt Mátyás-

[1] E napi oklevél a herceg Festetics-család keszthelyi levéltárában. Karas, nro 37.

[2] «Novita» mondja az olasz jelentés. Fraknói, Mátyás király 60.

[3] Érdekes e szónak szerepe, mert a magyarok Albert conditiói óta minden választásnál tiltakoznak a «novitates» ellen.

[4] Az országgyűlési meghívó kiadva Történelmi Tár. 1902. 286.

[5] A beletartozók neveit l. Teleki i. m. X. 569.

nak magyar királlyá való megválasztása.[1] Az újítások mellett a confœderatio megalakulása az eddig követett utat mutatta a királyválasztás külsőségeiben. A Szilágyi- és Garai-féle confœderatio összeolvadása oly teljes volt, hogy maradt ránk olyan oklevél is, amely az 1458 jan. 17-i oklevélben névleg megnevezett egyik Garai-párti confœderatusnak a január 17-én alakult újabb szövetségbe való belépéséről szól.[2] Olyan erős lett ezáltal Szilágyi helyzete, hogy Mátyáson kívül minden egyéb trónkövetelő csak visszautasításnak nézhetett eléje. Kázmér lengyel király megkísérelte a magyar trón megnyerését, de követeinek előterjesztését is alig hallgatta meg az országgyűlés. A volt Jagello-párt most a Hunyadiakkal tartott és a Rozgonyiak most Mátyásnak tették ugyanazt a szolgálatot, amit 18 évvel ezelőtt I. Ulászlónak. Mátyás maga mondja el 1458 ápr. 10-i adománylevelében, hogy bejövetelekor Rozgonyi Sebestyén nagy sereggel csatlakozott hozzája, minek következtében — teszi hozzá a király — «az ő példájára Magyarországnak csaknem összes főpapjai és bárói Felségünkhöz seregletteк».[3]

Szilágyi előkészületei meg is teremtették Mátyás királyságát. Az 1458 jan. 24-i választás egyhangúlag történt,[4] ami Albert választásától kezdve egyszer se esett még meg. A lengyeleknek nagyon fel is tünt a dolog. Történetírójuk, Dlugosz, meg is jegyzi elbeszélésében, hogy ez nem igen szokott előfordulni Magyarországon.[5]

Minden bizonyítékunk megvan arra, hogy Mátyás választásánál a nemzeti szempont vezető szerepet játszott. Van

[1] Kiadva ez oklevél U. o. 565—569.

[2] Stephanus filius Pose de Zeer. 1548 jan. 23. A herceg Festetics-család keszthelyi levéltára. Misc. 569.

[3] Fere universi prælati et barones huius regni Hungariæ ab eo sumpto exemplo ad nostram convolarunt Maiestatem. Országos levéltár. D. L. 15237.

[4] Mátyás 1458 márc. 3-i oklevelében e szavakkal emlékszik meg Szilágyiról. Ipsius Michaelis gubernatoris vel sola vel maxima industria ... factum est, ut ... huius regni potiremur regimine. Országos levéltár. D. L. 15218. Mátyás választásának egyhanguságát Dlugosz (i. m. 264.) és Szilágyi oklevele (Kovachich, Vestigia 294.) emelik ki.

[5] Dlugosz i. m. 269.

olyan híradásunk, mely szerint Szilágyi sokaktól már a választás előtt igéretet vett, hogy nem választanak német származású királyt.[1] Egy másik tudósítás szerint a királyválasztó országgyűlésen Szilágyi nyiltan meg is mondta, mi vezeti őt Mátyás királyul való ajánlásában és úgy nyilatkozott, hogy a magyar faj becsülete érdekében kell magyar embert emelni a trónra.[2] Frigyes környezetében is a németellenes irány győzelmének fogták fel Mátyás királyságát és azt a németség veszedelmének tekintették.[3] Ebben ugyan aligha volt igaza a császárnak, de az bizonyos, hogy e választás alkalmával ugyanazon szempontok döntöttek, melyek I. Ulászlót a magyar trónra juttatták. csakhogy míg 1440-ben lengyel segítséggel, most a maga erejéből készült az ország a német törekvéseknek ellenállani, ha a Habsburgok a maguk nagyhatalmi céljának érdekében ismét megkísértenék az ország trónjának megszerzését.

Erre pedig csakhamar kínálkozott alkalom a Habsburgoknak. Mivel a magyar korona Frigyes kezében volt, Mátyást megkoronázni nem lehetett és így mindazoknak, akiknek Mátyás valami okból nem tetszett, igen könnyen állott módjukban az, hogy a törvényesen megválasztott, de meg nem koronázott Mátyással szemben a törvénytelenül megválasztott, de Szent István koronájával megkoronázható Frigyest állítsák szembe. Mátyás nem elégítette ki Garaiékat, mire ezek a hozzájuk csatlakozó Szilágyi Mihállyal új királyválasztást rendeztek.

Az új királyválasztásból hiányzott a köznemesség, a főnemességet pedig összesen 24-en képviselték. A Bécsujhelyen 1459 febr. 17-én királyválasztást tartók a választásról oklevelet adtak ki, amely egyetlen kútfőnk az újabb királyválasztásra nézve. Frigyes választói ez oklevelükben hangsúlyozzák azt, hogy V. László halála után Magyarország koronázatlan király nélkül maradt, László helyébe pedig az általa birt többi országokban Frigyes császár következett, akinek kezében van a magyar korona is. Amióta a Habsburgok Albert választása által a magyar trónra jutottak,

[1] Pray, Annales III. 213.
[2] Fraknói, Mátyás király 60.
[3] U. o. 67.

ez az első eset, hogy magyar részről ezt a rokonságot, ha nem is a magyar trónon való következés jogaképen, de valamiképen mégis megemlítik. A rokonság ezen felemlítésével Garaiék nem is akarták elismerni Frigyes jogát a magyar trónra, mert sietnek ehhez hozzátenni, hogy ők ezenkívül «más fontos okokból» is Frigyest választották Magyarország királyává.[1] Kérik tehát a császárt, hogy fogadja el a magyar királyságot és igérje meg «kiváltságaik, jogaik és dicséretreméltó szokásaik» megtartását.[2] Ez a kívánságuk aligha jelentett mást, mint azt, hogy az Albert választása óta megszokott választási feltételek ez alkalommal se maradjanak el.

Mátyás Frigyes ezen választása után egy kiáltványszerű oklevéllel fordult országához, melyben azt emelte ki, hogy a császár szándéka a magyarság elpusztítása.[3] Talán nem volt ez Frigyes törekvése, de Mátyás nyilatkozata mutatta, hogy itt igen erős nemzeti érzés küzd a Habsburg királysággal járó német befolyás ellen. Mint 1440-ben Ulászló és László, úgy indult meg most a harc Mátyás és Frigyes közt a magyar királyságért. Noha a háborúban Mátyás maradt felül, mégis alkudoznia kellett a császárral, hogy tőle a magyar koronát visszavegye. Természetes, hogy a császár a nála lévő magyar koronából a legnagyobb hasznot akarta húzni, hiszen egyik levelében úgy tünteti fel a dolgot, hogy ő már csak azért is jogos királya Magyarországnak, mert az a szokás, hogy azt kell az ország királyának mondani és kikiáltani, akinek birtokában van Szent István koronája.

Mivel a korona visszanyeréséért folytatott alkudozások végső eredményét pontosan ismerjük, talán inkább nagy érdekességű, mint nagy fontosságú volna tudnunk a tárgyalásokat, amelyek a megegyezést létrehozták. A végleges békeszerződés (1463 júl. 19.) jogosnak ismerte el azt, hogy Frigyes a magyar király címét viselje, de nem határozza meg, milyen jogon illeti meg ez a cím a császárt, hanem csak

[1] In regem Hungariæ elegirimus.

[2] Kaprinay, Hungaria diplomatica II. 2—5.

[3] Az oklevél eredetije nincs meg, tartalmát a velencei kötet 1459 márc. 14-i jelentéséből ismerjük. Diplomáciai emlékek Mátyás király korából I. 44.

annyit mond, hogy Frigyes eddig «jó és tisztességes tekintetekből» élt vele, de ennek eredetéül nem nevezi az 1459-i választást.[1] Ha azonban Mátyás törvényes fiutód hátrahagyása nélkül halna meg, Frigyes, vagy a császárnak az a fia, akit evégből kijelöl, az ő halála esetére pedig az a fia, akit hátrahagyott, vagy ha többen lennének, az a fia, akit az ország választ, az ország kormányzásának teljes jogával magyar királlyá tétessék.[2] «Továbbá, ha, amint említettük, Magyarország trónja megürül, ugyanazon ország főpapjai, főurai, nemesei és lakói gondoskodni tartoznak arról, hogy ő császári Felségét, vagy a mint említve volt, az ő fiát, ugyanazon Magyarország tanácsával és hatalmas segítségével szokás szerint megkoronázzák és az ország teljes jogú kormányzójának békességesen ismerjék el és tényleg királynak tartsák.»[3]

Az országgyűlés által elfogadott megegyezés tulajdonképen magában foglalja az eddig történt két királyválasztás érvényességének elismerését, de az időbeli sorrend döntő erejének érvényesülésével. Az előbb választott Mátyás előbb király, mint az utóbb választott Frigyes. Osztrák írók hajlandók feltételezni azt, hogy ezen az országgyűlésen az egyezség következtében forma szerint is megválasztották Frigyest és Miksát magyar királyokká az esetre, ha Miksának testvérei nem lesznek.[4] Ezt a kérdést a megegyezés első fogalmazványa dönti el. Abban pedig arról van szó, hogy Frigyes a magyar király címet «illő formában történt meghívásra, nem pedig nagyravágyásból vette fel».[5] Azt is nagyon ki kell

[1] Érdemes megjegyeznünk, hogy a béke első fogalmazata így hangzott: «A császári Felség illő formában történt meghívásra, nem pedig nagyravágyásból vette fel a magyar király címét». Fraknói, Mátyás király örökbefogadása Frigyes császár által. Budapesti Szemle, 1910 jan. 11. l.

[2] In regem . . . præficiatur.

[3] Kollár, Auct. ad Ursinum Velium 208—209.

[4] Turba i. m. 328.

[5] Fraknói, Mátyás király örökbefogadása Frigyes császár által. Budapesti Szemle 1910 jan. 11. l. Az első ismert oklevél, melyben Frigyes magyar királynak nevezi magát, tudtommal 1459 márc. 27-ről való. Frigyes kancelláriája ekkor még annyira nem volt hozzászokva az új cím

emelnünk, hogy a Habsburgok esetleg bekövetkező királyságát a béke csak Frigyes vagy Miksa személyére állapítja meg és ezt a szándékot még jobban megerősíti az, hogy a békeokmány elismeri Mátyás fiainak örökösödését hazánk trónján, de egy szóval sem említi azt Frigyes vagy Miksa utódaira nézve. Bizonyára súlyosan esett latba a béke elfogadására összehívott országgyűlésen, hogy csak egyetlen Habsburg, nem pedig a Habsburg-család uralmának elfogadásáról volt szó és Mátyás fiatalságától származó reményén kívül bizonyára ennek is része volt abban, hogy az országgyűlés a feltételeket minden ellenállás nélkül elfogadta.

Mátyás uralkodása bizonyító példa volt arra nézve, hogy a nemzeti király uralkodása elég védelem minden német igény ellen. A Jagellók tapasztalták ezt a legszembetűnőbben. Mikor 1471-ben a magyarországi elégületlenek Mátyás ellen Kázmér lengyel királyhoz fordultak segítségért, csúfos vereséget szenvedtek.[1] Kitünt, hogy a lengyel pártnak csak akkor van reménye sikerre, ha a Habsburgok ellen nyujt védelmet, e kapcsolat nélkül Magyarországban nem létesülhet Jagellouralom.

A két családnak hazánkért való versenygése azonban túlélte a nemzeti királyság megvalósulását. 1490 ápr. 6-án meghalt Mátyás király. Mivel törvényes fiutódot nem hagyott hátra, halála ismét a Habsburgok és a Jagellók küzdőterévé tette Magyarországot.

használatához, hogy a császári cím után ezt írta : Austriæ dux, azután áthúzta ezt és így javította ki a címet : Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ etc. rex, Austriae dux. Házi, udvari és állami levéltár. Fridericiana fasc. 1.

[1] Dlugosz i. m. 558.

A Habsburgok és a Jagellók második küzdelme a magyar trónért.

Mátyásnak 1490 ápr. 6-ikán bekövetkezett halála mint a legkomolyabb lehetőséget állította az ország elé azt a német uralmat, amely ellen eddig küzdöttek. Mátyásnak nem maradt törvényes fiutóda, ennek következtében az 1463-iki megállapodás azon pontjának kellett volna életbe lépnie, amely szerint a magyarok Frigyest, vagy «ha ő úgy kívánná, általa kijelölt fiát az ország kormányzásának teljes átadása mellett tegyék királlyá».[1] Mivel nagy dologról volt szó, természetes, hogy Frigyes Mátyással fennálló háborúja dacára ragaszkodott az 1463-iki megállapodáshoz és igyekezett azt családjára nézve mentől kedvezőbben kihasználni. Minthogy a soproni szerződés csak egyetlenegy Habsburgot ismert el magyar királynak arra az esetre, ha Mátyásnak törvényes fiutódai nem maradnának, az élete végén álló Frigyesre nézve előnyösebbnek látszott, ha nem ő maga szaporítja még eggyel koronáinak számát, hanem fiának, Miksának biztosítja a magyar királyságot. Talán nem is volt nagyon nehéz a császárnak családja érdekében meghozni azt az áldozatot, hogy Miksát jelölje a magyar trónra jogosult trónkeresőnek.[2] 1490 ápr. 19-én már el is küldte Miksa római

[1] Sua imperialis Majestas, aut filius suæ Cæsareæ sublimitatis, quem ad hoc deputandum duxerit . . . in regem ipsi regni Hungariæ præficiatur cum plena eiusdem regni administratione. Kollar, Auct. ad Ursinum Velium 208.

[2] Miksa a magyar rendekhez : Qui (sc. Fridericus) omne ius suum nobis favet. Firnhaber, Beiträge 23. Ugyanő Nagyszombathoz: Consentit, ut et nos in regem Hungariæ eligamur atque coronemur. U. o. 29. Ugyanígy írt Frigyes a frankfurti birodalmi gyűléshez. Janssen, Frankfurter Reichscorrespondenz II. 2. 547.

király levelét «Magyarország akárhol összegyülekezett rendeinek», amely levelében nem minden célzatosság nélkül foglalva össze az előzményeket az 1463-iki egyezségre való hivatkozással azt kéri, hogy mivel atyja neki engedte át a magyar trónra való jogát, őt a magyarok «királyukká tegyék és mint királyukat tiszteljék.»[1] Az okiratban nincs szó választásról, amint azonban I. Ulászló megválasztásakor szorosabb viszonyt terveztek Magyarország és Lengyelország között, úgy fejezi ki Miksa is azt a reménységét, hogy hazánk egyesülni fog az ő többi országával.[2]

Ha a római király levelével Magyarország rendeinek elhatározását akarta befolyásolni, levele nemcsak későn érkezett, hanem már későn is íródott, mert Magyarországon az ország nevében intézkedő nagy urak már korábban elhatározták, hogy az ország megüresedett trónját választás útján fogják betölteni. Nem tudjuk, mi vezette őket ez elhatározásra. Mindenesetre nagyon kérdéses, vajjon érvényben levőnek lehetett-e tekinteni a soproni egyezséget, holott évek óta folyt a háború Mátyás és Frigyes között. A nagy urak elhatározását bizonyára csak megkönnyítette az, hogy Frigyes semmiképen se készítette elő a maga vagy utódainak magyar királyságát, míg Mátyás élt. Hogy belőle Mátyás halála után magyar király legyen, ahhoz magyarországi Habsburg-pártra és ezen párt segítségével épen olyan gyorsan véghez vitt választásra lett volna szükség, amint történt ez Albert trónrajutásakor. A királyi trón betöltésének minden halasztása csak az ő királyságának lehetőségét csökkentette. A királyi trón meglepetésszerű gyorsasággal való betöltését azonban 1490-ben azért nem lehetett megkisérteni, mert Frigyes nem tartotta fönn a Habsburgok pártját Magyarországon. Ez Frigyes nagy mulasztása volt, amelynek magyarázatául csak az szolgálhat, hogy egy Habsburg-pártnak Magyarországon való fenntartása sok pénzbe került volna, amire a császár anyagi viszonyai mellett gondolni sem lehetett. A pártszerzés

[1] In suum regem præficere et uti regem suum venerari velint. Firnhaber i. m. 24.

[2] Perpetuam inter Hungariæ et Romanorum regnorum unionem. U. o.

elmulasztásának következménye viszont az lett, hogy Frigyesnek nem voltak megbízható értesülései Magyarországból és így történt, hogy Miksa csak akkor lépett fel a magyar trónra való igényeivel, amikor Magyarországon már elhatározták a királyválasztást.[1] Még inkább mutatja a Habsburgoknak a magyarországi viszonyokban való tájékozatlanságát az, hogy Miksa csodálatosképen azt hitte, hogy csupán ápr. 19-én küldött üzenete által elnyerheti a magyar királyságot.

Ugyanekkor azonban Magyarországon a helyzet egészen máskép festett, mint Miksa gondolta. Beatrix királyné és néhány nagy úr[2] tudomást se véve az 1463-iki oklevélben foglalt kötelezettségről, két nappal Miksa levelének kelte előtt, 1490 ápr. 17-én egy oklevéllel fordult az ország nemességéhez. Azt mondták oklevelükben, hogy mivel Mátyás halála által a magyar trón megüresedett, királyt kell választani, úgy tekintve a királyválasztó országgyűlés tartását, mint ez esetben a legtermészetesebb dolgot a világon. «Jól tudjátok — mondják oklevelükben — hogy ez az ország a minden oldalról fenyegető ellenség miatt hosszabb ideig súlyos baj nélkül az uralkodót és a vezetőt nem nélkülözheti, azért úgy gondoljuk, hogy az új király és uralkodó megválasztásáról minél előbb gondoskodni kell».[3] Ezért hívják össző «az ország régi szokása szerint» az országgyűlést. A meghiv-külső formája szinte másolata a Mátyás megválasztásakoe használt országgyűlési meghivónak. A királyválasztó országgyűlés összejövetelének idejét azonban a királyné és a fő, nemesek meghivója igen közel teszi az összehivás napjához-ami azt mutatja, hogy a gyűlést összehivók nem szándékoz-

[1] Miksa ápr. 19-iki oklevelének bizonysága mellett magától elesik Ulmann azon állítása (Kaiser Maximilian I. I. 89.), mely szerint Miksa csak ápr. 20-án értesült volna Mátyás haláláról.

[2] Összesen csak nyolcan voltak. A királyné személyét is számítva kilenc pecséttel ellátott oklevelük egyetlen ránk maradt példánya megvan a herceg Festetics-család keszthelyi levéltárában (Misc. 612.). A pecsétek tulajdonosait meghatározni nem lehet.

[3] U. o. A keszthelyi oklevél szövege jelentékenyen eltér a Wagnernél (Diplomat. com. Sáros. 133.) közöltétől.

tak hosszabb időt engedni azok számára, akik a megválasztandó király személyére nézve velük egyet nem értettek. Mert azoknak, akik a királyválasztó országgyűlést 1490 ápr. 17-én ugyanezen év május 17-re összehívták, már megvolt a jelöltjük a magyar trónra. Hogy azonban szándékuk sikerét semmi se kockáztassa, a legnagyobb titokban cselekedtek mindent ; a szemfüles olasz követeknek semmit sem sikerült terveikből megtudni és közvetlenül az országgyűlés megnyilta előtt kényszerültek megvallani, hogy semmit sem tudnak a magyarok terveiről, mert «a főurak nagyon óvatosan és igen titkolózva intézik az ügyeket».[1] Mennyire nem voltak az olasz követek tájékozva a való helyzetről, annak bizonysága az, hogy jelentéseik szinte május legvégéig csak két komolyan szóba jöhető jelöltről tudnak : Corvinról és Miksáról, noha maguk jelentik ki, hogy egyiknek királysága se valószínű, mert erőszak nélkül egyikük se lehet Magyarország királya.[2] A másik két trónkövetelőről, János Albert lengyel hercegről és Ulászló cseh királyról, Kázmér lengyel király két fiáról, alig esett szó nyilvánosan. Mivel Szilágyinak Mátyás választásakor követett eljárása világosan mutatta, mint lehet király a trónkövetelőből, tanácsos volt kellően felkészülnie mindenik trónkövetelő pártjának. Sereget gyüjtött Corvin és Ulászló pártja, fegyveresen jött az országgyűlésre a köznemesség azon része, mely elég vagyonos volt ahhoz, hogy más szolgálatába való szegődés nélkül jelenhessen meg a királyválasztáson. A királyválasztásra való fegyveres felkészülés alighanem nagyobb lehetett, mintha hadba akartak volna szállani. A ferrarai ügyvivő június 2-án azt jelentette, hogy jelenleg az egész ország fegyverben áll.[3]

A meghívóban jelzett napon, május 17-én az országgyűlés nem nyílhatott meg, mert még nem jöttek meg a

[1] 1490 máj. 25-i jelentés. Questi signori baroni fanno le cose multo cautamente et secretamente. Diplomáciai emlékek Mátyás király korából. IV. 213.

[2] Corvinra nézve jelentik ezt 1490 máj. 22. (u. o. 202.), Miksára nézve 1490 ápr. 21 (u. o. 179.).

[3] Al presente tutto lo regno se ritrova in arme. U. o. 429.

választók a Rákos mezejére. Talán csak Miksa követei jelentek ott meg pontosan május 17-én, legalább is valószínűvé teszi ezt az, hogy ők már május 6-án megkapták a római királytól utasításukat.[1] A magyarok május 28-tól kezdve jöttek nagyobb számmal, a legutolsók Ujlaky Lőrinccel június 13-án érkeztek meg.[2] Ezekre már nem is vártak a korábban megjelentek a tanácskozások megnyitásával, mivel június 7-én az addig Budán tartózkodó főnemesség és a Rákoson táborozó köznemesség Pest városába gyűlt össze,[3] hogy ott a trónkövetelők követeit meghallgassák. Három napig tartott, míg ezek elmondották a rájuk bizottakat, minek megtörténtével mindegyik követség lehetőleg biztató választ kapott, kivéve Miksáét. Miksa követei szóról-szóra fel akarták olvasni az 1463-iki egyezséget, de ezt a főpapok meg nem engedték. Erre a római király követei, hogy ezt a fontos érvüket el ne veszítsék, a megadott engedélyt felhasználva előadták a soproni egyezség tartalmát, ami bizonyára kevésbé volt hatásos, mint lett volna magának az oklevélnek felolvasása.[4] Ők azt a választ kapták a magyaroktól, hogy az élőké nem mindig a holtaké a trón betöltésének joga, azért véleményük szerint a mostani országgyűlés teljes szabadsággal járhat el a trón betöltésében. De ha nem ismerték is el a választók az 1463-i egyezmény érvényességét, óvakodtak annak kijelentésétől, hogy ők Miksát választani sem akarják királlyá, azért azt felelték a követeknek, hogy várják be az országgyűlés döntését.[5] Azok, akik vezetni akarták a királyválasztó országgyűlést, igen óvakodtak attól, hogy saját szándékukat előre kijelentve az összes többi trónkövetelők seregeit egyszerre vonultassák fel maguk ellen. Ezért az események úgy mentek, amint az Ulászlót választani akarók irányították őket.

[1] Házi, udvari és állami levéltár. Fridericiana. Conv. A .

[2] Dipl. eml. Mátyás korából. IV. 221., 227.

[3] U. o. 221.

[4] Ennek Bakócz győri püspök útján történt eltiltását maga Miksa panaszolja el 1490. szept. 10-én Magyarországhoz intézett levelében Sopron, Városi levéltár Acta diet. lad. X. et K. fasc. II.

[5] Bonfini (1744-i kiadás) 521.

Mivel választás volt, meg kellett állapítani a választási feltételeket. A jól szervezett Ulászló-párt hozzá is kezdett a választási feltételek szerkesztéséhez és ezáltal megtalálta az útját annak, hogy a többi pályázók pártját az országgyűlésen kisebbítse. A Jagello-családból származó János Albert herceg pártja, amely ez alkalommal is köznemesség köréből került ki, abban bízva, hogy János Albert sereggel támogathatja őket, igyekezett a magyar-lengyel összeköttetést feleleveníteni. Alig hangzottak el a trónkövetelőket ajánló beszédek, a köznemesség éltetni kezdette János Albertet, mint magyar királyt. János Albert serege azonban nem jelent meg a Rákoson, aminek következményei azonnal érezhetőkké váltak. Az országgyűlés másik része, a főnemesség nem járult hozzá János Albert királyságához. Báthory István országbíró az egész főnemesség megbízásából a köznemesség közé ment és tiltakozott az ellen, hogy a köznemesség egyedül kiáltson ki valakit Magyarország királyává. A lengyel-párt erre el is hagyta az országgyűlést és megyénként két-két követet, mintegy százhúsz embert hagyott ott maga helyett.[1] A főnemesség fellépésének az adott nagy súlyt, hogy a köznemesek, noha fegyveresen jelentek is meg az országgyűlésen, nem tudtak olyan sereget hozni magukkal, mint a főnemesség. Amikor a köznemesség eltávozott, akkor érkezett Corvin pártja. Ők már sereget is hoztak magukkal, de mivel a köznemesség még az ő érkezésük előtt eltávozott az országgyűlésről, a főnemesség megint csak egy trónkövetelő pártjával állott szemben és egy párttal el is tudott bánni.

Corvin pártjának főemberei, a rác despota, a jajcai bán, Ujlaky Lőrinc, Ernuszt Zsigmond pécsi püspök és a vránai perjel 6—7000 főnyi sereggel[2] junius 13-án érkeztek meg az országgyűlésre. Mivel az Ulászló-párt serege ekkor legfeljebb ugyanennyire rúghatott,[3] nem volt könnyű dolog

[1] Dipl. eml. Mátyás korából IV. 221, 430. Bonfini 517.

[2] 6000 főnyinek mondja Maffeo jún. 20-iki jelentése (Dipl. eml. IV. 221.), 7000 főnyinek Bonfini (521.).

[3] Bonfini (517) 6000 főre teszi.

velük elbánni. Még nehezebbé tette Ulászló pártjának helyzetét az, hogy Budát Corvin tartotta megszállva, míg párthíveinek most érkezett serege a Rákoson foglalt állást és így mintegy körülzárta az Ulászló-párt szállásait. Ez ellen az Ulászló-pártiak a következőképen védekeztek. Azt ajánlották, hogy mivel a köznemesség legnagyobb része már úgyis eltávozott a Rákos mezejéről, tegyék át az országgyűlés színhelyét Pest városába.[1] Minthogy most már tényleg két sereg állott szemben egymással, csak a túlerő remélhetett győzelmet a választásnál; mivel pedig Budának birása miatt ez inkább Corvinéknál volt, az Ulászló-párti főnemesség tanácsosnak látta, hogy a döntést ne siettesse. A Corvin-pártiak úgyis kifogást emeltek még az ellen is, ami eddig történt; Ujlaky és Ernuszt még az ellen is felszólaltak, hogy az országgyűlés náluk nélkül hallgatta meg a trónkövetelők követeit és ezáltal mintegy semmibe se vette őket. Mivel a főváros birtoka az eddigi királyválasztásoknál is döntő jelentőségű volt, az Ulászló-pártiak meg akarták támadni Budát. Ezt a harcot Corvinék nem merték megkockáztatni, hanem inkább alkudozni kezdtek ellenfeleikkel. Junius 17-én már meg is lett az egyezség, amely biztosítja Corvin számára a bosnyák királyi címet, minek fejében a herceg megigéri a korona kiadását.[2] Az egyezség másik feltétele az volt, hogy a megválasztandó király személyére nézve mindkét párt aláveti magát Szapolyai István ausztriai helytartó döntésének.[3] Semmi sem mutatja jobban Corvin naivságát, mint az, hogy már eddig is Ulászló-párti embert fogadott el döntőbírónak.[4] A megkérdezett Szapolyai így felelt: Miksa megválasztását nem ajánlja a régi ellenségeskedés és az öröklött gyűlölet miatt; János Albert ellen erkölcsei és viselkedése miatt van kifogása, azonfelül nem is illik, hogy az ifjabb

[1] Bonfini 521.

[2] Kovachich, Supplementum II. 271—281.

[3] Bonfini 522.

[4] Maffeo pár nappal ezután (jún. 21.) azt jelentette Milánóba, hogy ami reménye volt eddig Corvinnak a magyar királyságra, az is elveszett párthivei miatt, mivel most már biztos Ulászló megválasztása. Dipl. eml. Mátyás korából IV. 225.

testvért (János Albertet) az idősebb (Ulászló) elé helyezzék ; Corvint nagyon fiatalnak és az állami ügyekben járatlannak tartja, kinek királysága azonkívül a többi három trónkövetelő hadait hozná Magyarország ellen ; mindez a veszedelem elmarad, ha Ulászlót választják királyvá.[1] Szapolyai ezen nyilatkozatánál szinte fontosabb volt Ulászló pártjára nézve az, hogy a Szapolyaihoz küldött követségből visszatérő Filipecz János váradi püspök zsoldjába fogadta a Morvaországban álló fekete sereget.[2] Ezt akarta elérni Miksa is,aki 1490 május 12-én már megbízta egyik emberét a fekete seregből való zsoldosok felfogadásával ;[3] ugyanezt akarta tenni Corvin is,[4] de a sereget az Ulászló-pártiak nyerték meg. A fekete sereg zsoldba fogadásának következménye az lett,hogy Corvin csapataival és híveivel Szlavónia felé akart menekülni, hogy a fekete sereggel rendelkezők Budán körül ne zárhassák. Báthory és Kinizsy nyomon követték a herceget, aki a Sár mellett vereséget szenvedett.

Corvinék eltávozásával az országgyűlésen vitathatatlanul az Ulászló-pártiak kezébe került a döntés.[5] Az Ulászló-párt főintézője, Dóczy Orbán egri püspök a Sár mellett aratott győzelem után akár azonnal ki is kiáltathatta volna Ulászlót Magyarország királyának. Az Ulászló-pártiak azonban igyekeztek, amennyire lehetett, a legyőzött Corvin-pártot megnyerni, hogy a királyválasztás egyhangú legyen. Mivel pedig a velük való alkudozás kissé lassan ment, végül is a megegyezés bevárása nélkül jul. 15-én az országgyűlést megnyitó Dóczy Orbán Ulászlót Magyarország egyhangúan megválasztott királyának jelentette ki. Kilenc nappal később a jún. 17-iki egyezség alapján létrejött a megegyezés Corvin pártjával is, amihez júl. 31-én Ulászló is hozzájárult. Ulászló királyságának kijelentésekor az országgyűlés Miksa hét hét óta Magyarországon tartózkodó követségének is végleges

[1] Bonfini 522.

[2] U. o.

[3] E napról kelt oklevele megvan a Házi, udvari és állami levéltárban. Maximiliana.

[4] Maffeo május 8-iki jelentése. Dipl. eml. IV. 197.

[5] Júl. 3-iki jelentés. U. o. 433.

választ adott ilyképen: A négy trónkövetelő közül Ulászlót azért tartották legalkalmasabbnak a magyar trónra, mert országai szomszédosak Magyarországgal és az ő királyságának következtében Morvaország is, Szilézia is Magyarország birtokában maradnak; Miksa igényeire nézve azt felelték, hogy Magyarországnak joga van a királyválasztáshoz és ebben a jogában semmi által se engedi korlátozni magát.

Miksa követei kísérletet tettek, hogy a maguk igazáról meggyőzzék a magyar urakat. Azt mondották, hogy Miksa országa is szomszédos Magyarországgal, ebből a szempontból tehát a cseh király nem az egyedül előnyös pályázó a magyar trónra. A magyarok azon felfogására, hogy az 1463-iki szerződés őket nem köti, minthogy annak aláírói már nem élnek, azt jegyezték meg, hogy amit egy ország nevében igérnek meg, az nem veszti érvényét az igérettevők halálával, mint ahogy az magánemberek közt szokás. Ezért tehát ők beszédük tartalmát írásba foglalva és a királyválasztóknak átnyújtva tiltakoznak küldőjük jogainak megsértése ellen és ezt a választást nem fogadják el érvényesnek.[1]

A német követeket kivéve Ulászló választásakor nem volt senki a magyar országgyülésen, aki Miksa királyságának pártjára állott volna. Mégis erről a királyválasztásról nincsenek olyan adataink, melyek azt mondanák, hogy Miksa igényeinek visszautasítására kizárólag a német uralomtól való idegenkedés hatott volna. Azok, akik előre megállapított tervük szerint nagy ügyességgel keresztülvitték Ulászló megválasztását, nem hivatkoznak a nemzeti szempontra, mint amely cselekedetükben vezetné őket. Szapolyai István 1490 ápr. 21-én Magyarországba küldött levelében épen úgy a Mátyás kormányrendszerétől való szabadulást és az ország régi szabadságaiba való visszaállítását mondja a királyválasztás céljának,[2] mint ahogy a június végéről való olasz követjelentések szerint az Ulászlót választók törekvése «régi szabadságaiba visszaállítani az országot».[3] E választásnál

[1] Firnhaber i. m. 68—72.

[2] Wagner, Analecta Scepusii IV. 22.

[3] Dipl. eml. Mátyás korából IV. 227.

a magyar nemzeti eszme nem szerepelt olyan világosan, mint az előbbieknél. Ennek okát nem nehéz megtalálnunk. Mátyás uralkodása annyira eltávoztatta Magyarországról az idegen befolyás veszedelmét, hogy az ellene való védekezés szükségességét nem érezték többé az emberek. Mátyás seregei olyan csapásokat mértek Frigyesre, hogy a Habsburgoktól való félelem nem látszott indokoltnak. Ezért a nemzeti szempont kissé háttérbe szorult és helyette előlépett a rendi, amelyet ép oly mértékben veszélyeztetettnek tüntetett fel előttük Mátyás uralma, mint amennyire elvette ugyanaz a német befolyás fenyegető veszedelmét. A német uralom lehetőségének komoly veszedelmére volt szükség, hogy a nemzeti eszme ismét régi erejében éledjen fel Magyarországon. Most abban nyilvánult a német uralomtól való idegenkedés, hogy a Habsburgok még párthíveket se tudtak szerezni a maguk magyar királyságának. Szapolyai meg is nevezte ennek okát a régi ellenségeskedésben és az öröklött gyűlöletben.

Ulászló választási feltételei legjobban mutatják, mennyire nem féltek nálunk valami idegen uralom bekövetkezésétől. Szinte mechanikusan veszik át Albert választási feltételeiből azokat a pontokat, amelyek az idegeneknek Magyarország kormányzásába való beavatkozása ellen szólnak, de Ulászló választási feltételeinek legnagyobb része nem ezt, hanem Mátyás uralkodási rendszerének eltörlését és a főnemesség uralmának elfogadását követeli a királytól.[1]

Szapolyai szerint Corvin királyságának fő veszedelme az lett volna, hogy az összes külföldi trónkövetelőket ellenségképen hozta volna Magyarországra. Nagyon is eltalálta Szapolyai a teljes igazságot, csak azt nem látta be, hogy ugyanezt elkerülhetetlenné teszi akármelyik trónkövetelőnek magyar királysága. A magyar trónra pályázók Ulászló megválasztása után épen úgy fegyverrel kísérelték meg a trón megszerzését, mint ahogy fegyverrel kísérelte azt meg Corvin még a királyválasztás befejezése előtt. A háború veszedelmét elkerülni nem lehetett.

[1] A választási föltételek ki vannak adva a Corpus Jurisban.

A gyorsabban cselekvő János Albert volt, a veszedelmesebb támadást azonban Miksa intézte. János Albert a királyságra való jogcímét az országgyűlésen megtörtént kikiáltásából merítette, s felvette «Magyarországnak a Rákos mezején egyhangúlag és törvényesen választott királya» címet.[1] A valóságnak azonban ez a cím nem felelt meg, mert ő választását csak az országgyűlés egy részének, a köznemességnek köszönhette, holott az országgyűlés másik része, a főnemesség azonnal kijelentette, hogy őt királynak nem akarja.

Miksa Ulászló választásának megtörténte után is következetesen ragaszkodott a királyválasztó országgyűlés előtt kelt levelében foglalt és követei által az országgyűlésen is hangoztatott álláspontjához. Több alkalommal kifejezte azt a nézetét, hogy rajta sérelem esett, mert a régi egyezségek által előre is elismert magyar királysága ellenére «némely főpapok és főurak» Ulászlót választották Magyarország királyává.[2] Igen nyomatékosan ki kell emelnünk, hogy Miksa nem tartotta magát örökös királynak, hanem elismerte a magyaroknak a királyválasztáshoz való jogát, de az ő véleménye szerint az 1463-iki megegyezés értelmében egyedül őt lehetett volna a magyaroknak királyukká választani. Mikor a királyválasztás előtt Rosenberg Jánost Magyarországba küldötte, a neki adott utasítása így hangzott: Akikkel a magyarok közül beszél és akiknek ezen levelét megmutatja, igérjen az ő nevében minden jót; mondja meg nekik, hogy Magyarország jog szerint az övé és igyekezzék a magyarokat arra bírni, hogy jogát tekintetbe véve, «őt királlyá válasszák és királynak ismerjék el.»[3] Minthogy

[1] In campo Rákos generaliter et legitime rex electus et proclamatus. Dogiel, Codex diplomaticus regni Poloniæ I. 79.

[2] Per aliquos prælatos et barones regni — írja Erdélyhez 1490 aug 11-én. Firnhaber i. m. 34. Nonnuli ex episcopis et baronibus regni — feleli Ulászló követeinek 1490 szept. 10-én. Steiermärkische Geschichtsblätter VI. 230—234.

[3] Dass wir durch sie zu Kunig zu Hungarn erwählt und aufgenommen werden. Fogalmazványa és több pecsétes példánya megvan a Házi, udvari és állami levéltárban. Maximiliana s. d. fasc. 40.

pedig a magyarok ezt a jogát el nem ismerték, megkezdette a háborút Ulászló ellen.

János Albert támadásának veszedelme, ha nem is gyorsan, de könnyen elmúlt. Ulászló megegyezett vele és azután egész erejével Miksa ellen fordult. Nehéz volt azonban Ulászló helyzete Miksával szemben. A római király két célt akart elérni: 1. hadisikereket Ulászló felett, 2. ezek segítségével pártot szerezni Magyarországon. Említettük, hogy Miksa követeinek már a királyválasztás idején is az jutott egyik feladatul, hogy a Habsburgoknak Magyarországon párthíveket szerezzenek. De mivel a Rosenberg János által Magyarországba hozott, Miksa magyar királysága mellett izgató iratoknak a bécsi levéltárban több példánya is van, nálunk pedig egy sincs, világos, hogy a választás idején a Habsburgoknak még nem sikerült híveket nyerni Magyarországon. Miksa maga is azt mondja, hogy Mátyás halála után pártot akart szerezni Magyarországon, de a királyválasztáson a Magyarországon már meglevő három párt egyike győzött.[1] Minden adat amellett szól, hogy a római király pártját az 1490-iki országgyűlésen csak az a hat ember képviselte, akit ő követek gyanánt küldött Magyarországba. Az egyetlent, aki a magyarok közül értesüléseink szerint már ekkor is Miksa pártján állott, Bornemisza János alkincstárnokot az Ulászló-párt főintézője Dóczy Orbán idejekorán becsukatta és csak a királyválasztás megtörténte után, július 30-án bocsájtotta szabadon.[2] Az első győzelmes összecsapások után a helyzet kedvezőbb lett Miksára nézve. Mivel Ulászlót nem az egész főnemesség, hanem csak annak egy része választotta királlyá, minden a hatalomból kimaradt egyéniség természetesen a támadó Miksa oldalán kereste az érvényesülést. Nem tudjuk, kik dolgoztak ekkor Magyarországon Miksa érdekében, de valószínű, hogy sokat használt neki a fogságából kibocsájtott Bornemisza János. Bornemiszát Ulászló mint Miksa-pártit 1491-ben feleségével együtt minden vagyonától megfosztotta,[3] Ferdinánd

[1] Weisskunig 275.

[2] E napról kelt oklevél az Országos levéltárban. D. L. 19665.

[3] 1491 május 19-iki oklevél. Országos levéltár. D. L. 19721.

pedig még 1526-ban is úgy emlékezett meg róla, hogy a Habsburgok Mátyás uralkodása óta neki köszönhetnek legtöbbet Magyarországon.[1]

Miksa seregének már Ausztriában elért sikerei is azt okozták, hogy a pártjára állók Magyarországon is mozgolódni kezdhettek. Maga Corvin János legyőzetése után Miksához pártolt és Grazban 1490 júl. 27-én már úgy tudták, hogy Corvin és legfőbb támasza, Ujlaky Miksa pártján vannak.[2] Érthető, hogy az Ulászló-párt mindent megpróbált megnyerésükre. Corvin más főemberei, Zsigmond pécsi püspök és Bertalan vránai perjel az Ulászló-párttal való megegyezés érdekében aug. 10-én Budán jártak és e napon a herceghez intézett levelükben azt írták, hogy reménységük szerint minden jól fog menni.[3] Ennek a tudósításnak megfelelően 1490 aug. 15-én azt a hírt kapta Miksa, hogy a magyar urak megbízhatatlanok és Corvin eddig hűnek látszó pártja inogni kezd.[4] Budán 1490 aug. 15-én csakugyan szövetkezés jött létre a Corvin-pártiak és az Ulászló-pártiak között, ami azt mutatta, hogy az Ulászló-párt főembereinek sikerült megnyerniök Corvint. A szövetségben, melyet ők confœderatiónak neveznek, Corvinék részéről maga a herceg, Ernuszt Zsigmond pécsi püspök, Ráskai Balázs tárnokmester és Bertalan, vránai perjel, az Ulászló-párt részéről Dóczy Orbán egri püspök, Báthory István országbíró, Filipecz János váradi és Bakócz Tamás győri püspökök vettek részt.[5] A szövetkezés fő célja nem politikai pártfoglalás, hanem kölcsönös védekezés egy meg nem nevezett ellenséggel szemben. Még arról sincsen szó a confœderatio okmányában, kit ismernek el a szövetkezők Magyarország királyának. A szövetkezés okát megjelölő frázisok egy viszontbiztosítást látszanak jelenteni. Mivel nem tudni, ki lesz győztes a küzdelemben,

[1] Privilegia Ferdinandi 1526 szept. 24. Házi, udvari és állami levéltár.

[2] Kraus, Die Beziehungen 28.

[3] 1490 aug. 10-iki levelük megvan az Országos levéltárban. D. L. 37670.

[4] Kraus, i. m. 31.

[5] Szövetséglevelük megvan az Országos levéltárban. D. L. 24770

az Ulászló-párti szövetségesek biztosítani fogják a Miksa-pártiakat, ha Ulászló győz és fordítva. Így remélhetőleg elkerülhetik azt a sok bajt, ami a szövetséglevél szerint őket fenyegeti. E szövetkezés el is ért annyit, hogy Ulászló tárgyalni óhajtott Corvinékkal és e célból aug. 28-án a maga és a vele levő cseh főurak neve és pecsétje alatt oltalomlevelet küldött Corvinnak. Ez az oklevél Corvinnak és a vele tartó névleg felsorolt huszonnyolc főúrnak és a névleg meg nem nevezett többi «confœderatusnak» 1490 nov. 11-ig szabad tartózkodást biztosít Budán és Székesfehérvárott.[1] Mikor alakult meg először az itt említett és tisztán Corvin-párti confœderatio, nem tudjuk, de Corvinéknak jul. 15-e utáni állásfoglalását az aug. 28-i oklevélben megnevezettek névsorából könnyen megállapíthatjuk. Hogy ezek a confœderatusok többé nem Corvint akarták magyar királynak, az abból bizonyos, hogy a szövetkezők egyike az a Bánfi Miklós, aki Miksának 1490 aug. 5-iki oklevelében úgy szerepel, mint a római királynak ez alkalommal elismert familiarisa, aki ezért havonta 500 forintot kap Miksától és mivel száz fegyveres tartására is kötelezi magát, ezért havonta még külön 400 forintot kap a római királytól.[2] Bizonyos, hogy az ilyen ember Miksát akarta magyar királynak. Azonfelül, ha nem is aug. 28-ika előtt, de pár hónappal később az aug. 28-i menedéklevelében felsorolt huszonnyolc confœderatus közül már húszról tudjuk kimutatni, hogy Miksa-pártiak, ami világosan mutatja a Corvint is magában foglaló szövetség pártállását.

Szeptember derekán Ausztria nagyjában Miksa birtokába került.[3] és közvetlen küszöbön állott a római királynak Magyarországba való betörése. Egyes, eddig titkos párthívei most már nyiltan csatlakoztak hozzája. 1490 szept. 28-án Miksának a Lajta melletti Bruckban lévő táborában a Kanizsay testvérek László, János és István egy oklevelet adtak ki, melyben Miksát királyuknak és «Magyarország

[1] Ulászlónak 12 pecséttel ellátott oklevele megvan az Országos levéltárban. D. L. 37671.

[2] E napi oklevél az Országos levéltárban. D. L. 33449.

[3] Huber i. m. III. 300.

igaz, törvényes, természetes és kétségtelen urának»[1] ismerték el.[2] Miksa magyar királyságának jogcíméről ez oklevélben még nincsen szó, de midőn októberben a római király csaknem Székesfehérvárig nyomult előre, a magyarországi Miksa-párt is nyiltabban lépett elő. Október 20-án Miksához az a hír érkezett, hogy Corvin, Ujlaky es Szapolyai követséget küldöttek hozzája és azt igérték, hogy rövid idő múlva ők is megjelennek nála, mert őt tartják Magyarország törvényes királyának.[3] Egy okt. 28-iki kelettel Miksához küldött levél már befejezett dolognak mondja Miksa magyarországi királyságának elismerését, csak azt teszi hozzá, hogy a Miksa királyságát elfogadók neveit nem írhatja meg, mert bajuk lehetne, ha ezt a levelet elfognák.[4] Mivel Miksát mindig többen és többen fogadták el magyar királynak, Miksa nem elégedett meg királyságának egyszerű elismerésével, hanem a választás formájának megtartásával és Ulászló megválasztásának érvénytelenítésével akarta a maga királyságát elismertetni.

1490 nov. 1-ről való az első ismert oklevél, amely Miksának Magyarország királyává való választását foglalja magában. György rác despota és testvére János, Kishorváthy János és István, Beriszló János, Ferenc és Márton adják ki; közülök György rác despota és Beriszló Ferenc Corvinnal együtt szerepelnek az aug. 28-i menedéklevélben. Azt mondják a nov. 1-én kelt oklevél kiadói, hogy ők visszaidézték emlékezetükbe azon igéreteket és kötelezettségeket, melyeket elődeik «Magyarország főpapjai, főurai, nemesei és előkelői»[5] Frigyes császárnak és fiának Miksának tettek és velük szemben magukra vállaltak. Ez az igéret és kötelezettség úgy szól, hogy ők Mátyás gyermektelen halála esetén «senkit mást, mint Frigyest vagy Miksát uruknak és Magyarország királyának nem választanak és nem fogadnak el».[6] Ennek

[1] Hungariæ verum, legitimum, naturalem et indubitatum dominum

[2] E napi oklevelük a Házi, udvari és állami levéltárban.

[3] Kraus, i. m. 34.

[4] Kraus, i. m. 36.

[5] Domini prælati, barones, nobiles ac proceres regni Hungariæ.

[6] Fridericum et Maximilianum et neminem alium in dominum eorum et regem Hungariæ eligerent et acceptarent.

ellenére a mostani királyválasztás alkalmával bizonyos megoszlás támadt és bizonyos főpapok és főurak az ő megkérdezésük nélkül az ő akaratuk és szövetséges társaik[1] akarata ellenére ezen esküről megfeledkezve Ulászlót Frigyes és Miksa jogainak sérelmével, régebben tett igéreteiknek és magukra vállalt kötelezettségeiknek meg nem tartásával «úgy ahogy»[2] királlyá választották és a királyságba beiktatták. Ezen eljárásuknak következménye az lett, hogy az ország a trónkövetelők közt pártokra szakadt Miksa pedig seregével betört az országba. Mivel azonban ők úgy vélik, hogy az igéretet minden esetre meg kell tartani, azért a régi kötelezettség alapján királlyá választották és királynak ismerték el Miksát azon feltétel alatt, hogy Magyarországot «régi jogaiban és kiváltságaiban»[3] meg fogja tartani és minden ellenséggel szemben meg fogja védelmezni.[4] Hogy ez az oklevél nem Magyarországon, hanem Miksa kancelláriájában készült, arra bizonyság egyrészt Miksa ápr. 19-i oklevele, melynek gondolatmenetével ez pontosan megegyezik, másrészt egy 1490 dec. 8-án Veszprémben kelt másik oklevél, melyben Both András zágrábi kapitány, testvérei János és Ambrus, továbbá Lábatlan Gergely és más szövetséges társaik[5] ugyanazon okadatolással, mint a nov. 1-i oklevélben láttuk, királyukká választják[6] Miksát.[7] Ebből a hasonlóságból bátran lehet azt következtetnünk, hogy Miksa magyar királyságának elismerésére kész oklevélszövegeket hozott magával, amelyekbe itt csak a neveket kellett beleírni. Hasonló esettel, hasonló alkalommal még fogunk találkozni. Ez eljárásnak célszerűségét lehetetlen el nem ismerni, mert csak így lehetett Miksa céljait félreértés nélkül megvalósítani.

Ez oklevelek újra igazolják azt, hogy Miksa kezdettől

[1] Fratrum et amicorum nostrorum. Ez a kifejezés a confoeratusok rendes elnevezése.

[2] Taliter qualiter.

[3] In antiquis iuribus et libertatibus.

[4] Az oklevél megvan a Házi, udvari és állami levéltárban.

[5] Cum fratribus et amicis nostris.

[6] Eligimus, mondja az oklevél.

[7] Oklevelük megvan a Házi, udvari és állami levéltárban.

fogva lemondott az 1463-i egyezségben foglaltak követeléséről és elismerte a magyarok királyválasztó jogát, mert a kétségtelenül az ő kancelláriájában létrejött oklevelek is a választás címén ismerik őt el magyar királynak. Ez pedig világosan mutatja, hogy az 1463-i megegyezést azok se tartották meg, akik arra hivatkoztak, mert abban szó sincs arról, hogy a magyarok királyt válasszanak, míg Frigyes és Miksa élnek; azt se engedte meg ez az egyezség, hogy esetleg Frigyest vagy Miksát királlyá válasszák, mert az 1463 jul. 19-i oklevélben foglalt nyilatkozat szerint Frigyes vagy Miksa Mátyás gyermektelen halála esetén minden külön eljárás nélkül lettek volna Magyarország királyává.[1] Az 1490 nov. 1. és dec. 8-i oklevelek tehát az 1463 jul 19-i megegyezésre hivatkozva helytelenül tulajdonítják Magyarországnak a királyválasztás jogát, mert az 1463-i oklevélben erről szó sincsen.

Ki kell emelnünk, hogy Miksáék igen helytelenítették ugyan az Ulászló-pártnak a királyválasztásnál követett eljárását, de ők maguk se cselekedtek oly módon, amint azt a királyválasztásra vonatkozó magyar törvények előírták. Miksa választása ugyanolyan volt, mint 1459-ben Frigyesé, holott Ulászló választását mégis egy országgyűlés mondta ki, amelyen legalább egy ideig ott voltak azok is, akik most Ulászlóval szemben Miksát választják királyuknak. Mivel tehát Miksa királlyá választása nem nyugodott a törvény vagy a szokás által szentesített alapon, a háború további alakulásától függött Miksa királyságának és pártjának sorsa is.

Az eleinte Miksának kedvező hadiszerencse 1491-ben Ulászló pártjára kezdett szegődni. A harcok azonban egyik felet se juttatták döntő győzelemhez, viszont tovább való folytatásukhoz egyik félnek se volt elég ereje. Miksának nem volt elég pénze arra, hogy a hadjáratot folytassa, mert az 1491-ben tartott német birodalmi gyűlés nem adta meg a kért segítséget Magyarország ellen.[2] Ulászló se

[1] Nos Fridericus etc. . . . in regem ipsi regno Hungariæ præficiamur et . . . coronemur.

[2] Müller, Reichstagstheatrum II. 49. Cap.

állott jobban s választásánál tett igérete ellenére már 1490-ben fél forintra kellett felemelnie az adót.[1] Ismétlődött az a helyzet, amelyet Ulászló és V. László, Mátyás és Frigyes küzdelmei alkalmával már láttunk. Az eredmény is csak ugyanaz lehetett : az, aki hamarabb lett az ország királya, tartsa meg a királyságot, az, akit később választottak meg, várjon addig, míg a másik halálával számára is megüresedik a trón. A katonai helyzet helyes belátása megteremtette a lehetőségét annak, hogy a magyar királyságért versengő Jagellók és Habsburgok béketárgyalásokba kezdjenek.

A béketárgyalások lefolyását teljes homály födi. Biztosan tudjuk, hogy a tényleg békéhez vezető tárgyalások megkezdése előtt 1490 végén vagy 1491 elején már egészen komoly békealkudozások folytak, még pedig a megegyezésnek nem minden reménye nélkül. Azt is tudjuk, hogy Vitéz János, veszprémi püspök e tárgyalásokon szerepet játszott.[2] Ekkor azonban a megegyezés még nem sikerült. 1491 aug. 22-én Ulászló más követeknek adott a béketárgyalásokra megbizatást,[3] amely tárgyalások augusztus utolsó napjain tényleg meg is kezdődtek,[4] de igen nagy nehézségekkel haladtak előre, úgy, hogy egy okt. 31-i tudósítás szerint akkor még nem volt meg a megegyezés.[5] Egy héttel később, 1491 nov. 7-én azonban már megkötötték a végleges egyezséget Miksa és Ulászló megbizottai.[6] Külön meg kell jegyeznünk, hogy a béketárgyalásokon Miksa egyik meghatalmazottja magyar ember, Kishorváthy János volt, ami azt látszik mutatni, hogy a magyarországi Miksa-párt tényleg bizonyos vezető szerepet vitt a római király udvarában.

Miksa, vagy talán inkább Frigyes azt kivánta, hogy az

[1] 1490 okt. 24-iki oklevél. Házi, udvari és állami levéltár. Papiers devenants de Marie.

[2] Vitéz 1491 jan. 29-én irott levelében tudósítja erről a chimseei püspököt. Beiträge zur Kunde Steierm. Gesch. XVII. 75.

[3] Kollár, Auct. ad Ursinum Velium 322.

[4] 1491 szept. 14-iki jelentés a M. T. Akadémia Történelmi bizottságának oklevélmásolatai közt.

[5] M. N. Muzeum. Quart. Ital. 61. 70. b.

[6] Kollár, Auct. ad Ursinum Velium 238—260.

Ulászlóval kötött béke a jövendőre nézve tökéletesen biztosítsa a Habsburg házat Magyarország trónja felől. Magyarországnak, Csehországnak és Lengyelországnak a Jagellók kezében való egyesülése komoly veszedelmet jelentett a Habsburgokra nézve. Mikor Frigyes a német birodalmi rendektől 1490 szept. 7-én segítséget kért a magyarok ellen, egyenesen arra hivatkozott, hogy Magyarország, Csehország és Lengyelország egymással szövetkezve [1] nagy veszedelmére lehet a birodalomnak.[2] A császár igyekezett is a magyar-, cseh-, lengyel-unió ellen szövetséget kötni az oroszokkal, de az oroszokkal való tárgyalás olyan nehézkesen folyt, hogy mire velük a Jagellók ellen irányuló támadó szövetség létrejött, már meg is kötötték a pozsonyi békét.[3]

A bécsi Házi, udvari és állami levéltárban őriznek egy német nyelvű, talán Miksa által írt fogalmazványt, amelyet Ulászlónak a béketárgyalásra küldött egyik megbizottja, Bakócz Tamás, ahhoz való járulásának jeléül sajátkezüleg írt alá.[4] Ez az irat az Ulászló és Miksa háborúját befejező pozsonyi békének első fogalmazata. A benne foglalt első kivánság az, hogy unió jöjjön létre Magyarország és Ausztria között.[5] A római király tehát ugyanazt a viszonyt akarja megteremteni Magyarország és Ausztria között, amelyet I. Ulászló választási feltételei akartak létrehozni Magyarország és Lengyelország között. A két törekvés hasonlósága még feltünőbb lesz előttünk, ha megjegyezzük, hogy a békének ezen fogalmazata ép úgy kikötötte a két ország kölcsönös segélyét, mint ahogy kikötötték azt I. Ulászló választási feltételei.

Miksa többi kivánságai ezen unió megvalósításának előkészítésére valók. Azt kivánja, hogy a magyarországi

[1] In Veraynung gezogen.

[2] Janssen, Frankfurter Reichskorrespondenz II. 2. 547.

[3] Übersberger, Österreich und Russland 25, 29, 34.

[4] Ego Thomas episcopus recognosco et ideo sub scripsi manu propria Eredetije megvan a Házi, udvari és állami levéltárban. Maximiliana Fasc. s. d. 40. b.

[5] Ein ewiger fried, punth und ein verschreibung unter Österreich und Ungarn.

koronaőrök esküdjenek meg arra, hogy Ulászló gyermektelen halála esetére az ő számára fogják megőrizni a magyar koronát. Azt kivánja, hogy a budai és nándorfehérvári várnagy és minden végvár kapitánya esküdjék meg, hogy a kezében levő várat neki vagy utódainak fogja átadni. Ez által már a Jagellók uralkodása alatt biztosítva lesz Magyarország a Habsburgok számára, mert az ország erősségei a Jagellók kihalása esetén azonnal az ő kezükbe mennének át. Végül azt követeli Miksa, hogy mindenki, aki Magyarországon most bir, vagy később birni fog valamilyen főpapi vagy országos méltóságot, esküdjék meg arra, hogy Ulászló gyermektelen halála esetére a római királyt vagy fiutódait fogja királyává választani.[1] Miksa kivánságai tehát abban állottak, hogy már a Jagellók életében biztosítsák a Habsburgoknak Magyarország trónját, de az ő terve szerint a Habsburgok még az esetben is választás címén jutnának a magyar királyság birtokába.

Az 1491 nov. 7-én kelt békeszerződés meg is valósította Miksa kivánságait. A két fél — Ulászló és Miksa — kölcsönösen elismerte egymás magyar királyságát, azonfelül elismerte Miksa Ulászló utódainak a magyar trónra való jogát, viszont Ulászló a 1463-i szerződésnek azon megállapodását, hogy az ő családjának kihalása esetén Miksáé vagy utódaié legyen a magyar trón. Ez a megállapodás azonban nem jelent annyit, hogy Miksa csupán ezen szerződés erejénél fogva nyeri el a magyar koronát, mivel a béke szavai szerint a magyar rendek megtartják a királyválasztás jogát, de ezen jogukat Miksa vagy utódai magyar királlyá való választására kell érvényesíteniök.[2] Hogy pedig a Habsburgok a magyar trón elnyerése felől minél inkább biztosíttassanak, kiköti a béke, hogy Ulászló a lehető legrövidebb idő alatt hívjon össze országgyűlést, ennek idejéről tudósítsa Miksát, hogy az ő követei is megjelenjenek ott. «És az ott megjelenő főpapok, főurak, városok és az országnak egyéb rendei jelen

[1] Zum einen Herrn erwehlen.

[2] Quem eligendum duxerint, pro suo legittimo et indubitato rege acceptabunt.

megállapodást ünnepélyesen el fogják fogadni, mindnyájan s egyenként kötelezni fogják magukat s utódaikat nyilt leveleikkel», hogy fenti esetben Miksát vagy utódait ismerik el királyukul és erre «nyilvánosan és ünnepélyesen ugyanazon országgyűlésen a római király követeinek jelenlétében meg fognak esküdni». Ha pedig egyesek itt meg nem jelennének, a király pünkösdre új országgyűlést hív össze és az első diétán meg nem jelenők ezen teszik le az esküt (11. pont). Azonfelül Miksának a béke első fogalmazásából ismert egyéb kivánságai is teljesedésbe mennek: minden hivatalába lépő főtisztviselő leteszi ugyanezt az esküt és mindenik új király trónraléptekor megerősíti a pozsonyi békét mindaddig, míg a Habsburgokra nem száll Magyarország. Miksának ez a kikötése tulajdonkép az 1490. évi királyválasztásból levont tanulság volt: annyit akart vele elérni, hogy mindig legyenek Magyarországon olyanok, kiket esküjök köt a Habsburgok királyságának megvalósításához. A koronaőrök és a határvárak várnagyai esküt tesznek arra, hogy a mostani királyi család kihalásának esetére a koronát, illetve a kezükben lévő várakat a Habsburgoknak fogják átadni. Azt is kikötik a béke feltételei, hogy a magyarországi Habsburg-pártiak kegyelmet nyernek. Nagyon feltünő, hogy a béke névszerint megnevez ugyan 35 Miksa-pártit és azután hozzáteszi, hogy az itt névszerint meg nem említett Miksa-pártiak is kegyelmet kapnak személyükre és vagyonukra nézve.

Mivel pedig ez a megegyezés szinte bizonyossá teszi a Habsburgok királyságát Magyarországon, a béke bölcs előrelátással már most közli, mik lesznek a leendő Habsburg családbeli királyok kötelességei a magyarokkal szemben. Ezeket a kötelezettségeket máskor a választási feltételekbe szokták foglalni. A béke értelmében a leendő Habsburg családbeli magyar királyoknak nagyobbrészt Magyarországon kell tartózkodniok, az országot minden erejükkel kell védelmezniök és meg kell igérniök, hogy az ország nemességét minden kiváltságaiban meg fogják őrizni, «amint más elődeik is megigérni és megőrizni szokták».

A Habsburgok a pozsonyi békével Zsigmond örökségének a Jagellók kezében levő részét szerették volna megszerezni,

ezért, mivel Csehország is Ulászló uralma alatt állott, az ő személye révén Csehország is belekerült abba a békekötésbe, mely a Jagellók és a Habsburgok Magyarországért vívott küzdelmét fejezte be. Ulászló megigérte, hogy a Magyarországra nézve kötött megegyezéshez hasonlót igyekszik létrehozni a Habsburgok és Csehország között (22-ik pont). Ez a megállapodás azért feltünő, mert hiszen a Habsburgok és Csehország között nem is volt háború. Érdemes megjegyeznünk, hogy II. Lajos halála után a Habsburgok a béke ezen pontjára Magyarországgal és Csehországgal szemben egyaránt hivatkoztak, ami kétségtelenül igen erőszakos kibővítését jelentette a pozsonyi békének, mint amely a Csehországra vonatkozó megegyezést kivánatosnak tartotta ugyan, de soha meg nem valósította.[2]

Végül a béke bölcs előrelátással gondoskodni kivánt minden a Habsburgok terveinek megvalósulásával kapcsolatban előállható esetnek célszerű elintézéséről, azért kimondották, hogy a béke által tervezett unió következtében felmerülhető kérdések eligazítására a szerződő felek rajta lesznek azon, hogy a pünkösdi országgyűlés befejezése után egymással találkozzanak és a találkozáson mindenre nézve pontosan megállapodjanak.

[1] V. Károly írja 1526 nov. 26-án, valószínüleg Báthory István nádorhoz : An welche (Ferdinándról és Annáról van szó) sowohl dem natürlichen Erbfolgerechte, als auch dem bestehenden Verträgen nach nunmehr beide Königreiche, Ungarn und Böhmen gelangen, als ihren rechtmässigen Beherrscher anerkennen. Az osztrák belügyminiszterium levéltárában. Fremde Gegenstände.

A pozsonyi béke.

A Habsburgok azért kötötték a pozsonyi békét, hogy általa elnyerhessék Magyarország trónját. A szép remények teljesedése elé azonban akadályok gördültek. A hazánkban történt események következtében elmaradt az uralkodók találkozása is, noha ezt az 1492. évi pünkösdi országgyűlés után eső időre tervbe vették ; de nem gyűlt össze a pünkösdi országgyűlés sem, mert annak összehívása legkisebb reménységet se nyujtott arra nézve, hogy azon többet lehetne elérni, mint amennyit addig elértek.

Ulászló pontosan eleget tett annak a kikötésnek, hogy a béke által előírt eskünek ünnepélyes letétele céljából minél hamarább országgyűlést hívjon össze. 1491 nov. 30-án megjelent a király oklevele, mely a meghivottaknak tudtára adta a németekkel kötött békét és kijelentette, hogy «ennek okáért és sok egyéb ügy miatt»[1] szükség van országgyűlésre, melynek terminusa 1492 febr. 2-a.[2]

Az országgyűlésen maga a király ajánlotta elfogadásra a németeknek a békében foglalt kivánságát. Csakhamar kitűnt azonban, hogy az egybegyűltek közt nem sokan vannak olyanok, akik vagy Ulászlóra vagy Miksára való tekintetből le akarnák tenni a békében előírt esküt. A köznemesség németellenes pártja hallani se akart ezen kikötés teljesítéséről. Olyan nagy volt az elkeseredés a béke megkötésével megbizottak ellen, hogy azok csak fegyveres kisérettel mertek megjelenni az országgyűlésen. Amikor kitűnt, hogy a magyar király a béke 11. pontjában olyan kötelezettséget vállalt magára, amelyet nem tud teljesíteni, Ulászló két

[1] Ob quam quidem rem et alia item plurima negotia.
[2] Kovachich, Vestigia 414—415.

úton is igyekezett magán segíteni. Először személyes rábeszéléssel és adományokkal törekedett rávenni egyeseket a béke ezen pontjában foglaltaknak teljesítésére, másodszor Frigyeshez és Miksához fordult, hogy a békének ezt a maga teljességében keresztül nem vihető rendelkezését közös megegyezéssel változtassák meg. Úgy látszik, mint két irányban való működésének lett eredménye. Az egykorú Bonfini és Tubero egyképen azzal fejezik be ezen országgyűlésről szóló elbeszélésüket, hogy a béke kivánságával szemben az országgyűlésen eleinte ellenséges magatartást mutató magyarok a feltételeknek a német követek által történt mérséklése után esküvel erősítették meg a szövetséget.[1] De amilyen határozottan állítja mindkét író, hogy a módosítás a németek által történt, époly kevéssé értesít bennünket arról, miben állott ez a módosítás. Azonban az ő tudósításuknak megfelelően 1492 márc. 7-ről két, későbbi dátumokkal még néhány oklevél maradt ránk, amely oklevelekben részint többen együtt, részint egyesek külön-külön esküvel kötelezik magukat mindarra, amit a béke 11. pontja foglal magában.

Ezen oklevél szövegét csak 1849-ben tette közzé Firnhaber,[2] minek következtében a XIX-ik század második fele előtt élő magyar történetírók elsősorban az országgyűlés történetét elbeszélő két egykorú kútfőnek, Bonfininek és Tuberónak adataira voltak utalva és az ő elbeszélésük alapján azt a tényt állapították meg, hogy az 1492 febr. 2-ára összehívott országgyűlés a pozsonyi békét, úgy amint azt eredetileg megkötötték, nem fogadta el. Ezt a nézetet vallja Katona is, aki azonban azt is hozzáteszi, hogy az ország-

[1] Temperatis cum legatis conditionibus eos ad foedus iureiurando sanciendum adduxit. Bonfini. 550. Quibusdam ex conditionibus Alemani demptis. Tubero. IV. k.

[2] Beiträge zur Geschichte Ungarns című művében. Beatus Widemannus (Goldastnál) hivatkozik Czobor, Kanizsai és a hét szász szék oklevelére. Kollár, Summarium diplomaticum (Házi, udvari és állami levéltár) című kéziratának XIII. kötete ismeri a városekét, Kanizsai Lászlóét, Drágfi Jánosét és Czobor Mártonét, de csak tartalmukat adja e különös megjegyzéssel : Commode nunc iuris fieri publici non poterant. Tartalmukat közli az Auctarium ad Ursinum Velium 323, 324.

gyűlésnek a békéhez való hozzá nem járulása az uralkodóház jogait nem csökkenti.[1] Ugyanezt állítja Commentariusaiban Bartal is.[2]

Egészen megváltoztatta a helyzetet Firnhaber műve, amely olyan okleveleket foglal magában, melyeknek kiállítói ugyanarra kötelezik magukat, amit a békeszerződés 11. pontja kíván. Az újonnan felfedezett anyag felhasználásával Firnhaber kritika alá vette Bonfini, Tubero és az őket hiteles kútfőkül tekintő magyar történetírók állításait. Elfogadta azt, hogy az országgyűlés elégületlen volt a békével s nem is akart ahhoz járulni, de egyebekben elvetette Bonfini és Tubero előadását, noha épenséggel nem okolta meg, miért nem lehet hinni e két egykorú írónak. Mivel Tubero határozottan azt mondja, hogy némely feltételek elhagyásával fogadták el a magyarok a békét, Firnhaber ezt még se hagyhatta szó nélkül, azért Tubero tudósításáról egy jegyzetben így emlékezett meg : «Hogy ez csak a magyaromán írónak üres formulája, mutatják az ellenkezőt bizonyító okiratok.»[3] Világos, hogy ezzel a nyilatkozatával nem bizonyította be azt, hogy Tuberónak nincs igaza.

Firnhaber állításainak mégis volt sikere Magyarországon. Szalay László nagy történeti művében talán egy kissé határozatlanul, de mégis Firnhaber felfogásához látszik csatlakozni.[4] Később azonban egyenesen ellene foglal állást.[5] Horváth Mihály elfogadja Firnhaber állításait, sőt egy a valóságnak pontosan meg nem felelő mondattal fejezi be a pozsonyi békéről szóló elbeszélését, mondván, hogy az országgyűlésen tapasztalható elégületlenség után «a békéről többé szó sem tétetett nyilvánosan, de alattomban[6] mindent ráfordított Ulászló,

[1] Historia Critica XVII. 257.

[2] III. kötet 245. l.

[3] I. m. 15. l.

[4] Magyarország története III. 386.

[5] Adalékok a magyar nemzet történetéhez a XVI. században, 56–72. l.

[6] Az oklevelek t. i. az országgyűlésen keltek, tehát az «alattomban» kifejezés meg nem állhat s a béke is azt követelte, hogy «publice» adassanak ki.

hogy az urak közül mentől többektől nyerjen ki okmányokat, melyekben a békét elfogadják, megerősítik, ami azután sikerült is néhányoknál a 15-ön felül, akik még a mult év novemberében adták ki okmányaikat.»[1] Míg Szalay és Horváth óvakodnak attól, hogy teljesen azonosítsák magukat Firnhaberrel, addig Fraknói[2] magáévá teszi Firnhaber állításait és nem is veszi tekintetbe az egykorú írók mást mondó állításait, amelyeknek megcáfolását pedig Firnhaber komolyan még csak meg se kísérti.

Az osztrák történetírókat Firnhaber felfedezése után is behatóan érdekelte a dolog. Ulmann ugyan még minden kritika nélkül, de némi diadalérzettel emlékezik meg az osztrák történetírás ezen felfedezéséről s bizonyos fölénnyel nézi le azokat a magyar történetírókat, akik mesterkedéseikkel el akarják venni ezen «kellemetlen tény» élét.[3] Sajnos, adós marad a felelettel, miért kellemetlen e tény a magyaroknak. De Huber már észreveszi, hogy Firnhaber nem igazolta eléggé az egykorú írók hitelességének hiányát s megjegyzi, hogy Bonfini állítása szerint a magyarok az országgyűlésen nem fogadták ugyan el a békét, de a megerősítő iratok az ellenkezőt mutatják, «ezek kiállítóit pedig csak nem nevezhetjük mind hazugoknak.»[4] Ez az érvelés azonban még mindig nem elég bizonyíték, mert valamely oklevélbe foglalt állítások valódiságát nem az dönti el, vajjon egy ember mondja-e, vagy pedig sokan állítják ugyanazt.

A velünk teljesen egykorú osztrák történetírás valóban be is látta, hogy valamely kútfő hitelességét nem lehet olyanformán eldönteni, mint ahogy azt Firnhaber és Huber teszik, akik szerint Tubero nem hiteles magyaromaniája miatt, Bonfini pedig azért nem, mert az ő hitelességének elismerése esetén az 1492 márc. 7-i oklevelek kiállítóit mind hazugoknak kellene neveznünk. Turba tehát visszatér a régi magyar történetírók álláspontjára, elismeri Bonfini és Tubero hitelességét és más magyarázatát keresi az 1492 márc.

[1] Horváth Mihály, Magyarország történelme III. 255.
[2] Magyarország története (szerk. Szilágyi Sándor) IV. 353, 354.
[3] Kaiser Maximilian I. I. 114.
[4] Geschichte Österreichs III. 307.

7-i oklevelek létrejöttének. Elfogadja Tubero azon állítását, hogy a föltételek némely pontját az országgyűlés tartama alatt megváltoztatták és keresi, mit változtathattak meg az országgyűlésen a béke feltételei közül. Arra az eredményre jut, hogy a változtatás a béke 11-ik pontjában történt, mint amelyiknek szerinte az országgyűlés által elfogadott s így az 1492 márc. 7-i oklevelekbe foglalt szövegében szigorúbban hangsúlyozták a választás jogát, mint a béke eredeti szövegében.[1] Még azt is hozzáteszi Turba, hogy ez a változtatás a békeszerződésnek mindkét uralkodó által már megtörtént jóváhagyása ellenére is lehetséges volt. Sajnos, Turba nem mondja meg elég részletesen, miben látja ő a változtatás lényegét, mert ami a választás jogának nagyobb hangsúlyozását illeti, az mindössze abban áll, hogy a béke szavai szerint a magyarok Miksa utódai közül azt, «akit megválasztandónak találnak, törvényes és kétségtelen királyuknak fogadják el»,[2] míg az 1492 márc. 7-i oklevelek szerint «királyuk és uruk gyanánt megválasztani és elfogadni tartoznak» Miksa fiágon való leszármazóit.[3] A választani és elfogadni szavak a béke szövegében és az oklevelekben egyaránt meglévén, csak a mondatszerkesztés által követelt stiláris módosításról lehet ez esetben szó, nem pedig jelentős, a szöveg értelmét megváltoztató átalakításról, amit különben a békeszerződés nem is engedett volna meg, hiszen szóról-szóra közölte a leteendő eskü szövegét.

A kérdés történetének ezen igen rövid ismertetéséből is kitűnik tehát, hogy a vita tárgya az irodalomban az, vajjon a pozsonyi békét tárgyalás alá vevő magyar országgyűlés elfogadta-e ugyanazon béke megállapodásait és erre nézve háromféle nézet áll fenn: 1. a pozsonyi békét az 1492 febr. 2-ára összehívott országgyűlés elvetette s ez az állítás az egykorú Bonfini és Tubero előadásán alapul; 2. elfogadta változtatás nélkül, mint az 1492 márc. 7-i

[1] Geschichte des Thronfolgerechts in allen Habsburgischen Ländern 1156–1732. 332, 333.

[2] Quem eligendum duxerint, pro suo legittimo et indubitato rege acceptabunt.

[3] Pro domino et rege eligere et acceptare.

oklevelek igazolják, tehát a nevezett írók tudósítása nem hiteles ; 3. elfogadta, de megváltoztatva, mert a fenti okleveleken kívül az egykorú írók állításai is hitelt érdemelnek. Próbáljunk meg eligazodni, mit lehet ezen egymással annyira ellenkező állításokról kétségbevonhatatlan tényekként leszögezni.

Mindenekelőtt meg lehet állapítani, hogy bizonyos tények az egymástól eltérő nézetek mindegyike mellett is megállanak s ezek a következők. Az 1491 nov. 7-én kelt pozsonyi békeszerződés 10. pontja értelmében Ulászló kötelezi magát arra, hogy egyrészt ő maga, másrészt pedig az egész ország az örökösödésre nézve a Habsburgokkal kötött régi megállapodásokat helybenhagyják, megerősítik és megújítják. Milyen módon történjék ez a megújítás a király részéről, arról a békének ezen pontjában nincsen szó, ellenben a béke 46. pontjából egészen világos. Eszerint Ulászló egy külön oklevél által teszi ezt meg, amely oklevélbe az egész szerződést belefoglalja s ennek az oklevélnek legkésőbb 1492 jan. 20-áig Miksa kezében kell lennie. Tényleg eszerint is járt el Ulászló. Az 1491 dec. 6-án kelt oklevélbe szórólszóra belefoglalta az egész szerződést és azt minden pontjában megerősítette és helybenhagyta.[1] Viszont a béke 11-ik pontja pontosan körvonalozta, mint kell az egész országnak (universum regnum) az örökösödésre vonatkozó régi megállapodásokat megerősítenie és megújítania. Eszerint «hogy a római királyi felség erről a trónon való következésről annál inkább biztosítassék,» Ulászlónak a lehető legrövidebb idő alatt országgyűlést kell összehívnia, hol a jelenlevők egyenként és összesen Miksa követeinek jelenlétében megesküsznek és oklevelet adnak ki arról, hogy a Jagellók kihalta esetén Miksát és utódait elfogadják magyar királyokul.

Fontosnak tartjuk kiemelni azt, hogy a pozsonyi békének az országgyűlés által való elfogadása kifejezés, amint azt az irodalom használja, nem teljes pontossággal fejezi ki azt, amiről a békében tényleg szó van. A békeszerződés

[1] Megvan Firnhaber i. m. 124—126.

11-ik pontja t. i. nem úgy szól, hogy az országgyűlésnek az egész békeszerződést vagy annak csak egy pontját is el kell fogadnia, hanem arról beszél, mint kell az országgyűlésen eljárni, hogy a római király a magyar trónra való következésről minél inkább biztosíttassék.[1] Hogy a béke elfogadása vagy el nem fogadása tényleg nem tartozott az országgyűlés elé, abban a magyar történetírókkal szemben kétségtelenül igaza van Firnhabernek,[2] de téved abban, hogy ezt az állítását a 11. pont által előírt eljárási módra is vonatkoztatja, amelyről pedig a béke világosan azt mondja, hogy annak az országgyűlésen kell megtörténnie. Abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy nemcsak a béke szavaival, hanem máshonnét vett adattal is ki tudjuk mutatni, hogy a béke megerősítéséhez a király hozzájárulása után nem volt szükség az országgyűlés hozzájárulására. A béke 29. pontja a zagoriai grófok várairól úgy intézkedik, hogy Székely Jakab (kinek e várakat Mátyás azon feltétellel adta át, hogy az ő halála után azokat Corvin kezébe bocsássa) adja e várakat Ulászló kezébe, aki ezen várak miatt a zagoriai grófok és Corvin közt folyó perben az ország törvényei szerint tesz majd igazságot, s akinek az ő ítélete értelmében joga lesz a várakhoz, annak haladék nélkül átadja őket. Ha a békéhez az országgyűlés hozzájárulására lett volna szükség, 1492 márc. 7-ike előtt e tekintetben se lehetett volna semmiféle intézkedést tenni. Mégis csaknem két hónappal március 7-e előtt, 1492 jan. 10-én ír Corvin Székely Jakabnak, hogy a szóbanforgó várakat a két uralkodó közt kötött béke értelmében haladéktalanul adja át Ulászlónak,[3] kétségtelenül biztosítván bennünket e levelével arról, hogy az egykorúak a békét a két uralkodó által történt aláírása után végérvényesnek tekintették és Corvin még csak célzást se tesz arra, hogy a béke érvényességéhez az országgyűlés hozzájárulására van szükség. Pedig ő olyan pontosan ismeri

[1] A béke 11-ik pontja egyenesen így kezdődik: Item quo regia romanorum maiestas de huiusmodi successione magis assecuretur.

[2] I. m. 4. l.

[3] 1491 jan. 10-én Budán kelt oklevele az Országos levéltárban. D. L. 19784.

a békét, hogy annak ezt a pontját szinte szóról-szóra idézi.[1]

A béke érvényességéhez tehát egykorú érdekelt felek se tartották szükségesnek az országgyűlés hozzájárulását, viszont a békének 11-ik pontja arról intézkedett, hogy bizonyos megállapodás megtörténésének nagyobb biztossága céljából mint kell majd Ulászlónak eljárnia. Ez a pont a régi örökösödési egyezségek megújításának módjáról szól és ennek a béke szerint az országgyűlésen kellett megtörténnie. Az országgyűlési meghívó egyenesen ki is jelenti, hogy az országgyűlést a most megkötött béke következtében hívják össze,[2] de szó sincs benne arról, hogy a béke megerősítéséhez való hozzájárulás megnyerése céljából adják ki a regalisokat. Minthogy az országgyűlésen nem lehetett elérni azt, hogy a megjelentek mindnyájan kiadják az előírt esküt magában foglaló okleveleket, valami újabb megegyezésnek kellett létrejönnie a szerződő felek közt, mivel a béke nem szólott arról, mi lesz akkor, ha az országgyűlésen jelenlévők nem mindnyájan akarják az előírt esküt letenni. Turba egy olyan compromissumot tételez fel, amely a 11-ik pontba foglalt eskű szövegének megváltoztatásából állott volna. De ez lehetetlen: mert 1. a régi t. i. az 1463-iki egyezségnek megújításáról volt szó, ezt pedig nem lehetett másképp megújítani, mint ahogy az szólott; 2. ha Miksa fenntartja az örökösödési jogát Magyarországra, nem is lehet szó compro-

[1] Ennek igazolására ideiktatjuk a béke s az oklevél szavait. A béke 29. §-a így szól: Item de castris comitum de Zagoria ita conventum est, quod Jacobus Zekel ea castra ad fideles manus domini Bladislai regis tanquam tertiam personam resignet et ... ipse d. rex Bladislaus iuxta regni consuetudinem ... iustitiam administret ... Corvin levele így hangzik: Quæ alias ... comitum de Zagoria fuerunt, ad manus fideles ... domini Wladislai regis tradantur et tandem Sua Maiestas inter nos et eosdem comites in facto eorundem castrorum, quod iustum fuerit, iuxta huius regni legem et consuetudinem decernat. ... decrevimus illa castra ad manus Suæ Maiestatis tanquam tertii iuxta huiusmodi tractatum condescendere.

[2] A béke s meghívó szavai egyeznek. A béke szerint kell dieta «huius rei ac aliorum negotiorum regni gratia», a meghívó szerint «ob quam quidem rem et alia item plurima negotia».

missumról, mert vagy elismerik itt azt a jogot, vagy nem, de középút nincsen.

Marad azonban egy lehetősége még a megegyezésnek. Ha az országgyűlésen jelenlevők közül nem mindenki teszi is le az előírt esküt, még mindig közelebb áll egyrészt a 11-ik pont kívánalmához, másrészt Miksa elérendő céljához az, ha Miksa örökösödési jogának elismerésére leteszik az esküt és arról oklevelet adnak ki az olyanok, akik a béke ezen pontjával egyetértenek. Erre nézve kellett tehát valami egyezséget létrehozni, amely csak abban állhatott, hogy Miksa álljon el a béke szövegének azon pontjától, mely szerint az országgyűlésen jelenlevők mindnyájan adjanak oklevelet s tegyenek esküt és elégedjék meg azzal, hogy csak azok teljesítsék a 11-ik pontban előírtakat, akik akarják, de az ellenkezőket, amint nem lehet, úgy nem is kell erre kényszeríteni. Ez talán annyival is könnyebben megtörténhetett, mert a béke ezen pontja már eleve se mondotta ki, hogy ennek nem teljesítése érvénytelenné teszi a békét. Erre az engedékenységre kellett tehát rábírni Miksát és ebben a főszerep Miksa magyarországi megbizottjaira hárult, akik látván az országgyűlés hangulatát, meggyőzhették Miksát arról, hogy a 11-ik pontot tökéletesen végrehajtani úgy se lehet. Az a körülmény, hogy a márc. 7-én kelt oklevelek kiadása után nem Miksa, akinek az érdekében ez oklevelek keltek, hanem Ulászló adja adományul Miksa egyik követének, Prüschenk Henriknek Kőszeg várát,[1] világosan azt mutatja. hogy Miksának a magyar országgyűlésen megjelenő oratora nagyobb szolgálatot tett Ulászlónak, mint a saját urának. És ezt az adományt Ulászló egyenesen Prüschenk Henriknek a béke körül szerzett érdemeivel okolja meg,[2] ez a jó szolgálat pedig alighanem abban állott, hogy mint Miksa egyik bizalmasa ő közvetített olyan értelemben, hogy Miksa elégedjék meg azok esküjével. akik az országgyűlésen önként hajlandók az esküt letenni. Hogy ez a feltevésünk nagyon

[1] 1492 márc. 18. Országos levéltár. D. L. 19810.

[2] Mivel az oklevél több mint 4 hónappal kelt a béke megkötése után, nem is lehet magának a békekötésnek actusára gondolnunk.

is alapos, azt Tubero és Bonfini adata bizonyítja, akik egyhangúlag azt írják, hogy a németek módosítottak a feltételeken és az azokban foglalt követelések egy részét elengedték.[1] Ez az elengedés pedig nem lehetett a választás jogának az eskü szövegében való erősebb hangsúlyozása, mert az egyformán benne van a békében s a márc. 7-én kelt oklevelekben, hanem csakis annak a kívánságnak elejtése, hogy az országgyűlésen mindenki tegye le az előírt esküt.

Ugyanezt bizonyítja még közvetlenebbül egy 1492 márc. 22-én Esztergomban kelt követjelentés,[2] amely hűségesen elmondja, hogy Miksa megbizottjai a köznemesektől is követelték az esküt, de azok nem voltak hajlandók letenni ; sőt még a főnemesek között is merültek fel e tekintetben bizonyos eltérések ; végül is abban egyeztek meg, hogy csupán a főpapok és főurak teszik le az esküt, azok is csak most ez egy alkalommal, nem pedig minden trónváltozásnál a Habsburgok uralomra jutásáig, mint ahogy azt a béke szövege kívánta. Az az egy hónap tehát, ami az országgyűlés kezdete és a sokszor említett oklevelek kiállítása közt eltelt, nemcsak arra volt szükséges, hogy az országgyűlésen mentől több jelenlevőt nyerjenek meg az eskü letételére, hanem arra is, hogy Miksát vegyék rá kívánalmainak mérséklésére. A siker teljes volt : a további eskületétel céljából a béke 12-ik pontjában kívánt dietát már nem is hívták össze. Sajnos, nem tudjuk igazolni, mekkorára rugott azok száma, akik jelen voltak ugyan az országgyűlésen, de akiknek neve mégsem szerepel a márc. 7-i okmányokon, de azt hisszük, elég kimutatnunk csak annyit is, hogy egy ilyen ember volt, mert már az is úgy dönti el a kérdést, hogy nem minden az országgyűlésen jelenlevő tette le a béke 11-ik pontja értelmében kívánt esküt. Ilyen esetre pedig tudunk hivatkozni. Ha olyan nevezetes családhoz tartozó férfiú, mint amilyen az egyik Nagyluchei, noha febr. 20-tól kezdve márc. 26-ig kimutathatólag állan-

[1] Bonfini szerint : Temperatis cum legatis conditionibus, Tubero szerint : Quibusdam ex conditionibus Alemani demptis.

[2] A M. T. Akadémia Történelmi bizottságának oklevélmásolatai között.

dóan Budán van[1] és még sem szerepel a márc. 7-i oklevelek kiállítói közt, ez kétségtelenné teszi azt, hogy az egykorú írók s követjelentés adatai teljesen megbízhatók és tényleg nem tette le mindenki, aki az országgyűlésen megjelent, a 11-ik pont által kívánt esküt.

Mi most már ezek után a Firnhaber által közölt okleveleknek jelentősége és miért elégedett meg Miksa kevesebbel, mint amennyit a béke kívánt?

Fraknói azt mondja, hogy Ulászlónak végül is sikerült a Miksa-ellenes mozgalmat lecsillapítani, de hogy milyen módon és milyen eszközökkel érte el ezt, arról a történelmi emlékek nem szólanak; «valószínűleg az ország belső békességének helyreállítása érdekében hozták meg a rendek az önmegtagadás áldozatát; annyi bizonyos, hogy 1492 márc. 7-én két oklevél állíttatott ki, amelyeknek egyikében Magyarország rendei, másikában Horvátország rendei a békességet megerősítik.»[2] Tényleg önzetlenség volt-e indító oka annak, hogy az oklevélben névleg felsoroltak ez okmányt kiadták, azt mindjárt látandjuk. De arra már most választ adhatunk, vajjon csakugyan Magyarország rendei teljesítették-e a békében előírt rendelkezést. Láttuk, hogy nem, sőt még egy igen fontos dolgot tehetünk hozzá. Az 1492 márc. 7-i oklevelekben a nevek felsorolása után álló «Magyarországnak és Erdélynek többi főurai és nemesei» kifejezés egyszerűen nagyzolás és üres frázis, amely csak a nagyobb hatás kedvéért van ott. Mások, mint akiknek nevei az oklevél kezdetén fel vannak sorolva, ugyanazon oklevél kiállítása alkalmával nem tették le a kívánt esküt, mert a 11-ik pont világosan megmondja, hogy a jelenlevőknek személyesen külön-külön kell letenni a kívánt esküt; ha tehát a felsoroltakon kívül lett volna még más valaki is, aki az esküt le akarta volna tenni, annak nevét nem lehetett volna kihagyni és nem is hagyták volna ki a diplomából, mint ahogy az

[1] Nagyluchei János Budáról keltezi leveleit 1492 febr. 20 án (Országos levéltár D. L. 19795), márc. 5-én (u. o. 19804), márc. 26-án (fassiót tesz a budai káptalan előtt u. o. 19820).

[2] I. m. 353/4.

esküt márc. 7-e után letévőktől is vettek oklevelet és nem értették be őket «Magyarország és Erdély többi főurai és nemesei» sorába.

Firnhabernek a márc. 7-i oklevelekre vonatkozó nézete csodálatos vegyülékét mutatja a világos látásnak és a szándékos észre nem vevésnek. Abban tökéletesen igaza van, hogy abban a korban nemzetközi szerződéseket nem terjesztettek az országgyűlés jóváhagyása alá s ez áll a pozsonyi békére nézve is, mint amelyet az országgyűlés bevárása nélkül 1491 dec. 6-án szentesített is Ulászló, de ennek megjegyzése ellenére azután meg azt az álláspontot fogadja el ugyanő, hogy az országgyűlés mégis elfogadta a pozsonyi békét, mert a márc. 7-i oklevelek «az e célból összehívott országgyűlésen»[1] keltek. Ez az általa nagyon fontosnak tartott kifejezés kétségtelenül nem jelent annyit, hogy egy ilyen fajta hely- és időmeghatározásnak egy okmányban való előfordulása azt az okmányt országgyűlési határozat erejével ruházza fel. Hiszen ugyanezen országgyűlés lefolyása alatt ad ki Báthory István országbíró Corvin Jánosnak egy ítéletlevelet, amelyben a helyet és időt ugyancsak a Firnhaber által idézett kifejezéssel határozza meg,[2] de az ítélet ezen keltezés ellenére mégis csak az országbíró személyes ténye marad, nem pedig országgyűlési határozat. Az «e célból összehívott országgyűlés» kifejezés nem egyéb, mint a 11-ik pont «ott (t. i. az országgyűlésen) megjelenők» kitételének jelzése az esküleveiben. Sőt erre nézve is azt mondhatjuk, amit fentebb a «Magyarország és Erdély többi főurai és nemesei» kifejezésre, ezek a szavak se fedik mindenik oklevélben a valóságot és csak azért vannak benne az összes oklevelekben, hogy azoknak tekintélye mennél nagyobb legyen. Mert ez a hely- és időmeghatározás épúgy benne van azon oklevelekben, amelyeket tényleg az országgyűlés tartama alatt adtak ki, mint azokban, amelyek nem Budán és nem is az ország-

[1] In dieta super hac re indicta.

[2] 1492 ápr. 10-én kelt oklevelében. In præsenti dieta . . . pro concludendis tractatibus de pace inter Suam Maiestatem ac serenissimos principes dominos Fridericum imperatorem necnon Maximilianum . . . firmanda hic Budæ celebrata.

gyűlés ideje alatt keltek. Kolozsvár, Brassó, a szász székek, Pozsony és Medgyes által kiállított eskülevelekben épen úgy az «e célból tartott országgyűlésen» történik az eskü letétele, mint a márc. 7-iki oklevelekben, pedig az első Kolozsvárott kelt 1492 ápr. 27-én (mikor már az országgyűlés is véget ért), a második Brassóban ápr. 29-én, a harmadik Nagy-Szebenben május 6-án, a negyedik Pozsonyban jun. 5-én, az ötödik pedig Medgyesen.[1] Mivel nem lehetett eleget tenni a béke azon kívánságának, hogy az előírt esküt az országgyűlésen minden megjelenő letegye, a béke ezen rendelkezése épen úgy frázis lett, mint ahogy az történt a «Magyarország és Erdély többi főurai és nemesei» kifejezésnek az oklevél szövegében való használatával. Vagyis valamilyen az író által beigazolni kívánt álláspontnak kedvező kifejezés egyedül még nem bizonyíték az író állításának helyessége mellett, amint pedig Firnhaber azt természetesnek találja.

Véletlen szerencséből azon kedvező helyzetben vagyunk, hogy a városok által kiadott és az országgyűlés szétoszlása után kiállított, de hatás kedvéért mégis az országgyűlésről keltezett oklevelek létrejöttének körülményeit is pontosan ismerjük Pozsony városára vonatkozólag, mely oklevélnek létrejötte bizonyára tipikus eset a többi városokra nézve is. Ulászló 1492 május 29-én levelet intézett Pozsony városához, amely így hangzott : Hogy a pozsonyi békének elég tétessék, szükséges, hogy egyéb országlakosok és szabad királyi városok mintájára a csatolt szöveg szerint[2] ti is tegyetek esküt és adjatok ki arról oklevelet, hogy abban az esetben, ha Ulászló fiutódok hátrahagyása nélkül halna meg, Miksát vagy az ő utódait fogjátok Magyarország királyává választani és királynak elismerni. A király oklevele hivatkozik arra, hogy a többi városok ezt már meg is tették és kéri, hogy ezt az oklevelet Pünkösd napjára (jun. 10.) Pósa Balázs által küldjék el Hainburgba.[3] Az eskü és az eskü letéte-

[1] L. ez okmányokat Firnhaber i. m. 157—163, 164—165, 166—167.

[2] Iuxta minutam præsentibus inclusam.

[3] Ulászló máj. 29-i oklevelének szövegét Pozsony város levéltárában lévő eredetiről közli a Gyurikovics gyüjtemény. M. N. Muzeum. Fol. Lat. 3802. II. 140.

léről kiállítandó oklevél szövegének csatolása mutatja, hogy Miksa követei kész oklevélszöveggel jöttek Magyarországba, amelyekbe csak az esküt letevő nevét kellett beírni, aminek megtörténtéről Ulászló király gondoskodott. És ha ez nem történhetett meg az országgyűlésen, nem volt baj, ha akárhol is történt, de ez esetben is belevették az okmányba, hogy az eskü az országgyűlésen tétetett le. Ezek az oklevelek tehát épúgy, mint a Miksa magyar királlyá való választását magukba foglalók[1] a Habsburgok kancelláriájából kerültek Magyarországba.

Azt hisszük, hogy sikerült az eddig ismert és elfogadott de egymással ellentétes nézetekkel szemben bizonyos dolgokat, mint kétségtelen tényeket megállapítanunk s ezek a következők. 1. A pozsonyi béke a maga egészében nemcsak nem került elfogadása céljából a magyar országgyűlés elé, hanem nem is tartozott oda ; 2. viszont a béke 11-ik pontja pontosan előírta, mint kell eljárni az örökösödésre vonatkozó régi megállapodásoknak megújítására nézve, s végül 3. mivel ennek a 11-ik pontba foglalt módozatnak az országgyűlés ellenállása miatt egész terjedelmében eleget tenni nem lehetett, megelégedett Miksa azzal, hogy csak azok adjanak ki eskülevelet, akik akarnak. Ezek a megállapítások minden eddigi állítással szemben adatokkal pontosan igazolható tények. Felelni kell azonban még két kérdésre : 1. miért tették le a 11-ik pontban megkívánt esküt azok, akiknek okmányai ránk maradtak ; 2. mi haszna, vagy mi előnye volt Miksának ez oklevelekből, vagyis miért járult hozzá a béke 11-ik pontjába foglalt kívánságának mérsékléséhez?

Fraknóinak az az okoskodása, hogy «az ország belső békéjének helyreállításáért hozták meg a rendek az önmegtagadás áldozatát», épenséggel nem állhat meg, mert a Miksa ellen való háború a dolog lényegét tekintve nem polgárháború, mivel Miksát nem választották meg Ulászlóval együtt Magyarország királyává, tehát ő valójában külső ellenség. Sőt a háború épen a béke megkötése előtt kezdett a magyarok javára fordulni, úgy hogy annak továbbfolyta-

[1] L. föntebb 52. lap.

tása a magyarokra nézve nem mutatott kilátást a mostani békénél súlyosabbnak bekövetkezésére. Azonkívül a Jagellók korának története általában azt bizonyítja, hogy az érdekek döntenek s szinte ismeretlen fogalom az önmegtagadás. A háború megszüntetése ez alkalommal is nem a rendekre, hanem Ulászlóra nézve volt fontos, mert minél tovább tart a háború, annál többen pártolhatnak el tőle és így trónja is veszedelembe kerülhet. Ulászlónak volt tehát elsősorban érdeke a békének a békekötő felek által történt megerősítése után annak minden pontban való pontos végrehajtása és megtartása, nehogy a háború újra kezdődjék. Ha másképp nem ment neki, még adományok útján is azon kellett lennie, hogy amint a béke 11-ik pontja kívánja, az országgyűlésen a jelenlevők esküt tegyenek a Habsburg-örökösödésre. A király által adományokkal lekötelezettek Ulászló felszólítására természetesen eleget is tettek a 11-ik pont követelésének, s hogy ez a királyi felszólítás nem hiányzott, azt bizonyítja Ráskai Balázs esete, aki 1492 márc. 16-án kelt oklevelében nyiltan kijelenti, hogy ő Ulászló megbízásából és akarata folytán tette le az esküt a Habsburg trónörökösödésre,[1] és a pozsonyiak esete, akiknek kész oklevélszöveget is küldött a király.[2] Az Ulászló által erre megnyerteken kívül természetesen nem volt semmi kifogásuk a 11-ik pontba foglalt eskü letétele ellen azoknak, akik Miksa személyes hívei voltak, akik tehát a Habsburg-királyt — nyiltan vagy titokban — már eddig is elfogadták.

Nem vagyunk ugyan abban a szerencsés helyzetben, hogy 1491. és 1492. évben kiadott összes királyi okleveleket ismernénk, se Miksa párthíveinek a béke 24-ik pontjában közölt listáját nem tarthatjuk teljesnek,[3] de mégis azt látjuk, hogy

[1] De commissione et voluntate . . . regis Wladislai eidem ser . domino Maximiliano in præsentia oratorum suorum iuravi et promisi.

[2] M. N. Muzeum. Fol. Lat. 3802. II. 140.

[3] Ismerünk ugyanis olyan Miksa-pártiakat, kik itt nem szerepelnek. Hogy e pont nem is akarta az összeseket felsorolni, azt a névleg felsoroltokat magában foglaló mondatra következő mondat első szavai mutatják : Præfati et alii quicunque adhærentes et confoederati romanorum regi hic suis nominibus non designati.

a márc. 7-i oklevelek kiadói elsősorban azok köréből kerülnek ki: 1. akik az 1490 augusztus végén már meglevő és Corvint is magában foglaló fennemlített szövetkezésnek tagjai voltak,[1] 2. akik a békét kötötték, vagy azt még az országgyűlés összehívása (1491 nov. 30.) előtt elismerték,[2] anélkül, hogy az egész békére, vagy annak 11-ik pontjára esküt tettek volna, 3. akik az 1491. év második felében vagy az 1492. év elején Ulászlótól adományt kaptak, 4. akik Miksa által a békében megnevezett, vagy általa bizonyára fontos okból meg nem nevezett, de okmányokkal igazolható Miksa-pártiak voltak. Ezt az állításunkat adatokkal is tudjuk igazolni.

Szerepelnek tehát mint az 1492 márc. 7-i oklevelek kiadói a Corvint is magában foglaló, kétségtelenül Miksát támogató, de nem nyilvános Miksa-párti 1490 aug. 28-a előtt alakult szövetkezésnek tagjai közül a következők :[3] Corvin, Várday Péter kalocsai érsek, Ernuszt Zsigmond pécsi püspök, Ujlaky, György rác despota, Bertalan vránai perjel, Hédervåry Miklós, Bánfi Miklós és Jakab, Kanizsai László, Rozgonyi István, Ráskai Balázs, Tárnok Péter, Both András, Batthyányi Boldizsár, Bethlen Miklós, Czobor Márton, Bánfi András, tehát 18-an a szövetségre lépő 38 közül ; 2. a pozsonyi béke megkötői : Bakócz Tamás, Báthory István, s a békét helyette aláíró testvére Báthory György, Ország László ; rajtuk kívül a békének előzetes elfogadói, ú. m. : Oszwald zágrábi, Bálint váradi, János csanádi, Miklós váci, István szerémi, Lukács boszniai püspökök, Domokos székesfehérvári prépost, Szentgyörgyi János és Péter, Losonczi László, Drágfi Bertalan, Thuróczy György, Dóczy Péter és Pethő Miklós ; 3. azok, akik Ulászlótól a békekötés körül eső időben adományt nyertek : Frangepán János, Kanizsai Miklós, Rozgonyi István, Drágfi Bertalan, Oszwald zágrábi püspök, Thuróczy György, Kinizsy Pál, Geréb László és Geréb Péter,

[1] Közülök a következő hetet névleg is felemlíti a pozsonyi béke Nicolaus et Jacobus Bánfi, Ladislaus Kanizsa, Nicolaus de Zecch, Johannes Ellerbach de Monyorókerék, Jacobus Zekel, Franciscus Beryzlo.

[2] 1491. nov. 29-én kelt oklevelüket kiadta Firnhaber i. m. 121—122.

[3] A Corvin-féle confœderatio tagjainak névsorát l. az Országos levéltár D. L. 37671. sz. oklevelében.

Szentgyörgyi Péter, Egerváry László, Barlabássy Lénárd s Báthory István [1] és végül 4. a Miksa-pártiak: Vitéz János, veszprémi püspök,[2] Kanizsai László,[3] Frangepán János és Miklós,[4] Bánfi János,[5] Corvin János,[6] Szapolyai István,[7] Ujlaky Lőrinc,[8] Bánfi Miklós,[9] Batthyányi Boldizsár,[10] és Bocskay Péter.[11] Azaz a 11-ik pont által előírt esküt letevők legnagyobb része — mert a teljesen jelentéktelen, de igen nagyszámú horvát követeket nem vehetjük komolyan — beletartozik a fenti négy kategóriába; vagyis még a rendelkezésünkre álló csekély okleveles anyag mellett is ki tudunk annyit mutatni, hogy az 1492 márc. 7-i okmányokat kiadó körülbelül 100 egyén közül[12] 18-an beletartoztak a Corvint is magában foglaló, de nem nyilvános Miksa-párti szövetségbe, 18-an már 1492 márc. 7. előtt hozzájárultak a pozsonyi béke minden pontjához, 13-an az oklevél kiadása körül eső

[1] Frangepán Jánosnak szóló adomány 1491 jún. 2-ról Orsz. levéltár D. L. 38554, Kanizsainak 1491 okt. 21, u. o. 19757, Rozgonyinak 1492 máj. 30 u. o. 19848, Drágfinak 1491. dec. 13, u. o. 27972, Oszwaldnak 1491 júl. 31, M. N. Muzeum Törzsanyag, Thuróczynak 1492 márc. 7. Orsz. levéltár 29327; Kinizsy, Geréb László és Péter kapták Bánfi Lőrinc, Kishorváthy János és a Beriszlók javait 1492 márc. 17, u. o. 19805, Szentgyörgyi 1491 dec. 4, u. o. 19773, Egerváry 1492 márc. 24, u. o. 19817, Barlabássy 1492 márc. 25, u. o. 26448, Báthory 1492 ápr. 28, u. o. 26812.

[2] Megnevezve a béke 24. pontjában.

[3] U. o.

[4] Monumenta Hungariæ hist. Diplomataria XXXVIII. k. 217, 228 van megnevezve Frangepán János; Frangepán Miklós pedig a béke 24. pontjában és az 1490 okt. 31-i oklevelében. Országos levéltár. D. L. 19686.

[5] A béke 24. pontjában.

[6] Kraus, Die Berziehungen etc. 34. l.

[7] U. o.

[8] U. o.

[9] 1490 okt. 19-i okl. Országos levéltár. D. L. 25367.

[10] 1491 máj. 15-i okl. Országos levéltár. D. L. 19718.

[11] U. o.

[12] A horvátok Ulászló alatt nem személyesen, hanem követek által voltak képviselve az országgyűlésen. Több mint 60 horvátnak megjelenése az országgyűlésen már azt mutatja, hogy e számmal ellensúlyozni kell a magyarokat.

időben Ulászlótól adományt kaptak, 11-en pedig beigazolhatóan Miksa-pártiak. Azokat, akik a fenti négy kategóriában kétszer is előfordulnak, csak egyszer számítva, az esküt tevő száz egyén közül 46-ról pontosan ki tudjuk mutatni azt az érdeket, ami őket az eskü letételére birta. Talán valamikor sikerül az esküt letevők közül még többre nézve is kimutatni ugyanezt, de ez a most kinyomozható kétségtelenül igen jelentékeny szám is nagyon világosan mutatja nekünk, hogy itt önzetlenségről, vagy áldozatról nem lehet szó.

Miért tartotta Miksa olyan fontosnak a Habsburg-örökösödésre vonatkozó eskü letételét és az azt magában foglaló oklevelek kiadását? Kétségkívül nem akarta ezzel azt bizonyítani, hogy Magyarországon az országgyűlés elfogadta a Habsburgok örökösödését és hogy a békének erről szóló pontja most már nemcsak békeszerződés, hanem egyuttal törvény erejével is bir, mert a törvénynek nem az volt a formája, hogy abban névleg felsorolják azokat, akik azt elfogadják. E korból már több decretum eredeti példánya maradt ránk s azokban mindig a király aláírása és pecsétje az, amely a decretum törvény voltát jelzi.[1] A márc 7-i oklevelek tehát nem tartalmaznak országgyűlési határozatot, hanem csak annyit jelentenek, amennyi tényleg beléjük van foglalva, hogy t. i. az oklevélben névleg felsoroltak esküvel kötelezik magukat arra, hogy a Jagellók kihalása esetén a Habsburgoknak adják át a magyar trónt. Hogy ezt nem kell okvetetlenül a dietán kijelenteni s ez a kötelezettség mégis kötelezettség marad, azt jól tudta Miksa is s ez az oka annak, hogy az országgyűlésen kiadott okmányokon kívül maradtak ránk olyan oklevelek is, amelyekbe foglalt eskü már nem kelt az országgyűlésen és amelyeket Miksa mégis elfogadott, ez által kötelező erejűeknek ismervén el őket. A békében az eskü letételének színhelyéül csak azért kötötték ki az országgyűlést, mert ott nagyobb tömeg van együtt és sok emberre nagy hatást lehetett várni abból a tényből, ha igazolják előttük, hogy hatvanan-hetvenen már elfogadták azt, amit tőlük kérnek vagy kivánnak. Ez esetben tehát az volt

[1] Csánki, Tizenegypecsétes oklevél. Turul 1887. évf. 5.

fontos, hogy Miksa birtokában lehessen olyan okleveleknek, melyekben mindenekelőtt tömegesen, majd későbben egyenként is kötelezik magukat a magyarok a Habsburg-örökösödés elfogadására; de ez a kötelezettség nem közjogi, hanem magánjogi érvényességű.

Formájukat tekintve teljesen hasonlók ezek az oklevelek azokhoz az okmányokhoz, amelyek azon confœderatiók megalakulását foglalták magukba, amelyeket Mátyás uralomra jutása előtt láttunk és amely szövetségek Mátyás halála után ismét divatba jöttek. Ezek a szövetkezések és a róluk kiállított oklevelek nyujtják nekünk a kulcsot az 1492 márc. 7-i oklevelekbe foglalt actus megmagyarázásához. Miksa és Ulászló 1491 nov. 7-én békére lépnek egymással és ezt a békét következetesen e szavakkal jelzik: pax et concordia. Ezzel szemben az 1492 márc 7-i oklevelekben ez a kifejezés fordul elő: perpetua pax et unio. Az itt előforduló kifejezések: perpetua pax et unio kétségtelenné teszik, hogy a 11-ik pontban kivánt eskü letételével és az erről szóló oklevél kiadásával az értekeltek olyan alakulást akartak létrehozni, mint aminők voltak régebben a confœderatiók; nemcsak az actusnak azonos elnevezése[1] igazolja ezt, hanem az is, hogy a formák, melyek az unióban résztvevőket bizonyos igéret megtevésére s annak teljesítésére kötik, ugyanazok, mint az I. Ulászló megválasztása óta divatos már ismertetett uniókban: t. i. az oklevél élén névleg felsoroltak az oklevélben megjelölt cél keresztülvitelére esküvel kötelezik magukat és erről pecsétjükkel ellátott oklevelet adnak ki. Lényegében tehát egy Magyarországon akkor igen jól ismert jelenséggel állunk szemben: egy confœderatio jött itt létre, melynek célja a béke 11-ik pontjának megvalósítása. Ez az oka annak, hogy a dietán talán személyesen is jelenlevő Bonfini nem a béke megerősítésének, hanem következetesen fœdus-nak nevezi azt az alakulást, ami ez alkalommal az országgyűlésen létrejött,[2] a fœdus szó pedig egyik elnevezése

[1] Perpetua colligantia et unio.

[2] Bonfini i. h.: Eos ad fœdus iureiurando sanciendum, ne tanta concordia solveretur, adduxit. És: Fœdere cum Germanis confirmato.

a confœderatiónak. Mivel a confœderatióban vállalt lekötöttség a dolog természeténél fogva csak személyre szól, azért kivánta Miksa azt, hogy az eskü letétele és az oklevelek kiadása minden trónváltozás lakalmával újra történjék meg mindaddig, míg csak Magyarország trónjára nem kerülnek a Habsburgok. Csak így volt remélhető az, hogy bármely király halála esetén mindig legyenek olyanok, akik esküvel vannak lekötve a Habsburgok uralmának elfogadására, a mit a Habsburgok annyira fontosnak tartottak.

A magyarországi viszonyokat tekintve tehát az 1492 márc. 7-i oklevelek nem hoztak létre valami itt ismeretlen alakulást. Kérdés azonban, vajjon ismerte-e Miksa a confœderatiókat és tudta-e azt, hogy Magyarországon most egy confœderatio jött létre, amelyben részt vevők a Habsburg uralom megvalósítására kötelezik magukat? Erre a kérdésre pontos feleletet tudunk adni. A pozsonyi béke 24-ik pontja névszerint felsorolja azokat, akik Miksa pártján állanak s most a béke értelmében amnestiát fognak kapni és ezeket így nevezi : a római király párthivei és szövetséges társai[1]. A 41-ik pontban újra előfordul jelzésükre az összes confœderatusok kifejezés. Mindez igen valószínűvé teszi előttünk, hogy Miksa támadása idején, vagy talán még azelőtt létrejött Magyarországon egy Miksa-párti confœderatio és Miksa ennek tagjait nevezi a confœderatusok névvel. Hozzá kell tennünk, hogy ez csak valószínű, mert ennek a confœderatiónak okmányát még nem sikerült megtalálni, hogy létezését ezzel közvetlenül beigazolhatnánk.

De ha nem is tudjuk adatokkal beigazolni egy a pozsonyi béke előtt megkötött Miksa-párti confœderatio létezését, az 1492 márc. 7-i és az azokat követő oklevelekkel létrejött confœderatiót bizonyossá teszi Miksának egy 1492-ből való oklevele. Ebben Miksa a következőket mondja : Tudjuk, hogy híveink Szapolyai István és Bakócz Tamás[2] esküjökkel és oklevelükkel kötelezték magukat a pozsonyi béke 11-ik pont-

[1] Præfati et alii quicunque adhærentes et confœderati romanorum regi hic suis nominibus non designati.

[2] Fideles et devoti nostri-nak nevezi mindkettőjüket Miksa levele.

jába foglaltak megtartására. Hallottuk azonban, hogy maguknak erre való lekötelezését és ezt az igéretüket némely szomszédos főurak és mások rossz néven veszik és a többi magyaroknak ugyanezekhez való csatlakozását nekik tulajdonítják s ezért őket személyükben és javaikban fenyegetik.[1] Ezért tehát felkérésükre megigéri oklevelében Miksa, hogy Szapolyai Istvánt és fiát, Jánost és Bakóczot minden javaikkal, azonkívül «összes szövetséges társaikkal együtt»[2] bárki ellen védelmébe veszi és erre fiát Fülöpöt is kötelezi.[3] Ez a levél nemcsak azért érdekes, mert benne Miksa leendő ellenfelét, Szapolyai Jánost veszi pártfogásába, hanem azért is, mert végleg eldönti az 1492 márc. 7-i oklevelek természetét. Amici et fratres ac confœderati azok nevei, akik valamely confœderatióban részt vesznek és mivel Miksa az 1492 márc. 7-i oklevelek kiállítását az azokban névleg szintén felemlített Szapolyai és Bakócz amici et fratres ac confœderati-jének nevezi, egészen világos, hogy az 1492 márc. 7-iki oklevelekkel egy confœderatio jött létre, amelynek megalakulását épen az ismeri el, akinek érdekében a confœderatio alakult.

Így érthetők meg a béke 11-ik pontja alapján az 1492 márc. 7-i oklevelek. Miksa ezáltal akarta mindenekelőtt elismertetni a maga pártját, amelyhez csatlakozni eddig hűtlenség volt[4] s miután ez elismertetés megtörtént, conserválni akarta ugyanezt a pártot, de nem a nyilvánosság elvonásával, amint az eddig történt, hanem nyiltan az országgyűlés színe előtt, tehát azokkal szemben is, akik a Habsburgok leendő uralmához hozzá nem járultak. Ezt a nyilvánosságot pedig

[1] Cum vero hanc obligationem sicuti intelligimus, nonnulli principes vicini et alii moleste indigneque ferant et eisdem (t. i. Szapolyainak és Bakócznak) tanquam rei auctoribus imputent et ascribant.

[2] Amicis et fratribus ac confœderatis eorundem universis.

[3] Házi, udvari s állami levéltár. Maximiliana. S. d. fasc.

[4] A Miksa-pártiak vagyonának elkobozása mindig e szavakkal történik: Per notam infidelitatis, quam ex eo incurrisse dinoscitur, quod ipse nostris et regni nostri rebellibus et infidelibus ad serenissimum principem dominum Maximilianum . . . adhæsisset et cum eis conspirasset. Országos levéltár. D. L. 33451.

azért kivánta a római király, mert remélte, hogy a nyiltan színtvallók példája ragadni fog és mindinkább szaporodik majd a Habsburg-párti confœderatusok száma. Ha az 1492-i oklevelekben Miksa leendő uralmára esküttevőket, azaz a Habsburg-párti confœderatio tagjait összeszámítjuk, azt találjuk, hogy a teljesen jelentéktelen horvát confœderatusokat nem számítva, hazánkban a főbbek közül mintegy százan nyilvánosan pártjára állottak Miksának és ezeknek a confœderatusoknak kellett volna a Habsburg uralmat megvalósítani Magyarországon..

Bármilyen tökéletesen akarta is megoldani a pozsonyi béke a Habsburgok magyarországi uralmának biztosítását, egykorúak azt kielégítőnek nem tartották. A Miksa udvarával bizalmas viszonyban álló chimseei püspök azt írta felőle (1491 dec. 13.), hogy egy évvel korábban Miksára nézve kedvezőbb békét is köthettek volna. Tőle tudjuk azt is, hogy a békét főleg a császár akarta, Miksa pedig nem is volt vele teljesen megelégedve.[1] Élettörténetében úgy ítélt a császár pozsonyi békéről, hogy «sok haszon nem volt belőle»[2]. 1492-ben és 1493-ban néha-néha még előfordult, hogy egyes főhivatalnokok hivatalba lépésük alkalmával kiadták a béke 11-ik pontjában előírt oklevelet, de azután ez is elmaradt.[3]

[1] Cæsar omnino voluit amplecti concordiam, rex non usquequaque gratus est de concordia. Archiv für Kunde Steierm. Geschichtsf. XVII. 76.

[2] Rachtigung, die dem weissen Kunig eerlichen war, aber nit viel nützlichen. Weisskunig 278.

[3] Miksa udvarában nem is nagyon vigyáztak rájuk és az 1527-iki olmüczi tárgyaláson nem is tudták őket bemutatni Ferdinánd követei (Szalay, Adalékok stb. 58. l.). Az ő udvarában nem is ismertek akkor ez oklevelek közül többet, mint Czoborét, Kanizsay Lászlóét és a hét szász szék által kiadottakat. (Ezeket sorolja fel Widemannus, Házi, udvari és állami levéltár 298. sz. kézirat.)

A nemzeti királyság.

A pozsonyi béke megindítója lett az események nagy fontosságú folyamatának. Mivel Ulászló ekkor nőtlen volt, nem lehetett tudni, nem következik-e be még a pozsonyi béke által előírt esküt letevők életében az az eset, hogy újra királyt kell választani a magyaroknak. Minthogy nagy számmal voltak az országban olyanok, akiket eskü kötött a Habsburgok magyar királyságához, Ulászló váratlanul bekövetkező halálának esetére talán meg is lehetett volna alapítani a Habsburgok uralmát Magyarországon. Mivel ez a helyzet a Habsburgoknak kedvezett, szorosabb kötelékekkel kellett magukat összefűzni azoknak is, akik az 1492-iki országgyűlésen nem tettek igéretet a Habsburgok magyar királyságának érdekében. A nagyszámú köznemességet azonban nem lehetett oly gyorsan egy confœderatióban egyesíteni, mint ahogy meg lehetett ezt tenni azokkal, akik az 1492-iki confœderatiót megkötötték. A Habsburg-párti confœderatióval szemben a Habsburg-ellenes confœderatio csak úgy alakulhatott meg, ha a köznemesség hatalmába tudja keríteni az országgyűlést, hogy a magyar nemzeti királyság érdekében létrejövő szövetkezés ép úgy az országgyűlésen alakuljon meg, mint ahogy az országgyűlésen jött létre 1492-ben a Miksa-párti confœderatio.

Az 1492-iki, 1495-iki és az 1498-iki törvények döntő befolyást adtak a köznemességnek az országgyűléseken. Természetes, hogy a közönséges országgyűléseknél nagyobb fontosságú királyválasztó országgyűlés szabályozásáról is gondoskodtak. Erről az 1498-iki XLV. törvénycikk intézkedett: «Ha Magyarország királya valamikor örökösök nélkül hal meg és ilyen módon a trón megüresedik, valahányszor ily

esetben az országlakosok összességét az új király megválasztása céljából összehívják, a külföldi követek közül (akik a főurak és nemesek elcsábítása végett a királyok és a fejedelmek részéről gyakran nagyobb számmal is szoktak jönni) egyet se engedjenek be a gyűlésre, hogy annál kevesebb nehézséggel[1] gondoskodjanak új királyról.» Ez a törvény világosan mutatja azt, hogy annak alkotói az idegen követeknek a királyválasztó országgyűlésről való kizárásával magát az idegen uralmat akarták lehetetlenné tenni, mert ha az idegen nemzetiségű trónkövetelő még csak nem is ajánlkozhatik, annál kevésbbé lehet szó megválasztásáról.

Az 1498. évi XLV. t.-c. meghozatala kétségtelenné teszi előttünk, hogy ekkor Magyarországon a Habsburgokat királlyá választani nem akarták. Ez a törvény ugyanis a fő- és köznemesség egyetértésével egy olyan korszakban jött létre, amikor a köznemesség még nem volt olyan erős, hogy a maga akaratát rá tudta volna kényszeríteni a főnemességre. Hogy ezt a törvényt meghozták, az annak a jele, hogy tartalmával a főnemesség is egyetértett. 1498-ban tehát már igen meggyöngültnek volt tekinthető az az erősnek látszó Miksa-párt tehát, amely 1492 március 7-én adta ki a Habsburgok leendő magyar királyságára igéretet tevő okleveleit. Ennek a feltünő jelenségnek nem legkisebb oka az, hogy Miksa az 1492-iki esküleveleket a magyar királyság elnyerésére elegendőnek tartotta és úgy gondolkozott, hogy ezek az oklevelek tökéletesen biztosítják a Habsburgok magyar királyságát. Közvetlenül Mátyás halála után a császár még pártot akart szerezni Magyarországon,[2] a pozsonyi béke után főgondját nem arra irányította, hogy a béke révén elismert Habsburg-pártot fenntartsa, hanem arra, hogy Ulászló király személye körül ne történjék semmi olyan változás, ami a pozsonyi békében foglalt megállapodások bekövetkezését zavarhatná. Míg közvetlenül választása után Miksa volt Ulászló legveszedelmesebb ellenfele, a pozsonyi béke után ő lett uralmának legbuzgóbb védője. Corvin 1496-ben fellázadt

[1] Commodius, mondja elég érdekesen a törvény.

[2] Weisskunig 275.

Ulászló ellen. A nem is olyan nagyon régmult eseményeiről megemlékezve azonnal Miksához fordult segítségért és neki ajánlotta fel magát s a felkelésben résztvevő társait.[1] Most következett a legváratlanabb fordulat. Miksa nem fogadta el Corvin ajánlkozását, sőt ezt az alkalmat arra igyekezett felhasználni, hogy Ulászló uralmát segítsen biztosítani és azt tanácsolta Corvinnak, hogy béküljön ki a királlyal.[2]

Amint rajta volt Miksa azon, hogy Ulászló királysága zavartalanul fennmaradjon, épúgy minden erejét megfeszítve dolgozott azon, hogy Ulászlónak Beatrixszal kötött házassága érvényben maradjon. A királyválasztáskor Ulászló pártja csak azért vétette feleségül Ulászlóval Beatrixot, hogy az özvegy királynő pénzét megszerezze és azon a fekete sereget zsoldjába fogadja, de ezt a házasságot kezdettől fogva semmisnek tekintette. Beatrix azonban ragaszkodott a magyar királynő méltóságához és a házasság érvényességének ügyét a pápa elé vitte. A szentszéknél egyformán erős befolyás érvényesült a házasság érvényes és érvénytelen voltának kimondása mellett. Miksa a császári cím által adott tekintélyét arra használta fel, hogy a pápát a házasság érvényességének elismerésére birja. 1496 áprilisában követséget küldött a pápához és a házasság érvényességének kimondását kérte tőle. Nyiltan tudtára adta a pápának, hogy Ulászló és Beatrix házassága elősegíti a Habsburgok uralmát Magyarországon, ennek következtében a házasság felbontása a Habsburgok érdeke ellen volna.[3] Világos, hogy a császár így gondolkozott. Ulászló király és egy csomó nagy úr elismerte őt Magyarország királyának arra az esetre, ha Ulászlónak nem marad fiutóda; a Habsburgok magyar királyságának nagy problémáját legegyszerűbb úgy megoldani, ha Ulászló felesége marad Beatrix, mert ez esetben biztosítva van a Habsburgok részére a magyar királyság, hiszen Beatrixnak Mátyástól se születtek gyermekei.

[1] Se metterono in mano sua (t. i. Miksa kezébe). Corvin a vele tartókat suoi amici-nak nevezi, ami a confœderatusok rendes neve.

[2] 1496 ápr. 16-iki levél a Magyar Tudományos Akadémia Történelmi bizottságának oklevélmásolatai közt.

[3] 1496 ápr. 8-iki utasítása megvan ugyanott.

A császárnak ez az igyekezete azt mutatja, hogy Miksa a pozsonyi békével és az 1492. évi eskü-levelekkel csakugyan befejezettnek tekintette a magyar trón biztosítását és ennek megfelelően csak arról akart gondoskodni, hogy az akkor fennálló helyzet az ő hátrányára valamiképen meg ne változzék. Ennek a felfogásnak az lett a következménye, hogy Miksa nem érintkezett többé azokkal, akik 1492-ben elismerték az ő magyar királyságát, hanem csak a királlyal való összeköttetést tartotta fenn. 1492-től 1506-ig a magyar urak közül mindössze Vitéz János veszprémi püspökről,[1] Kanizsay Jánosról,[2] Szentgyörgyi Péterről,[3] Corvinról[4] és a Corvinnal rokonságban álló Frangepánokról[5] tudjuk, hogy a császárral összeköttetésben állottak.

Súlyos következménye lett annak, hogy Miksa nem tartotta fenn az érintkezést azokkal, akik őt magyar királynak elismerték. A császár pártján állók nem érezték semmi hasznát annak, hogy az ő jövendő magyar királyságát elismerték és nem nyertek semmi jutalmat azért, hogy magukat a német-ellenes köznemesség támadásainak kitették. Épen ezért nem látták semmi értelmét annak, hogy az 1492-ben tett igéretük által tovább is lekötötteknek tartsák magukat. Természetesen nem támadtak azonnal a császár ellen, de elég volt az, hogy működni engedték azokat, akik Miksa leendő uralma ellen dolgoztak. 1490-ben a császár még tudott adományokat adni azoknak, akik melléje állottak és ezért némelyek a jó jutalom fejében csatlakoztak is hozzája. Mikor Miksa elérte azt, amit akart, párthíveit pedig valamilyen ellenszolgáltatással többé nem kötötte le a maga ügyének, náluk is érvényre jutott a német uralomtól való idegenkedés. 1492-ben a hazánkban levő olasz követ így jegyezte fel a

[1] Levele Miksához 1485 apr. 10-ről. Házi, üdvari és állami levéltár. Maximiliana.

[2] 1498 nov. 9. Országos levéltár. D. L, 20769.

[3] 1496 ápr. 16. A M. T. Akadémia Történelmi bizottságának oklevélmásolatai közt.

[4] 1509 nov. 22. Országos levéltár. D. L. 20994.

[5] 1496 szept. 1, 1497 jan. 6, 1500 ápr. 23. stb. Frangepán oklevéltár. II. 228—231, 240—244.

magyarok igazi érzelmét Miksával szemben. A magyar urak azt kivánják, hogy a király más feleséget vegyen, ne pedig Beatrixot, mert nem akarják, hogy a németeké legyen Magyarország.[1] Az 1492 tavaszán bámulatosan megnőtt Miksapárt ezen felfogás következtében csodálatosan egyszerre feloszlott és ennek a feloszlási folyamatnak befejezését jelenti az 1498-iki XLV. t.-c.-nek az országgyűlés által való elfogadása. Miksa tehát hiába igyekezett arra, hogy a magyar korona irányában eredményesebb biztosítékot szerezzen a Habsburgoknak, mint amilyeneket Frigyes megszerzett. Ő se tudta Magyarországon fenntartani a Habsburg-pártot, mert a papiros biztosítékkal megelégedve nem igyekezett annyi befolyást gyakorolni Ulászló uralkodására, hogy a vezetők egy része függésbe jutott volna tőle és így legalább a főszereplők többségének érdekében állott volna az ő magyar királyságának megvalósítása.

Mivel az európai helyzet olyan volt, hogy a franciák és a lengyel Jagellók egyaránt küzdöttek a Habsburgok hatalmi törekvései ellen, a Habsburgok ezen ellenfelei a maguk érdekében állónak látták, hogy Miksa esetleges magyar királyságának megvalósítását már előre is ellensúlyozzák. Mivel a Jagellók családjában még nem is olyan régen testvérharc dúlt, egy kis időnek kellett eltelnie, mielőtt a testvérek közt a jó viszony helyre állhatott. 1498 július 20-án azonban már szövetség jött létre Ulászló és János Albert lengyel király között,[2] amelynek megkötése egyengette útját a francia barátságnak is.

A franciák előtt kedvező alkalomnak látszott erre Ulászló válópere. 1499 júl. 3-án XII. Lajos francia király arra utasította római ügyvivőjét, hogy az Ulászló iránt jóindulatot mutató Ursino bibornok segítségével igyekezzék előmozdítani a francia-magyar szövetséget. Meghagyta neki: fejtse ki a bibornok előtt, hogy a magyar királyra nézve előnyösebb volna a franciákkal, mint a Habsburgokkal való szövetség,

[1] 1492 ápr. 12. Magy. Tud. Akadémia Történelmi bizottságának oklevélmásolatai között.

[2] Dogiel, Codex diplomaticus regni Poloniæ I. 87—89.

mert Miksa császár köztudomás szerint minden lehetséges úton és módon arra tör, hogy Ulászlót a magyar királyságtól megfossza.[1] A királyától nyert parancs értelmében a francia ügyvivőnek azt is tudatnia kellett a bibornokkal, hogy XII. Lajos szivesen áll Ulászló szolgálatára, ha a magyar király a francia királyi családból óhajt nősülni. XII. Lajos király levele azt is elárulja előttünk, hogy nem ez volt az első kisérlet Ulászló megnyerésére, mert a levél arra hivatkozik, hogy Lajos már a mult évben is tett Ulászlónak hasonló ajánlatot, amiből következik, hogy az első ajánlat nem vezetett kielégítő eredményre. Úgy látszik azonban, hogy Lajos újabb fellépése bizonyos biztató előzmények után történt s ennek következtében a francia király további lépéseket is tett annak érdekében, hogy a családja és a Jagellók közt való házasság létrejöhessen. És nem is eredmény nélkül. 1500 jan. 6-án Velencze arról értesítette a magyar királyt, hogy Franciaország is közbelépett a pápánál a Beatrixszal kötött házasság felbontásának ügyében.[2] Ez a támogatás elősegítette a kedvező döntést. A pápa 1500 április 3-án érvénytelennek nyilvánította Ulászló és Beatrix házasságát.[3]

Lajos jó szolgálatainak az lett az eredménye, hogy a Habsburg-ellenes Franciaország és a hasonló érzelmű Lengyelország királyai Ulászló királlyal 1500 júl. 14-én szövetséget kötöttek,[4] amely alkalommal a Jagello-család magyarországi és lengyelországi ága egymástól való elválása óta először szerepelt együttesen. Ez a szövetkezés arra szolgált, hogy a Jagellók belépjenek a Habsburg-ellenes európai ligába. A szövetkezés azonban főleg Magyarország megnyerését akarta elérni, ezért fő céljául a török ellen való háborút tűzték ki. Tanácskoztak is erről sokat, de mentől többet tanácskoztak, annál inkább

[1] 1499 júl. 3-i levél a Magy. Tud. Akadémia Történelmi bizottságának oklevélmásolatai közt.

[2] A levél megvan a Magy. Tud. Akadémia Történelmi bizottságának oklevélmásolatai közt.

[3] Berzeviczy, Beatrix okmánytár 387—403.

[4] Katona, Historia Critica XVIII. 245—260.

kitűnt, hogy a szövetségnek nem a török háború a fő célja, mert noha mindig erről beszéltek, 1503-ban végül is hét esztendőre békét kötöttek a törökkel. A szövetkezők azonban nem is kivánták Ulászlótól, hogy rögtön szakítson a Habsburgokkal. Szövetség-levelük külön kiemelte, hogy a szövetkezők közös ellenségeik sorából kiveszik a magyar király részéről Miksa császárt, akinek Őfelsége a magyar király egy korábbi szövetség által már úgyis le van kötve.[1] Ulászlónak Miksával való összeköttetése tényleg nem is szűnt meg, mert épen ebből az időből van adatunk arra, hogy Ulászló és Miksa valamiféle ügyben tárgyaltak egymással.[2]

A Habsburgok és ellenfeleik Ulászló király házassági ügyében mérkőztek meg egymással. Még a Beatrixszal való házasság felbontása előtt tett XII. Lajos Ulászlónak ajánlatot, hogy lépjen családjával házassági összeköttetésbe.[3] 1501-ben Miksa hasonlókép cselekedett és egy Habsburg-házi hercegnőt ajánlott a magyar királynak feleségül.[4] A magyar király házassága ügyében a lengyel-francia befolyás győzött. 1501 decemberében a szerémi püspököt küldte Ulászló Franciaországba ; vele együtt mentek a lengyel király követei is[5] és megegyeztek Lajossal Ulászló házasságára nézve. 1502 nyarán a magyar király feleségül vette XII. Lajos francia király rokonát, Candalei Annát. A lengyeleknek a a magyar király házasságát megelőző tárgyalásokban való részvétele azt mutatja, hogy Ulászlónak testvérével való jó viszonya teljesen helyreállott. Ennek jele volt az is, hogy Ulászló másik testvére, Zsigmond lengyel herceg még 1498-ban

[1] Maximilianus, cui se Wladislaus ad perpertuam amicitiam et fraternitatem vigore certæ inscriptionis pace perpetua et concordia utrimque inter ipsas Majestates confectæ, iam diu obligavit.

[2] 1500 dec. 18-án Ulászló egy «ismert ügyben» a nyitrai püspököt és Podmaniczky János kamarást küldi Miksához. Házi, udvari és állami levéltár. Maximiliana. s. d.

[3] 1499 júl. 3. Magy. Tud. Akadémia Történelmi bizottságának okle vélmásolatai közt.

[4] 1501 dec. 21. Marino Sanuto III. 1267.

[5] U. o.

Magyarországba érkezett és közel három évig Budán maradt.[1]

Úgy látszott, hogy Ulászlónak testvérével való kibékülése és szövetsége újra megteremti azt a régi helyzetet és vele együtt azt a régi politikát, amely abban állott, hogy a Jagellók a Habsburgoknak Magyarország megszerzésére irányuló törekvéseit visszaszorítani igyekeznek, amiben a magyarság eddig is velük tartott. Ekkor pedig a Habsburgok Magyarországra vonatkozó terveinek megakadályozása annál inkább sürgősnek látszott, mert Ulászló állandóan betegeskedett és Annával való házasságából 1504-ben leánya született. Ennek következtében nem látszott lehetetlennek, hogy beáll az 1492-iki eskü-levelekben jelzett helyzet, amelyben a magukat arra kötelezőknek a fiutódok hátrahagyása nélkül elhunyt Ulászló helyébe Miksát kell Magyarország királyává választaniok. Ideje volt tehát, hogy szervezkedjenek azok is, akik 1492-ben nem tettek esküt arra, hogy Ulászló gyermektelen halála esetében Miksát fogják Magyarország királyává választani. Nekik is össze kellett fogniok, hogy az esetleg bekövetkező királyválasztáson a Habsburgok igényeivel szemben egységesen léphessenek fel, mert elejét kellett venniök annak, hogy Ulászló halála esetére valamilyen mesterkedésekkel megvalósíthassák Miksa magyar királyságát. Szervezkedésüknek nem lehetett más formája, mint az, amely által Miksa is egyesítette a maga pártját, t. i. a confœderatio ; a Miksa-ellenes confœderatio megalakulásának színhelye se lehetett kevésbbé tekintélyes, mint amilyen volt a Miksa-párti confœderatióé, amely pedig az országgyűlésen jött létre.

Mivel Ulászló az 1504. év folyamán szinte állandóan betegeskedett s ezért Anna születése után fiú-örökösre számítani nem igen lehetett, Miksa leendő magyar királyságának ellenfelei már a legközelebbi országgyűlést fel akarták használni arra, hogy a jövendő biztosítására megalkossák a németellenes confœderatiót. Ulászló 1505 február 23-ára országgyűlést hivott össze. A lengyel király udvarában jól tudták

[1] Divéky, Zsigmond lengyel herceg budai számadásai 4, 5.

ezt és nem is mulasztották el megjegyezni, hogy ez «a szokás ellenére van, mert a magyar országgyűlés Szent György ünnepe (április 24.) utánra szokott esni».[1] Az országgyűlést meg is tartották és ott a trón betöltésének módjáról akartak tárgyalni. Az országgyűlés végzéseiből nem tudunk egyebet, mint azt, hogy az országgyűlés még ugyanezen év július 25-ére Székesfehérvárra egy újabb országgyűlést hirdetett, amelyen fegyveresen kellett volna megjelenni és minden húsz jobbágy után egy gyalogost és egy lovast kellett volna magukkal vinni a megjelenőknek és azonkívül a megyék összes hadierejét is.[2] Bizonyos, hogy ez a rendelkezés a köznemesség érdekeinek felelt meg, minthogy nagy számuknál fogva a fegyveres országgyűlésen tőlük függött a döntés.

Miért engedte Ulászló, hogy ide jussanak a dolgok az országgyűlésen és miért nem egyezett bele abba, hogy az országgyűlés a trón betöltésének kérdésével foglalkozzék, nem tudjuk. Valószínű, hogy nem ezen thema ellen, hanem annak formája ellen volt kifogása. A franciákkal és János Alberttel kötött 1500-iki szövetség bizonyíték amellett, hogy Ulászló komolyan vette a Habsburgoknak adott szavát, mert az 1500-iki szövetség-levél kikötötte, hogy a magyar király esküvel lévén lekötve a Habsburgoknak, nem köteles ellenük küzdeni. Bizonyosra lehet vennünk, hogy amit Ulászló nem tett meg XII. Lajos és János Albert szövetségéért, nem tette azt meg a köznemesség kedvéért se. Pedig az 1505-iki februári országgyűlésen nem kevesebbről volt szó, mint arról, hogy mi történjék a magyar trónnal, ha az Ulászló halála következtében megüresedik. Átadják-e akkor az országot Miksának, vagy pedig mást válasszanak királlyá? Ezt árulja el előttünk Rudolf anhalti herceg levele, amelyben 1505 május 1-én Linzből a következő magyarországi ujdonságokról értesítette a császárt: Magyarországon «az urak, az ispánságok és mások sokan»[3] szövetkezni készül-

[1] Præter solitum, cum ille fieri consuevit post Georgii festum. A M. Tud. Akadémia Történelmi bizottságának oklevélmásolatai közt.

[2] 1505 márc. 31 és jún. 8-i jelentés. U. o. Ac si vellent cedere ad bellum, írja a jún. 8-i jelentés.

[3] Landherren, Gespannschaften und sonst viel.

nek egymással; bizonyos az is, hogy ha a király meghal, a magyarok másikat fognak választani helyébe, mert «István gróf fia»[1] ez esetben azonnal országgyűlést hívna össze és még mielőtt a császár Magyarországba mehetne, vagy oda küldhetne valakit, megtartanák az országgyűlést; egyetért ebben velük a királyné is.[2]

A császárhoz küldött tudósításnak írója bizonyára pontosan utánajárt értesülése megbízhatóságának, mert urának elsőrendű érdekei forogtak szóban, ennek következtében kétségünk se lehet az iránt, hogy tudósítása a tényeknek megfelelt. Az ő tudósításából pedig az tűnik ki, hogy Szapolyai János a köznemesség bevonásával a februári országgyűlésen a trón megüresedésének esetére egy szinte az egész országot magába foglaló confœderatiót akart létrehozni, de a confœderatio megalakulása a király ellenállásán meghiusult, ezért Szapolyai és a köznemesek céljuk keresztülvitelét fegyveres országgyűlésen akarták kierőszakolni; a fegyveres országgyűlést pedig nem a törvényes úton, t. i. a király által, hanem eddig elő nem forduló módon az országgyűlés által hivatták össze. A kérdés tehát az volt, ki lesz erősebb, a király-e, vagy Szapolyai és a köznemesek.

Ulászló állani akarta Miksának tett igéretét és igyekezett a július 25-re összehívott fegyveres országgyűlést megakadályozni. Meg akarta előzni a köznemességet, ezért június 24-re ő is összehívta az országgyűlést. Mivel pedig gondolni lehetett arra, hogyha nem is olyan nagy számmal, mint később, de mégis megjelenhet már ezen az országgyűlésen is a köznemesség, a király a vele tartó főpapokat arra kérte, hogy fegyveresen jelenjenek meg az országgyűlésen, sőt már június 15-re állítsák ki bandériumaikat.[3] Ezenfelül Csehországhoz és Miksához fordult fegyveres segítségért, amiből világos, hogy a vele tartó és így Miksa érdekében nyíltan színt

[1] Érdekes, hogy Miksa a birodalmi gyűlésen is mindig István gróf fiának nevezte Szapolyai Jánost.

[2] Rudolf levele megvan a Házi, udvari és állami levéltárban. Maximiliana.

[3] 1505 jún. 8. Magy. Tud. Akadémia Történelmi bizottságának oklevélmásolatai közt.

valló főnemességet valami sokra nem becsülhette. Nem is tudjuk másról, mint Bakóczról, hogy a király kivánsága szerint 200 főnyi fegyveressel június 18-án már Budán tartózkodott.[1] Ennyi ember azonban nem sokat számított, mert amikor szeptemberben tényleg megtartották az országgyűlést, Szapolyai 2000 emberrel jelent meg.[2] Ulászló nem is tett kisérletet arra, hogy a június 24-ikére összehivott országgyűlést megtartsa, mert ekkorára a csehektől és a németektől várt segítség nem érkezett meg.

Ennél természetesebb dolog nem is lehetett volna a világon. Csehországból és Németországból csakis alkotmányos úton lehetett Ulászlónak megkapnia a kért segítséget. Ez az út pedig hosszú volt, legalább is hosszabb, mint június 24-nek elérkezése. A csehek tényleg tárgyalás alá vették Ulászló király kivánságát. Nem tudjuk, mivel okolta meg előttük királyuk a segítségkérést, de annyi bizonyos, hogy a csehek 1505 júniusában kiírták a nemesi felkelést és fegyverkeztek, hogy Ulászlót segítsék a magyarok ellen.[3] Bármennyire hasznos lett volna Ulászlónak a cseh felkelés, mivel annak elrendelése csak júniusban történt, a király által tervezett júniusi országgyűlés szempontjából már elkésett.

Ugyanez volt a helyzet a németekkel szemben is. Miksának érdekében állott, hogy Ulászló kérését teljesítse, mert ezáltal saját érdekéről is gondoskodott. Ezért a Magyarországból nyert tudósítás után a német birodalmi gyűléshez fordult, amely 1505 július 17-én nyílt meg. A Kölnben tartott birodalmi gyűlésen a magyar ügyekre nézve a következő előterjesztést tette a császár. Ulászló magyar király súlyos betegségen ment keresztül. Ebből ugyan már felgyógyult, de betegségének mégis fontos következményei lettek, mert ezalatt[4] István gróf fia (Szapolyai János) fegyveres erővel a trón birtokára tört és Ulászló király halála után magyar király akar lenni. Mivel pedig Ulászló most meggyógyult,

[1] 1505 jún. 18. U. o.
[2] Marino Sanuto VI. 255.
[3] Palacky, Geschichte von Böhmen V. 2. 117.
[4] Dazwischen, mondja a császár előterjesztése.

ezért Szapolyai őt és feleségét erőszakkal akarja Magyarországból és az uralomból kiszorítani.[1] Amint látható, a császár előterjesztésének első fele az anhalti herceg tudósításán alapszik, második feléről azonban semmi más adataink nincs, csak Miksa ezen kijelentése. A császár úgy magyarázta meg előterjesztését a birodalmi gyűlésnek, hogy ez a dolog őt személyében érinti, mert neki Magyarországra «örökös joga van».[2] Érdekli azonban a magyarországi helyzet változása a császár nézete szerint a birodalmat is, mert neki «az erőszakkal betolakodó»[3] Szapolyaival folytonosan háborút kellene viselnie, ami a német birodalomnak s a kereszténységnek mérhetetlen kárára és hátrányára lenne, mert ennek következtében nem fordulhatna a török ellen. Ezt a fenyegető veszedelmet pedig csak úgy lehet elhárítani, ha a birodalom segítséget ad neki a magyar királynak a királynénak és azon örökös jognak megvédésére, amely őt Magyarországra megilleti.[4] Jellemző Miksa egyéniségére, hogy a tényleges ok mellett ez alkalommal épen úgy, mint 1490-től kezdve mindig a török ellen való háború szerepel argumentum gyanánt, noha a császár soha egy lépést se tett, hogy ez a török háború valamikor meg is induljon.

A kölni birodalmi gyűlés 4000 főnyi katonaságot szavazott meg a császár kérésére. Miksa azzal biztatta a német birodalom rendeit, hogy segítségük által Németországhoz lehet csatolni Magyarországot.[5] Bámulatos, hogy a gyűlésen komolyan vették a császár reménységét, mert az iránt bizonyára nem lehetett kétségük, hogy ily csekély erővel Magyarországot meghódítani nem lehet. A határozat úgy hangzott,

[1] Aus den Königreich und regiment mit gewalt zu stoissen. Ugyanígy írt a császár a kölni gyűlés után is: Ettlich untertänen . . . sein (sc. Wladislaus) regiment zu nehmen wollen. Miksa 1505 szept. 13-án kelt levele Rosenberg Péterhez. Prágai Muzeumi levéltár. Palacky másolatai közt. — Thurnschwamb 1563-iki jelentése szerint (Engel, Geschichte Ungarns I. 196.) Szapolyai ekkor Ulászló életére tört és maga akart király lenni Nála egykorúbb tudósítások erről mitsem tudnak.

[2] Erplich gerechtickayt hab.

[3] Gewaltiklich indrinckt.

[4] Janssen, Frankfurter Reichscorrespondenz II. 2. 686—690.

[5] Zu dem heiligen Reich zu pringen verhoffet.

hogy ez a 4000 főből álló sereg 1505 szeptember 29-ére gyülekezzék Passauba, hogy a magyarok ellen induljon.[1]

Mivel Ulászlónak már júniusban lett volna szüksége erre a katonaságra, a német birodalmi gyűlés segítsége nem lehetett hatással a magyarországi eseményekre. Minthogy pedig a külföldről várt támogatás idejére meg nem érkezhetett, jónak látszott, hogy Ulászló ne erőltesse a júniusi országgyűlés megtartását. A köznemesség által összehívott országgyűlésig eltelő idő alkalmas volt arra, hogy Ulászló és a vele szemben álló magyarok összebéküljenek.[2] A közvetítést a lengyel király vállalta magára. Amint Albert trónraléptekor, úgy Ulászló választásakor is a Jagellók királysága által akarta elkerülni Magyarország a Habsburgok uralmát, tehát most is lehetett számítani arra, hogy ugyanezen ok még mindig hatással van a magyarokra. Ezért állott érdekükben a lengyel Jagellóknak latba vetni Ulászló királynál minden befolyásukat, hogy Ulászló a magyarok erőszakos fellépése következtében teljesen a Habsburgok karjai közé ne vesse magát. Rájuk nézve is hasznosnak látszott, amit a magyarok megvalósítani készültek, mert arra számítottak, hogy az országgyűlésen megalakuló Habsburg-ellenes szövetség a régi minta szerint velük lép összeköttetésbe. Ezért igyekezett a lengyel király megnyerni Ulászlót, hogy egyezzék bele a Habsburg-ellenes confœderatio megalakulasába, mert az ő ellenállásának legyőzésével a lengyel Jagellók saját céljaik előmozdításán kívül nagy szolgálatot tettek volna Szapolyainak is, aki ennek fejében lekötelezettje lett volna a lengyel királynak.

Zsigmond lengyel herceg 1505 június végén érkezett Budára és július derekára már létre is hozta a megegyezést. Nem tudjuk, milyen eszközökkel érte el ezt az eredményt, de megbízható értesülésünk van arról, hogy az ő közbenjárására Ulászló király Szapolyait kegyelmébe fogadta, viszont

[1] Janssen, Frankfurter Reichscorrespondenz II. 2. 692.

[2] Az olasz követek Ulászló ellenfeleit mindig «li emuli regii»-nek nevezik. Marino Sanuto VI. 245, 1505 jún. 6-iki jelentés a Magy. Tud. Akadémia Történelmi bizottságának oklevélmásolatai közt.

a köznemesség beleegyezett abba, hogy a király idegeneket fogadhasson be tanácsába. Ez volt a legnagyobb engedmény, amit csak az idegenellenes köznemességtől kérni lehetett, de nagy árt is kaptak érte a köznemesek, mert a király megígérte, hogy 1505 szeptember 29-ére országgyűlést hív össze, ahol «Őfelségének s a koronának jóléte felől alattvalókhoz illő hűséggel fognak tanácskozni».[1] Ez országgyűlés tárgyát már előre is megjelölték azok, akik azt februárban összehívták, ha tehát a király beleegyezett az országgyűlés megtartásába, az annyit jelentett, hogy ott ellenmondás nélkül tárgyalhatnak arról, amiről tárgyalni szándékoztak.

A megegyezésnek megfelelően Ulászló 1505 július 23-án ugyanazon év szeptember 29-ére össze is hívta az országgyűlést. A nemességet nem fejenkint való megjelenésre szólította fel, mint ahogy azt a februári országgyűlés elrendelte, hanem a törvény ellenére követeket kivánt tőlük és előre is tiltakozott a fegyveres országgyűlés ellen.[2] Az országban nem kifogásolták, hogy a király csak követek küldésére szólította fel a köznemességet, de ez természetes is. Mivel a jövendőre vonatkozólag már megegyeztek, nem volt szükséges a köznemesség nagy tömegének felvonultatása. A köznemesek csakugyan nem is mentek el az országgyűlésre, hanem csak követeket küldöttek maguk helyett.[3]

Az 1505 szeptember 29-ére összehívott országgyűlés lefolyásáról alig tudunk többet, mint a vele párhuzamba állítható 1492-ikiről. Az országgyűlésnek szinte egyetlen emléke az 1492 március 7-i oklevelekkel formailag teljesen azonos oklevél, melynek eredetijét a bécsi Házi, udvari és állami levéltárban őrzik.[4] Ez oklevélben az oklevél kezdetén név-

[1] Über das Wohl seiner Majestät und der Krone getreulich verhandeln will. Palacky, Geschicte von Böhmen V. 2. 117.

[2] Kovachich, Supplementum II. 331.

[3] Ez abból bizonyos, mert az 1505 okt. 13-i oklevelet a megyei követek írták alá.

[4] A Magyarországban levő példányok az országbíró pecsétje alatt kelt másolatok, amelyeket bizonyára minden megye megkapott. Ránk maradt Hevesé (az Országos levéltárban D. L. 21120), Borsodé a M. N. Muzeumban) és Beregé (Katona, Historica Critica XVIII. 425—436.)

szerint felsorolt 10 főpap, 53 főúr, 125 megyei követ kijelenti a következőket: Magyarország története bizonyság amellett, hogy az idegen uralkodók kárára vannak az országnak, mert csak annak megszerzésére törekszenek, de ha ezt elérték, többé nem törődnek vele. Ennek következtében vesztek el Magyarország hódításai. Hogy ez a jövendőben elő ne fordulhasson és a többi nemzetek példájára, amelyek nem szoktak más nyelvű királyt választani, ők már most gondoskodni kivánnak az országról, ha Ulászló király fiörökös hátrahagyása nélkül találna meghalni. Mivel ez esetben több idegen uralkodó is pályáznék a magyar trónra, elhatározzák, ha valamikor a király fiörökös nélkül halna meg, soha többé külföldi nemzetiségű királyt nem választanak, hanem csak magyart. Mivel pedig várni lehet, hogy a szomszédos uralkodók fegyverrel is megkisértik igényeik érvényesítését, kötelezik magukat arra, hogy a megtámadottakat minden erejükkel segíteni fogják, viszont azokat, akik ezt meg nem teszik, hűtleneknek nyilvánítják. Fogadásuk megerősítésére szolgál letett esküjükön kívül a pecsétjük alatt kiadott oklevél, amely a gyűlés utolsó napján, 1505 október 13-án kelt.

Ha az oklevél formai jelentőségét keressük, a benne előforduló formulák és ránk maradt eredetije azt mutatják, hogy az országgyűlésen 1505 október 13-án egy confœderatio alakult meg,[1] amelyben résztvevők most az 1492 március 7-én létrejött confœderatio céljaival teljesen ellenkező törekvés megvalósítására szövetkeznek, vagyis amint akkor megalakult a Miksa-párti confœderatio, úgy alakul meg most a Miksa-ellenes. Hogy ezt a szövetkezést a közvetlen kortársak is confœderatiónak tekintették, arra is van adatunk. Ferdinánd király választása után az ő udvarában összeállították azon oklevelek jegyzékét, melyekre a János királlyal való tárgyalásokban szükség lesz. Az egyik oklevél az október 13-iki, amelynek tartalmát elmondva a felsorolás hozzáteszi, hogy ez az oklevél magában foglalja a magyarok confœdera-

[1] A szövetkezők az oklevélben fratres et amici-nek nevezik egymást, amely elnevezés a confœderatusok szokásos neve.

tióját.[1] Az új confœderatio megalakulása azonban többet jelent egyszerű pártalakulásnál, mert az új szövetkezésben nemcsak azok vesznek részt, akik kezdettől fogva ellene voltak Miksa királyságának, hanem azok is, akik eddig Miksa pártján állottak. 1492-ben körülbelül 70 emberből állott Miksa pártja Magyarországon. Közülök 23-an szerepelnek az 1505-iki confœderatio tagjainak sorában is, ami alighanem annyit jelent, hogy az új confœderatio magában foglalta mindazokat, akik 1505-ben még éltek az 1492-iki confœderatusok közül. Azt lehet mondanunk, hogy a volt Habsburg-párti főnemesek és a mindig Habsburg-ellenes köznemesek szövetkeztek a nemzeti királyság megvalósítására. Hogy ez a Habsburgok magyar királyságának lehetetlenségét jelentette, azzal az érdekeltek teljesen tisztában voltak. Az új szövetséges célját Miksa is abban jelölte meg, hogy a szövetkezők ki akarták őt zárni a magyar trónon való következésből.[2]

Amint az 1492-iki confœderatióban névleg nem vett részt a király, úgy nem vett részt ebben sem, de amint egyetértett annak megalakulásával 1492-ben, úgy egyetértett azzal most is.[3] Ha az 1505-iki oklevélbe foglaltakat szóról-szóra vesszük, az 1505-iki confœderatio létrejötte Miksa pártjának megsemmisítését jelentette és csak a véletlen mentette meg a császárt attól, hogy követei ép úgy ott nem voltak pártja feloszlásán, mint ahogy megjelentek pártja nyilvános megalakulásán. Miksa ugyanis követeket küldött a magyar országgyűlésre, hogy azok tiltakozzanak jogainak megsértése ellen, de a Magyarországba jövő követek Pozsonyba

[1] A Házi, udvari és állami levéltár 298. sz. codexében levő összeállítás így adja a 1505 okt. 13-i oklevél meghatározását: Continens confœderationem Hungarorum. Révai Péter (De monarchia et sacra corona centuriæ septem 60.) így ír: Omnes proceres ecclesiastici et sæculares . . . se obligarunt strictissimo fœdere ac iuramento.

[2] Miksa 1506 ápr. 18-iki levele: Nos a dicta successione excludere. Horvát István, Werbőczy emlékezete II. 144.

[3] Miksa 1506 máj. 30-iki levele: Regem Hungariæ contra ea, quæ . . . nobis obligatur, eis assentire coëgerunt. Horvát, Werbőczy emlékezete II. 147.

érkezve már értesültek az országgyűlésen történtekről. Ezért nem is mentek tovább, hanem tudatták a császárral, hogy már elkéstek s tanácsosnak látták, hogy ne menjenek tovább, mert tapasztalataik szerint a magyarok inkább a töröknek hódolnak meg, mint hogy valaha királyuknak lássák Miksát.[1]

Mi okozta azt, hogy az országgyűlésen jelenlevők mindnyájan beléptek az új confœderatióba és mi volt ennek a confœderatiónak jelentősége a jövendő szempontjából? A csatlakozás természetesen érthető mindazoknál, akik eddig sem óhajtották Miksa magyar királyságát, magyarázatra csak azoknál van szükség, akik Miksa-párti létükre járultak hozzá az új szövetkezéshez. Rájuk nézve a magyarázatot az adja meg, hogy amint láttuk, Miksa uralmát komolyan ők maguk se akarták és lelkében legtöbbjük idegenkedett a német uralomtól. Viszont Szapolyai is mindent elkövetett, hogy megnyerje őket a német-ellenes szövetségnek. Úgy látszik, ez olyanformán történt, hogy Szapolyai először külön-külön nyerte meg a Miksa-pártiakat az új szövetkezésnek. Ezt igen valószínűvé teszi az, hogy tudomásunk szerint az országgyűlés tartama alatt az október 13-ikin kívül még két olyan confœderatio jött létre, amelyben részt vett Szapolyai. Az egyiket ő maga kötötte Rozgonyi Istvánnal (1505 október 3),[2] a másikba rajta kívül beletartoztak: Bakócz Tamás, Perényi Imre, Frangepán Gergely, Ujlaky Lőrinc, Thurzó Zsigmond erdélyi püspök és Somi Józsa temesi ispán (1505 október 12.).[3] Mivel mindkét confœderatiónak mindenik tagja szerepel az 1505 október 13-iki oklevélben, valószínűnek látszik, hogy a főnemesség megnyerése kevesebb számú tagot magába foglaló szövetkezések által történt meg, amely szövetkezések tagjai azután, mint Szapolyainak szövetséges társai mindnyájan beléptek az 1505 október 13-iki confœ-

[1] Miksa követei a császárhoz 1505 nov. 15. Turcum ipsum pro tempore ... in regnum Hungariæ admittere mallent, quam regem nostrum cernere. Házi, udvari és állami levéltár. Maximiliana.

[2] Országos levéltár. D. L. 21489.

[3] Eredetije megvan a galgóczi levéltárban, másolata a Kaprinay gyüjteményben t. B. XXXVIII. 136—139. Egyetemi könyvtár.

deratióba. Egyesek megnyerése érdekében talán még anyagi áldozatot is kellett hozni Szapolyainak. Erre mutat az, hogy 1505 december 11-én ez időben szokatlanul nagy összeget, 7000 frt-ot kaptak tőle kölcsön az előbb mindig a Habsburgok pártján álló Szentgyörgyi testvérek.[1]

A confœderatio célját is könnyen megmagyarázhatjuk. Biztosítani akarták általa Miksa uralmának elmaradását és a nemzeti királyság felállítását. Mivel azonban Ulászlót, sőt az esetleg születendő fiát előre is elismerték magyar királynak, a nemzeti királyság megvalósítását csak a bizonytalan jövendőre igérhették. Hogy pedig az ilyen igéret mennyit ér, arra nézve épen most szerezték a legbeszédesebb tanulságot, mert amint a 13 évvel azelőtt Miksa jövendő magyar királyságára esküt tevők most annak ellekezőjére esküdtek meg, úgy nem lehetett bízni abban, hogy mindezek mostani esküjüket becsületesebben fogják megtartani. Az 1505 október 13-i oklevél igazi jelentősége tehát az, hogy az abba foglalt confœderatio létrejötte által szervezetet nyert a nemzeti királyt kivánók tábora, amely magában foglalta az egész köznemességet és a főnemesség legnagyobb részét is. Természetesen nem akarjuk azt mondani, hogy ez által egy új párt alakult volna meg hazánkban, hiszen az eddigi elbeszélés folyamán már közel száz évet felölelő időszakban kisértük figyelemmel a nemzeti eszme megnyilvánulását. Új volt azonban a nemzeti királyság mellett való ünnepélyes nyilatkozattétel. Láttunk már a magyarok körében olyan szövetkezést, amely a Jagellók magyar királyságának megvalósítását tekintette céljának, találkoztunk olyan szövetkezéssel, amely a Habsburgoknak akarta megszerezni hazánk trónját, de most történt legelőször, hogy a nemzeti érzés által vezérelt férfiak is vallomást tettek hitük mellett, még pedig minden személyes tekintet nélkül, tisztán a nemzeti királyság megvalósítása érdekében. Ez alkalommal tehát nem egy mulandó személy, hanem egy eszme kapcsolta össze a szövetkezőket. Erre a szövetkezésre pedig épen ekkor azért volt szükség, mert az a ve-

[1] Országos levéltár. D. L. 21515.

szély fenyegetett, hogy mégis a Habsburgok fejére kerül Szent István koronája. Meg akarták az egész országot képviselő confœderatusok mutatni, hogy Magyarországon mindenki a nemzeti királyságot kivánja.

Számolnia kellett azonban a magyar országgyűlésnek a császár magatartásával, minthogy a rákosi országgyűlésen minden a célból történt, hogy Miksát a magyar trónra való igényeit biztosító és nagynehezen megszerzett igéreteknek teljesedésétől megfosszák. Mennyire számoltak a szövetkezők a császár várható ellenmondásával, nem tudjuk, de úgy látszik, sokat nem gondoltak vele. Ismerjük az országgyűlés néhány határozatát, de egy sincsen közöttük, amely azt mutatná, hogy törekvéseiket már most is akarták volna védelmezni minden várható támadás ellen. Noha nem lehetett kételkedniök abban, hogy Miksa nem engedi veszni a pozsonyi békében szerzett igényeit, az 1505-iki országgyűlés mégse tett semmi előkészületet, hogy Miksa 1491-iki diadalmenete meg ne ismétlődjék Magyarországon. Mindössze annyi elővigyázatot látunk, hogy egyesek azok közül, akik október 13-án esküt tettek a magyar nemzeti királyság megvalósítására, siettek biztosítani magukat Miksa udvarában. A nemzeti királyság megvalósítására szövetkezők egyike, Frangepán János följelentette magát a császárnál és mentegetődzött cselekedete miatt. Neki 1506 április 30-án a császár azt felelte, hogy eddig még nem értesült róla, mintha Frangepán őt cserben hagyta volna, de különben se gondolkozik róla másképen, mint ahogy hű és jó szolga felől szokás.[1]

Úgy látszik Miksa előtt nem mentették ki elegen magukat és így a császár szükségét látta annak, hogy az ő magyar királysága ellen alakult confœderatióval szemben fellépjen. Erre nézve Miksának már régebbről megvolt a maga útja, amelyről letérni most se akart és így még egyszer megcsinálta ugyanazt, amit az 1490-iki királyválasztásnál már láttunk. Ismét megjelentek a császár kiáltványai, amelyekkel a maga igazságát s a maga jogainak sérelmét akarta bizonyítani. Első kiáltványa 1506 április 18-án jelent meg és a császár

[1] Frangepán oklevéltár II. 261.

Magyarország minden megyéjébe küldött egyet belőle.[1] Miksa kiáltványa bővelkedik a történelemre való hivatkozásokban, de ezek a hivatkozások nem mindig felelnek meg a mi történelmi tudásunknak. A császár oklevele szerint túlságosan is ismeretes mindenki előtt,[2] mily jó volt a viszony Magyarország és az ő elődei között. Ennek következtében a két országot «gyakran egy király vagy legalább ugyanazon családból és vérből származó uralkodó kormányozta és a Magyarországon való örökösödés joga a mi osztrák házunkra szállott, mint ahogy ez ugyanabban minden ellenmondás nélkül hosszú időn át állandóan megmaradt».[3] Bizonyos gonosz sugallat következtében azonban V. László halála óta valami megoszlás támadt, amely egészen mostanáig tart és ami a császárt megakadályozza a török ellen viselendő háborúban. A pozsonyi béke egy időre véget vetett ugyan az egyenetlenségeknek, de a török ellen felkészülve a császár megint nem indulhatott az ellenség ellen, mert «Magyarországon némelyek, nem tudjuk, mitől vezetve, a szövetség, a letett eskü, saját tisztességünk és keresztény hitük ellenére a legutóbbi szeptember hónapban tartott országgyűlésen merészen és minden józan ész ellenére ellenünk és az osztrák ház örökösödési joga ellen összeesküdtek». A császár oklevele ezek után igyekszik a magyaroknak megmagyarázni, hogy ő tulajdonképen rokonságban áll a Magyarországon uralkodó családdal, amely rokonság alapján és a pozsonyi béke értelmében a magyarok kötelesek őt uralkodójuknak elfogadni, ha pedig a magyarok ezt meg nem teszik, békét köt a törökkel és magyarországi vetélytársai ellen fog indulni.[4]

Miksa okoskodása csodálatosan vegyíti össze a valót azzal, aminek a megvalósulását a császár kivánta. Magyarország-

[1] Miksa 1506 máj. 30-i oklevelében írja, hogy az ápr. 18-i levelet ad singulos comitatus regni Hungariæ scripsimus. Horvát, Werbőczy emlékezete II. 148.

[2] Satis superque omnibus notum et manifestum.

[3] Jusque successionis regni Hungariæ in domo nostra Australi remanserit, prout longo tempore in eadem sine aliqua contradictione perseveraverit.

[4] Horvát, Werbőczy emlékezete II. 141—147.

nak és Ausztriának V. László előtt nem volt több közös uralkodója, csak Albert, viszont Albert utóda László alatt már kitört az a sok viszálykodás, amely a két ország, Magyarország és Ausztria közt való jó viszonyt megzavarta. Még kevésbbé érthető, mi címen jutott volna a magyar trónon való örökösödés a Habsburg-ház birtokába, holott Lászlóval kihalt a Habsburgok azon ága, amelyet a magyar trónra megválasztottak és László halála után az örökösödés révén a Habsburgok birtokainak egyesítője III. Frigyes császár maga se tartott igényt a magyar trónra. A török ellen viselendő háború tényleg megvolt Miksa terveiben, de mivel annak keresztülvitelére a császár komolyan sohasem készült, nem lehet azt mondani, hogy a nemzeti királyság megvalósítása érdekében szövetkezők akadályozták volna Miksát Magyarország érdekeinek védelmében. Tökéletesen megfelelt azonban a tényeknek Miksa azon állítása, hogy régebben Magyarországon sokan esküt tettek az ő leendő magyar királyságára és most ugyanezek megesküdtek ennek az ellenkezőjére is. Ezt a császár jogai sérelme nélkül meg nem engedhette, viszont aligha volt jó értesülése Magyarországról, ha azt hitte, hogy a megyék az ő szavára ellene lesznek az okt. 13-i szövetkezésnek és kényszeríteni fogják Ulászlót annak felbontására.

Míg a császár háborúra készült az ország ellen, az alatt szorosabbá akarta fűzni azt a viszonyt, amely őt a Magyarországon uralkodó Jagello-családdal összekötötte. Ez természetes is volt, hiszen 1492-ben is Ulászlónak köszönhette a magyar országgyűlésen elért sikerét. Megkönnyítette Miksa igyekezetét az, hogy a két uralkodó között az októberi confœderatio után se bomlott fel a jó barátság, ellenkezőleg még 1505 decemberében magyar követség jelent meg a császárnál, mely bizalmas tárgyalásokat kezdett vele.[1] A Miksával való tárgyalások befejezését csak siettette az, hogy Ulászló 1506 februárjában ismét súlyos betegségbe esett.[2] E tárgyalásokon pedig arról egyezkedtek, hogy a két család

[1] Marino Sanuto VI. 276.
[2] U. o. 299.

között házassági összeköttetés jöjjön létre, ami ebben a korszakban a legtöbb sikerrel járó mód volt a Habsburgoknak újabb országok megszerezésére. Venus istenasszony most is segítségükre jött és a pár hónapon át tartó egyezkedést 1506 márc. 20-án Bécsújhelyen megkötött házassági szerződés fejezte be. Ennek értelmében Miksa unokája, Ferdinánd eljegyezte Ulászló leányát Annát és kimondották, hogy ha Anna meg találna halni s a királynénak másik lánya születnék, Ferdinánd ezt a születendő leányt veszi feleségül, ha pedig a királynő születendő gyermeke fiú lesz, ez esetben a császár unokája Mária megy hozzá feleségül.[1] Noha a házassági szerződésben nincs szó arról, milyen birtokok kerülnek e réven a Habsburgok kezébe, egészen bizonyos, hogy a császár ezen házasságok által Magyarország megszerzését akarta megkönnyíteni. Ulászló állotta is a rokonságot és abból folyó következményképen 1506 márc. 28-án Budán kelt oklevelével halála esetére Miksa védelmébe ajánlotta családját.[2] Ez a rendelkezés erősen keresztezte a lengyel királyi család reménységét, mert ha Ulászlónak ez az intézkedése valaha megvalósul, általa még a Jagellók életében érvényesülhetett volna a Habsburgok befolyása Magyarországon.

Nem tudjuk egészen pontosan megmondani az okát annak, miért indult Miksa a házassági szerződés megkötése után sereggel Magyarország ellen. Úgy látszik, hogy az ápr. 18-i kiáltványába foglaltaknak készült nagyobb nyomatékot adni és a háborúval való fenyegetés által akarta felbontani az okt. 13-i confœderatiót. Legalább is erre mutat a császárnak 1506 jun. 14-én Ulászlóhoz intézett levele. Ebben a levelében tudatta a császár a magyar királlyal, hogy a szeptemberi országgyűlésen történtek ellenkeznek a pozsonyi békével és azt is értésére adta Ulászlónak, hogy «lehetetlen neki állandóan eltűrnie ellenségeinek ilyen fajtájú törekvéseit».[3] Ezért arra kéri a magyar királyt, hogy segítsen neki meg-

[1] Kollár, Auctarium ad Ursinum Velium 324.

[2] Házi, udvari és állami levéltár.

[3] Impossibile nobis esse continuo huiusmodi conatus adversariorum nostrorum tolerare.

tartani a magyar trónra való örökös jogát.[1] A császári sereg szereplésének következménye azonban az lett, hogy a németek támadása miatt 1506 máj. 7-én a magyarok megüzenték a császárnak a háborút és annak vezetését Szathmáry György pécsi püspökre bízták.[2] Ismeretlen előttünk, mi volt ekkor Szathmáry jelentősége az országban, később úgy szerepel, mint a lengyel király egyik legbizalmasabb embere, ami megengedi annak feltevését, hogy amint a lengyel Jagellók 1505 nyarán Szapolyai és Ulászló kibékítésével, úgy most a Habsburgok ellen való háború által igyekeztek megakadályozni azt, hogy a Habsburgok befolyása érvényesülhessen Magyarországon. Amikor Ulászló Miksának megüzente a háborút, ugyanakkor jun. 24-re országgyűlést is hívott össze, hogy onnét azonnal a németek ellen induljanak. A király eljárásának okául kénytelenek vagyunk elfogadni Miksa egyik levelének azon állítását, mely szerint a magyar király csak az erőszaknak engedve üzent neki háborút.[3]

A hadüzenet azt a hitet keltette a császárban, hogy a magyarok komolyan gondolnak a háborúra. Mivel pedig Miksa korántsem volt a hadjáratra felkészülve, a háború megindítása helyett egy újabb kiáltványt adott ki, amelyben más okokkal is igazolni akarta a magyarok ellen való fellépését. Mivel a magyarokhoz intézett kiáltványa nem nyerte a pártjára Magyarországot, a második, 1506 máj. 30-ról keltezett oklevele azokhoz fordult, akiktől a császár a magyarok ellen segítséget várt. Ezek voltak Szlavonia[4] és Csehország.[5] A máj. 30-i kiáltvány a magyarok okt. 13-i szövetkezését nemcsak hűtlenségnek és esküszegésnek nyilvánította, hanem olyan cselekedetnek, amely az ő szégyene és gyalázata, a

[1] Történelmi Tár 1892. 571.

[2] Marino Sanuto VI. 343.

[3] Si quid forte adversus nos facit sive molitur, id dumtaxat coactum et ob metum magnæ tumultuationis Hungarorum adversariorum nostrorum, sicut nobis compertum est, facere. Horvát, I. m. 149.

[4] Megvan Horvát i. m. 147—150.

[5] Megvan Palacky által Neuhausban leírt másolatban a prágai Muzeumi levéltárban.

német nemzetnek pedig megsértése.[1] Seregének Magyarországba való nyomulását a török ellen való háborúval okolja meg, a magyarokkal való összeütközést pedig úgy magyarázza, hogy egyik megyében csellel támadást intéztek serege ellen, ami ellenségeskedésekhez vezetett, amelyeknek megtörténte a magyarokat a háború megüzenésére birta.

Miksa ezen máj. 30-i levele ép oly túlzott jóakarattal tünteti fel a császárt a jog és az igazság bajnokának, mint ahogy megtette ezt ápr. 18-ról kelt kiáltványa. Láttuk, hogy Miksa 1505 juliusában a német birodalmi gyűlés által megajánlott sereget nem a török, hanem világosan a magyarok ellen kérte. Hogy pedig ez a célja azóta se változott meg, annak bizonysága a császárnak egy 1506 máj. 12-én kelt levele, amelyben arról szól, hogy a stájer országgyűlés Magyarország ellen indított háborújában[2] 2—3 hónapi időtartamra 400 fegyverest adott, amelyen felül még 800 embert s azok eltartására 6000 forintot szándékozik adni. A magyarokkal viselt háborúnak okául ez oklevelében a császár azon örökösödési jognak megtartását nevezi meg, amellyel ő Magyarországra és Csehországra bir.[3] Miksának ez a levele ismét valamivel többet állít, mint amennyi a tényeknek pontosan megfelel. Mert ha az 1492 márc. 7-i oklevelek adtak volna is jogot a császárnak a magyar trónra, ugyanazon oklevelek a cseh királyságban való örökösödést egyáltalában nem biztosították számára; viszont ha volt a császárnak valami reménysége a trónra Csehországban, ezt az 1505-iki confœderatio se akarta tőle elvenni. De a császár ezen állítása mégis nagyon jellemző. Miksa érezte, hogy a két országnak birása összefügg egymással, ezért a pozsonyi szerződésben ki is nyilatkoztatta azon kivánságát, hogy igyekezzék Ulászló elősegíteni az ő cseh királyságát is. Amit Miksa 1491-ben még csak mint reménységet fejezett ki, azt 1506-ban

[1] In dedecus et ignominiam nostram et germanicæ nationis violare velle.

[2] Zu hilff unseres furgenommenen zugs gen Hungarn.

[3] Zu erhaltung unser erblichen gerechtigkeit, die wir zu der Cron zu Hungarn un Beheim haben. Miksa 1506 máj. 12-iki oklevele megvan a grázi Tartományi levéltárban. Landesacten.

már valóságos jognak nevezi. Azt is tudjuk, hogy az ellenségeskedések megkezdését a magyarok viselkedésére való tekintet nélkül már előre elhatározta a császár. Még a magyaroknak máj. 7-én bekövetkezett hadüzenete előtt, május elsején kelt levelében kijelentette Miksa, hogy seregei meg fogják szállani Magyarország egy részét. Ezt az eljárását azonban akkor úgy magyarázta a császár, hogy a megszállással biztosítani akarja azon adósság megfizetését, amellyel Ulászló még a pozsonyi békéből kifolyólag tartozik neki, de serege azután a török ellen fog indulni.[1] Érdekes, hogy a császár később is úgy emlékezett, hogy ezt a háborút ő indította Magyarország ellen. Amikor az életrajzát megíratta, a háború okait így fejezte ki: 1. A magyarok nem fizették ki neki, amivel tartoztak; 2. «volt egy ember Magyarországon, aki király akart lenni és a jogos királyt el akarta nyomni».[2]

A magyarok ellen indított háború kimenetele különben eldőlt, mielőtt a hadjárat megkezdődött volna, minthogy egyaránt korlátoltak voltak, mind a két uralkodó eszközei a háborúra. Miksa rendelkezésére állott az a 4000 főnyi katonaság, amelyet a német birodalmi gyűlés 1505 julius 25-én egy évi időtartamra ajánlott meg neki. Ezenfelül számíthatott a stájerek 1000—1200 főnyi seregére, amelyet 1506 áprilisában kapott 2—3 havi időtartamra.[3]. Ennek következtében körülbelül 1506 juliusában be kellett volna fejeznie a háborút. Katonaság dolgában azonban Magyarország sem állott jobban. Május 9-én Ulászló elrendelte, hogy a jun. 24-iki országgyűlésre álljon készen a telekkatonaság,[4] még pedig minden húsz jobbágy után egy katona. Az idő rövidsége miatt erre a seregre nem lehetett sokat számítani, ezért tehát Szapolyai tanácsosnak látta a confœderatusok sürgetését, hogy azok

[1] 1506 május 1-iki oklevele megvan a Házi, udvari és állami levéltárban.

[2] Weisskunig 331. Es war ain herr im demselben Königreich, der unterstund sich Kunig zu werden und den rechten Kunig unterzutrücken.

[3] Grázi Tartományi levéltár 1506 máj. 12.

[4] Országos levéltár. D. L. 21565.

minél nagyobb haderőt állítsanak ki,[1] ami azt bizonyítja, hogy a háborús kedv aligha lehetett valami nagy Magyarországon.

A junius 24-re összegyűlt országgyűlés ugyanezt a hangulatot mutatta. A velenczei követek a magyarok hadüzenetének megtörténte után is úgy látták, hogy ez a háború nem tetszik a nagy uraknak,[2] már pedig rajtuk kívül más az országban nagyobb számú katonaságot kiállítani nem tudott. A jun. 24-i országgyűlés azt igazolta, hogy a velenczeiek jól fogták fel a való helyzetet, mert az országgyűlés nem a háború, hanem a béke mellett döntött. Még a megnyitás napján jun. 24-én úgy határoztak, hogy Szathmáry György kalocsai érsek, Frangepán Gergely pécsi püspök, Szentgyörgyi Péter erdélyi vajda és Buzlay Mózes főudvarmester, mint az országgyűlés teljes hatalommal felruházott megbizottai Óvárt, vagy bárhol másutt alkudozzanak a béke felől a császár követeivel.[3] Ez az országgyűlési végzés pedig nem volt valami államcsíny következménye, mert az említett békekövetek megbízólevelét ugyanazok állították ki, akik a mult évben a nemzeti királyság megvalósítására Miksa ellen szövetkeztek.

Az országgyűlés határozata bizonyára csak a be nem avatottakat lepte meg, mert a béke mellett elvben már jóval előbb megállapodtak. Ulászló és Miksa között a hadüzenet után sem szűnt meg a diplomáciai érintkezés, amelynek közvetítője Mátyás ügyes diplomatája, az egykori váradi püspök, Filipecz János volt. Ulászló és Filipecz János 1506 junius 8-án már meg is állapodtak a béke iránt és Filipecz e napon Budáról kelt levelében tudatta a császárral, hogy Ulászló hajlandó elfogadni a békefeltételeket, de mivel csak két főpap és kevés főúr volt vele, a magyar király végleges választ adni nem tudott. Ő azonban azt hiszi, hogy Ulászló eljárásának inkább az az oka, hogy mivel

[1] 1506 máj. 13-án ír Szapolyai Rozgonyinak (Országos levéltár. D. L. 25456.) május 25-én újra sürgeti Rozgonyit (u. o. D. L. 25457.).
[2] Marino Sanuto VI. 343.
[3] Katona, Historia Critica XVIII. 448.

rövid idő mulva úgyis együtt lesz az országgyűlés, a király az egész ország nevében akar a császárnak válaszolni. Biztosra vehető azonban, hogy mindenbe bele fog egyezni, csak legyen a császár türelemmel, mert — teszi hozzá Filipecz levele — «egészen bizonyos, hogy a határozat egyezni fog Felséged kivánságával».[1] Ez a tudósítás mutatja, hogy a magyar országgyűlés nem a háború, hanem a béke jegyében gyűlt össze és így természetes, hogy mindjárt megnyitása napján elküldte a császárhoz a békeköveteket, előre is elfogadván Miksa kivánságait.

A béketárgyalásokról nem tudunk semmit. Kétségtelen azonban, hogy befejezésüket siettette egyrészt az, hogy a béke feltételei iránt már a hivatalos tárgyalások megkezdése előtt megegyeztek, másrészt az, hogy Ulászlónak 1506 jul. 2-án fia született. A trónörökös születése következtében a császár is, a confœderatusok is egyaránt messze estek céljuktól, mert Ulászló fiának uralmát mindketten előre elismerték és így a háború folytatásának nem volt sok értelme. A békeszerződés 1506 jul. 19-én Bécsújhelyen köttetett meg.[2] A békére nézve az a legjellemzőbb, hogy kevesebb tartalmú békét nem sokat találhatunk. Kimondják, hogy a két uralkodó országai közt helyreáll a jó viszony, Miksa azonban mégis fenntartja magának és utódainak mindazon örökös jogokat, amelyeket eddig birt és a jelenben is bir. Különös azonban, hogy a békeokmány egy szóval se említi meg, hogy a magyarok elismerik a császárnak a magyar trónra vonatkozó jogát. A béke amnesztiát biztosít a Miksa-pártiaknak. A császár pártján állókat pedig így sorolja fel a békeokmány: «Frangepán János, Corbáviai János, Kanizsay János, Pozsony és Sopron városok polgárai és mások, akik hozzánk pártoltak». Ez az utóbbi kifejezés bizonyára kevés és jelentéktelen ember nevét takarja, mert különben a császár aligha mulasztotta volna el az alkalmat, hogy nagy tömegüket a tüntetés egy nemével bele ne vegye a békeokmányba, amint az a pozsonyi békekötés alkalmával is

[1] Házi, udvari és állami levéltár. Maximiliana.

[2] Kollár, Auctarium 270—273.

így történt. A Miksa pártján állóknak ez a felsorolása azt mutatja, hogy 1492 óta nagyot gyöngült a Miksa-párt Magyarországon, mert most már csak néhány ember tartozott hozzája. Különös, hogy a bécsújhelyi béke nemcsak érvénytelennek nem jelenti ki, de még csak meg se említi az 1505-iki confœderatio megalakulását, noha az volt a háború igazi oka. Amikor Miksa a maga élettörténetét feljegyeztette, azt íratta, hogy a bécsújhelyi békében az ő jogainak elismerésén kívül a magyarok hozzájárultak ahhoz is, hogy az eddigi király megmaradjon.[1] A császár rosszul emlékezett, mert Ulászlót nem Miksa hadjárata békítette össze alattvalóival, hanem a lengyelek közvetítése, ami maga után vonta azt is, hogy a lengyel befolyás lassankint kezdet érezhetővé válni Magyarországon. A lengyel közvetítést azonban a császári udvarban nem ismerték el, hanem mindjárt a béke megkötése után azt a hírt terjesztették, hogy Miksa nagy győzelmet aratott és Magyarországon megesküdtek arra, hogy Ulászló halála után a császár lesz az ország királya.[2]

A béke helyreállta után Ulászló sietett fia királyságát biztosítani. A királyfi még nem is volt egy éves, amikor apja az 1507 ápr. 24-iki országgyűlésen[3] már előlépett azzal a kivánsággal, hogy fiát, Lajost koronázzák királlyá.[4] Ugyanezen év szeptemberében még egy országgyűlést tartottak, amely elhatározta, hogy Lajost a jövő évi Szent György-napi országgyűlésen meg fogják koronázni. E célból 1508 márc. 12-én Ulászló összehívta az országgyűlést.[5]

Mivel Miksa is, az 1505. évi szövetkezők is elismerték Ulászló születendő fiát Magyarország királyának, a királyfi megkoronázását csak ezen eljárási mód szokatlansága nehezítette meg. Az országgyűlés Lajos koronázását bizonyos feltételek elfogadásához kötötte. Ezek a feltételek nagyjá-

[1] Den gruen Kunig beleiben zu lassen. Weisskunig 331.

[2] Le Glay, Négociations diplomatiques entre la France et l'Autriche. I. 176.

[3] Kovachich, Supplementum II. 344.

[4] Marino Sanuto VII. 136., 282.

[5] Országos levéltár. D. L. 21820

ban a választási feltételeket pótolták és ezért sok tekintetben egyeznek is a királyválasztásnál szokásos conditiókkal.

A trónörökösnek apja életében való megkoronázása ez időben annyira szokatlan volt Magyarországon, hogy a koronázás feltételeit magában foglaló, 1508 máj. 27-én kelt oklevél[1] szükségét látta annak, hogy a koronázás végrehajtását valamilyen módon megmagyarázza. Az oklevél szerint Magyarországnak Mátyás halála óta sok háborút kellett viselnie, amit az okozott, hogy nem határozták meg előre, ki fog az uralkodó halála után a trónon következni és ez a bizonytalanság alkalmat szolgáltatott az idegen fejedelmeknek arra, hogy Magyarország ügyeibe avatkozzanak. Ulászló király el akarta kerülni, hogy az ország még egyszer ilyen helyzetbe jusson, ezért fia megkoronázását kérte az országgyűléstől. A rendek elfogadták a király kivánságát, aki biszont a rendek kérésére fiának és utódainak nevében megigérte, hogy ő is, meg utódai is mindig meg fogják tartani a törvényeket, az ország szabadságait és azon feltételeket, amelyek alatt őt magyar királlyá választották. Mivel pedig a király gyermekei és a Habsburgok közt tervezett házasságok révén az országnak nem alaptalanul lehetett félnie a német vefolyástól, a király azt is megigérte, hogy sem az ő életében, sem utódai alatt nem lesz Miksa császárnak befolyása Magyarország ügyeinek intézésére, sőt még kiskorú fia gyámjává se fogja a császárt kinevezni. Mindezek megtartására, most maga Ulászló, az ő halála után pedig a trón elfoglalásakor Lajos tesz majd esküt. Ez igéretek által az ország újabb biztosítékokat szerzett a német befolyás ellen, amelynek megtörténte után 1508. jun. 4-én magyar királlyá koronázták II. Lajost.

[1] Kovachich, Vestigia 455—462.

A Habsburgok és a Jagellók osztozkodása a Magyarországra való befolyásban.

Lajosnak királlyá koronázása új küzdőteret nyitott meg a Magyarországért versenyzők előtt. Mivel Lajos csak két éves volt, a császár is, a lengyel király is azon igyekezett, hogy Ulászló életében befolyást nyerjen a királyfi nevelésére, Ulászló halála esetére pedig megszerezze a gyámságot Lajos fölött, aki előreláthatólag kiskorúsága idején jut a magyar trón birtokába.

Ulászló ellenállás nélkül egyezett bele abba, hogy Miksa császár elhelyezze Lajos környezetében a maga embereit. Bizonyára nem csekély szerepe volt engedékenységében annak, hogy a házassági szerződés révén gyermekei úgyis a legszorosabb viszonyba készültek jutni a császár családjával. Lajos nevelését Miksa emberei, Brandenburgi György őrgróf és Bornemisza János vették kezükbe. Az őrgróf 1505 tavasza óta tartózkodott Magyarországon.[1] A császár küldte őt ide, hogy ellensúlyozza a lengyel befolyást és erős képviselője legyen a Habsburgok érdekeinek.[2] Magyarországba jövetele azonban nemcsak Miksa császár kivánságának volt következménye, hanem Ulászló meghívásának is.[3] A másik nevelő Bornemisza János 1490 óta mint közismert Habsburg-párti szerepelt, minek következtében elvesztette alkincstárnoki állását is. Most magasabb méltóságot kapott, mint amilyet

[1] Neustadt, Georg von Brandenburg als Erzieher am ungarischen Hofe 11.

[2] U. o. 10.

[3] Ulászló 1510 márc. 22-iki oklevele így szól az őrgrófról: Ex sedibus paternis excire et ante aliquot annos elapsos ad nos venire laterique nostro iam a pluribus annis adhærere iussissemus. Országos levéltár. D. L. 37870.

elvesztett, mert elnyerte a budai várnagyságot, amely várnak birtoka többször döntötte el, hogy ki legyen Magyarország királya. A budai várnagyság elnyerése rehabilitálása volt Bornemiszának, aki az alkincstárnoki állásától való megfosztása óta más állást nem viselt. Egy 1506 nov. 25-i oklevél, amely először említi őt új méltóságában, így címezi Bornemiszát: Magyarország volt alkincstárnoka, most pedig budai várnagy.[1]

Noha a Habsburgok minden egyéb befolyás kizárásával kezükbe kerítették Lajos nevelését, nem szünt meg a királyi udvarnak Lengyelországgal való összeköttetése sem. 1506-ban lengyel király lett Zsigmond hercegből, aki 1498-tól kezdve több ízben tartózkodott Budán és legutoljára 1505 nyarán egyezséget hozott létre a király és a német-ellenes Szapolyai-párt között. Zsigmond és Ulászló között Zsigmond királysága óta se csökkent az azelőtt is fennálló jó viszony. A lengyel és a magyar Jagellók uralma alatt álló országoknak egy szövetségben való egyesülése ekkor még nem tartozott a lehetetlenségek közé. 1501-ben Ulászló azt írta Sándor lengyel királynak, örülne, ha a lengyel-magyar unio újra megvalósulna.[2] Akkor azonban Ulászló még azt gondolta, hogy ő tehet szert befolyásra Lengyelországban, viszont Lajos születése után a trónörökös kiskorúságára való tekintettel inkább a lengyel király remélhette, hogy a rokonság révén a lengyel Jagellók befolyása fog érvényesülni Magyarországon. Kétségtelen, hogy a magyarok Miksa gyámságánál szívesebben látták Zsigmondét és a magyar királyi tanács a legjobb viszonyban is állott a lengyel királlyal. 1509-ben így írt a magyar királyi tanács a lengyel királynak: «Magyarország tanácsa üdvözletét jelenti Felségednek s felajánlja mindenre kész szolgálatait, amiben csak Felségednek tetszésére és szolgálatára lehet».[3] E szavak sokkal bensőbb viszonyt mutatnak, mint

[1] Alias vicethesaurarius regni Hungariæ, nunc vero castellanus castri Budensis. Országos levéltár. D. L. 21638. Másolatok.

[2] Dogiel, Codex diplomaticus regni Poloniæ I. 73.

[3] Acta Tomiciana I. 45.

amennyit az udvariasság iránt való tekintet megkövetelt volna.

A Magyarországra való befolyás megszerzésében a lengyel király helyzete kedvezőbb volt Miksáénál. Mivel közeli rokonságban állott a magyar királlyal, természetesnek tűnt fel érdeklődése a magyarországi ügyek iránt. Zsigmondnak Ulászlóhoz való jó viszonyát a császárnak is érdeke volt elősegíteni, hogy ezáltal kisebbedjék a surlódás a Magyarország birtokára törő két család között. De nem állotta ennek útját a német-ellenes magyar párt se, mivel az ezáltal egyrészt régi hagyományait újította fel, másrészt a maga erősödését remélte a lengyel befolyás növekedésétől, mert közös volt érdekük a Habsburgok törekveseivel szemben. Szemükben bizonyára nagyon emelte Zsigmond értékét az, hogy Ulászló 1505-ben az ő közvetítésére engedte meg a német-ellenes confœderatio megalakulását.

Zsigmond azonban nem követte lelkiismeretes pontossággal III. Ulászló lengyel (I. Ulászló magyar) király Habsburg-ellenes politikáját. Egyelőre kerülte is az összeütközést a Habsburgokkal, sőt igyekezett velük jó barátságban élni. Fontos volt a Habsburgokra nézve, hogy az ő magyarországi embereik minél korlátlanabb anyagi segédezközökkel rendelkezzenek. Ezért Brandenburgi György feleségül vette Corvin özvegyét, Frangepán Beatrixot és a mikor felesége meghalt, meg akarta szerezni Corvin János örökségét is. A lengyel király arra utasította magyarországi követeit, hogy támogassák az őrgrófot célja elérésében. Zsigmond Brandenburgi György pártolását körmönfont ravaszsággal nem az őrgróf és a Habsburgok, hanem a magyar király érdekeivel okolta meg Ulászló előtt, azt állítván, hogy kellemesebb és hasznosabb lesz Lajos királyságára nézve, ha Brandenburgi György nagy gazdagság közepette Magyarországon tartózkodik, mintha kitúrják onnét. A lengyel követeknek adott utasítás befejezése mutatja előttünk, hogy a német barátság csak eszköz volt Zsigmond szemében. A követeknek adott utasítás ezen része ugyanis így hangzott: «Ha az őrgróf ügyéről tárgyaltok, magánkihallgatáson és tanuk nélkül tegyétek, hogy míg

neki használni akarunk, másokat meg ne botránkoztassunk».[1] Érthető, hogy a lengyel király nem akarta elárulni Magyarországon, milyen viszonyban áll a császárral. Ez a két irányú politika mindig jellemzője maradt Zsigmond viselkedésének és azt okozta, hogy soha nem tudott jelentékenyebb számú pártot szerezni Magyarországon, ami természetes is. Eddig a magyarok a Habsburgok ellen való nyílt állásfoglalásukért állottak a lengyel Jagellók mellé. Ez a nyiltság pedig hiányzott Zsigmond viselkedéséből.

A császár bizonyára nem örült neki, de mégis belenyugodott abba, hogy az övé mellett a lengyel király befolyása is érvényesüljön Ulászló udvarában. Egyelőre semmi ellenintézkedést nem látott szükségesnek, mert Zsigmond maga is elősegítette, hogy Miksa személyes bizalmasa, Brandenburgi György megvethesse a lábát a magyar király udvarában. Tanácsosnak tartotta azonban, hogy valami olyan tervet valósítson meg, amely láthatóan hasznára van Magyarországnak és ezáltal ellensúlyozza a magyaroknak a lengyelek iránt való rokonszenvét. A császár úgy akart szerepelni, mint Magyarország megmentője, aki régi külpolitikájuk folytatásához segíti a magyarokat. 1490-től kezdve mindig úgy tüntette fel magát a császár a magyarok előtt, mint akinek uralma Magyarországnak a török veszedelemtől való megszabadítását jelenti. Mivel az 1505. évi confœderatio az idegen származású királyok uralmának legfőbb hátrányául a hódítások elveszését jelölte meg, úgy gondolta a császár, hogy személyét semmivel sem teheti rokonszenvesebbé a magyarok előtt, mintha valamely elveszett magyar terület visszaszerzéséhez juttatja őket. Nem lehetett várni Miksától, hogy külön a magyarok érdekéért viseljen háborút, de igyekezett a császár a saját érdekében kezdett vállalkozását úgy feltüntetni, mint amely üdvös lesz a magyarokra nézve is, mert a régen elveszett Dalmácziát szerzi vissza az országnak.

A cambrayi ligának megalakulása (1508) volt az a kedvező alkalom, amelyet a császár erre a célra fel akart

[1] Acta Tomiciana I. 86.

használni. Magyarországon azonban ekkor már nem lehetett szó arról, hogy támadó háborúba kezdjenek. Az országgyűlés ugyan Dalmáczia visszafoglalása érdekében elhatározta a háborút Velence ellen, de óvakodott attól, hogy megkezdje a harcot Miksa ellenfelével. Nagy része volt ebben Velencze pénzének is. De Miksa semmit sem vethetett a magyarok szemére, mert ő is minden szavával kimutatta, hogy a tervezett háborúban nem annyira Magyarország javát, mint inkább a saját előnyét keresi. Midőn a császár 1510 márc. 3-án a birodalmi gyűlésen felsorolta azokat az érdemeket, amelyeket a birodalommal szemben szerzett, azok legnagyobbikának azt jelölte meg, hogy még a harctól se riadt vissza, csakhogy örökös jogot szerezhessen Magyarországra ; ez sikerült is, — dicsekedett vele a császár — mert ha a jelenleg uralkodó magyar király fiörökös nélkül halna meg, az övé, vagy örököseié lesz Magyarország, ami a német birodalmat meg fogja védelmezni a törökök ellen.[1]

Miksának 1510 aug. 5-ről kelt és Spanyolországban lévő követeihez intézett utasítása fedi fel nyiltan előttünk, miért akarta a császár megnyerni Magyarország segítségét ebben a háborúban. Az utasításban hivatkozik Miksa az Ulászlóval kötött házassági szerződésre és kereken kijelenti, hogy neki joga van Magyarországra.[2] Mindjárt meg is magyarázza, mennyit ér neki ez a föld. «Maga ez az ország pedig, amelyhez Csehország, Morvaország és Szilézia is hozzá van csatolva, nem áll hátrább egy másik országnál se ; emberben, lóban és mindennemű élelmiszerekben gazdagabb, mint bármely más tartomány és igen alkalmas arra, hogy általa a török ellen nagy dolgokat vigyenek végbe».[3] Azt a nézetét is kifejezi Miksa, hogy az Ulászlóval kötött házassági szerződés alkalmas

[1] Janssen, Frankfurter Reichscorrespondenz II. 2. 788. Zu behut . . . und also zu hayssen ainen schilt des hailigen reychs und Teutscher nacion gegen den unglaublichen.

[2] Nos habemus ius in Hungariam.

[3] Regnum ipsum (sc. Hungaria), cui annexa est Bohemia, Moravia et Silesia, non est inferius alicui alteri regno ; ferax hominum, equorum et victualium omnis generis, plus quam quævis altera provincia et opportunum valde ad res magnas gerendas contra infideles.

volna arra, hogy Magyarország «minden öldöklés, vérontás és ellenségeskedés nélkül» jusson a Habsburgok birtokába. Ha Magyarország a Velencze ellen most elhatározott háborúban elfoglalná Dalmácziát, a császár levele szerint Magyarország megszerzése még előnyösebb lenne a Habsburgokra nézve, mert így megteremtődnék a tengeren való összeköttetés Nápollyal, ami még inkább veszélyeztetné Velenczét.[1] Örömmel is tudatta a császár a pápával még ugyanezen a napon (1510 aug. 5.), hogy követei értesítése szerint a magyarok országgyűlésükön,[2] elhatározták a háborút Velencze ellen,[3] «nem állván ennek útjában a velenczeikenek sok mesterkedése és az országgyűlésen elmondott sok beszéde».[4] Mindezek mutatják, hogy a Magyarország érdekében állónak feltüntetett Velencze elleni háború több haszonnal kecsegtette a császárt, mint hazánkat, ezért volt rajta Miksa azon, hogy Magyarország okvetlen vegyen részt a háborúban. A magyarok azonban nem siettek a háború megindításával, mire Miksa 1510 dec. 16-án utasította hazánkban lévő követeit, jelentsék Ulászlónak, hogy ő hajókkal is kész segíteni a magyarokat Velencze ellen, azért kérdezzék meg a követek a magyar királyt, elég lesz-e neki, vagy sem ez a segítség.[5]

Mivel a császár is, a magyarok is a Velencze elleni háborúból a legkisebb áldozattal a legnagyobb hasznot akarták húzni, a tervezett hódító hadjárattól nem lett semmi. A velenczei diplomácia ügyesebbnek bizonyult a császárinál, jóllehet Miksa követei is egyre jártak-keltek Buda és Bécs közt. A Velencze elleni háborúról való tárgyalások folyamán a Habsburgoknak két új magyarországi párthívével ismerkedünk meg. Az egyik Sárkány Ambrus borsodi ispán, aki 1510-től kezdve több mint egy évtizeden át a magyarok közül legtöbbször képviselte hazánkat a császár udvarában

[1] Házi, udvari és állami levéltár. Maximiliana.

[2] In proximo Rakos, seu conventu eorum.

[3] Marino Sanuto X. 848.

[4] A császár levele megvan a Házi, udvari és állami levéltárban Maximiliana. 1510 aug. 5.

[5] U. o.

és a német birodalmi gyűléseken.[1] A Habsburgokkal tárgyaló másik magyar követ Beriszló Péter volt,[2] aki talán ekkor tett szolgálatai jutalmául nyerte el 1512-ben a veszprémi püspökséget.

Noha a Velencze ellen viselendő háborúra tulajdonképen Miksa akarta megnyerni a magyarokat, ezekben a Habsburgok által megindított tárgyalásokban is részt vett a lengyel király, ami annak a jele, hogy a lengyelek jól megvetették lábukat a magyar király udvarában. A háború elhatározását megelőző országgyűlési tárgyalásokon az érdekelt felek: a császár, a pápa, a franciák s a velenczeiek követein kívül ott találjuk a lengyel király követeit is.[3] Különös helyzet állott fenn ekkor hazánkban: még élt a király, sőt a trónörököst is megkoronázták, de a magyar trónra vágyódó külföldi uralkodók emberei már itt tartózkodtak és vigyáztak arra, hogy valamelyik többet ne érjen el a másiknál. Főleg a császári követek buzgólkodtak, hogy több eredményt mutathassanak fel, mint a lengyelek. Buzgóságukban csak sarkalta őket, hogy a háború terve megbukott, ezért a rájuk bízott másik ügyben elért eredménynyel akarták a háború kérdésében szenvedett kudarcukat jóvá tenni.

1510-ben ugyanis újra szóba kerültek az Ulászló gyermekei és a Habsburgok közt tervezett házasságok. Miksa tudósítása szerint ez alkalommal a magyar király hozta szóba őket.[4] A császárnak érdekében állott, hogy ez a kérdés végleg tisztáztassék, ezért a háborúra vonatkozó tárgyalások sikertelensége után újra Magyarországba küldte követeit (1511 aug. 30). Az ekkor elért eredményt a császár követe Cuspinianus e szavakkal jegyezte fel: Magyarországban megegyeztünk a két házasság, Lajos és Ferdinánd házassága ügyében.[5]

A házasságok ügye tárgyalásának lefolyásáról csak egyet-

[1] Monumenta Episcopatus Wesprimiensis IV. 188.
[2] U. o. IV. 187.
[3] Marino Sanuto X. 803.
[4] 1510 aug. 5. Házi, udvari és állami levéltár. Maximiliana.
[5] Fontes Rerum Austriacarum. Scriptores. X. 403.

lenegy adatunk van és ez Ulászló királynak utasítása, amelyet Visegrádról Miksához menő követének adott (1512 máj. 18). Innét arról értesülünk, hogy Ulászló testvérét, Erzsébetet össze akarta házasítani Miksával, azzal okolva meg tervét, hogy ennek a házasságnak megvalósulása által még szorosabb lenne a kapocs[1] közte és a császár közt. Ulászló utasításának ez a pontja igazolja Miksának már említett kijelentését, amely szerint a házasságok dolgáról a magyar király óhajtott tárgyalni. Ulászló terve azonban nem tetszett a császárnak. Úgy látszik, ezzel teljesen tisztában volt Ulászló is, azért arra utasította követét, hogy igéretekkel próbálja megnyerni a császárt és mondja meg neki, hogy ha hajlandó elvenni Erzsébetet, átadja neki[2] leányát, Annát. Ugyanezen okból jelentse ki a követ azt is, hogy bármikor megtörténhetik Lajos és Anna házassága egy osztrák főhercegnővel, illetőleg főherceggel s ezt a házassági szerződést Ulászló hajlandó is nyilvánosságra hozni. Egyuttal tudatta Ulászló a császárral azt is, hogy a magyarországi főpapok és főurak igéretet tettek, hogy hűen állanak mellette és gyermekei mellett és ezek jóakaratát[3] fontos ismerni Miksának is.[4]

Mivel pedig a tervezett házasságok létrejötte erősen megnövelte volna a németek befolyását Magyarországon, a Habsburgok ellenfelei, a lengyel Jagellók és Szapolyai közös védekezésre voltak utalva velük szemben. Minthogy a lengyel királynak komolyan számba vehető pártja nem volt az országban, a Habsburg-befolyás ellen Zsigmond úgy küzdhetett legnagyobb eredménnyel, ha a magyarországi németellenes pártra támaszkodó Szapolyai Jánost segíti. Zsigmond lengyel király a Szapolyai családdal való házassági összeköttetés által igyekezett hazánkban ugyanazt az eredményt elérni, amit a Habsburgok vártak a magyarországi Jagellókkal kötendő házasságoktól. Szándéka megvalósításával nem is késett Zsigmond sokáig. 1511 nov. 4-én arról értesí-

[1] Freundschaft, mondja az utasítás.
[2] In Gewalt seiner Majestät.
[3] Guten willen und fyrnemen.
[4] Házi, udvari és állami levéltár. Familienacten.

tette Szathmáry György pécsi püspököt, hogy Szapolyai János testvérét, Borbálát veszi feleségül és ehhez a hírhez még ezt tette hozzá: «Nem kételkedünk abban, hogy ez atyaságodnak és azon ország más főpapjainak és nemeseinek kedvére lesz».[1] A lengyel királynak egy másik levele még feltünőbben mutatja, hogy Zsigmond házassága által a magyarországi német-ellenes pártot akarta megnyerni. Ez a levél Magyarország nemességéhez van intézve és azt írja benne Zsigmond, hogy Szapolyai Borbálának feleségül való választása által «világosan meg akarta mutatni, mennyire kedvesek előtte a magyarok».[2] Kétségtelen, hogy a lengyel király nem kérkedett volna házasságával a magyarok előtt, ha ez által nem politikai célokat akart volna elérni. A császár nagyon jól látta, hogy a lengyel király házassága veszedelmes lehet az ő magyarországi terveire nézve, ezért igyekezett azt megakadályozni. Feleséget ajánlott Zsigmondnak, de a lengyel király udvariasan megköszönte Miksa figyelmét és tudatta vele, hogy már máskép választott.[3] Zsigmond kikérte házasságához Ulászló hozzájárulását is, aki bele is egyezett a házasságba és úgy gondolkozott róla, hogy ebből az összeköttetésből Zsigmondnak és országainak nagy haszna lesz.[4]

A Szapolyai Borbálával kötött házasság létrejötte után a lengyel király Ulászlóhoz fordult sógora érdekében. Ulászló meg is igérte (1512 ápr. 19), hogy pártfogásába veszi Szapolyait.[5] Természetes következménye lett a Zsigmonddal való rokonságnak, hogy a lengyel király előmozdítani igyekezett Szapolyai érvényesülését Ulászló udvarában. Szapolyai befolyásának növekedése pedig annyira érezhetővé vált, hogy a velenczei követeknek 1513-ból származó tudósításai szerint Magyarországot akkor a pécsi püspök és Szapolyai János kormányozták,[6] tehát azok, akik a lengyel királynak magyarországi jó emberei.

[1] Acta Tomiciana II. 4.
[2] Nos genus dominorum Hungariæ charum habere. U. o. II. 10.
[3] U. o. II. 12.
[4] 1511 dec. 5. U. o. II. 4.
[5] U. o. II. 61.
[6] Marino Sanuto XVII. 497.

Miksa céljaira nézve nagy jelentősége volt annak, hogy Zsigmond hathatós pártfogásába vette Szapolyait, aki ilyen külső támogatás segítségével komolyan veszélyeztethette volna a Habsburgok leendő uralmát Magyarországon. Így tehát a császárnak nem maradt egyéb hátra, mint az, hogy közvetlenül Lengyelországban fenyegesse Zsigmondot, mert ez esetben a lengyel király kénytelen lesz kissé visszavonulni a Magyarország ügyeibe való avatkozástól, hogy saját országát védelmezze. A Lengyelországot közvetlenül fenyegető ellenséget a császár az oroszban találta meg, akivel 1490 óta már több ízben is szövetkezett a Jagellók hatalmának visszaszorítására. Miksa most ismét tárgyalmi kezdett az oroszokkal és 1514 elején szövetséget kötött velük Lengyelország ellen.[1] A császár vigyázott arra, hogy az orosszal kötött szövetsége Ulászlóval való jó viszonyát meg ne zavarja, ezért 1514 febr. 28-án Ulászlóhoz küldött követsége által letagadtatta az oroszokkal való szövetségét.[2] A császár az orosz háború által azt akarta elérni, hogy az országát fenyegető veszedelemre való tekintettel a lengyel király kevesebb figyelmet szentelhessen a magyar ügyeknek. A számítás helyesnek bizonyult, mert Zsigmondra nézve nagyobb kellemetlenséget jelentett az orosz háború, mint amennyi haszonnal kecsegtette őt Szapolyai befolyásának növekedése a magyar király udvarában.

A lengyel-orosz háború tényleg kitört és 1514 szept. 8-án a lengyelek győzelmével fejeződött be.[3] A lengyelek győzelme nemcsak az oroszoknak, hanem Miksának is veresége volt, ezért a lengyel-orosz háború által teremtett helyzet kedvezett Ulászlónak, aki össze akarta egyeztetni Zsigmond és Miksa érdekeit. Zsigmond tapasztalhatta, hogy Magyarországon követett Habsburg-ellenes politikája maga után vonja az orosz háborút, tehát vagy fel kellett készülnie a császár ellen is és az orosz ellen is, vagy egyelőre meg kellett egyeznie

[1] Übersberger, Österreich und Russland 80.

[2] Marino Sanuto XVIII. 36.

[3] Liske, Der Kongress zu Wien 1515. (Forschungen zur deutschen Geschichte VII.) 481.

a császárral a Magyarországra való befolyás mértéke iránt és úgy várni egy kedvezőbb alkalmat, amikor elnyerheti Magyarországot a Habsburgokkal szemben. Hasonló volt Miksa helyzete is. A császár láthatta, hogy a lengyel király elég erős az orosszal szemben és így pusztán az orosz támadása nem vethet véget a lengyel király magyarországi befolyásának, hanem neki magának is szembe kell vele szállania. Sehogy sem látszott azonban célravezetőnek, hogy ez okból Miksa és Zsigmond háborút viseljenek egymás ellen, hiszen még éltek a magyar trón birtokosai és így csak a még meg nem lévő örökségért kellett volna harcolniok. Ezért látszott kívánatosnak mindkét félre nézve, hogy egymás befolyását elismerve osztozkodjanak az elfoglalásra szánt Magyarországon, minthogy egyikük se volt elég erős arra, hogy teljesen kiszorítsa onnét a másik befolyását. Az egyenlő befolyás fenntartása mellett az ország birása fölött való döntést minden veszély nélkül el lehetett halasztani arra az időre, amikor a jelenleg trónon levő uralkodó család kihalásakor Magyarország tényleges birtokba vételéről lehet szó. A két uralkodó magyarországi politikájában az érdekkörök megosztása, vagy mai kifejezést használva a lengyel-német condominium berendezése tetszett leginkább célravezetőnek. A két uralkodó közt a megegyezést Ulászló hathatósan segítette elő. Azt írta Miksának, hogy egyezzék meg Zsigmonddal, mert ő nem lehet testvére ellenségével rokonságban.[1] A magyar király a bécsi találkozáson is fenntartotta ezt az álláspontját és nem egyezett bele abba, hogy a Habsburgokkal kötendő házassági szerződéseket a lengyel ügyektől elválasztva tárgyalják.[2]

A lengyel király viselkedése csak siettette a császárral való kibékülést. Zsigmond nem akarta — háborút, ezért 1514 szept. 19-én levelet intézett Ulászlóhoz és a magyar tanácsosokhoz. Elmondta levelében, hogy Miksa ellene

[1] Acta Tomiciana III. 309.

[2] Maiestas sua fraterna pro amore suo erga nos de hac futura affinitate sua cum imperiali maiestate nihil agere voluit, nisi et res omnes nostræ cum rebus suæ Maiestatis una transigerentur. Zsigmond a lengyelekhez. U. o. III. 365.

uszította az oroszt, noha ő kereste a császárral való megegyezést. Arra kéri tehát a magyar urakat és Ulászlót, hogy segítsenek neki a császárral való megegyezésben, mert különben kénytelen lesz Miksa ellen harcolni.[1] Ulászló kedvező választ adott öccsének, tudatta vele, rajta lesz azon, hogy a császár az oroszt a háború megszüntetésére birja. Láttuk, milyen okokkal hatott Ulászló Miksára, aki Ulászlónak adott válaszában a lengyelekkel való viszonynak kedvező megoldását helyezte kilátásba, feltéve, hogy Zsigmond hajlandó az ő tanácsát követni.[2] Miksa azt tervezte, hogy a jövő évi febr. 2-án jöjjenek össze mind a hárman és akkor egyezzenek meg minden függő kérdés iránt.[3] Zsigmond elfogadta az összejövetel gondolatát, csak későbbi terminust kivánt a találkozásra, amelynek helyéül Ulászló a maga és testvére részére Pozsonyt, Miksa részére pedig Hainburgot ajánlotta.[4] Zsigmondnak azért nem volt a terv ellen kifogása, mert a lengyel főnemesség úgyis kivánta tőle a Miksával és Ulászlóval való találkozást,[5] ami azt mutatta, hogy Lengyelországban nincs többé olyan párt, amely hazánk és Lengyelország unióját még a Habsburgokkal való háború árán is kivánná. Ez okozta azt, hogy I. Ulászló példájára nem vette fel Zsigmond a küzdelmet a Habsburgok ellen.

1515 jul. 19-én találkozott egymással a három uralkodó és azután mindhárman Bécsbe mentek. Összejövetelüknek inkább külsőségei és megállapodásai, mint azok létrejöttének módja ismeretes előttünk. A találkozásnak nagy fontossága volt mind a három uralkodó szempontjából. Mindenekelőtt itt állapodtak meg véglegesen a Jagellók és a Habsburgok

[1] Acta Tomiciana III. 209, 213.

[2] Dummodo ipsa Maiestas fraterna (sc. Sigismundus) consilium Cæsaris sequeretur.

[3] In quo quidem conventu omnia pro ... gloria earunden Maiestatum regnorumque et subditorum suorum perpetua tutela et quiete ... componantur et concludantur.

[4] Acta Tomiciana III. 166—167. A levél keltezetlen, de mivel Cuspinianus okt. 23-án jött Budára, Zsigmond közvetítést kérő levele pedig okt. 1-ről szól, Ulászló levele csak okt. 23. után kelhetett.

[5] Liske, i. m. 484.

közt tervezett házasságokra nézve. Kimondták, hogy Lajos feleségül veszi Miksa unokáját Máriát, Ulászló lánya, Anna pedig Ferdinánd főhercegnek, vagy esetleg magának Miksának lesz felesége.[1] A császár a házasságból származó rokonság által meg akarta könnyíteni a Habsburgoknak a magyar trón elnyerését, mert ezen házasságok által növekedett a német párt fontossága Magyarországon és valószínűnek látszott az a reménység, hogy Mária, mint magyar királyné jelentékenyen fogja növelni Magyarországon az ekkor igen kis számú Habsburg-pártot.[2]

Mivel a házasságok által szerzett rokonság ez időben oly sok birtokot juttatott a Habsburg-háznak, Miksa még szorosabbá akarta tenni a rokoni viszonyt Lajossal, mint amennyire a Máriával való házasság összekapcsolta őket. 1515 jul. 20-án Ulászlóval és Zsigmonddal folytatott tanácskozás után fiává fogadta Lajost,[3] ami szembeötlő utánzása az 1463-iki egyezségnek, amelyben Frigyes fogadta fiává Mátyást. Mivel a fiúvá fogadás Miksa unokái, Károly és Ferdinánd jogainak sérelme nélkül történt, ez a kikötés előre is kizárta Lajos német császárságát és így a magyar király Habsburgokkal való rokonságának feltünő fitogtatása nem Németországnak, hanem hazánknak szólott. A velünk egykorú osztrák történetírás felfogása szerint az 1515-iki házassági szerződés megkötése eggyel szaporította azon diplomák számát, melyek a Habsburgoknak jogot adtak a magyar trónra. Ez a felfogás kissé megokolatlan, mert a jul. 22-i oklevélben egy szó sincsen arról, hogy a házasság révén a Habsburgok a magyar trón örökösei is lesznek.

Sokkal világosabb és kézzelfoghatóbb a találkozás eredménye a császár és a lengyel király egymáshoz való viszonya tekintetében. Megegyezésük a következő. Miksa elválik a lengyel király ellenségeitől és szoros szövetségre lép Zsigmonddal és Ulászlóval[4] vagy azon korszak szokásos

[1] Kollár, Auctarium 292—300.

[2] Liske i. m. 525.

[3] Müller, Entdecktes Staatskabinet I. 8.

[4] Dogiel, Codex Diplomaticus Regni Poloniæ I. 173. IV. 199.

kifejezését használva confœderatio létesül a német császár a magyar és lengyel királyok közt.[1] Tulajdonképen tehát az történt, hogy egyesült két eddig is meglévő szövetség, az amely Ulászló és Miksa és az, amely Ulászló és Zsigmond közt állt fenn. A ket szövetkezésnek egyesülése maga után vonta azt, hogy míg eddig a magyar király udvarában a császár is, a lengyel király is egyaránt a legteljesebb befolyás megvalósítására törekedett, mostantól kezdve a két uralkodó ezen a befolyáson meg szándékozott osztozkodni. Ezen confœderatio megkötésétől kezdve Zsigmond és Miksa előzetes megegyezése alapján kellett volna történnie minden fontos dolognak, ami csak Ulászló udvarában végbemegy. A két uralkodó közt kötött egyezség a jövendő szempontjából volt nagyon fontos, mert Ulászló életkorára való tekintettel most már biztosan lehetett számítani arra, hogy Lajos kiskorúsága idején jut trónra, ezért gondoskodni kellett arról, ki legyen a kiskorú király gyámja és miképen kormányozzák Magyarországot Lajos kiskorúsága idején. A bécsi congressuson erre nézve is pontosan megállapodtak. Kimondták, hogy Ulászló Miksát és Zsigmondot nevezi majd ki fia gyámjaivá,[2] mivel pedig a gyámok személyesen nem vehetik át Magyarország kormányzását, az ország igazgatását egy bizottságra fogják bízni, amelynek tagjai lesznek a következők: az esztergomi és a kalocsai érsekek, a pécsi püspök, a nádor, a vajda, Szentgyörgyi Péter országbíró és Buzlay Mózes[3] főudvarmester.

Mivel pedig a gyámok tervezett befolyását minden belső

[1] A megegyezést fœdus perpetuumnak nevezi az Acta Tomiciana (III. 314.); confœderatio et fraternitasnak nevezi Beriszló Péter veszprémi püspök 1516 márc. 26-án Miksához intézett levelében (Házi, udvari és állami levéltár. Maximiliana); amicitiának Marino Sanuto (XXII. 131.). Ez elnevezések mindannyian a confœderatio synonymái.

[2] Acta Tomiciana IV. 24.

[3] U. o. Érdekes, hogy Zsigmond a tanácsosok számát három egyházira és három világira teszi, noha névszerint négy világi tanácsost említ, minek következtében a tanácsosok száma nem hat, hanem hét. Liske, hogy a számok ne zavarják, egyszerűen kihagyja a tanácsosok közül Szapolyait (i. m. 548.).

nyugtalanság csak veszélyeztetné, a bécsi találkozáson elhatározták azt is, hogy Szapolyait ki fogják békíteni a Habsburgok érdekeit képviselő Brandenburgi Györggyel. Szapolyai Corvin özvegyével kötött örökösödési szerződés révén igényt tartott Corvin örökségének egy részére. Ugyanezt tette az őrgróf is, aki férje volt Corvin özvegyének. Corvin két várát, Solymost és Lippát Brandenburgi György birta, azonban a vajda is követelte őket, mert a két vár Erdély szempontjából igen fontos volt rája nézve. A congressus — alighanem a lengyel király ajánlatára[1] — kimondta, hogy Szapolyai által követelt várakat, minden áldozat árán a vajda kezébe kell adni,[2] mert remélni lehet, hogy ennek fejében a vajda hozzá fog járulni a neki nagy hasznot nyujtó bécsi megegyezésnek fenntartásához.

Magyarország jövendő kormányzásáról Bécsben a magyarok megkérdezése nélkül egyezett meg a három uralkodó. Ezért megoldatlanul és bizonytalanságban maradt a legfontosabb kérdés, az, vajjon végre lehet-e hajtani ezeket a megállapodásokat. A lengyelek tudomása szerint Magyarországon nem mindenki helyeselte a congressust, egyrészt azért, mert nem bíztak a császárban, másrészt azért, mert az általa tervezett házassági összeköttetést veszedelmesnek tartották Magyarországra nézve.[3] Ez a híradás azonban semmivel sem mond többet, mint amennyit enélkül is kitalálhatnánk, mert csupán annyit jelent, hogy Magyarországon a németellenes párt nem volt megelégedve azzal, amit Bécsben elhatároztak. Egy újabb felfogás szerint[4] az egyháziak helyeselték, ami történt, a világiak azonban nem. Ez az állítás azonban nem felel meg a tényeknek, mert a ránk maradt egykorú tudósítás csak a bécsi találkozáson megtörtént eljegyzésekről mondja ezt, nem pedig az ott történt politikai megállapodásokról is.[5] Annyi bizonyos, hogy Magyarországból egyesek megjelentek a bécsi tanácskozáson, mások azonban

[1] 1515 június 25. Országos levéltár. D. L. 37968.

[2] Acta Tomiciana IV. 33.

[3] Acta Tomiciana III. 310.

[4] Liske i. m. 550.

[5] Acta Tomiciana III. 381, 517, 518.

minden hívás dacára is távol maradtak. Ott volt Miksának régi magyarországi párthíve, Kanizsay László királyi kamarás,[1] aki érdemei jutalmazásául 1515 augusztus 9-én címeres levelet kapott a császártól.[2] Megjelentek a lengyel király bizalmasai, Szathmáry György pécsi püspök és Perényi Imre nádor.[3] Nem ment el azonban a találkozásra Szapolya-János erdélyi vajda, noha nagyon hívta őt Zsigmond lengyel király.[4] Szapolyai távolmaradása annyit jelentett, hogy ha a vele eddig egyetértő lengyel király Magyarországra való befolyásának mértéke iránt a németekkel egyezkedik, akkor ők többé nem lehetnek egy táborban.

Az egykorú feljegyzések közül a legtömörebben és a valóságnak legmegfelelőbben Herbersteinnak, Miksa egyik diplomatájának naplója foglalja össze mindazt, ami a bécsi találkozáson történt. Herberstein feljegyzése szerint a császár egy ideig rossz viszonyban volt a lengyel királlyal, amint mondják, annak házassága miatt, mivel a lengyel király feleségül vette Szapolyai István leányát, kinek testvére, János anyja buzdítására a magyar trón birtokára tört és aki pénzével a maga részére vonta a megyék legtekintélyesebb nemeseit. Mivel a lengyel király és a magyar király testvérek voltak, a császár azt gondolta, hogy Zsigmond a magyar trónra akarja segíteni Szapolyait. Hogy ezt megakadályozza, a császár az oroszokkal szövetkezett a lengyelek ellen, noha ő maga nem akarta a háborút és sok tárgyalás által annyira vitte a dolgot, hogy a magyar királlyal házassági szerződés jött létre.[5] Mindez más szavakkal kifejezve ezt jelenti: Miksa a bécsi találkozáson bizonyságot nyert afelől, hogy a lengyel király nem akarja Szapolyait magyar királynak.

Mivel Bécsben a Habsburgoknak és a lengyel Jagellóknak sikerült megosztozniok a Magyarországon gyakorlandó

[1] 1515 június elejétől kezdve a történtekről többször küldött anyjának tudósítást, pl. június 2, július 13, stb. Országos levéltár.

[2] Országos levéltár. D. L. 22713.

[3] Acta Tomiciana. III. 340.

[4] U. o. 366.

[5] Fontes rerum Austriacarum. Scriptores. I. 103—104.

befolyásban, hazánknak most már az egyesült lengyel-német befolyás ellen kellett küzdeni. Ez pedig az eddigi helyzet gyökeres változását jelentette, mert ezelőtt a magyarországi németellenes párt mindig a Jagellókra támaszkodott a Habsburgokkal szemben, ez a támasz pedig most elveszett. A lengyel király nagy árat adott Miksa barátságáért, mert noha csak a jövendő mutathatta meg, vajjon meg lehet-e valósítani Magyarországon a Jagellók és a Habsburgok együttes és egyenlő befolyását, azt már előre is világosan lehetett látni, hogy Zsigmond annál többet veszít, minél inkább igyekszik arra, hogy a Habsburgokéval teljesen egyenlő befolyást nyerjen el Magyarországon.

Miksára nézve előnyös volt a megegyezés, aminek jele az is, hogy a császár a bécsi összejöveteltől kezdve a legnagyobb nyugodalommal szemlélte a magyarországi események fejlődését. 1510-től kezdve sűrűn jártak követei Ulászlóhoz, most egyszerre megszünt ez a gyakori követjárás is. 1515 február 6-án Magyarországba jött Miksa követe, Cuspinianus, onnét elutazva részt vett a bécsi találkozáson és csak 1516 május 12-én találjuk őt ismét hazánkban,[1] amikor is az Ulászló halála következtében összehivott országgyűlés miatt kellett Budára jönnie. Ulászló halála (1516 március 13) fontos változást jelentett a magyarokra nézve is, de a szövetséges uralkodókra nézve is. Amíg Ulászló élt, csak a jövendő terveik előkészítéséről lehetett szó. II. Lajos trónralépte megadta a lehetőségét annak. hogy Miksa és Zsigmond tényleges befolyást gyakoroljanak Magyarország kormányzására. Eddig a magyaroknak nem kellett törődniök a bécsi találkozáson létrejött megállapodásokkal, most szembe kellett velük szállaniok, ha nem akarták, hogy idegen befolyás alá jussanak.

[1] Fontes rerum Austriacarum. Scriptores. I. 407, 408.

Kisérletek a Habsburgok és a Jagellók együttes befolyásának megvalósítására.

Ulászlónak megvolt az a jó szokása, hogy mindig megigérte, amit kértek tőle, viszont a Bécsben vele szövetségre lépő uralkodóknak megvolt az a szerencséjük, hogy Ulászló nem sokkal a bécsi congressuson tett igérete után meghalt, minek következtében másoknak újabb igéretet már nem tehetett és így pontosan betartotta mindazt, amit a bécsi találkozáson elhatároztak. Halálos ágyán is a bécsi megállapodásokhoz való ragaszkodást ajánlotta az uraknak,[1] Lajos gyámjaiul Miksa császárt és Zsigmond lengyel királyt jelölte ki, míg a fiára való közvetlen felügyeletet Bakóczra, Brandenburgi Györgyre és Bornemisza Jánosra bízta.[2] Ulászló végső rendelkezéséről a császárt a Budán lévő münsterbergi herceg és Rosenthal Zdenko értesítették (1516 márc. 16.),[3] míg a lengyel királynak ép akkor Budán tartózkodó követe, Karnkovszky János küldött tudósítást.

A nagy kérdés most már az volt, vajjon sikerül-e Magyarországon a külföldi uralkodóknak megvalósítaniok mindazt, amit bécsi összejövetelükön elhatároztak. Mivel a bécsi megegyezés a magyarok megkérdezése nélkül és Ulászlónak fia koronázásakor tett igérete ellenére jött létre, a király halála után a magyarok nem várták meg, míg a náluk nélkül kijelölt gyámok valamiféle intézkedéseket tesznek, hanem a maguk kezébe akarták venni jövendő

[1] A perseverar ne la affinita et amicitia ultramente contracta con il re di Romani. Marino Sanuto XXII. 131.

[2] U. o.

[3] E napról kelt levelük megvan a Házi, udvari és állami levéltárban.

sorsuk intézését. Ez természetes is. Olyan kevés magyar jelent meg a három uralkodó találkozásán, hogy a túlnyomó többség azoknál volt, akik ellene szegültek minden idegen befolyás érvényesülésének. Így történt, hogy az urak mindjárt Ulászló halálakor elhatározták,[1] hogy 1516 ápr. 24-én országgyűlést tartanak, amelyre az ország egész nemességét fejenként hívják meg.[2] Az országgyűlés összehívásának ez a módja azt mutatja, hogy az idegen uralkodók gyámságát a főurak és főpapok maguk se akarták megvalósítani, mivel a köznemességet fejenként hívták meg az országgyűlésre. Már pedig arra biztosan lehetett számítani, hogy a köznemesség Miksa gyámsága ellen lesz. Az országgyűlés összehívása következtében tehát maga az ország dönthetett volna afölött, vajjon a bécsi megállapodások szerint, vagy valamilyen más módon kormányozzák-e Lajos kiskorúsága alatt Magyarországot. Az urak különben előre megbeszélték maguk közt, miképen kell majd kormányozni az országot Lajos kiskorúsága idején.[3]

Nézzük mit tudtak a magyarországi helyzet felől Lajos gyámjai és mint akarták a rájuk bizott gyámságot gyakorolni.

Ulászló haláláról Miksa az egyik tudósítást a Budán tartózkodó Károly münsterbergi hercegtől és Rosenthal Zdenkótól kapta, a kik külön követ által tudatták vele, hogy Ulászló rája bizta kiskorú fiának gyámságát. A követ ezenfelül szóbeli üzenetet is vitt magával, amely Ulászló többi végső rendelkezéseiről szólott és három nappal Ulászló halála után indult útnak Budáról.[4] A másik értesítést márc. 26-án Beriszló Péter küldte a császárnak. Beriszló Péter Veszprémnek volt püspöke és egyike a régebbi Habsburgpártiaknak Magyarországon. Levélében mindenekelőtt jelentette Miksának Ulászló halálát, s hozzátette: nem kétel-

[1] 1516 máj. 1-én kelt oklevél szerint az akkor együttlevő országgyűlés de edicto dominorum prælatorum et baronum gyűlt össze. Az esztergomi káptalan magánlevéltára 1. 53. f. 3.

[2] Per singula capita. Marino Sanuto XXII. 132.

[3] U. o.

[4] Schwichaw Brestislaw nevü követnek adott levél megvan a Házi, udvari és állami levéltárban.

kedik afelől, hogy Miksa erről már értesült. A magyarországi helyzetet Beriszló eképen ábrázolta a császár előtt. Mivel az elhúnyt király kiskorú utódot hagyott hátra, az ország romlásba jut, ha csak a császár nem segít rajta, ami a veszprémi püspök véleménye szerint természetes következménye a Bécsben történt megegyezésnek. A közbelépésre nézve ezt a módot ajánlja. Küldjön Miksa az ápr. 24-iki országgyűlésre valami nagy tekintélyű követet ; ez a követ pedig minél gyorsabban induljon útnak és a magyar országgyűlés megnyitása előtt legyen Bécsben. Ez a bécsi tartózkodás azért szükséges, hogy a «hívek»[1] útba igazítsák, miképen lépjen fel a magyar országgyűlésen. A császár kívánságának megvalósítására azonban ez a követ egymaga nem lesz elégséges, hanem kellő haderő is szükséges. Stájerországból és Karinthiából 4000 gyalogost és néhány száz nehéz fegyverzetű lovast küldjön a császár Magyarországba. Ezen katonaság rendeltetése mindenekelőtt a török által veszélyeztetett helyek védelme lesz, azonkívül fel lehet használni ezt a haderőt minden törekvés és minden eshetőség ellen. «Semmi mást nem látok, ami Felségednek és fiainak a jelen körülmények közt inkább hasznára lenne, minthogy ha ezek a csapatok minél előbb itt lennének — írja a püspök a császárnak — mert nagy gyorsaságra van szükség, ha Felséged fiait és ezt az országot nagy veszélynek kitenni nem akarja». Arról is értesítette Miksát a püspök, hogy az országgyűlés valószínűleg igen népes lesz, minek következtében a zavargások aligha maradnak el. Mivel pedig a lengyel király követeket fog küldeni, vagy talán személyesen is megjelenik a magyar országgyűlésen, szükségesnek tartja Beriszló, hogy a császár is idejekorán intézkedjék.[2]

Miksa azonban nem sietett annyira, amint ajánlották. Tanácsosai aránylag igen későn, április 18-án léptek a császár elé arra vonatkozó javaslataikkal, mint kellene a magyarországi trónváltozás által okozott helyzetben csele-

[1] A recte sentientibus, írja a püspök.

[2] Beriszló levele megvan a Házi, udvari és állami levéltárban. Kiadva: «A magyar országgyűlések II. Lajos korában» című munkám 113—116. l.

kedni.[1] Azt ajánlották a császárnak, hogy küldjön a magyar országgyűlésre követeket és hogy a követség mentől gyorsabban útnak indulhasson, mellékelték a követek utasításának tervezetét is. Ezenfelül szükségesnek tartották, hogy a császár külön is intézzen levelet az esztergomi érsékhez, a pécsi és a győri püspökökhöz, a nádorhoz, a két Szapolyaihoz, Buzlay Mózeshez, Szentgyörgyi Péterhez és Ujlaky Lőrinchez. E leveleken kívül a császár követei vigyék magukkal a császár 15 meg nem címzett levelét öt főpap, öt főúr és öt köznemes részére.[2] A császár tanácsosai nem igen erőltették meg magukat új útak és módok kitalálásában, mert ajánlatuk a legtökéletesebben megegyezik azzal az eljárással, amelyet Miksa 1490-ben a magyar trónra való pályázása alkalmával követett.

A császár követeinek utasítása nem maradt ugyan ránk, de tartalmát alighanem hűen adja vissza a császárnak a magyar országgyűléshez intézett levele. A fogalmazatban ránk maradt németnyelvű levelében a császár a következőket adja tudtára a magyar országgyűlésnek. Mivel az ő testvére, a magyar király meghalt és az iránta való különös vonzalomból reája bizta fiát Lajost, az a kivánsága, hogy a magyarok a kormányzást oly módon rendezzék be, hogy a jó viszony köztük megmaradjon. Minthogy a magyar országgyűlésen akaratán kívül nem vehet részt, az a szándéka, hogy mihelyt lehetséges, személyesen jelenik meg Magyarországon és akkor majd intézkedni fognak, hogy Magyarország kormányzása a király, a császár és Magyarország javára szolgáljon, mivel ő nem akarja magára hagyni fiát, akit neki atyja, Ulászló különös jóindulatába ajánlott.[3] Mindez körülbelül annyit jelentett, hogy egyenlőre, amíg ő nem jöhet Magyarországba, csináljanak a magyarok azt, amit akarnak, ha egyszer ő

[1] A császár tanácsosai javaslatukban csak Schwichaw jelentésére hivatkoznak, de mivel a magyar országgyűlésről is szólanak, amiről Schwichaw még nem tudott, világos, hogy Beriszló levele is a kezükben volt.

[2] Előterjesztésük megvan a Házi, udvari és állami levéltár Maximiliana gyüjteményében.

[3] A fogalmazat megvan a Házi, udvari és állami levéltárban. Maximiliana s. d. Kiadva id. művem 116—117. l.

maga is itt lesz, majd gondoskodik megfelelő intézkedések felől. Talán kételkednünk se szabad abban, hogy a császárnak a magyar országgyűlésen «akaratán kívül»[1] való meg nem jelenését az magyarázza meg, hogy Miksa maga is Beriszló nézetén volt és nem hitte, hogy kellő számú fegyveres nélkül valamelyes eredményt érhet el a magyar országgyűlésen fegyveresen megjelenő 10—15000 főnyi köznemességgel szemben. A császár tehát megfelelő eszközök hiányában egyelőre fenntartotta a jogot magának, hogy egy későbbi, rá nézve kedvezőbb időpontban felülvizsgálat alá vehesse mindazt, amit Lajos kiskorúságának idejére a magyar országgyűlés most elhatározna.

Kereste-e a császár az alkalmat arra, hogy a legsürgősebb teendők felől a szövetséges lengyel királlyal tárgyaljon, nem tudjuk. Valami nagyobb szüksége azért nem volt erre, mert a lengyel király úgyis megtett mindent, hogy Magyarországon való fellépése Miksával való tökéletes egyetértését tüntesse fel. Szinte csodálatos az a pontosság, amellyel Zsigmond minden lépésének megtétele előtt kikéri Miksa véleményét, lelkiismeretesen vigyázva, hogy a császár arra ne magyarázza valamely szavát, mintha ő már nem ragaszkodnék a bécsi megállapodásokhoz.

Valószínű, hogy a lengyel király hamarabb kapott hírt Ulászló haláláról, mint Miksa, aminek oka az, hogy az ő követe Ulászló halálakor Budán tartózkodott. Míg a császárhoz csak márc. 13-án küldöttek tudósítást Lajos trónraléptéről, addig Zsigmond egy nappal későbben[2] már abban a helyzetben volt, hogy részletes indítványokkal léphetett a császár elé arra nézve, mint kellene Lajos kiskorúságának idejére megvalósítani mindazon intézkedéseket, melyeket 1515-ben Bécsben megállapítottak. A lengyel király arra határozta magát, hogy követeket küld Magyarországba s ezeknek teljes hatalmat ad arra, hogy az ő nevében cselekedjenek.

A követküldéssel azonban nem igen sietett, mert

[1] Ausserhalb unser Willen.
[2] Acta Tomiciana IV. 16.

előbb tisztába akart jönni azzal, mi a magyarok szándéka.[1]

A Zsigmond követeinek adott utasítás szerint a magyar urak azzal a megokolással kérték a lengyel királyt követek küldésére, hogy az országgyűlésen a kormányzóválasztás miatt zavarok ne támadjanak. Az utasítás e pontja feltétlen bizonyossággal mutatja azt, hogy a lengyel király a magyarországi mozgalmakról és tervekről többet tudott, mint a császár, mert Miksának tudomásunk szerint semmiféle értesülése nem volt arról, hogy Magyarországon kormányzót akarnak választani. Ebben a kérdésben a lengyel követeknek utasításuk szerint az ország nyugodalmának fenntartására kellett igyekezniök.

A Budán tartózkodó lengyel követ azt írta Zsigmondnak, hogy Ulászló utolsó órájában mindenekelőtt rája bizta fiának gyámságát. Mivel ez Magyarországon igen megnövelte volna a lengyel befolyást, természetes lett volna, hogy Zsigmond két kézzel kapjon Ulászló végső akaratának megvalósítása után. 1515 óta azonban Magyarország ügyeire nézve mindig igen messze állott egymástól Zsigmond személyében a cél és a cselekedet. Most is kitünt, hogy a Habsburgokkal való megegyezés Magyarországon csak a Habsburgok érdekeit segíti elő, de nem a lengyel Jagellókét is. Mivel a bécsi találkozás megosztotta a Magyarországra való befolyást a Habsburgok és a lengyel Jagellók közt, Zsigmond nem mert Lajos gyámsága ügyében határozottan állást foglalni. Követei azt az utasítást kapták, hogy mivel nem lehet pontosan tudni, vajjon tényleg az említett módon rendelkezett-e Ulászló, kimondottan a király nevében a gyámságra nézve semmit se tárgyaljanak, mert Zsigmond nem akarja, hogy «a császár megneheztеljen rája, ha megtudja, hogy a gyámság tisztjét nála nélkül akarja magára vállalni, vagy legalább is erre törekszik». Bámulatra méltó az a feltünő becsületesség, amellyel Zsigmond mindenképen el akarja kerülni a Magyarországra való befolyásának növeke-

[1] Ut intelligamus, quorsum se inclinabunt, írja Zsigmond Laskinak. U. o.

dését, amit csak az magyarázhat meg, hogy gyöngébbnek érezte magát a császárnál. Sőt még e ponton se állapodik meg a lengyel király, hanem arra utasítja a lengyel követséget, hogy abban az esetben, ha a magyarok mégis egyedül rá akarnák ruházni a kormányzást, teljes erejükkel legyenek azon, hogy ezt együttesen bizzák a császárra és reá. Ez érthetetlen kivánság megokolását maga a király is szükségesnek látta. Szerinte ha együttesen biznák rája és Miksára a Lajos feletti gyámságot, ebből két haszon lenne: először, ez lenne a legmegfelelőbb eszköz Lajos uralmának megszilárdítására és az ország védelmére; másodszor, ez segítené elő a legjobban a császárral való szövetséget. Minthogy a király nem kételkedik abban, hogy a császár követei ott lesznek a magyar országgyűlésen, jelentsék ki előttük megbizottai a következőket: az a parancsuk, hogy velük egyetértésben járjanak el, mert királyuk semmit sem akar Miksa akarata ellenére cselekedni. Hasonlókép mondja meg a lengyel követség ugyanezt a magyar uraknak is. Ebből a kijelentésből semmi haszna nem lett volna a császárnak, de a magyarok előtt bizonyára nem csekély mértékben csökkentette volna a lengyel Jagellókhoz való ragaszkodást, ha látják, hogy akit ők eddig a Habsburgok ellenfelének gondoltak, az most maga dolgozik azon, hogy a császár vele egyenlő befolyást nyerjen el Magyarországon. A minden eshetőségre gondoló lengyel király egy esetben mégis beleegyezett volna abba, hogy egyedül ő legyen Lajos gyámja, s ez az eset akkor állott volna be, ha a kizárólagos gyámság gyakorlásának visszautasítása zavaroknak lenne előidézője. Azonban akár a császárral együtt, akár a császár nélkül bizzák rá a magyarok a gyámságot, mivel ők úgyse lehetnének állandóan Magyarországon, fel kell hívnia a követségnek a magyarokat, hogy tanácsosokat válasszanak a király mellé. A tanácsosi méltóságra a lengyel király a következőket ajánlja: az esztergomi és a kalocsai érsekeket, a pécsi püspököt, a nádort, a vajdát, Szentgyörgyi Péter országbírót és Buzlay Mózes főudvarmestert. Ennek a tanácsnak és említett tagjainak megválasztását szintén az 1515-iki bécsi összejövetelen határozták el. Ezenfelül nagyobb siker elérése céljából

mint Miksa, úgy Zsigmond is szükségét látja annak, hogy leveleket küldjön egyes magyar urakhoz, de ezeknek neveit az utasítás nem említi. Végül azt köti Zsigmond megbizottainak lelkére, hogy ha látnák, hogy idejében nem érkeznek meg, küldjenek követet a magyar országgyűlésre és szólítsák fel a magyarokat, hogy náluk nélkül ne határozzanak.[1] Zsigmond ezen a főutasításon kívül több pótutasítást is küldött követei után. Ezek egyike úgy hangzott, hogy siettessék a bécsi összejövetelen Solymos és Lippa várára vonatkozólag létrejött megállapodások végrehajtását.[2] Egy másik pótutasítás úgy szólott, hogy a lengyel követek mindent Szathmáry György pécsi püspökkel egyetértésben cselekedjenek.[3] Szathmáryhoz és Perényi Imre nádorhoz máj. 4-én még külön is küldött levelet Zsigmond és megköszönte nekik, hogy vele tartanak.[4] Zsigmondnak ez a levele egyetlen adatunk arra nézve, kik voltak ekkor a a lengyel párt főtámaszai Magyarországon. Ugyanekkor írt Zsigmond Miksának is, annak a reményének adva kifejezést, hogy a magyarországi ügyekben vele egyetértően járhat el.[5] Miksa azt felelte, hogy követeit a lengyel követekkel való egyöntetű eljárásra utasította.[6]

Mindezekből világosan látszik a két uralkodónak az a törekvése. hogy a kiskorú király gyámságát kezükbe kerítsék. A császárnak mindegy volt akár egyedül, akár a lengyel királlyal együtt bizzák rá a Lajos fölötti gyámságot, a lengyel király pontosabban ragaszkodott a bécsi megállapodáshoz és lehetőleg el akarta kerülni Miksa legkisebb mellőzését is. Lajos kiskorúságának idejére a két uralkodó mint legsürgősebb dolgot egy előre megállapított kormányzó tanács felállítását akarta megvalósítani.

Az 1516-iki országgyűléssel is úgy vagyunk, mint eddig voltunk mindazokkal az országgyűlésekkel, amelyeken va-

[1] Acta Tomiciana IV. 23—25. Az utasítás nincs keltezve.

[2] 1516 ápr. 24. U. o. 33.

[3] U. o. 33.

[4] 1516 máj. 4. U. o. 34.

[5] U. o. 35.

[6] U. o. 37.

lami a jövőre szóló fontosabb megállapodás jött létre. Ennek a diétának lefolyásáról se tudunk semmit. Valószínűnek tartották, hogy igen népes és igen zajos lesz.[1] Bevált-e ez a jóslás, nem tudjuk, mert még arról sincs tudomásunk, vajjon fejenként jelent-e meg az országgyűlésen a köznemesség, amint az egybehívás szerint ennek történnie kellett volna. A gyűlés lefolyásának külsőségéről csak egy adatunk van, amely azt mondja, hogy a gyűlés rendben folyt le.[2] Minthogy az urak Ulászló halála után már megállapodtak az ország kormányzásában követendő mód iránt, az országgyűlésen keresztülment, hogy egyelőre egy kormánytanácsra bizzák az ország kormányzását. Elvileg ugyanaz volt ez, amit Bécsben elhatároztak, de a részletekben olyan változásokkal, amelyek nagyon kétessé tették annak gyakorlati értékét, mert az 1515-iki megegyezéstől eltérőleg nem 7, hanem 28 tagú kormánytanácsot állítottak fel és a tanácsba beválasztottak nem Lajos kiskorúságának egész idejére, hanem csak egy évre nyerték megbizatásukat.[3] A Bécsben elfogadott terv szerint csak főnemesek vettek volna részt a kormánytanácsban, az országgyűlésen elfogadott határozat szerint azonban köznemesek is, még pedig úgy, hogy a kormánytanácsban náluk volt a többség, mert 12 főnemessel szemben 16 köznemest választottak. A főnemesség sorából való tanácsosok a következők : Bakócz Tamás esztergomi, Frangepán Gergely kalocsai érsekek, Várday Ferenc erdélyi, Szathmáry György pécsi és Szalkay László váczi püspökök, Perényi Imre nádor, Ujlaky Lőrinc macsói bán, Szentgyörgyi Péter országbíró, Szapolyai György, Buzlay Mózes, Báthory András és Drágfi János.[4]

1515-ben Lajos uralmának és az idegen uralkodók gyámságának biztosítására a kormánytanács felállításán kívül szükségesnek mondották ki, hogy minden eszközt fel-

[1] Beriszló Péter említett levele 1516 márc. 26-ról.

[2] Acta Tomiciana IV. 39. Nihil illic neque tumulti neque dissensionis alicuius esse.

[3] Annui consiliarii et consessores. Marino Sanuto XXII. 250. Ugyanezt írja Lajos Zsigmondnak. Acta Tomiciana IV. 335.

[4] Marino Sanuto XXII. 250.

használjanak azon viszály megszüntetésére, amely Szapolyai János és Brandenburgi György között Solymos és Lippa várak birtoka miatt állott fenn. 1515 dec. 11-én tették meg az első lépést a megegyezés érdekében. Akkor Ulászló engedélyt adott az őrgrófnak, hogy ezt a két várat eladhassa.[1] Azután egy ideig nem történt semmi, ezért Zsigmond épen az országgyűlés megnyitása idején (ápr. 24.) utasította Magyarországba küldött követeit, hogy igyekezzenek végrehajtani azt a megegyezést, amely erre a két várra nézve a bécsi találkozáson jött létre.[2] A lengyel követek sikerrel tettek eleget Zsigmond kivánságának és a császár követei által segítve 1516 jún. 6-án megteremtették az egyezséget a vajda és az őrgróf között. Ennek értelmében Szapolyai lemondott a két várról az őrgróf javára, aki viszont 22,000 forintért átengedte őket a nádornak.[3] Ezt az egyezséget jún. 15-én egy újabb követte, melynek értelmében a nádor Solymost és Lippát Sárosért és 11,000 forintért elcserélte Szapolyaival.[4] A vitás két vár tehát nem maradt az őrgrófnál, hanem a vajdáé lett. A beavatottak igen fontosnak tartották ezt a megegyezést, mert szerintük az ország belső nyugodalma a vajda és az őrgróf egyetértésétől függött. Miksa császár levélben mondott köszönetet Brandenburgi Györgynek, hogy még a saját károsodásával is hajlandó volt a békét az országban megteremteni és örömét fejezte ki afölött, hogy az őrgróf e megegyezés által jó viszonyba került Szapolyaival.[5]

Az országgyűlés foglalkozott még egy olyan tárggyal is, amely a bécsi találkozáson a fejedelmek közt szóba sem került. Ez a tárgy volt Lajos nevelése. Ulászló már régebben rábizta fia nevelését Brandenburgi Györgyre és Bornemiszára;

[1] Országos levéltár. D. L. 37976.

[2] Acta Tomiciana IV. 33.

[3] Az egyezség meg nem tartójára 40,000 forint birságpénzt róttak, melynek egyharmada a királya, egyharmada a másik félé, egyharmada a végek védelmére fordítandó. Országos levéltár. D. L. 37990.

[4] Országos levéltár. D. L. 22779.

[5] Miksa 1516 júl. 22-i levele megvan az Országos levéltárban. D. L. 37992. Érdekes, hogy Miksa az őrgróf és a vajda viszonyát a confœderatio egyik rokonértelmű nevével mutua amicitiának nevezi.

a mostani országgyűlés jogot tartott arra, hogy a király nevelésének irányát megszabja. Ez az elővigyázata érthető, mert a két nevelő a Habsburgok legismertebb párthive volt Magyarországon. Az országgyűlés Ulászló végső rendelkezésének megfelelően elismerte őket Lajos nevelőinek, ők viszont az országgyűlés kérésére és kívánságára[1] esküvel és szavukra igérték, hogy a királyt hűen és szeretettel nevelik, se szóval, se pedig példájukkal nem adnak neki olyan tanácsot, ami az ország régi törvénye és szabadsága ellen volna, vagy ami magánosok, vagy az ország veszedelmére és kárára szolgálna, hanem úgy nevelik Lajost, hogy «mindenik rendet a maga szabadságában és jogában őrizze meg». Még azt is megfogadták, hogy a tanács engedélye nélkül külföldre se viszik a királyt.[2]

Egy elsőrangú fontosságú tárgy azonban kimaradt az országgyűlés tanácskozásainak sorából. Ez volt Zsigmond és Miksa Lajos fölött gyakorlandó gyámságának kérdése. Az ő gyámságukat is a bécsi összejövetelen határozták el és ennek a magyar országgyűlés által való elfogadása sokat jelentett volna mindkét gyámra nézve. Mivel a magyarok Lajos koronázásakor egyenesen kikötötték, hogy idegenek nem lehetnek Lajos gyámjai, a kijelölt gyámok biztosra vehették, hogy a magyar országgyűlés e kivánság mellett most is meg fog maradni, ezért nem látszott tanácsosnak, hogy a gyámság elfogadásának erőltetésével kockára tegyék azt, amit a magyarok különben a bécsi határozatok közül elfogadnának. Miksa és Zsigmond tényleg se a Lajos felett való gyámsággal, se egyéb ezzel kapcsolatos kivánsággal nem állott elő az országgyűlésen. Minthogy a gyámságot személyesen úgysem gyakorolhatták volna, módjukban állott megvárni, milyen állapotokat teremt a kormánytanács felállítása. Ha beléje vetett reményeik nem válnának be, úgyis még mindig előállhatnak a gyámság kérdésével. Egyelőre Zsigmond és Miksa igen megelégedetteknek látszottak a

[1] Juxta eorum requisitionem et optatum.

[2] Kelet nélküli oklevelük az Országos levéltárban. D. L. 37999 Kiadva id. művem 117—118. l.

kormánytanács felállításával, mert ebben, ha másokkal együtt is, de tényleg benne voltak mindazok, akiket ők Magyarország kormányzására 1515-ben kijelöltek. A lengyel követség nagy reménységgel nézett a jövőbe és nem kételkedett abban, hogy ha az országgyűlésen elhatározottakat megtartják, nagyobb rend lesz Magyarországon, mint amilyen volt Ulászló életében.[1] A császár követe, Cuspinianus is azt jegyezte naplójába, hogy kedvező eredménnyel jártak Magyarországon.[2]

Amennyire ez időszak történetét ismerjük, Lajos uralkodásának első éveiben tényleg rend uralkodott az országban. A király főleg azzal volt megelégedve, hogy az országgyűlésen megszavazott, szokatlan nagyságú adót[3] pontosan be lehetett hajtani.[4] Nem lett azonban semmi az országgyűlésen választott kormánytanács kormányzásából. A velenczei követek jelentése szerint ez időben Bakócz, Perényi, Szapolyai és Szathmáry kormányozták Magyarországot, de mivel Bakócz tekintélye ekkor már nagyot csökkent,[5] a nádor és a vajda pedig a végeken voltak elfoglalva, tulajdonképen Szathmáry kormányozta az országot,[6] ami annyit jelentett, hogy a Magyarországon érvényesülésre törő befolyások közül a lengyel királyé érvényesül. De valóságban ez a befolyás se jelentett többet, mint annyit, hogy Szathmáry többé-kevésbbé rendszeresen küldött tudósításokban értesítette a lengyel királyt a magyarországi eseményekről és föllengző udvariassággal emelte ki a magyar király és a saját neve alatt Zsigmondhoz írott leveleiben azt a szerepet, amelyet a lengyel követség az 1516-iki országgyűlésen Magyarország belső

[1] Non dubito, quod ita componentur omnia, ut melior ordo fiat, quam vivente Wladislao. Tomiczky a poseni püspökhöz. Acta Tomiciana IV. 39.

[2] 1516 jún. 8-hoz: Habuimus responsionem bonam. Fontes rerum Austriacarum. Scriptores. I. 409.

[3] 1516 aug. 1-ig egy forintot, 1517 jan. 7-ig ismét egy forintot kellett adó gyanánt fizetni. Marino Sanuto XXII. 250—251.

[4] Lajos Zsigmondhoz 1517 ápr. 13-án. Acta Tomiciana IV. 106.

[5] Fraknói, Erdődi Bakócz Tamás 162.

[6] Marino Sanuto XXIII. 349.

viszonyainak megjavítása körül játszott.[1] A ránk maradt igazán nagyon gyér adatokból azonban látszik, hogy az 1516. évi országgyűlésen egy évi érvényességgel hozott végzések végrehajtása nem teremtette meg Magyarországon azon idegen uralkodók befolyását, akiket a bécsi összejövetelen Lajos gyámjaiul jelöltek ki. De semmi olyan újabb kisérletet se látunk, amely által Miksa és Zsigmond valami más módon igyekeztek volna befolyásuk növelésére. Ez azonban érthető. Az 1516-iki országgyűlés határozatai olyan rövid időre szóltak, hogy annak elteltét nyugodtan megvárhatták, mert másképen, mint országgyűlésen úgy se lehetett volna Magyarország kormányzatán változtatni. Az új országgyűlést pedig 1517 ápr. 24-re tűzték ki.[2]

A császár igen jól tudta azt, hogy országgyűlés készül Magyarországon,[3] sőt tudta azt is, milyen nagy akadályokba ütközik az, hogy Magyarországon őt és Zsigmondot Lajos gyámjaiul elfogadják. Mivel a lengyel követek közvetlen az országgyűlés után a császár követeivel együtt elhagyták Budát és oda csak 1517 tavaszán tértek vissza,[4] a császár pedig még 1516 augusztusában ismét Budára küldte Cuspinianust,[5] hitelesebb értesülése volt neki Magyarország hangulatáról, mint Zsigmondnak, aki ez idő szerint csak Szathmárynak igen gyéren érkező leveleiből merítette a magyarországi állapotokra vonatkozó ismereteit. Minthogy a Bécsben elhatározott kormánytanács felállítása se Zsigmondot, se Miksát nem juttatta befolyáshoz Magyarországon, dönteniök kellett, hogy célravezetőbb eszközként ne kisértsék-e meg gyámságuknak a magyar országgyűlés által való elismertetését. Ennek kedvező elintézése főleg Miksára nézve volt fontos, mert a magyarokkal egyetértően akartak eljárni a gyámság elfogadására nézve a csehek is, bevárván az 1517 ápr. 24-i magyar országgyűlés elhatározá-

[1] 1517 ápr. 13. Acta Tomiciana IV. 105—106.

[2] Marino Sanuto XXIII. 514.

[3] 1517 jan. 16-án tudatta vele Andrea da Burgo. Házi, udvari és állami levéltár. Maximiliana.

[4] Acta Tomiciana IV. 103.

[5] Tagebuch. Fontes rerum Austriacarum. Scriptores. I. 408.

sát.[1] Ennek következtében érdekében állott a császárnak, hogy akármily áldozat árán is fogadtassa el gyámságát Magyarországgal. Andrea da Burgo, akit a császár a magyar országgyűlésre szándékozott küldeni, ez időtájt Csehországban járt és 1517 márc. 25-én Prágában kelt levelében azt ajánlotta Miksának, hogy okvetlenül küldjön követeket a magyar országgyűlésre és ha nem akarnák minden korlátozás nélkül elfogadni a magyarok a gyámságot, egyezék bele a császár abba, hogy bizonyos tisztességes feltételek alatt ismerjék el azt.[2] Andrea da Burgo véleménye szerint még ez is sokkal jobb, mint ha a minden feltétel nélkül való gyámság visszautasítása miatt a császár szakítana a magyarokkal, vagy teljesen visszavonulna. «Mert ettől a gyámságtól — fejezi be Burgo levelét — akár minden feltétel nélkül, akár csak bizonyos feltételek alatt fogadják is el azt a magyarok, nagy érdekei függenek az ausztriai háznak. Őfelsége ezt jobban tudja, mint én és mások».[3]

A lengyel királyi udvaron nagyon meglátszott, hogy követei 1516 június óta nem jártak Magyarországon, így csak Lajosnak 1517 ápr. 13-án Zsigmondhoz intézett leveléből értesültek arról, hogy május 6-án Magyarországon országgyűlést fognak tartani.[4] A magyar király ugyanis ekkor kérte Zsigmondot, hogy küldjön követeket az országgyűlésre. Ez az értesítés kissé későn érkezett, Zsigmond panaszkodott is miatta[5] de mégis tudatta Lajossal, hogy követet szándékozik küldeni az országgyűlésre és azt is megírta Lajosnak, hogy ugyanezen elhatározásáról értesítette a császári követeket is.[6] Noha a lengyel király kissé későn kapott hírt, a lengyel követség mégis jókor érkezett, mert az országgyűlést május

[1] Andrea da Burgo a császárhoz. 1517. márc. 25. Házi, udvari és állami levéltár. Maximiliana.

[2] Cum aliquibus conditionibus honestioribus, de quibus Hungari contententur. U. o.

[3] Ab hac tutela, sive integra, sive conditionali dependent multa pro domo Austriæ. Illa (t. i. Miksa) scit melius, quam ego et alii. U. o.

[4] Acta Tomiciana IV. 105.

[5] U. o. 107.

[6] U. o. 107—108.

második felére halasztották.[1] A lengyel követ Drzewiczky Mátyás boroszlói püspök [2] május 10-én,[3] a császári követek, Cuspinianus és Andrea da Burgo május 15-én érkeztek Budára.[4]

A császári követek utasítása az volt, hogy fogadtassák el Miksa és Zsigmond gyámságát Lajos felett.[5] A lengyel követnek utasítása szerint udvariasan meg kellett emlékeznie arról, hogy Zsigmond csak azért nem jöhetett személyesen az országgyűlésre, mert Magyarországtól igen messze, Vilnában tartózkodik.[6] Ezenkívül a lengyel király azt hagyta meg követének, hogy forduljon a pécsi püspökhöz, mint aki az ő többi «párthivével és jóakarójával»[7] együtt tudtára fogja adni mindazt, aminek az országgyűlésen való elmondását jónak látja. Zsigmond azt is lelkére kötötte Drzewiczkynek, hogy semmit se mondjon az országgyűlésen mást, csak azt, amihez a császári követek hozzájárultak, akiknek egyúttal azt is adja tudtára, hogy erre nézve utasítása van. Megemlékezett a Drzewiczkynek adott utasítás arról is, hogy a császár fontosnak tartja a lengyel király közbelépését annak érdekében, hogy Lajos oldala mellett állandóan ott legyen gyámjainak két-két tanácsosa, hogy azok az ország többi tanácsosaival együtt vezessék a kormányt; Miksa véleménye szerint azért volt szükséges ennek megvalósítása, hogy ne legyenek mind a ketten csak névleges gyámok.[8] Amint a többi ügyekben, úgy ebben is a már említettekhez utasíttatott Drzewiczky. A lengyel király tehát annyira nem ismerte a magyar ügyeket, hogy követeinek állásfoglalását a magyar király tanácsosai véleményétől tette függővé. Jellemző azonban Zsigmondra, hogy még mindig a legszigo-

[1] Ápr. 30-iki jelentés. Marino Sanuto XXIV. 277.

[2] Acta Tomiciana IV. 107.

[3] Marino Sanuto XXIV. 290.

[4] Tagebuch. Fontes rerum Austriacarum. Scriptores. I. 409.

[5] Andrea da Burgo idézett levele.

[6] Utasítása megvan Acta Tomiciana IV. 108—110.

[7] Fautores et benevoli nostri.

[8] Ne vano dumtaxat tutorio nomine uterque nostrum censeretur.

rúbban ragaszkodik ahhoz, hogy minden lépése a császárral való egyetértésben történjék.

Az 1517 májusi országgyűlés két ízben is fogadta a lengyel-német követséget. Egyik audiencia május 21-én volt,[1] a másik egy nappal előbb vagy utóbb.[2] A követek egyik beszéde, még pedig a második fogadás alkalmával tartott, ránk maradt; az elsőt nem ismerjük.

Az országgyűlésen elmondott beszéd mindenekelőtt kijelentette, hogy a két uralkodó egyetért Magyarország jólétére vonatkozólag, egymással egyetértésben küldték ide követeiket és egymással egyetértve akarnak mindenben eljárni. Kiemeli a két uralkodó előterjesztése, hogy Ulászló a bécsi találkozáson őket tette fia gyámjaivá, halála előtt ezt a rendelkezését megerősítette és erről mindkettőjüket levélben tudósította. A követek beszédének ez a része volt az első hiteles és hivatalos értesülés, amit a magyarok a bécsi congressusról nyertek. Ez az értesítés azonban semmire se kötelezte Magyarországot, mert annak királya fia koronázásakor ép a Bécsben létrejött megállapodások ellenkezőjére tett esküt. A gyámok — folytatták a követek — elfogadták a nekik felajánlott tisztet, ezért követeket küldöttek Ulászló király országaiba, hogy erre nézve az alattvalók felfogását kipuhatolják. Ezek az országok szívesen fogadták és ismerték el ezt a gyámságot, főleg mivel belátták, hogy a gyámok az ország javát és a nemesi kiváltságok fenntartását akarják. Ugyanezen okból jöttek most a követek Magyarországba, ahol ez a formaság Zsigmondra nézve tulajdonképen nem is volna szükséges, mert ő, mint legközelebbi rokon, az egyházi és világi törvények szerint ugyis törvényes gyámja lenne a magyar királynak.

Mielőtt a követség tulajdonképeni céljával előállott volna, hosszas vizsgálat alá vette Magyarország belső állapotait, hogy azok zavartságával okolhassa meg a küldői

[1] Fontes rerum Austriacarum. Scriptores. 409.

[2] A második beszéd, amelynek szövege ránk maradt, az előző nap elmondottra hivatkozik (Acta Tomiciana IV. 110). Cuspinianus csak egy napi dátumot említ, t. i. máj. 21-ét.

érdekében álló javaslatokat. E célból visszatértek a két uralkodó megbizottai a lengyel és a német követek jelenlétében a mult év folyamán hozott országgyűlési végzésekre. Kifogásolták azt, hogy mihelyt ők eltávoztak, megváltoztatták ezeket a határozatokat, aminek következménye «a lelkeknek bizonyos elidegenedése és a nézeteknek sokfélesége lett».[1] Ez a finom kifejezés a szónoklatnak mindjárt erre következő mondatában sokkal világosabban úgy fordul elő, hogy ezeket a viszályokat le kell csillapítani és a viszálykodókat ki kell egymással békíteni, mert viszályuk veszedelmes az országra nézve. Azt is kijelentették a szónokok, hogy a kijelölt gyámok nem szándékoznak a belső viszályok lecsendesítésébe beleavatkozni, de ha a rendek kivánják, a követeknek az a megbízásuk, hogy ebben segítségükre legyenek a rendeknek, mert Őfelségeik véleménye szerint mindenki, aki egyenetlenkedik az országban, a királynak és az országnak nyilvános ellensége. Épen ezért tudni kivánják azok neveit, akik a viszálykodás megszüntetését megakadályozzák. Hogy pedig ez a káros helyzet a jövőben meg ne ismétlődhessék, Miksának és Zsigmondnak az a kivánsága, hogy a bécsi összejövetel megállapodása szerint követeik és tanácsosaik állandóan legyenek a magyar király oldala mellett és az ő tanácsosaival egyetértve gondoskodjanak arról, hogy ilyen egyenetlenkedések a jövendőben elő ne forduljanak, ha pedig mégis előfordulnának, a magyar király és a gyámjaiul kijelölt uralkodók teljes erejével és tekintélyével törekedjenek annak megszüntetésére, mert arról mindenképen gondoskodni kell, hogy az országgyűlésen hozott végzéseket megtartsák. Azt ajánlják tehát a magyaroknak, hogy az országgyűlési határozatok végrehajtása felett az országgyűlés által választott egyháziakból és világiakból álló bizottság őrködjék; ha pedig valaki nem engedelmeskedik a végzéseknek, az ellen mind a három uralkodó teljes erejével lépjen fel. A bizottságban résztvevők neve kormányzó vagy felügyelő lenne,[2]

[1] Quædam animorum alienationes et sententiarum varietas.
[2] Regentes seu superintendentes.

ha hivatalukban hanyagok lennének, a király hazai és külföldi tanácsosainak ajánlatára leteheti őket tisztükről és másokat állíthat helyükbe.

A belső rend megteremtésével egyenlő fontosságúnak tartották Lajos gyámjai az országnak a külső ellenségektől való megvédését. Erre nézve azt ajánlják, hogy a főnemesség állítsa ki banderiumait és azok élére hadban jártas vezéreket tegyenek; gondoskodjanak arról, hogy a végvárakban legyen katonaság és jó parancsnok, a hanyag bánokat pedig csapják el. A köznemesség katonáskodás helyett adót fizessen. A császár maga se idegenkedik attól, hogy Magyarország védelme érdekében áldozatot vállaljon és kész magára venni Jajcza védelmét. Magyarország védelméről való ezen fokozottabb gondoskodás szerintük újabb ok arra, hogy tanácsosaik állandóan királyi udvarban tartózkodjanak, mert azok ügyelnének arra, hogy ezen intézkedések csakugyan meg is valósuljanak.[1]

Ezek a javaslatok már sokkal inkább érintették hazánk függetlenségét, mint a mult évben ajánlottak. Akkor még meghagyták volna Lajos gyámjai az általuk kijelölt és magyar országgyűlés által megválasztott kormánytanács kezében Magyarország igazgatását, mostani tervezetük azonban már idegen tanácsosoknak is szerepet juttatott volna Magyarország kormányzásában. 1437-től kezdve pedig minden választási feltétel egyaránt tiltakozott az ellen, hogy az ország kormányzásában, vagy a királyi tanácsban idegenek vegyenek részt, sőt még azt se engedte meg, hogy a magyar királynak egyéb országaiból való tanácsadói az ország ügyeibe befolyást nyerjenek. Most pedig nem is a magyar királynak egyéb országaiból való, hanem két teljesen idegen uralkodó tanácsosainak a magyar kormányzatban való állandó részvételéről volt szó, aminek megkisértése eddig is mindig a legerélyesebb tiltakozást idézte elő Magyarországon. Hogy ez a beavatkozás hol fog a jövendőben megállani, arról senkinek sem lehetett sejtelme, mert a külföldi uralkodók valami olyan felügyelőfélének szánták az

[1] Acta Tomiciana IV. 110—114.

állandóan Magyarországon tartózkodó megbizottaikat, mint amilyenek az ephorosok voltak Spártában. Ennek a törvénynek az elfogadását ugyan még az ország javára való hivatkozással kivánták a gyámok, de kétségtelennek kell tartanunk, hogy ha ennek segítségével el is tudták volna érni az ország javát, lehetetlen lett volna ezt úgy tenniök, hogy ezt a német császár és a lengyel király befolyásának emelkedése nyomon ne követte volna. A katonaságra vonatkozó tervezetük és a köznemesség megadóztatását kivánó ajánlatuk még inkább mutatja, hogy nagyobb mértékű alkot mány változtatástól se tartózkodtak. Ezért volt tervezetük elfogadhatatlan Magyarországra nézve, hacsak a magyarok le nem mondanak országuk ügyeinek önálló intézéséről.

Ez a javaslat más tekintetben is nagyobb beavatkozást jelentett Magyarország ügyeire, mint azok, amelyeket eddig láttunk. A bécsi congressus csak egy elvi elhatározást fogadott el, ez volt Zsigmond és Miksa gyámságának kimondása Lajos kiskorúságának idejére. A mostani javaslat azonban nemcsak a gyámság elvileg való elismerését követeli a magyaroktól, hanem ennek azonnal való legnagyobb mértékű érvényesülését is. Ez még Zsigmond és Miksa gyámságának magyarországi hívei körében is világossá tehette azt, hova vezet az idegen uralkodók gyámsága. Ennek a kilátásnak megfelelő volt az is, ami ezzel a javaslattal az országgyűlésen történt. A két uralkodó követei által előterjesztett ügyekben az országgyűlés nem határozott semmit,[1] hanem úgy döntött, hogy az egész országgyűlést Szent Mihály napjára (szept. 29.) halasztják el.[2] A követek előterjesztésére adandó válasz elmaradása világosan mutatja, hogy ezen javaslatok elfogadását egyik párt se akarta.

[1] Nulla hanno concluso, jelenti jún. 1-ről a velenczei követ. Marino Sanuto XXIV. 365.

[2] La dieta è perlongà per questo San Michiel. U. o. 474. Hogy a tavaszi országgyűlés hívta össze az őszit, annak bizonysága egy 1517 szept. 21-iki feljegyzés, mely így szól: Brevi omnes Budam conveniemus ad dietam generalem, quæ in superiori particulari dieta indicta fuit. M. N. Muzeum. Fraknói-gyűjtemény.

Szapolyai ezen az országgyűlésen nem jelent meg[1] és így az idegen gyámság visszautasítását nem lehet az ő érdeméül felrónunk.

Az idegen gyámságról való határozat elmaradása maga is válasz volt Miksának és Zsigmondnak, mert annyit jelentett, hogy Magyarországgal nem lehet elfogadtatni a császár és a lengyel király befolyásának elismerését. Úgy látszik, a császár is, a lengyel király is rosszul értesültek a magyarországi helyzetről és azért remélték kivánságaik elfogadását. A visszautasítás főleg a lengyel királyt bántotta, aki Lajos és Szathmáry udvarias levelei után egészen más eredményt várt. Nem is állotta meg, hogy ki ne fejezze méltatlankodását. Mikor Lajos a tavaszi országgyűlésen elhatározott szeptemberi országgyűlésre udvariasan meghivta Zsigmondot, a lengyel király a panaszok özönével állott elő. Azt felelte, nem érti, mi haszon van a követek küldéséből, mert úgyis arról értesült, hogy Lajos kevéssé hallgatott követeinek ajánlatára. Igen éles gúnnyal így fejezte be levelét: «Arra kérjük Felségedet, hogy elsősorban a belső ügyeket hozza rendbe saját alattvalóival és tanácsosaival és csak azután azokat az ügyeket, amelyeket a külföldiektől vár».[2] Még a magyar király kérésére a szeptemberi országgyűlésre küldött lengyel követ is azt az utasítást kapta, említse meg, hogy Zsigmond nem szívesen küld követséget a magyar országgyűlésre, mert ott a magyarok úgy is a maguk feje szerint határoznak és rájuk mint névleges gyámokra semmit se adnak.[3]

Úgy látszik, hogy a császár nem vette annyira zokon az országgyűlésen történteket, mint a lengyel király és amikor az őszi országgyűlésre meghívták, külön felkérte Zsigmondot, hogy el ne mulasszon követeket küldeni a magyar országgyűlésre.[4] Zsigmond nem is maradt hajthatatlan és Schydlowiczkyt, a lengyel kancellárt küldte Magyarországba. A len-

[1] Il vayvoda non è venuto. Marino Sanuto XXIV. 365.
[2] Acta Tomiciana IV. 119.
[3] Nihil ad nos, tanquam imaginarios tutores referentibus. U. o. 236.
[4] Acta Tomiciana IV. 236.

gyel követség azonban elkésett[1] és így csak a császári követek jelentek meg az országgyűlésen. Miksa ismét Cuspinianust és Andrea da Burgot küldte Magyarországba, akik Bécsből okt. 6-án indultak útnak.[2] Ez alkalommal megjelent az országgyűlésen Szapolyai is, aki okt. 12-én érkezett Budára. Az ő megjövetele után, okt. 15-én a császári követek az országgyűléstől engedélyt nyertek arra, hogy mondanivalóikat előadják.[3]

Igen sajnálhatjuk, hogy a lengyel követ nem volt ott az országgyűlésen, mert így a lengyel követeknek megszokott részletes előadásában nem maradt ránk a követeknek az országgyűléshez intézett beszéde. Aligha tévedünk azonban, ha feltesszük, hogy a német követek most se mondtak semmi egyebet, mint a tavaszi országgyűlésen, mert az akkor tett előterjesztéseikre eddig úgyse kaptak feleletet. Egyébként csak annyit tudunk ez országgyűlésről, hogy a tanácskozások kezdettől fogva igen izgatottak voltak és a gyűlés folyamán olyan összeütközés támadt,[4] hogy annak lecsillapodását Lajos Zsigmondhoz intézett levelében Isten csodájának nevezte.[5] Nem tudjuk mi okozta ezt az összeütközést, csak az az egy bizonyos, hogy Szapolyai idézte elő.[6] A zavarnak azonban az lett az eredménye, hogy Zsigmond és Miksa gyámsága ügyében ez alkalommal se lehetett határozni, ami pedig csak a gyámokra nézve volt hátrányos. Valószínű, hogy a gyámság ellenzői nem is akartak elérni egyebet.

Az országgyűlés feloszlása után érkezett Budára Schidloviczky, a lengyel király követe. Előterjesztésére Lajos a maga nevében a következő választ adta.[7] Igen köszöni

[1] U. o.

[2] Tagebuch i. h. 409.

[3] U. o.

[4] Lajos Zsigmondhoz intézett levelében (Acta Tomiciana IV. 257.) seditiónak mondja.

[5] 1518 jan. 6. Acta Tomiciana IV. 257.

[6] Zsigmond Schidloviczkyhez : Ea vero, quæ Stas tua scripsit fieri per dominum vayvodam Transsylvaniæ, nobis multum displicet. Acta Tomiciana IV. 182.

[7] U. o. 118—119.

Zsigmondnak, hogy ha későn is, de mégis küldött követet hozzája és erről mindig meg is fog emlékezni. Az idegen tanácsosok alkalmazására nézve azonban nem válaszolhat egyebet, mint azt, hogy ő fenn akarja ugyan tartani a lengyel királlyal való rokoni viszonyt és nem is akar tőle elszakadni, hanem úgy veti beléje minden reményét, mint ha apja volna, de ennél egyebet nem tehet, mert amire Zsigmond kérte, azt egyrészt ő maga nem tartja szükségesnek, másrészt a most befejeződött gyűlésen se erről, se egyébről nem lehetett határozni. Kéri azonban Zsigmondot, hogy ezt a válaszát jóra magyarázza.[1]

Mivel az országgyűlés nem dötött abban a kérdésben vajjon elfogadja-e, vagy sem Zsigmond és Miksa gyámságát, a két uralkodó célravezetőnek tartotta, hogy ebben az ügyben a magyarokkal tovább tárgyaljanak. A lengyel király mindjárt érdeklődött is a császárnál az iránt, vajjon nem lenne-e tanácsos összejönniök és nem kellene-e gondoskodni arról, hogy Magyarországon a koronára szálló birtokok Lajos nagykorúságáig el ne adományoztassanak.[2] Könnyű volt Zsigmondnak javaslata okául feltüntetnie a királyi jövedelmek fokozásának érdekét, de éppen úgy lehetett ennek oka az a pártszempont, hogy annak idején lehessen mivel megjutalmazni a hű szolgálatokat.

Az 1518-iki esztendő csakhamar pontosan megmutatta mennyit lehet megvalósítani a magyar országgyűléseken a Miksa és a Zsigmond által ajánlott kormányzási módból. Mivel 1517 őszén az országgyűlést 1518 Szent György napjára (ápr. 24) halasztották,[3] nem volt messze az időpont, amikor a zavargások újra kitörhetnek. Lajos nem is tartotta kívánatosnak az országgyűlés folytatását. Amint 1518 jan. 3-án Zsigmondhoz írott leveléből látjuk, egyenesen attól tartott, hogy az új országgyűlésen még jobban kiélesednek azok az ellentétek, amelyek már az előbbeni évben is fennállottak.[4]

[1] Hoc responsum in optimam partem interpretari.
[2] Acta Tomiciana IV. 180.
[3] Marino Sanuto XXV. 141.
[4] Acta Tomiciana IV. 257.

A helyzet rosszabbodását pedig azért várta a király, mert Miksa és Zsigmond befolyásának ellensúlyozására az idegenellenes párt nagyarányú mozgalmat kezdett az országban. Mint akkor minden tömörülésnek, úgy ennek a formája is a confœderatio volt, ami lényegében úgysem egyéb, mint ünnepélyes lekötöttség valamely közös cél elérésére. Sajnos, e korszakból nincs elbeszélő kútfőnk, de a ránk maradt gyér adatokból is kitűnik, hogy a confœderatiók megalakulása nyomon követte Zsigmond és Miksa erélyesebb fellépését és ezek a szövetkezések már az 1517-iki országgyűléseken is szerephez jutottak. Létezésükről Bornemisza János az 1517-iki tavaszi országgyűlésen megjelenő lengyel követ által küldött néhány sor bizalmas értesítést Zsigmondnak. Szerinte minden megyében confœderatiót alkotnak azok a gazdagabb nemesek, akikben bízik a megye egész nemessége. Ebből a tudósításból világos, hogy minden megyének néhány vagyonosabb nemesből álló confœderatio volt a vezetője és bizonyára ennek a tagjai képviselték az országgyűlésen megyéjüket, amikor t. i. a nemesség nem jelent meg személyesen az országgyűlésen. A megyei confœderatiók nagy befolyását Bornemisza a gyámokra nézve igen veszedelmesnek tartotta,[1] amiből világos, hogy ezek a szövetkezők nem tartottak Miksával és így a megyei confœderatiókban a németellenes párt tömörülését és szervezkedését kell látnunk.

Nem tudjuk, milyen volt e megyei confœderatiók összeköttetése Szapolyaival, mert a vajda ez időben a főnemesség körében keresett szövetségeseket, hogy velük küzdhessen az ellen az idegen befolyás ellen, amelyet Lajos kijelölt gyámjai akartak megvalósítani Magyarországon. Sikerhez mindenekelőtt az vezethetett, ha mások is Lajos mellé juthatnak, nemcsak azok, akiket Lajos gyámjai kijelöltek. A királlyal való érintkezésnek legfőbb akadálya abban állott, hogy a budai várnagy, Bornemisza János a német párthoz tartozott és minden nem megbízható embert elzárt Lajostól. Mindenekelőtt őt kellett a király mellől eltávolítani. Ebből a célból 1518 elején egy szövetkezés (confœderatio) alakult,

[1] Acta Tomiciana IV. 115, 116.

amelyben Szapolyain kívül Perényi Imre nádor, Báthory István temesi ispán és Várdai Ferenc, erdélyi püspök vettek részt.[1] A szövetkezés sikere bizonyára maga után vonta volna azt, hogy Miksa befolyása csökkent, Szapolyai pedig emelkedett volna a királyi udvarban. Így látták ezt a császár környezetében is, mert míg Szapolyai oklevele csak azt jelölte meg a szövetkezés céljául, hogy Bornemiszát a budai várnagyságból eltávolítsák és így a szövetkezők a királyhoz szabad bejárást nyerjenek, addig a császári udvarból származó tudósítások szerint Szapolyainak messzebbmenő céljai voltak. Miksa 1518 tavaszán Magyarországba küldte Herbersteint, még pedig azért, hogy ne tegyenek kormányzót Magyarországban.[2] A császár azt üzentette Herberstein által Lajosnak, hogy ha a vajda erőszakosan lépne fel a király ellen, Miksa kész 4000 főből álló segítséget adni Szapolyai ellen.[3] A császári udvarban annyira fontosnak tartották Szapolyai esetleges kormányzóságának megakadályozását, hogy onnét ez alkalommal nem kevesebb mint négy követ jött a magyar országgyűlésre ; a pápa Schönberg Miklóst, az akkor nagyhírű szerzetest, a lengyel király Tanczin Jánost és a nálunk már azelőtt is megforduló Karnkovszky Jánost küldte.[4]

Lajos 1518 márc. 14-én adta ki meghívóját az ápr. 24-iki országgyűlésre.[5] Elrendelte, hogy a meghívottak ne valóságos sereggel jöjjenek, hanem csak megfelelő kiserettel. A lengyel királyról biztosan tudjuk, hogy Lajos meghívta őt az országgyűlésre,[6] ami valószínűvé teszi, hogy ugyanez Miksával is megtörtént. Miksa annyira komolynak tartotta a magyarországi helyzetet, hogy a bécsi találkozás óta most kereste először az összeköttetést a lengyel királlyal és tájékoztatta őt mindazok felől, amelyeknek Magyarországon való keresztülvitelét, vagy megakadályozását fontosnak

[1] 1518 márc. 31-i oklevél az Országos levéltárban. D. L. 24391.
[2] Fontes rerum Austriacarum. Scriptores. I. 134.
[3] 1518 ápr. 13. Történelmi Tár 1905, 306.
[4] Fontes rerum Austriacarum. Scriptores. I. 134.
[5] Kovachich, Vestigia 500.
[6] Acta Tomiciana IV. 258.

tartotta. Kázmér brandenburgi őrgróf által értesítette a lengyel királyt a Magyarországra küldött követségének utasításáról. Amint a lengyel követek instructiójából kitünik, ebben az utasításban legfontosabb volt a Lajosnak szóló üzenet, amelyet azonban Miksa kivánságára titokban kellett tartani, mert a császár attól félt, hogy nyilvánosságra kerülve nyugtalanságot keltene az országban. Miksa kivánságának megfelelően utasította Zsigmond is követeit, hogy a magyar királynak szóló üzenet titokban tartására a legnagyobb óvatossággal ügyeljenek. A titokban tartandó híradás pedig arról szólott, hogy sikerült megvetni az alapját Szapolyai és Bornemisza megegyezésének, ami abban állana, hogy Bornemisza egy időre lemondana a budai várnagyságról, de azalatt Brandenburgi György venné át a várnagyságot, «nehogy más valaki ebbe a méltóságba helyezve annyira megerősödjék, hogy azután ne lehessen elmozdítani».[1] Láttuk, hogy a budai várnagyságot Ulászló uralmának kezdete óta mindig a császár tartotta nagy fontosságúnak és már a pozsonyi békének fogalmazatában is azt kívánta, hogy ezt a várat valamelyik hű emberére bízzák. Mivel a Szapolyai-féle confœderatiónak csak az ellen volt kifogása, hogy Bornemisza legyen a budai várnagy, a császár szívesen beleegyezett volna abba, hogy Bornemiszát egy másik hű embere váltsa fel, ha már ilyen olcsón meg lehet teremtenie a belső békét Magyarországon.

Minderről magával Lajos királlyal kellett volna tárgyalni Zsigmond és Miksa követeiknek, a lengyel király azonban ezenfelül üzenetet küldött a magyar országgyűlésnek is. Tudatta a rendekkel, hogy követei Lajos tanácsosaival, meg a császári követekkel együtt mindent meg fognak tenni a király és az ország nyugalma érdekében. Mivel értesülése szerint Magyarországon nagy az egyenetlenség, követei a császári követekkel együtt utasításuk értelmében mindent el fognak követni, ami a belső nyugodalom helyreállításához vezethet. Ezenfelül Zsigmond megbízottjai azt a parancsot kapták, hogy mindenben úgy cselekedjenek, amint azt az

[1] Acta Tomiciana IV. 260.

esztergomi érsek, a pécsi püspök, a nádor és a lengyel király «más jóakarói» nekik ajánlják. Ez a mondat ezelőtt is mindig benne volt a lengyel követek utasításában, állandó ismétlése tehát azt mutatja, hogy Zsigmond magyarországi pártja nem tudott növekedni. Zsigmond nyiltan bejelenti a magyar országgyűlésnek is, hogy követei a császár küldötteivel egyetértésben kötelesek eljárni és hozzáteszi, hogy rajta kell lenniök Szapolyai és Bornemisza viszályának mindenekelőtt és mindenáron való megszüntetésén.[1]

Ezenfelül a császár és a lengyel király együttesen újra a magyar országgyűlés elé terjesztették azt, hogy ők jogos gyámjai a magyar királynak, mert többféleképpen is megerősítették őket gyámságukban. Ezen a címen ők mindjárt Lajos trónraléptekor követeket is küldtek Magyarországba, követeik jelenlétében az országgyűlés hozott is törvényeket. Nagy baj volt azonban, hogy ezeket a törvényeket nem tartották meg. Hogy újabb bajoknak elejét vegyék, a császár és a lengyel király most újra visszatérnek az 1516. évi előterjesztésükre s ismét azt ajánlják, hogy válasszon az országgyűlés a főurak sorából tanácsosokat, akik mellé ők is elküldenék a maguk megbízottait, még pedig azzal a feladattal, hogy vegyenek részt a királyi tanács ülésein is. Ez az ajánlat ismét nem jelentett egyebet, mint egy újabb kisérletet a bécsi congressuson való megállapodásoknak szigorú pontossággal való végrehajtására, amit Ulászló halálától kezdve ezideig még nem sikerült Lajos gyámjainak elérnie. Hogy pedig az 1515-iki megállapodásoknak keresztülvitele mily nagyértékű volt a két szövetséges uralkodóra nézve, azt az a makacsság mutatja, amellyel évről-évre megújítják a küzdelmet megvalósításuk érdekében.

Eddig Lajos gyámjainak nem sikerült kivánságaikat a magyar országgyűléssel elfogadtatni. Szerencsésebbek azonban ez alkalommal se voltak. Az országgyűlés ismét úgy oszlott fel, hogy újabbat hívott össze, minek következtében, mint a mult évben, úgy megint Lajos felelt gyámjainak. A magyar király 1518 jún. 11-én a legnagyobb udvariasság-

[1] Acta Tomiciana IV. 262—263.

gal a következő választ adta gyámjai követeinek.[1] Kijelentette nekik, hogy köszöni küldőik jóakaratát, gyámságuk alól nem akarja magát kivonni, sőt a maga részéről nagyon szívesen venné az általuk ajánlott idegen, külföldi tanácsosokat. Bármennyire is megegyezik azonban gyámjaiéval az ő kivánsága, megvalósításának rajta kívül eső akadálya van és ez a következő. Mikor Ulászló magyar király lett, megesküdött az ország szabadságainak megtartására, másodízben is megtette ugyanezt Lajos koronázásakor és esküjében benne foglaltatott az, hogy «a magyar királyi tanácsba idegenek be nem bocsájthatók». Ez igéretek pecsétes példányát Lajos megmutatta a császár és a lengyel király követeinek is és így azok állításának valódiságát saját szemeikkel láthatták. Ennek ellenére — mondotta Lajos — most sem cselekedhet, mert akkor csak újabb bajokat okozna, anélkül, hogy magán segítene. Kéri azonban Miksát és Zsigmondot, hogy követeiket a jövendőben is küldjék el hozzája és ő élni is fog tanácsukkal.

A magyar király felelete az ellen a vád ellen is védekezett, hogy az 1516-iki országgyűlés határozatait nem tartották meg. Hivatkozott arra, hogy ezek a végzések egy évre szólottak és ezen idő alatt meg is tartották őket, pedig nagy teherrel jártak, minthogy két részletben fizetendő két forint adót róttak ki, holott Ulászló választási feltételei szerint a magyarok csak ennek egy tizede, azaz 20 dénár fizetésére lettek volna kötelesek ; a magyarok jóakarata pedig továbbra is megmaradt, mert a mostani országgyűlésen is egy forint adót ajánlottak meg. Igaz ugyan, hogy ez nem egyhangúlag történt, mert köznemesek a parasztok szegénységére hivatkozva tiltakoztak ez ellen és ott hagyták az országgyűlést is, de azért remélik, hogy ezen végzésnek elfogadására mégis rá lehet majd őket birni.

Foglalkozott Lajos felelete a belső viszálykodásokkal és egyenetlenkedésekkel is. Megvallotta, hogy azokat egyszerűen letagadni nem lehet, mert tényleg megvannak, de nem olyan természetűek, hogy a király méltóságát, vagy tekinté-

[1] Acta Tomiciana IV. 334—338.

lyét sértenék, vagy nyugtalanságra adnának okot. Ezek az egyenetlenkedések ugyanis magánszemélyek között fordultak elő és most már nagyrészt el is multak.

A király válasza tehát részint a Jagellók választási feltételei alapján, részint a gyámság gyakorlására felhozott okok fennállásának megcáfolásával visszautasította mindazokat a követeléseket, melyeket az idegen uralkodók Magyarországgal szemben támasztottak. A gyámoknak adott feleletet az teszi nagy jelentőségűvé, hogy királynak azon tanácsosai adják, akik mégis a legközelebbi viszonyban voltak Miksával és Zsigmonddal és akiktől ezek az uralkodók saját befolyásuk előmozdítását várták. Most kitünt, hogy Lajos gyámjainak intézményeken nyugvó befolyását ők se kivánják. Miksának és Zsigmondnak be kellett látniok, hogy gyámságuknak ténylegessé változtatása nem megy oly könnyen, mint ahogy ők a bécsi találkozáson hitték és egyelőre meg kellett elégedniök azzal, hogy személyes összeköttetéseik növelése által tegyék nagyobbá befolyásukat mindaddig, míg a viszonyok változása más megoldást lehetővé nem tesz.

A külföldi uralkodók gyámságával összefüggő egyéb kérdések országgyűlési tárgyalásáról igen keveset tudunk. Minden adatunk hiányzik arra nézve, tárgyaltak-e az országgyűlésen arról, hogy Szapolyait kormányzóvá válasszák, amint ezt a császári udvarban az országgyűlés előtt állították. A Szapolyaival tartó confœderatio és Bornemisza közt fennálló összeütközés azonban tényleg elintéződött, még pedig úgy, hogy a szövetkezők célt értek. Bornemissza lemondott a budai várnagyságról[1] és 1518 jún. 17-én már Batthyányi Benedek volt budai várnagy,[2] aki ettől kezdve 1524 nyaráig[3] állandóan viselte ezt a méltóságot.

Az országgyűlés Miksa és Zsigmond gyámságának visszautasításával annyira tisztázottnak látta a helyzetet,

[1] Az 1518-i tavaszi országgyűlés határozatait magában foglaló oklevelet Bornemisza mint «pozsonyi várnagy» írta alá

[2] E napi oklevele a Magy. Tud. Akadémia oklevelei közt.

[3] 1524 júl. 13-án még ő a budai várnagy. Országos levéltár. D. L. 23972.

hogy nem várakozott tovább arra, miféle újabb kívánságokkal állanak elő Lajosnak Ulászló által kinevezett gyámjai, hanem már most rendelkezett Magyarország kormányzása felől. Mindenekelőtt újjászervezték a királyi tanácsot. Az országgyűlés a tanácsba nyolc tanácsost választott, négyet a főpapok, négyet pedig a főurak közül; a tanácsosoknak felváltva fél-fél évig kellett szolgálatot teljesíteni a király körül. A királyi tanács hatáskörét az ország kormányzásában szabták meg, de ezenfelül tisztán személyes kötelezettségeket is róttak a tanácsosokra. Feladatuk volt az is, hogy «Őfelségének még fiatal lelkét üres és hasztalan tanácsokkal félrevezetni ne engedjék» (XII. t.-c.).[1] Az országgyűlésnek a királyi tanácsról szóló intézkedése pontosan egyezik azon felelettel, amelyet Lajos gyámjai követeinek adott. Az idegen tanácsosok kizárása megfelelt a németellenes párt kívánságainak. A tanács összeállítása azonban teljesen ellenkezett az ország rendei közt fennálló erőviszonnyal, mert a főnemességnél aránytalanul nagyobbszámú köznemességet teljejen kizárták a királyi tanácsból. Ennek azonban megvan a magyarázata. A köznemesség nem tudott megegyezni a főnemesekkel az adó összegére vonatkozólag és ott hagyta az országgyűlést, mielőtt a végzéseket meghozták volna. Természetes, hogy az együttmaradó főnemesség nem juttatott nekik befolyást a király környezetében. Ott maradt azonban az országgyűlésen Szapolyai, aki szövetséges társaival, a nádorral, az erdélyi püspökkel és a temesi gróffal együtt aláírta azt az oklevelet, amely azoknak az elhatározását foglalta magában, akik a köznemesség eltávozta után is együtt maradtak és magukat továbbra is országgyűlésnek tekintették. Szapolyai eljárása is érthető volt, mert csatlakozásának áraként megfosztották Bornemiszát a budai várnagyságtól. Ilyen módon az országgyűlésen a főnemesség egy meghatározott cél keresztülvitelére szövetkezett, amely szövetkezésnek tartamát egy esztendőben szabták meg,

Non patiantur animum Majestatis suæ adhuc tenerum per quoscunque huc illucque vanis aut inutilibus suasionibus distrahi vel seduci.

melynek elteltével minden rendelkezésük érvénytelenné vált volna (XXI. t.-c.).

Mivel az országgyűlésen a köznemesség és a főnemesség nem tudott egymással megegyezni, a köznemesek abban állapodtak meg, hogy júl. 5-én Tolnán újból összegyűlnek és ezen megállapodásuk megtörténtével eltávoztak az országgyűlésről.[1] A köznemesek által összehívott országgyűlést meg is tartották. Egyesek a főnemesek közül is megjelentek ott, sőt maga a király is elment Tolnára. Ez az országgyűlés azonban nem végzett nagy dolgokat, még a királyi tanács szervezetét is úgy hagyta, amint azt tavasszal a főnemesség megállapította. Ennek az okát is ismerjük. A köznemesek nem jelentek meg személyesen az országgyűlésen, minthogy a megyék követeket küldtek maguk helyett, 120 megyei követ pedig nem volt elég tekintélyes szám ahhoz, hogy a köznemesség kivánságai megvalósuljanak, ezért nem is állottak elő velük. Ennek következtében a Tolnán hozott határozatok közül legfontosabb az volt, amely kimondta, hogy még ugyanezen év szept. 29-én Bácsott újabb országgyűlést fognak tartani, amelyen a törvényben előírt büntetés terhe alatt minden nemesnek személyesen és fegyveresen kell megjelennie.[2] Ennek a fegyveres országgyűlésnek az lett volna a feladata, hogy ott elintézzék a köznemesek mindazt, amit kellő erő hiányában a tavaszi és a nyári országgyűlésen keresztülvinni nem tudtak. A köznemesség komolyan készült erre az országgyűlésre és a megyei confœderatiók országossá alakultak át,[3] azzal a bevallott céllal, hogy kivegyék a főnemesség kezéből azt a nagy hatalmat, amelyet ők a király nevében gyakoroltak.[4]

Mivel előre lehetett látni, hogy a köznemesség a bácsi országgyűlésen véglegesen dönteni akar Magyarország kormányzásának módja felől, a császár tisztába akart jönni a

[1] Pray, Epistolæ Procerum I. 205.

[2] Marino Sanuto XXVI. 8.

[3] Nobili fecero fra loro unione . . . contro li baroni. 1518 szept 27-én Egerben kelt tudósítás a Magy. Tud. Akadémia Történelmi bizottságának oklevélmásolatai közt.

[4] U. o.

helyzettel és 1518 aug. 21-én Magyarországba küldte Cuspinianust. A császári követ gyorsan végzett és szept. 12-én már vissza is ment Miksához.[1] A császár szükségesnek látta, hogy követeket küldjön a magyar országgyűlésre s ezek a követek meg is jelentek az országgyűlésen.[2] Zsigmond valamivel előbb értesült a magyarországi állapotokról, 1518 aug. 19-én ment hozzá követség Budáról, hogy minden szükséges tudnivalóról értesítse őt.

Minthogy az országgyűlés a fegyveresen megjelenő köznemesség hatalmában volt, az történt, amit ők kivántak. Mindenekelőtt határoztak a királyi tanács felől. Végzésük ragaszkodott az 1516-iki országgyűlés megállapodásához és ismét 16 köznemesnek adott helyet a tanácsban, viszont a főnemesek számát (ami 1516-ban 12 volt) 8-ra szállította le. A tanács főnemesi tagjai a következők voltak: Bakócz Tamás esztergomi érsek, Frangepán Gergely kalocsai érsek, Szathmáry György pécsi püspök, Várday Ferenc erdélyi püspök, Perényi Imre nádor, Ujlaky Lőrinc országbíró, Szapolyai János erdélyi vajda és Báthory István temesi gróf (XL. t.-c.). Pártállásukat tekintve az első két tanácsos Miksa-párti, Perényi és Szathmáry Zsigmond párthívei, a többi négy tanácsos pedig a Szapolyaival tartó confœderatio tagja, amely confœderatio ilyen módon a királyi tanácsban számbelileg ugyanannyi befolyást nyert, mint Miksa és Zsigmond együttvéve, míg a tanácsban félévenként váltakozva résztvevő 8—8 köznemes nekik biztosította a többséget. A tanács hatalma három évig tart (XLV. t.-c.). A köznemesség az országgyűlés végzéseinek érvényességét a jövendőre is biztosítani akarta, ezért elhatározta azt is, hogy a bácsi országgyűlésen meg nem jelenők fej- és jószágvesztés terhe alatt kötelesek letenni az esküt az ott hozott végzésekre (XLIII. t.-c.). Olyan nagy volt a köznemesség ereje, hogy a főnemesség egy ideig tartó vonakodás után kénytelen volt hozzájárulni ezekhez a határozatokhoz.[3] A bácsi gyűlés vég-

[1] Fontes rerum Austriacarum. Scriptores. I. 410.
[2] Acta Tomiciana V. 17.
[3] Marino Sanuto XXVI. 226.

zéseinek jelentőségét a magyarországi császári követektől kapott jelentések alapján úgy foglalta össze Andrea da Burgo, hogy az országgyűlésen sok történt a császár érdekei ellenére.[1] A bácsi országgyűlés által felállított királyi tanács kezébe is vette az országgyűlés végzései végrehajtásának munkáját, ami nemcsak az ország belügyeinek rendbehozatalával, hanem politikai eredményekkel is kecsegtette a németellenes pártot. Mivel az országgyűlés kimondta (XV. t.-c.), hogy a királyi javakat és jövedelmeket mindenki adja vissza, ez alkalom Szapolyaiék előtt kedvezőnek kínálkozott arra, hogy a nála lévő királyi javak visszavétele által még inkább gyöngítsék Bornemisza befolyásának jelentőségét. A bácsi országgyűlésen választott tanácsosok azzal fenyegetőztek, hogy semmit nem dolgoznak, míg Bornemisza vissza nem adja Munkács várát.[2] A Szapolyaival nem tartó tanácsosok viszont azt ajánlották Lajosnak, adja vissza Budát Bornemiszának, de ez az indítvány még nagyobb ellenállásra talált.[3] 1519 január 26-án Budán a prímás házában tartott tanácsülésen tényleges összeütközésre került a sor Szapolyai és Bornemisza közt. Bornemisza ekkor azt a kijelentést tette, hogy kész visszaadni a kezében levő királyi várakat, ha a vajda is megteszi ugyanazt. Nem is adta ki kezéből a visszakövetelt Munkács várát, noha a tanácsülés ideje alatt nagy tömeg ment a prímás háza elé és be akarta törni a kaput. Bakócz azonban Szapolyai és Báthory kiséretében megjelent a zavargók előtt és lecsillapította őket.[4] Mindamellett nem változott meg az általános helyzet, mert a tanács továbbra is ragaszkodott a bácsi végzések végrehajtásához. Bakócz 1519 febr. 18-án arról tudósította Zsigmondot, nem hiszi, hogy estei Hyppolit megtarthassa mindkét javadalmát, mivel «a nemesség any-

[1] Multum laboraverunt contra publica et privata Cæsaris. 1518 nov. 30-án kelt levele Ceslhez. Házi, udvari és állami levéltár. Grosse Correspondenz. 8. Fasc.

[2] Balbi, Opera omnia I. 27.

[3] Acta Tomiciana V. 22.

[4] 1519 márc. 8. Magy. Tud. Akadémia Történelmi bizottságának oklevélmásolatai közt.

nyira csökönyös, hogy nem tágít a bácsi országgyűlésen hozott törvényektől».[1] Két hónappal később még mindig ez az irány uralkodott. 1519 ápr. 14-én Lajos nevében Károly münsterbergi herceg arról értesítette Zsigmondot, hogy a magyarok Bornemisza és Brandenburgi Györgyöt el akarják mozdítani a király mellől, sőt a királyi udvarban lévő összes idegen származású hivatalnokokkal is ugyanezt akarják tenni, minek következtében Lajosnak néhány régi udvari embere már el is távozott Magyarországból.[2]

Mindezek azt mutatják, hogy Magyarországon sikeresen haladt előre az idegen befolyás ellen való küzdelem. Oka volt ennek egyrészt az, hogy az 1518-iki bácsi országgyűlésen az egész köznemességet meg lehetett mozdítani ezen cél érdekében, másrészt az, hogy 1519 jan. 12-én meghalt Miksa császár és a Habsburgok udvarában egyelőre háttérbe szorította a magyarországi ügyeket a császári trón elnyerése.

[1] Acta Tomiciana V. 21.
[2] U. o. 24.

Miksa császár halálának következményei.

Miksa halála érezhető csapás volt a Habsburgok magyarországi tervének megvalósítására nézve, mert a császár utódai nem tudták azonnal folytatni a nagyatyjuk által megkezdett politikát. Az idősebb unokát, Károlyt az foglalta el, hogy megszerezze a német császárságot, a fiatalabbik unoka, Ferdinánd a császár halála után azonnal elnyerte ugyan az osztrák főhercegséget, de egyedül ennek birása nem adott neki elég erőt arra, hogy egyéb támogatás nélkül karolja fel nagyatyjának magyarországi tervét. A császárválasztástól függött tehát, milyen lesz a jövendőben a Habsburgok viszonya Magyarországhoz, ezért Miksa halála után Németországban való elfoglaltságuk következtében egy időre szünetelt a Habsburgok arra irányuló igyekezete, hogy Magyarország kormányzására közvetlen befolyást szerezzenek. A Habsburgok ezen rövid ideig tartó visszavonulása megkönnyítette Magyarországban azok helyzetét, akik a bácsi országgyűlési határozatok végrehajtásának jelszava alatt tartották kezükben a hatalmat.

Ámbár a Habsburgoknak közvetlenül a császár halála után egy kis időre nem volt módjukban Magyarország ügyeibe avatkozni, a magyar trónra megszerzett igényt nem hagyták elveszni. Miksa idősebbik unokája. Károly 1519 febr. 5-én az innsbrucki kormányzósághoz fordult azt kérve, adjanak neki véleményt, vajjon viselheti-e a Magyar-Horvát- és Szlavonországok királya címet.[1] A pozsonyi béke értelmében világos volt a felelet erre a kérdésre. Nem ismerjük ugyan az innsbrucki kormányzóság véleménynyilvánítását, de az aligha lehetett tagadó válasz, mert Károly annyira

[1] Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Karl V. I. 197.

ragaszkodott a magyar királyi címhez, hogy még akkor is használta, amikor testvére, Ferdinánd volt a magyar király.

Miksa halála után Magyarországra nézve az volt a komoly kérdés, vajjon felhasználja-e az ország a császár halála által előidézett kedvező alkalmat és rajta lesz-e azon, hogy a rendelkezésére álló eszközökkel elősegítse a Habsburgok német császárságának megakadályozását, ami feltétlenül maga után vonná a Habsburgok magyar trónra való kilátásának csökkenését is. Mivel az ország többsége ellene volt a Habsburgok magyar királyságának, azt lehetett volna várni, hogy Magyarország ezt az alkalmat nem fogja elszalasztani. A Miksa halála után bekövetkezett magyarországi események azonban azt mutatták, hogy Magyarországon az országgyűléseken a köznemesség dönt ugyan, de az ország vezetése nincs azoknak a kezében, akiknél a többség van, hanem az történik, amit a hatalom birtokosai akarnak. Ezek pedig azt kívánták, hogy Magyarország segítse elő a Habsburgok német császárságát. Most tünt ki, milyen nagy jelentőségű a Habsburgokra nézve az 1515-iki bécsi megegyezés, mert nemcsak Brandenburgi György és Bornemisza János, hanem a lengyel király főembere Szathmáry György is azon fáradozott, hogy a magyar király tegyen meg minden tőle telhetőt Károly császársága érdekében.

A véletlen tette lehetségessé, hogy Magyarország beleavatkozhatott abba, ki legyen a német császár. Ezt a véletlent az idézte elő, hogy Lajosnak, mint cseh királynak szavazata volt a császárválasztáson. Természetes lett volna, hogy Lajos szavazata felől a csehek döntsenek, de épen abban állott az akkori helyzet furcsasága, hogy Lajosnak nem cseh, hanem magyar tanácsosai határozták el, kire adja uruk szavazatát a császárválasztáson.

I. Ferenc francia király volt Károly ellenfele a császárválasztáson. Hogy Lajos szavazatát elnyerje, Zsigmondhoz fordult a francia király, mint akit fia gyámjává nevezett ki Ulászló. Igen sietett Ferenc a lengyel király megnyerésével és már 1519 jan. 27-én elküldte hozzá követeit. A francia követek

mindenekelőtt azt említették fel, hogy az elhunyt császár mindig magyar királynak mondta magát,[1] ami azt mutatja, hogy ellensége volt a Jagellóknak. Erre hivatkozva a francia király nevében arra kérték Zsigmondot, hogy a császárválasztáson gyámfia ne szavazzon Károlyra. Természetes dolog, hogy Zsigmond megnyerése kisebb jelentőségű volt Lajos király megnyerésénél, azért a franciáknak erre is gondolniok kellett. Vele szemben a franciák visszatértek a húsz évvel korábban követett útra és ismét házassági összeköttetést kerestek a Jagello családdal. I. Ferenc francia király utasította követeit, hogy a navarrai király leányát ajánlják Lajosnak feleségül. Az utasítás azzal a határozott kívánsággal végződött, hogy minden módon meg kell nyerni a magyar királyt.[2]

A Habsburgok udvarában tudták, hogy a franciák követeket menesztettek Lajos mindkét országába, azért 1519 febr. 14-én az a rendelet ment Innsbruckba, hogy a magyarországi követségekben jártas Andrea da Burgót kell Lajoshoz küldeni, hogy az ő szavazatát megnyerjék.[3] Pár nappal későbben (febr. 18-án) pontosan meg is jelöltettek azok a személyiségek, akikhez a magyar király pártfoglalása érdekében fordulni kell. Ezek voltak: Zsigmond lengyel király, Brandenburgi György és Bornemisza János.[4] Ezen személyiségek kijelölése mutatja, hogy mindössze ez a három ember volt az, akikre mint feltétlen hívekre számítottak a Habsburgok, amikor a magyar király nézetének irányításáról volt szó. A Habsburgok udvarában azonban továbbra is bizonyos aggodalommal figyelték I. Ferenc munkálkodását, mert márc. 8-án arról értesült Károly, hogy a magyar király gyámságában a francia király mint Lajos anyjának legközelebbi rokona Miksa helyébe akar lépni és erről az elhatározásáról már értesítette is a lengyel királyt, valamint annak magyarországi párthíveit.[5] Természetes, hogy a gyámság

[1] A cause de son patrimoine se disoit estre roi de Honguerye.

[2] Deutsche Reichstagsakten unter Karl V. I. 155.

[3] U. o. 234.

[4] U. o. 257.

[5] U. o. 383.

ezen tervének megvalósulása nem Ferenctől függött, de ennek a szándéknak felmerülése maga is mutatja, mi volt a külföld nézete Magyarország felől. Nem is ismerünk senkit Magyarországon, aki komolyan vette volna a francia terveket.

Hazánkban egészen más módon igyekeztek a Habsburgok gyöngítésére. Nem állottak I. Ferenc császársága mellé, hanem Lajosnak akarták megszerezni a császári koronát. Nem tudjuk, ki döntött amellett, hogy ennek a tervnek keresztülvitelét megkisértsék, de az idegenellenes párt döntő befolyására mutat az, hogy a császárság elnyerése érdekében indított követséget Verbőczy István vezetésére bízták.[1] Ez az elhatározás igen gyorsan következhetett be, mert 1519 febr. 20-ára már elkészült Verbőczy utasítása is. Ez a gyorsaság annál is feltünőbb, mert a császárválasztásra szóló meghívó csak márc. 11-én érkezett Budára.[2] A magyarok Velenczébe küldötték Verbőczyt és azzal bízták meg, hogy az 1515 júl. 20-án kelt császári oklevél felolvasásával nyerje meg Velenczét Lajos császárságának támogatására. Ez az oklevél tudvalevőleg Lajosnak Miksa által történt örökbefogadásáról szólt és épúgy a bécsi talákozáson jött létre, mint azok a Magyarországra vonatkozó megállapodások, amelyeknek keresztülvitelét 1516 óta mindig meghiúsította a magyarok ellenállása. Velencze azonban nem avatkozott bele a dologba. A signoria márc. 23-án fogadta az előző nap Velenczébe érkező magyar követséget. 24-én tanácskozott az eléje terjesztettekről, 25-én pedig a következő választ adta Verbőczyéknek: Velencze minden jót kiván a magyar követségnek, de a pápához utasítja őket, mert neki nincs befolyása a császárválasztásra.[3] A velenczeiek viselkedése kellemes meglepetés volt a Habsburgok udvarában, ahol az a felfogás uralkodott, hogy az ellenséges velenczeiek sehol másutt nem árthatnak Károly császárságának,

[1] Magyar Történelmi Tár IX. 88.

[2] Liske, Des polnischen Hofes Verhältniss zur Wahl Kaiser Karls V. Historische Zeitschrift XVI. 50.

[3] Deutsche Reichstagsakten unter Karl V I. 447. Liske idézett munkája 51.

csak Magyarországon[1] és most még ez se következett be. Velencze kedvezőtlen válasza azonban nem birta visszafordulásra a magyar követséget. Mivel a római út úgyis el volt határozva, Verbőczy márc. 26-án tényleg elindult Rómába. A siker azonban itt sem volt nagyobb, mert a pápa nem fogadta el Miksa 1515 júl. 20-i oklevelének érvényességét.[2] Lajos német császárrá választásának eszméje annak elismerése volt, hogy a Bécsben történt eljegyzések következtében tényleg fennáll a rokonság a Jagellók és a Habsburgok közt. A magyarok tervének azonban volt egy másik iránya is. Mivel aligha lehetett sok reményük Lajos császársága felől, Miksa halálát fel akarták használni arra is, hogy a Habsburgokkal tervezett házasságok létrejöttét megakadályozzák. Azzal a kivánsággal állottak elő, hogy vissza kell kérni Ulászló leányát Annát, aki Innsbruckban növekedett, a nevelési költségekért pedig kárpótlást kell adni a Habsburgoknak.[3] Mivel ekkor még nem kötötték meg a házasságot Ferdinánd és Anna közt, számítani lehetett arra, hogy ily módon a Jagellóknak a Habsburgokkal való összeköttetése is véget ér. A magyarok kivánsága igen komolynak látszott, mert ugyanakkor támadással is fenyegetőztek, ha a Habsburgok nem adják ki a királyleányt.

A Habsburgok bizonyára igen korán értesültek a magyarok tervéről, mert márc. 16-ra már meg is állapodtak abban, mint kell ellene védekezni. Úgy határoztak, hogy Magyarországba kell küldeni Burgót, aki Brandenburgi György és Bornemisza János segítségével akadályozza meg a magyarokat szándékuk véghezvitelében.[4] Saját

[1] Ils peuvent trafiquer en Hongrie et autre par point 1519 febr. 14-i jelentés. Le Glay, Négotiations diplomatiques II. 232.

[2] Liske i. m. 52, 53. Liske mindezekben Szapolyai befolyását keresi. Erről semmit sem tudunk, a vajda nem is volt Budán. Fontos időrendi tévedések teljesen lerontják Liskének a Szapolyai-féle confœderatio felbomlása okául felhozott érvelését is. Szerinte Báthory nádorrá választása volt az oka annak, hogy Magyarországon Károly császársága mellé állottak, holott a nádorválasztás egy hónappal későbben történt, mint ahogy Lajos szavazata felett döntöttek.

[3] Deutsche Reichstagsakten unter Karl V I. 446.

[4] Mone, Anzeiger 1836. 132.

bevallásuk szerint a Habsburgok udvarában azért nem kételkedtek a siker elmaradásában, mert az említetteknek fő részük van Magyarország kormányzásában és a Habsburgok pártján állanak.[1] Abban is megállapodtak, hogy írni kell a lengyel királynak, arra kérve őt, hogy mint Lajos király nagybátyja és gyámja ő se járuljon hozzá Anna visszahívásához. Magának Annának megnyerését pedig így akarták elérni. Meg kell neki mondani, hogy ha Innsbruckban marad, Károlynak vagy Ferdinándnak lesz a felesége, míg ha a magyarok hazaviszik, egy kisebb fejedelemé vagy hercegé. A magyarok terve ellen teendő intézkedéseket befejezte volna a bécsújhelyi vár parancsnokának értesítése a magyarok támadó szándéka felől. Ez azért volt szükséges, hogy meg ne lephessék a várat.[2] Bármily kedvezőtlennek is látszott a magyarországi helyzet, két dolog nyugtatta meg Károlyt, egyrészt az, hogy a lengyel király úgyse fog beleegyezni abba, hogy a francia király legyen Lajos gyámja, ezért hozzá fordult támogatásért (márc. 31.)[3], másrészt pedig arra gondolt, hogy amit szép szóval elérni nem lehet, ahhoz esetleg pénz segélyével mégis hozzá lehet jutni, azért 10,000 forintot utalványozott a magyar király környezetében lévők megvesztegetésére (márc. 19.).[4]

A tanácsosai által Károlynak ajánlott terv csak annyiban változott meg, hogy nem Andrea da Burgót, hanem Cuspinianust küldték követként Magyarországba. 1519 ápr. 4-én indult Cuspinianus Bécsből,[5] másnap már megérkezett Budára.[6] Itt azonnal Brandenburgi Györgyhöz fordult, az őrgróf elé terjesztette megbízatását és tudomására adta, hogy utasításához képest az ő tanácsa szerint akar mindent Ő felsége a magyar király és Ő felségének e célra kijelölt tanácsosai elé

[1] Sont des principaulx gouverneurs bon pour nostre partie. Le Glay i. m. II. 246.

[2] Deutsche Reichstagsakten unter Karl V I. 447. Egy 1519 ápr. 3-i levél mindezek megtörténtét jelenti.

[3] U. o. 509.

[4] U. o. 426.

[5] Fontes rerum Austriacarum. Scriptores. I. 410.

[6] Deutsche Reichstagsakten unter Karl V I. 635.

terjeszteni.[1] Érdekes, hogy a Habsburgok követe ezt az eljárását a bácsi országgyűlés határozataival okolta meg, mondván, hogy a király tanácsosainak hozzájárulása nélkül történendő megállapodás úgyis érvénytelen lenne, amint ő ezt jól tudja, minthogy jelen volt a bácsi országgyűlésen. Cuspinianus azonban egyelőre nem tehetett előterjesztést küldetéséről a királyi tanácsnak, mert nem volt a törvény által megkívánt 16 tanácsos az udvarban. Az őrgróf ajánlatára később mégis úgy döntöttek, hogy nem halasztják tovább a dolgot, hanem Cuspinianus a tanács elé terjeszti küldetésének okát, viszont kizárják onnét mindazokat a tanácsosokat, akik a titkos ügyek tárgyalásánál jelen lenni nem szoktak. Cuspinianus őszintén megjegyezte a követségéről szóló tudósításában, hogy nem lett volna elég csupán a királlyal, Brandenburgi Györggyel és Bornemisza Jánossal tárgyalnia, mert Magyarországon a köznemesség uralkodik a főnemesség felett.[2]

Április 8-án volt a tanács előtt Cuspinianus első audientiája. Beszédében hivatkozott Ulászló és Miksa, valamint a két uralkodó utódainak rokonságára és hozzátette, hogy véleménye szerint e rokonságból nagy haszna van Magyarországnak. Mivel úgy látta, hogy a tanács helyesli, amit mondott, átadta Károly levelét, amely azt kérte, hogy a császárválasztáson Lajos rája szavazzon. A királyi tanácsból azonban hiányzott Bakócz, aki betegen feküdt Esztergomban. Mivel Lajos szavazata ügyében nála nélkül nem akartak határozni, Balbi Jeromost, a pozsonyi prépostot küldték hozzá, hogy véleményét kérjék. A primás azt ajánlotta, hogy Lajos Károlyra adja szavazatát, ha azonban Károly császárrá választása nem volna keresztül vihető, akkor segítse Károly Lajost a császárság megszerzésében. Mielőtt határoztak volna, ápr. 15-én felkereste Cuspinianus Szathmáry Györgyöt. Ő is ugyanazt a választ adta, amit Bakócz, mire úgy határoztak, hogy a király Károlyra szavaz, a császár-

[1] Cuspinianusnak a Budán végzettekről szóló tudósítása ki van adva: Deutsche Reichstagsakten unter Karl V. I. 634—652.

[2] In Hungaria plebs dominatur dominis.

választásra menő követek megbízólevelét Csehország pecsétje alatt fogják kiállítani és cseh követeket küldenek a császárválasztásra. Cuspinianus azt kívánta, hogy magyar követeket is küldjenek, akiknek az lesz a dolguk, hogy Anna házasságának megkötését mozdítsák elő. Magyar követül a tanács Brandenburgi Györgyöt jelölte.

Ennyire haladtak Budán az elhatározásokban, mikor másnap (ápr. 16.) megérkeztek a francia követek, akiknek az volt a céljuk, hogy Cuspinianus igyekezetét meghiúsítsák. Először Szathmáryhoz mentek, azután a királyhoz, akinek átadták megbízólevelüket (ápr. 18.). Velük egy időben érkezett meg a cseh követség, amely két kívánsággal állott elő: 1. ne tárgyaljon Lajos a császárválasztás ügyében a magyarokkal, mert ez az ügy nem tartozik reájuk; 2. ne igérjen a király Károlynak semmit, hanem várja meg, míg a csehek eldöntik, kire adja királyuk szavazatát a császárválasztáson. A magyar tanácsosok kissé meghökkentek a csehek fellépésétől, még pedig Cuspinianus igen érdekes megjegyzése szerint nem azért, mert a cseheknek igazuk volt, hanem azért, mert az említett határozat nem a teljes tanácsban jött létre, amint a bácsi végzések megkívánták. A csehek keményen támadták a magyarokat, mire a tanács ápr. 17-én este hivatta Cuspinianust és tudomására hozta, hogy a csehek miatt nem lehet kiadni a császárválasztásra küldöttek meghatalmazó levelét.

Budán azonban még a csehek érkezésével sem szakadt vége a követjárásoknak. Április 19-én megérkeztek a lengyel követek is. Velük azonban már nem volt bajuk a magyaroknak, mert úgy tudták Magyarországon, hogy a lengyel király még 1518 szept. 1-én kelt oklevelében kötelezte magát arra, hogy mint Lajos gyámja a császárválasztáson Károlyra fog szavazni.[1] Közte és a magyarok közt csak az volt az ellentét, hogy Zsigmond maga akart volna szavazni Lajos nevében, holott a magyarok már máskép határoztak. Mivel a dolog lényegét tekintve egyetértettek, a magyaroknak sikerült a maguk részére nyerni a lengyel követeket, akik beleegyeztek

[1] Deutsche Reichstagsakten unter Karl V I. 110.

abba, hogy az történjék, amiben a tanácsosok Cuspinianussal már megállapodtak.

A német, francia, cseh és lengyel követségeknek Budán való járása nem mutatta magasabb erkölcsi fokon állóknak Lajos legbefolyásosabb tanácsosait, mint aminők ugyanakkor a német választófejedelmek voltak. A francia követ azzal kezdte működését, hogy nagy igéreteket tett a tanács tagjainak. Tízezer forintot ígért Szathmárynak, akiről Cuspinianus azt írta, hogy szinte ő az egész ország kormányzója.[1] Cuspinianus ezen az úton is követte a franciákat. Először a váci püspökhöz, Szalkay Lászlóhoz ment, aki kancellárja volt az országnak és 3000 forintot igért neki, azután pedig Szathmáryhoz, akinek 5000 forintot adott és akit arról biztosította, hogy Károly mindig méltányolni fogja szolgálatait, ha császár lesz. Egyúttal arra is kérte Szathmáryt, írjon Lengyelországba, hogy ott ne higyjenek a franciáknak. Mivel Szathmáry a lengyel királynak bizalmasa volt, az eredmény felől kétség nem lehetett.

Amikor túl voltak az összes követségek megérkezésén, ápr. 20-án reggel újra hivatták a magyarok Cuspinianust. A király tanácsosai a könyvtárban gyűltek össze, Lajos azonban nem volt velük. Azért hívták maguk közé Cuspinianust, hogy a sok követjárásra való tekintettel megkérdezzék tőle, mit csinálјanak. A Habsburgok követe azt válaszolta, hogy maradjanak meg előbbeni elhatározásuk mellett, amelynek a Habsburgokkal való rokonság és Károly segítségének fontossága voltak az okai. A csehek követelődzése által felmerült aggodalmakat is eloszlatta Cuspinianus. Arra hivatkozott, hogy az elhatározás joga Lajosé, mert pl. a trieri érsek se kérdi meg a káptalant, hogy kire szavazzon a császárválasztáson. Azt mondta azonfelül, hogy Lajos kiskorúsága sem akadály, mert a bácsi országgyűlésen kijelentették a cseh követek, hogy ők magának Lajosnak kezébe adták át a kormányt. A fennálló viszonyok is azt mutatják, hogy a dolog így áll, mert Lajos mellett csak magyar kancellár van, cseh kancellár azonban nincsen.

[1] Moderatur iam universum regnum.

Cuspinianus beszédének megvolt a kívánt hatása. A tanácskozásban résztvevők úgy döntöttek, hogy megmaradnak előbbeni határozatuk mellett. Brandenburgi Györgyöt küldik követnek a császárválasztásra és levelet írnak Zsigmondnak, hogy Károly mellé álljon ő is. Ugyanezt kijelentették azután a király jelenlétében és kiadták az ápr. 17-én már elfogadott megbízólevelet. Ez úgy hangzott, hogy Lajos követei szavazzanak Károlyra, ha a két jelöltnek egyenlő lenne a szavazata ; ha Károlynak nem lenne reménye a császári trónra, Ferencre akkor se szavazzanak. Ezt az elhatározást a következőkkel okolták meg : 1. Lajos nővérének, Annának sorsa még bizonytalan, de Károly inkább feleségül veszi, ha haszna lesz a cseh király szavazatából és így ha Lajos maga nem is lehet császár, legalább a nővére császárné lesz ; 2. ha Lajosnak segítségre lesz szüksége, a közelebb eső területen uralkodó Károlytól inkább megnyerheti azt, mint Ferenctől.[1] Május 1-én választ kapott a magyaroktól a francia király követe is. A válasz úgy hangzott, hogy a magyar király nagyon köszöni Ferenc igéreteit, ami a francia ajánlat elutasítását jelentette.

Mint nagy fontosságú dolgot kell megjegyeznünk, hogy ezekben a tárgyalásokban mindig három egyházi főméltóság vett részt : Bakócz, Szathmáry és Szalkay ; Lajos király világi tanácsadóinak szerepléséről nem tudunk semmit, nagyon valószínű, hogy nem vettek is részt bennük. Perényi 1519 febr. 5-én meghalt, Szapolyai Erdélyben volt, Ujlaky és Báthory tudomásunk szerint ez időtájban nem tartózkodtak Budán, de különben is olyan jelentéktelen emberek voltak, hogy jelenlétük se számított volna sokat. Mint már annyiszor évek óta, ismét Szathmáry döntött a magyar király állásfoglalása ügyében. A pécsi püspök a lengyel királynak volt az embere és most is Zsigmond kívánsága szerint járt el, egyszerre szolgálván a lengyel királyt és a Habsburgokat. Talán ennek fejében nyerte el 1522-ben az esztergomi érsekséget.

A császárválasztásra küldött Brandenburgi György azon-

[1] Deutsche Reichstagsakten unter Karl V I. 560—562.

ban nem indulhatott azonnal Németországba. Április 28-án azt írta testvérének, Kázmérnak, hogy kissé elhalasztotta utazását a magyar országgyűlés miatt, amely aligha múlik majd el zavargások nélkül.[1] A magyar országgyűlés összehívására pedig azért volt szükség, mert 1519 febr. 5-én meghalt Perényi Imre nádor. A jövendő szempontjából nagyon fontos volt az, kinek a kezébe adják a végrehajtó hatalmat, azért a királyi tanács egy része 1519 márc. 8-án szövetséget kötött, hogy a nádorválasztást irányítsák. A szövetkezők Frangepán Gergely kalocsai érsek, Szapolyai János erdélyi vajda, Szathmáry György pécsi püspök, Várday Ferenc erdélyi püspök és Báthory István temesi gróf voltak.[2] Szövetkezésüket azzal okolták meg, hogy a király fiatal kora következtében ő is, az ország is, különböző veszedelmeknek van kitéve, viszont ők az országot fenyegető veszedelmeket akarják elhárítani és az ország minden rendének szabadságát megvédeni. Kijelentik szövetséglevelükben azt is, hogy hűen szolgálnak a királynak, de ha szükséges, kölcsönösen védeni fogják egymás méltóságát is a király előtt, ha pedig valamely ellenfelük feladására közülök valakire megneheztelne az uralkodó, a többiek rajta lesznek, hogy a király haragját megszüntessék. Arra is kötelezik magukat, hogy kölcsönösen védik egymást minden ellenfelükkel szemben. A szövetkezők célja világosan látható: egyesült erővel akarják biztosítani a királyi udvarban a maguk befolyását. Szándékuk megvalósítására a jelen pillanat azért volt alkalmas, mert Miksa halála következtében a német befolyás megszüntnek látszott.

A lengyel király úgy látta, hogy az új szövetség által megőrizheti eddigi befolyását Magyarországon. A meghalt nádor, Perényi Imre az ő párthíveihez tartozott, most az volt fontos Zsigmondra nézve, hogy az új nádor is az ő embere legyen. Mivel a confœderatio két világi tagja közül a vajda nem vágyódott a nádorságra, a lengyel király Báthory nádor-

[1] Deutsche Reichstagsakten unter Karl V I. 608.
[2] Országos levéltár. D. L. 23150.

sága érdekében fordult a magyar királyhoz.[1] Az eredmény nem is maradt el, Báthory az udvar jelöltje lett és Lajos az országgyűlésen keresztül is vitte nádorrá választását.[2]

A nádorválasztó országgyűlés 1519 május derekán ült össze. A köznemesség nagyobb számmal jelent meg, állítólag 3000-en voltak ott közülük.[3] Szapolyai ugyan egyik jelölt volt a nádorságra,[4] de annyira nem pályázott erre a méltóságra, hogy meg se jelent az országgyűlésen.[5] Amikor az országgyűlés összejött, a főnemesség a királyi várban tanácskozott, a köznemesek pedig Rákoson. Most is fegyveresen jelentek meg a köznemesek, mint a mult évben Bácsott, ezért azt hitték, hogy most is az fog történni, amit ők akarnak. Azt kívánták, hogy a király is, a főnemesség is menjenek közéjük a Rákos mezejére. Ha ezek engedelmeskedtek volna, amint Bácsott történt, úgy most is a köznemesek hatalmába jutottak volna. Ezért tagadta meg a király kérésük teljesítését, mire a fegyveres köznemesség rohammal akarta kezébe keríteni Buda várát. Ezt az erős várat azonban meglepetéssel elfoglalni nem lehetett, a támadókat visszaverték, mire legnagyobb részük elhagyta az országgyűlést. A nádorválasztás május 28-án oly kevés érdeklődés mellett ment végbe, hogy mindössze 55-en szavaztak és a szavazatok többsége Báthory Istvánra esett.[6] Úgy látszik, közvetlen a választás előtt a Habsburgok is hozzájárultak Báthory jelöléséhez. Cuspinianus május 24-én kihallgatáson volt Lajosnál.[7] Mivel már rég elvégzett dolog volt, hogy a magyar király a császárválasztáson Károlyra fog szavazni, Cuspinianus váratlan látogatását csak a nádor választásával magyarázhatjuk meg.

[1] Eius auctoritate magistratus meos adeptus sum, írja a lengyel királyról Báthory. Acta Tomiciana VIII. 197.

[2] E stato electo per il re. Marino Sanuto XXVII. 499.

[3] Dubravius, Historia Bohemica 307.

[4] Marino Sanuto XXVII. 508.

[5] 1519 máj. 23-án és jún. 2-án Erdélyben kelnek oklevelei. Országos levéltár. D. L. 23170. és 29975.

[6] Marino Sanuto XXVII. 386.

[7] Fontes Rerum Austriacarum. Scriptores. I. 411.

Ezt a feltevést erősíti meg az is, hogy Cuspinianus közvetlen a nádorválasztás után a császárválasztásra menő Brandenburgi Györggyel együtt elhagyta hazánkat.[1] A Habsburgok annyira meg voltak elégedve a magyarországi helyzettel, hogy a nádorválasztás után minden emberüket kivonták Magyarországból, mert Cuspinianusékkal együtt eltávozott a tavasz óta Magyarországon tartózkodó Andrea da Burgo is.[2]

Miksa halálának természetes következménye volt, hogy egy kissé erősödni látszott Magyarországon a lengyel befolyás. Kevéssel a nádorválasztás után elhatározta a királyi tanács, hogy Lajos gyámságát átadják Zsigmondnak. Szapolyai nem volt jelen, amikor ezt a határozatot hozták, azért kimondták, hogy a tanácsnak ezt a végzését titokban kell tartani, míg megnyerik a vajda hozzájárulását is. Bíztak abban, hogy ez sikerülni fog, de az ellenkezőtől se féltek, mert azt tartották, hogy egymaga a vajda nem érhet el sikert a többséggel szemben. Azt tartották, hogy főleg most nem kell félni a vajdától, mert csökkent népszerűsége a köznemesség körében.[3] Ugyanekkor közölte a tanács Zsigmonddal, hogy Lajos szeretne vele találkozni.[4]

Ulászló halála óta hozzászokott a lengyel király ahhoz, hogy ne tápláljon vérmes reményeket Magyarországgal szemben. A magyarok tudósítására igen hidegen felelt. Azt írta, hogy ő nem kívánja a gyámságot, de hajlandó átvenni, ha a magyarok óhajtják. Az összejövetel ellen se volt kifogása és annak idejéül 1520 márc. 16-át ajánlotta.[5] Biztosan tudjuk, hogy a találkozásból nem lett semmi.[6] A gyámság ügyében nincsenek későbbről való értesüléseink, de Zsigmond befolyása ezen határozatok után sem érvényesült nagyobb mértékben, mint eddig, mert az országot

[1] U. o

[2] Károlynak 1519 febr. 25-ről kelt levelében van szó arról, hogy Burgo Magyarországba megy. Deutsche Reichstagsakten unter Karl V I. 298.

[3] Acta Tomiciana V. 85.

[4] U. o. 86.

[5] U. o. 88, 89.

[6] U. o. 173.

azok vezették, akik az 1519 márc. 8-án léptek szövetségre egymással. A szövetkezők olyan módon tudták fenntartani a maguk uralmát, hogy a legpontosabban hajtották végre mindazt, amit a bácsi országgyűlésen a köznemesség tűzött maga elé programm gyanánt. Egy azonban nem sikerült a szövetkezőknek és ez volt a Habsburgok befolyásának kiszorítása Lajos udvarából. 1520 juniusban megkísérelték, hogy Brandenburgi Györgyöt eltávolítsák a király mellől. A tanácsban kimondották, hogy a király nem intézkedhetik tanácsosai hozzájárulása nélkül. Brandenburgi György és Bornemisza János azonban kijelentették, hogy ők nem ismernek el más uralkodót, mint a királyt és engedelmeskedni is fognak parancsainak, akár hozzájárul azokhoz a tanács, akár nem.[1]

Csakhamar kitünt az is, hogy Miksa halála csak megakasztotta a Habsburgok terveinek végrehajtását, de nem semmisítette meg azokat. 1520-ban megindultak a tárgyalások az 1506-ban tervezett és az 1515-iki bécsi összejövetelen megerősített házasságok megkötése céljából. A lengyelek tudósítása szerint a magyar király volt az, aki sürgette az esküvők megtartását és arra kérte V. Károly császárt, hogy a fennálló szerződések értelmében vegye feleségül Annát, vagy pedig ha ő nem akarná, vegye el Ferdinánd, de egyúttal tisztázzák azt is, mi lesz a főherceg birtoka.[2] Könnyen lehet, hogy tényleg Lajos hozta szóba a házasságok kérdését, hiszen mellette voltak Brandenburgi György és Bornemisza János. Károly eleget tehetett Lajos kívánságának, mert a házasságok megkötésének ekkor már nem volt akadálya. Miksa még 1516 jul. 12-én érvénytelennek jelentette ki azt a házasságkötést, amely közte és Anna közt a bécsi találkozáson jött létre és elrendelte, hogy Ferdinánd vegye el Annát,[3] ami annál könnyebben megtörténhetett, mert Károly 1516 május 19-én hozzájárult ahhoz, hogy Anna Ferdinándé legyen.[4]

[1] 1520 jún. 17-én Budán kelt tudósítás Hyppolit egri püspökhöz. Magy. Tud. Akadémia Történelmi bizottságának oklevélmásolatai közt.

[2] Acta Tomiciana V. 297, 301.

[3] Kollár, Summarium Diplomaticum XIII. 141. Házi, udvari és állami levéltár, 244. sz. kézirat.

[4] U. o. 139.

A házasságok megkötése végett Brandenburgi György és Sárkány Ambrus Linzbe mentek, ahol 1521 május 26-án megtörtént Ferdinánd és Anna esküvője. Mária velük jött Magyarországba és miután megkoronázták, 1522 jan. 13-án Lajos felesége lett.

Ezek a házasságok személyi tekintetben megváltoztatták a Habsburgok magyarországi politikáját. Eddig a Habsburg-családnak a császári koronát viselő tagja akarta megszerezni Magyarországot, V. Károly trónraléptétől kezdve másfelé fordult a császár tekintete, viszont a Jagellókkal kötött házasságok révén Magyarországon a császár testvére, Ferdinánd osztrák főherceg vette munkába a Habsburgok terveinek megvalósítását.

Ferdinánd osztrák főherceg befolyásának kezdetei.

Igen keveset tudunk arról, mikép kezdődött Lajos házassága után sűrűbb összeköttetés a magyar királyi udvar és Ferdinánd főherceg között. A Habsburgokra nézve kétségtelenül sokat jelentett, hogy családjuk egyik tagja Magyarország királynéja lett, de biztosra vehetjük azt is, hogy Mária királyné a magyarországi viszonyok elégtelen ismerete miatt és fiatal kora következtében egy csapásra nem változtathatta meg gyökeresen a magyarországi helyzetet a Habsburgok javára. Azt látjuk azonban, hogy míg Miksa halála után igen megritkult, addig Lajos és Mária házasságának létrejötte után egyszerre igen megélénkült az érintkezés a budai udvar és a Habsburgok közt. Ismét igen gyakran jártak a követek az egyik udvarból a másikba. Lajosnak csehországi tartózkodása alatt, 1522 febr. 24-én ment Cuspinianus a magyar királyhoz.[1] 1522 jun. 29-én a Habsburgoknak egy másik követe, Herberstein jött hazánkba.[2] Ugyanezen év szept. 8-án egy harmadik követ Andrea da Burgo indult Magyarországba,[3] viszont december 31-én Mária királyné küldött «igen nagy fontosságú ügyekben» követséget Károlyhoz és Ferdinándhoz.[4] Igaz, hogy nem tudjuk, mi volt az egyes követküldések célja, de ez semmit se von le a dolog fontosságából, mert maga a gyakori követjárás is azt mutatja, hogy a Habsburgok befolyásának nagyobb arányú érvényesülése kezdődött meg hazánkban.

[1] Fontes rerum Austriacarum. Scriptores. I. 414.
[2] U. o. 286.
[3] Házi, udvari és állami levéltár. Grosse Correspondenz. 8. fasc.
[4] U. o. 5. fasc.

Ennek azonban egyelőre nagy akadályok is állottak útjába. 1521-ben lejárt a bácsi országgyűlésen választott kormánytanács megbizatásának ideje. Ismét törvényt kellett tehát hozni, kire bízzák a hatalmat. Mint 1518-ban, úgy 1521-ben is a nagyszámú köznemesség uralta a helyzetet az országgyűlésen. Az ő rendjük terjesztette elő a törvényjavaslatokat, ők vitték keresztül, hogy a főnemesség ellenkezésének dacára is törvény legyen a javaslatokból,[1] a köznemesek pedig a hatalmat továbbra is azok kezében hagyták, akiknek kezébe Bácsott letették. Ez természetes is volt, mert amióta Szapolyai és szövetséges társai az ország ügyeinek vezetését átvették, teljesen elmaradt az addig tapasztalt idegen befolyás: azóta nem jöttek hazánkba a lengyel királynak és a német császárnak követei, viszont a magyar királynak a Habsburgokkal való összeköttetése abban merült ki, hogy megkötötték a korábban elhatározott házasságokat. Úgy látszott azonban, hogy nemcsak a köznemesség bízik meg Szapolyaiék szövetségében, hanem maga a király is. 1522 elején Csehországba ment Lajos. Magyar kísérőül Várday Pál veszprémi püspököt vitte magával,[2] aki pár nappal az uralkodó elutazása előtt lépett be a nádor és a vajda szövetségébe.[3] Várdaynak Szapolyaiékhoz való csatlakozása azt bizonyította, hogy Lajos trónralépte óta nagyot változott a világ: akkor Bornemisza zárta el a királytól azokat, akik nem tartottak a Habsburgokkal, amikor őt megbuktatni sikerült, Szapolyaiék gondoskodtak róla, hogy csak olyan ember jusson a király közelébe, aki velük tart.

Lajos távozása még inkább növelni látszott a szövetségesek hatalmát. 1522 febr. 16-án a király Magyarországból való távollétének idejére a nádort nevezte ki helyettesévé. A kinevező okmány[1] előbb említi Báthory személyes érdemeit és csak aztán hivatkozik arra, hogy hasonló ese-

[1] Marino Sanuto XXXII. 266.

[2] 1522 március 15. Országos levéltár. D. L. 23619.

[3] 1522 február 15. U. o. D. L. 23614.

[4] Országos levéltár. D. L. 23615.

tekben a király elődei is a nádort tették helyettesükké. Ez a megokolás világosan mutatja, hogy a nádornak személye, nem pedig méltósága okozta királyi helytartóvá való kinevezését.

Annyira hasonlított ez a helyzet az 1518-ihoz, hogy a megoldás módja szinte magától kínálkozott. Csak úgy lehetett remélni a Habsburgok befolyásának növekedését Lajos udvarában, ha eltávolítják a magyar király mellől mindazokat, akik a Miksa által 1518-ban feláldozott Bornemisza János helyett hatalmukba kerítették Lajos királyt. Legtanácsosabbnak látszott először az ellen fordulni, aki egyrészt a Habsburgok versenytársának, Zsigmondnak köszönhette a király mellett elfoglalt méltóságát, másrészt kevés rokonszenvnek örvendett az országban, mert így nem kellett attól tartani, hogy az ő félretolásával a magyarok érzékenységét sértik meg. Ez a férfiú pedig a vajda szövetségese, Báthory István nádor volt, akit a velencei követek jelentése szerint mindenki gyűlölt Magyarországon.[1]

Ferdinánd udvarában készültek is a cselekvésre. 1523 februárjában Herbersteint,[2] március 8-án pedig Andrea da Burgót indították útnak Magyarország felé.[3] Számítottak ugyan arra, hogy nehéz lesz a követek munkája,[4] de azért bíztak a sikerben. Bizalmuk nem is csalta meg őket. Mivel Lajos csehországi tartózkodása alatt több terminusra is összehívta a magyar országgyűlést és ő maga mégse jött Magyarországba, az 1523 ápr. 24-ikére hirdetett országgyűlésen a köznemesség sokkal kisebb számban jelent meg, mint máskor szokott.[5] Ez a helyzet annyira kedvező volt a Habsburgok tervének megvalósítására, hogy Lajos király 1523 május 4-én megnyitotta az országgyűlést, noha még akkor is igen kevesen voltak ott jelen.[6] Mivel a fennálló uralom ellen való támadástól félni lehetett, megjelent az

[1] Marino Sanuto XXXV. 108.
[2] Fontes rerum Austriacarum. Scriptores. I. 263.
[3] Házi, udvari és állami levéltár. Grosse Correspondenz. 8. fasc.
[4] Erunt non parvæ difficultates, írja Burgo.
[5] 1523. évi IX. t.-c.
[6] Acta Tomiciana VI. 274.

országgyűlésen Szapolyai is,[1] ami hosszabb idő óta most történt először.

Az országgyűlésen hevesen keltek ki a nádor ellen és követelték, hogy a király fossza meg őt méltóságától. Nem volt ugyan komoly a sok vád, amelyet Báthory ellen emeltek, de igen súlyosak lettek volna a következmények, ha Lajos a Báthory ellen támadók kívánságát meg nem hallgatta volna, mert azok azzal fenyegetőztek, hogy nem szavaznak meg adót, ha a király nem veszi el a nádorságot Báthorytól.[2] Lajos engedett, letette hivatalából a nádort, de egyelőre nem választatott mást helyébe.[3] Semmit se tudunk arról, vajjon a nádor és szövetségese a vajda szembeszállottak-e az országgyűlés támadásával, de ha megtették is, nem volt erejük az 1518-ban teremtett helyzet fenntartására. A köznemesség úgyse szerette Báthoryt, természetes, hogy nem szállott érte síkra. Talán nem is vették mindjárt észre, mi a célja Báthory eltávolításának. Mert az ő letétele annyit jelentett, hogy ezentúl szabadabb útra találnak majd a magyar király udvarában Brandenburgi György, Bornemisza János és a Budán sűrűn megforduló német követek. Úgy látszik azonban, hogy a Báthoryt megbuktató párt, vagy nem volt elég erős, vagy nem volt elég merész arra, hogy az országgyűlésen mindjárt keresztülvigye egy német-párti nádor megválasztását is, ezért bizonyára a Habsburgok érdekében maradt egyelőre betöltetlen a nádori méltóság. Sajnos, az egész országgyűlés lefolyásáról alig tudunk valamit, de minden állításunkat igazolja Ferdinándnak hazánkba küldött követe, Andrea da Burgo, aki 1523 május 19-én azt írta, hogy a magyar országgyűlés véget ért és örömmel jelenti ki, hogy ott szerencsésen ment minden. «Dícsérjük az Urat», kiált fel ujjongva. Mivel az országgyűlésen egyéb változás nem történt, mint Báthorynak a nádorságtól való meg-

[1] 1523 máj. 14-én Budán ad ki oklevelet. Országos levéltár. D. L. 23751.

[2] Marino Sanuto XXXV. 104.

[3] A király ez időtájt még igen jelentéktelen ügyekben is saját maga intézkedett, amint azt a Báthory letétele után ránk maradt oklevelek igazolják. Feltünően sok királyi oklevél élén áll ugyanis: Comissio propria domini regis.

fosztása, bizonyos, hogy a császári követ öröme ennek a sikernek szólott. Bízott is benne, hogy most már az ő buzgólkodása által megvalósul minden, amit az országgyűlés elhatározott.[1] Báthorynak az útból való félretolása teljes volt, a király nemcsak a nádorságot vette el tőle, hanem azelőtt elnyert méltóságát, Magyarország alsó részeinek kapitányságát is.[2]

Nagy feladatot kellett azonban magukra vállalniok azoknak, akik Báthoryt útjokból eltávolították. Meg kellett mutatniok, hogy többet tesznek Magyarország védelmére, mint Báthory, akit épen azzal vádoltak, hogy az 1521-ben megszavazott nagy adóból se tudott arról gondoskodni, hogy a török ellen megfelelő számú sereg álljon ki. Be kellett igazolniok, hogy noha most jóval kisebb az adó, a Habsburgok segítsége mégis lehetségessé teszi, hogy háborút viseljenek a török ellen. Az eszme nem volt új, már Miksa is a török ellen viselendő háborúval akarta megnyerni Magyarország rokonszenvét. Az országgyűlés tehát elhatározta, hogy segítségkérés céljából a nürnbergi birodalmi gyűlésre küldi Dóczy Ferencet.[3] A Habsburgoknak kellett volna arról gondoskodniok, hogy Magyarország csakugyan megkapja a kért segítséget.[4] Fontos volt azonban, hogy a nagy reménnyel kecsegtető török háború befejezéséig Ferdinánd főherceg tovább készítse elő a talajt Magyarországon a maga céljai érdekében, ezért Burgo az országgyűlés befejezése után is hazánkban maradt és csak 1523 októberében távozott el innen.[5]

Burgo nem hiába tartózkodott hét teljes hónapig Magyar-

[1] Diu non fuit tam quieta dieta, ut ista. Laudetur Deus! Utinam pari felicitate mandentur executioni, quæ conclusa sunt, in quo laborabimus. Házi, udvari és állami levéltár. Grosse Correspondenz. 5. fasc.

[2] 1523 júl. 20. Országos levéltár. D. L. 23782.

[3] Az országnagyoknak 1523 jún. 12-én kelt oklevele megvan az Országos levéltárban. D. L. 24876.

[4] Ez évben azonban nem lett haszna a követküldésnek, mert az 1523 júl. 13-ra tervezett nürnbergi birodalmi gyűlést 1524-re halasztották. Deutsche Reichstagsakten unter Karl V IV. 1—4.

[5] 1523 okt. 19-én kelt levele a Házi, udvari és állami levéltárban. Grosse Correspondenz. 8. fasc.

országon, hanem alapos munkát végzett. Ferdinánd főherceg föllépése előtt csak kevés esetben tudtuk kimutatni, hogy a magyarok közül némelyek közvetlen összeköttetésben állottak a Habsburgokkal és a velük való jó barátság által a saját maguk és a Habsburgok érdekeit egyaránt előmozdítani törekedtek. Burgo magyarországi szereplése e tekintetben egy kissé fellebbenti azt a fátyolt, mely ezen korszak szereplőinek történetét annyira elfedi előttünk. Az ő magyarországi tartózkodása alatt igen sűrűn mentek hazánkból Ferdinándhoz vagy az ő bizalmasaihoz levelek, melyeknek írói az osztrák főhercegnek szolgálatát keresték és az ő kegyeibe ajánlták magukat. 1523 aug. 24-én Erdődy Simon zágrábi püspök, szept. 24-én pedig Szalkay László egri püspök, Magyarország kancellárja fordul levelével Ferdinándhoz. Mindkettő arra kéri a főherceget, «mint kegyelmes urát, hogy őt jó és hű szolgái sorába számítani méltóztassék».[1] Szalkay Magyarországból távozni készülő «leghűbb barátja»,[2] Andrea da Burgo által küldi levelét Ferdinánd főhercegnek, ami kétségtelenné teszi, hogy a magyarországi Habsburg-párt növekedése ekkor még nem Máriának, hanem Burgónak volt az érdeme. A Habsburgok új párthívei nagyon igyekeztek kimutatni ragaszkodásukat. Szalkay nemcsak Ferdinándnak írt, hanem a főherceg bizalmas emberének Salamanca Gábor kincstárnoknak is. Általa arra kérte Ferdinándot, hogy «ha nincs is rá szüksége, mégis éljen az ő szolgálataival, amelyeket a főherceg minden kívánságára készen ajánl fel neki.»[3]

Még nagyobb sikert ért el Burgo azáltal, hogy Ferdinánd pártjára nyerte Szathmáry Györgyöt is, aki 1522-ben cserélte fel az esztergomi érsekséggel a sokáig birt pécsi püspökséget. Amióta Zsigmond beleszólt Magyarország ügyeibe, mindig egyike volt Szathmáry a lengyel király párthíveinek.

[1] Supplico Serenitati vestræ, tanquam domino meo gratiosissimo dignetur me numero servitorum suorum bonorum et fidelium adscribere. Mindkettőjük levele a Házi, udvari és állami levéltárban. Hung. Conv. D.

[2] Amicus meus ex omnibus, quos unquam habui, fidissimus.

[3] Utaturque etiam si opus non sit, servitiis meis, quæ eidem (sc. Ferdinando) ad omne votum suum paratissimus offero.

Olyan bizalmasan leveleztek egymással, mintha nem is uralkodó és alattvaló, hanem jó barátok állottak volna egymással szemben. Az 1523. évi tavaszi országgyűlés előtt még elpanaszolta a primás Zsigmondnak, mily sok bajnak okozói Lajos király rossz erkölcsei, a lengyel király pedig arra kérte Szathmáryt, hogy Ország János váci püspökkel és Szapolyai Jánossal együtt igyekezzék megjavítani Lajost.[1] Fél évvel későbben Szathmáry már más úrnak szolgált. 1523 okt. 2-án Ferdinándnak ír levelet, mentegeti magát benne, hogy nem jelenhet meg Lajosnak és Ferdinándnak találkozásán és arra kéri a főherceget hogy adjon hitelt az ő követeinek, akik a találkozásról való elmaradását ki fogják menteni, ő pedig rajta lesz, hogy a főherceg «kegyét hű szolgálataival kiérdemelje».[2] Mindenesetre sokat érő munkája volt Burgónak, hogy ezt a hatalmas urat is megnyerte Ferdinánd pártjának. Nagyon ki kell emelnünk, hogy hazánkban először a főpapok állottak a Habsburgok mellé és így elsősorban az ő állásfoglalásuknak lett következménye, hogy a Habsburgoknak pártja és befolyása kezdett lenni Magyarországon. Ennek a változásnak világos kifejezést adott a Budán tartózkodó velencei követ, aki 1523 október elején kelt jelentésében, mint a világon legtermészetesebb dolgot jegyezte meg, hogy Lajos király helyett a németek kormányozzák Magyarországot.[3]

Burgónak Magyarországon való tartózkodása alatt egy másik kérdésben is megegyezés jött létre a magyar király és Ferdinánd főherceg között. Ulászló, Miksa és Zsigmond még 1515-ben megegyeztek Magyarország jövendő kormányzatára nézve. Azóta Ulászló és Miksa meghaltak, egyedül Zsigmond volt még életben a bécsi congressus szereplői közül. Mivel a szereplő személyek ennyire megváltoztak, tanácsosnak látszott, hogy a Magyarország sorsában érdekeltek ismét összejőjjenek, megerősítsék régebbi megegyezéseiket és megállapítsák új terveiket. Úgy látszik, ez a terv Ferdinándtól

[1] Acta Tomiciana VI. 269.
[2] Házi, udvari és állami levéltár. Hung. Conv D.
[3] Marino Sanuto XXXV. 107.

eredt, aki ezen fejedelmi tanácskozáson akarta jelezni, hogy most ő lépett Miksa helyébe. Lajosnak tetszett a terv és azt kívánta, hogy mindjárt az országgyűlés befejezése után Szent Háromság vasárnapján (május 31) találkozzanak egymással. Ekkor azonban Ferdinánd nem ért rá, miért is az összejövetelt 1523 októberére halasztották. A tervről idejekorán értesítették a lengyel királyt is. Zsigmond követe a májusi országgyűlés után is Magyarországon maradt és jul. 20-án ő értesítette a tervezett összejövetel felől a lengyel kancellárt, Tomiczkyt, azt írván, hogy a kancellár kérje fel Zsigmondot a találkozásra.[1] Eredetileg Pozsonyban akartak a fejedelmek összejönni, Ferdinánd kívánságára azonban Bécsújhelyen találkoztak egymással.[2]

A lengyel király nem jelent meg személyesen a találkozáson, hanem Schydlowiczky Kristóf főkancellár által képviseltette magát. A főkancellárnak 1523 okt. 11-én kelt megbízó-levelében mindenekelőtt arra hivatkozott Zsigmond, hogy elődei is jó barátságban éltek szomszédaikkal, Magyarországgal és a Habsburgokkal és ő is fenntartotta ezt a jó viszonyt, amelynek előidézője az, hogy közös ellenségük a török. Ennek a jó viszonynak a következménye volt az is, hogy Ulászlóval és Miksával 1515 júliusában Bécsben összejöttek és ott szövetkeztek egymással.[3] Ezt a szövetséget akarják megújítani a mostani találkozáson, amire Ferdinánd főherceg felhatalmazást kapott Károly császártól. Ezen az általános megbízólevélen kívül több speciálisat is hozott magával Schydlo-

[1] Acta Tomiciana VI. 298.

[2] A bécsújhelyi találkozásra egyetlen kútfőnk Schydlowiczky Naplója, melynek eredetije megvan Varsóban, másolata pedig a M. T. Akadémia Történelmi bizottságának oklevélmásolatai közt. A Naplóban foglalt megállapodások pontosan egyeznek Salamancának 1523 okt. 27-én kelt levelében (Házi, udvari és állami levéltár. Grosse Correspondenz. 12. fasc.) és Ferdinándnak 1523 dec. 8-án Károly császárhoz intézett tudósításában (Bauer, Correspondenz Ferdinands II. 85—89.) foglaltakkal, minek következtében a Napló elbeszélő részét bízvást hiteleseknek fogadhatjuk el.

[3] Fœdera inivimus. Láttuk, hogy a bécsi összejövetelnek egészen más volt az oka.

wiczky. Egyikük a magyarokhoz szólott. Az volt benne, jelentse ki Schydlowiczky a magyaroknak, hogy a lengyel király mindig igyekezett hasznára lenni Magyarországnak, ezért már régebben is találkozni akart Ferdinánddal, mert az a meggyőződése, hogy ez az összejövetel mindkét országnak és az egész kereszténységnek is hasznára lesz. A lengyel követ megbízást kapott arra is, hogy látogassa meg Ferdinándot, Máriát és Annát, a pápai követet és azokat a magyar urakat, akikhez leveleket visz a lengyel királytól és arra buzdítsa őket, hogy ne viszálykodjanak, hanem törekedjenek az ország belső állapotainak megszilárdítására.

Nem tudjuk, mikor érkeztek Bécsújhelyre Ferdinánd és Schydlowiczky, csak a magyar király érkezésének ideje ismeretes, aki Szalkay László győri püspök, kancellár, Thurzó Elek, Sárkány Ambrus és Palásthy Ferenc kíséretében 1523 okt. 15-én jelent meg Bécsújhelyen.

A tanácskozás okt. 17-én kezdődött. Schydlowiczky tudósítása szerint ez az első összejövetel bizalmas jellegű volt. Ez alkalommal a közvetlenül Magyarországból Bécsújhelyre érkező Andrea da Burgo vázolta az összejövetel célját. Azt mondta, hogy egy állami és egy magánérdekű ok miatt kellett összejönniök, az előbbeni a török háború ügye, az utóbbi a magyar kérdés,[1] mert «Magyarországon nincs semmiféle rend; sűrűn fizetnek ott adót, de amit sokan adnak, azt kevesen szétosztják egymás közt», aminek következménye az, hogy a legfontosabb szükségletekre nincs pénz. Hozzátette Burgo, hogy Lajos király szerint a királyi tanácsosok ennek az okai, a tanácsosok szerint pedig a király. A pénztelenség következtében Magyarországon az a helyzet, hogy maguk a főurak minél előbb országgyűlést akarnak tartani, hogy ott zavargást idézve elő [2] kivegyék a hatalmat a király kezéből és olyan emberre bízzák azt, aki nem törődik semmit se Ferdinánddal, se a lengyel királlyal.[3] Hogy ez

[1] Res et mores Hungarici.

[2] Tumultuarie.

[3] Constituant auctoritatem totius regni apud talem, qui nihil curabit serenissimum principem meum et regem Poloniæ.

meg ne történhessék, sürgősen meg kell újítani és erősíteni az 1515-ben létrejött szövetséget.[1] Mindezeket Schydlowiczky lakásán Ferdinánd főherceg megbízásából fejtette ki Burgo, ami legjobban mutatja, kinek érdekében történt az összejövetel. Ezen a tanácskozáson a lengyel követen kívül csak Ferdinánd bizalmasa, Salamanca és Szalkay László voltak jelen. A lengyel követ minden megjegyzés nélkül tudomásul vette az összejövetel titkos indító okait, Szalkay azonban azt ajánlotta, hogy legokosabb volna minden egyébnek mellőzésével megtámadni a törököt, mert ez a háború egyesítené az országot.

Másnap (okt. 18-án) titkot fogadva magáról Lajosról tárgyaltak. Azt állapították meg, hogy minél idősebb, annál rosszabb; azok rontják meg, akik közvetlen környezetében vannak, senki sem tiszteli őt, rettenetesen tékozló; a nemesség tudja mindezt, azért félni lehet, hogy nem ad többé adót. Burgo elmondta, hogy ő már kérte a királyt, ne viselkedjék így, mert ha így tesz, elveszti országát. A királynét is kérte már erre, de őt is megrontották azok, akik a királyt. Ebben az ügyben Ferdinánd, Schydlowiczky és Burgo ugyanaz nap még egyszer tanácskoztak. Abban állapodtak meg, hogy Lajosnak meg kell változnia. A lengyel követ ugyanezen nap előestéjén felkereste Lajost is. Ekkor a török ellen indítandó háborúról beszéltek, amelyre Lajos szerint Magyarország biztosan ad 60,000 katonát és 100 ágyút. A magyar király érdeklődött a lengyel segítség iránt, de Schydlowiczky nem tehetett határozott igéretet.

Október 19-én afelől tanácskoztak, mennyi segítséget adhat ugyanezen háborúra Ferdinánd főherceg. Ferdinánd azt felelte, hogy gondolkozni fog felőle. Azután ismét Szalkay és Burgo beszélgettek Schydlowiczkyvel, újra a király viselkedéséről. Megmutatták a lengyel követnek, miféle írásbeli tanácsokat adtak ők Lajosnak az iránt, mikép viselkedjék. Megmutatták a feleletet is, amit előterjesztésükre a király adott. Lajos sokszor megigérte nekik, hogy kívánságuk szerint fog élni, de ezen igéreteit csak 6—8 óra hosz-

[1] A Napló az 1515-iki megegyezést mindig confœderatiónak nevezi.

száig tartotta meg. A király megjavítása céljából, most a következőkben állapodnak meg: 6—8 megbízható kamarást kell Lajos mellé választani; rajtuk kívül más csak akkor mehessen a király elé, ha hívják. Ezenkívül néhány emberből álló tanácsot kell adni a király mellé. Ennek a tanácsnak tagjai legyenek: Brandenburgi György, Szathmáry György és Szapolyai János. Ezek a tanácsosok ügyeljenek fel az ország számadásaira.

Másnap (okt. 20.) felelt Ferdinánd a török elleni háborúban adandó segítségre nézve. A főherceg 8000 gyalogost, 1000 könnyű és 1000 nehéz lovast és 30 ágyút ajánlott. Lajos mindjárt megjegyezte, hogy többet várt, de Ferdinánd nem változtatott ajánlatán. Ugyanekkor szóba került az is, hogy a magyaroknak kifogásuk van Ferdinánd ellen, még pedig az, hogy a főherceg nem enged Anna udvarába magyarokat, holott Mária királyné udvarában vannak németek. Úgy látszik, a magyarok a paritást akarták fenntartani a két udvarban. A tanácskozáson semmit nem határoztak efelől. Megegyeztek azonban abban, hogy egy bizottságot küldenek ki, amely a Magyarország és Ausztria közt felmerülő perpatvarokat fogja elintézni. Úgy tervezték, hogy ez a bizottság nov. 30-án Sopronba gyűl össze. Ennek elhatározását Ferdinánd főherceg kívánta, mert véleménye szerint enélkül nem lehet jó szomszédság a két ország közt, már pedig ez az alapja az ő további nagyszabású terveinek.[1] Úgy látszik, e napon véget ért az érdemleges tanácskozás, mert az összejövetel utolsó két napja (okt. 21., 22.) már nem komoly dologgal, hanem tornajátékokkal és más mulatságokkal telt el.[2]

A bécsújhelyi találkozás újabb megnyilatkozása volt annak a módnak, ahogyan a Habsburgok és a lengyel Jagellók közös uralmát fenn akarták tartani Magyarországon. Amint látható, a tervek sokkal szerényebbek, mint 1515-ben, való-

[1] Ferdinánd levele követeihez 1523 okt. 27. Házi, udvari és állami levéltár. Hung. Conv. D.

[2] Schydlowiczky Naplója e két napról nem jelent semmiféle eseményt.

színűleg azért, mert akkor még nem tudták mennyire lehet számítaniok Magyarországra, most pedig e tekintetben már bőséges tapasztalatok állottak rendelkezésükre. Különös, hogy még így is csalódtak. A nov. 30-ra összehívott bizottság nem ült össze, noha Ferdinánd nov. 29-én Schnaidpeck János nevű tanácsosát küldte Lajoshoz, hogy ezen megállapodásukra emlékeztesse.[1] Nem csoda tehát, hogy Ferdinánd, midőn Károlyt a tanácskozáson történt megállapodások felől értesítette így fejezte be levelét: «Magyarország ügyei olyan állapotban vannak és az országot úgy kormányozzák, hogy félek, igéretük csak füst».[2]

A bécsújhelyi találkozás befejezése után Lajos Burgóval, a vele levő magyar urakkal és Schydlowiczkyval Pozsonyba ment, ahová mások is érkeztek Magyarországból. Pozsonyban ismét szó esett az országot nyugtalanító kérdésekről. Egyik alkalommal Várday Pál veszprémi püspök, aki a Szapolyaival állott szövetségben, azt mondta, hogy Burgo és Brandenburgi György az okai minden bajnak és nincs is szükség arra, hogy Burgo mindig a királyi udvarban legyen. Szalkay azt felelte, hogy Ferdinánd követeit a két uralkodó család közt fennálló rokonság következtében nem lehet elküldeni Lajos udvarából.

Más alkalommal (nov. 30.) a király, a királyné, Schydlowiczky, a császári követek, Brandenburgi György és Szalkay titkot fogadva arról tárgyaltak Pozsonyban, mikép lehetne elérni, hogy megszünjék a gyűlölködés és az ellenségeskedés a magyar és az idegen nemzetiségű udvarnokok közt. A tanácskozásban résztvevők véleménye az volt, hogy a gyűlölködés onnét ered, mert a magyarok felfogása szerint a király is, de különösen a királyné jobban kedveli az idegeneket, mint a magyarokat.

December 9-én a király, a királyné, Schydlowiczky, Brandenburgi György és Burgo a király és a királyné magaviseletéről és a királyi udvar megjavításáról beszéltek.[3]

[1] Házi, udvari és állami levéltár. Hung. conv. D.
[2] Bauer, Correspondenz Ferdinands II. 89.
[3] A Napló a királyi udvar reformatiójáról beszél.

Ugyanezen nap és a rákövetkező napon a császári követ kihagyásával Szathmáry esztergomi érsek, Várday veszprémi püspök, Bornemisza János, Korlátkövy Péter és Schydlowiczky arról tárgyaltak, miféle rendet kellene megvalósítani a királyi tanácsban. Ez is egyike volt a legnehezebb kérdéseknek, amelyek Lajos trónraléptével felmerültek. A tanácskozásban résztvevők nézete szerint abban állott a baj, hogy hiányzott a tanácsurak között az egyetértés, mert amit a király a tanács egy részével elhatározott, mihelyt a többiek megtudták, minden módon meg akarták akadályozni azt. Abban is megállapodtak, hogy azért nincs pénze a királynak, mert maguk a tanácsosok rabolják ki a kincstárt. Kimutatták, hogy közülük néhányan rövid idő alatt több mint 60,000 forintot kaptak, holott ugyanakkor az ország egész jövedelme mindössze 88,000 forintot tett ki. Az egybegyűltek az ilyen bajok elkerülésére azt a módot találták legjobbnak, ha néhány tanácsost állítanak a király mellé, ezek tudta nélkül pedig az uralkodó nem intézkedhetik. A magyarok azt mondták a lengyel követnek, ők már meg is egyeztek a királlyal, hogy Szalkay, Bornemisza és Korlátkövy legyenek ezek a tanácsosok. Ennek elhatározását titokban akarták tartani és erre kérték Schydlowiczkyt is, azt mondván neki, hogy «a vele és Burgóval való tanácskozás ellen igen morognak a többi urak».[1] A kijelölt tanácsosoknak arra kellett volna vigyázniok, hogy a magyarok ne vegyék észre, micsoda feladatot bíztak reájuk, ezért ügyelniök kellett volna arra, hogy a nagy nyilvánosság előtt ne sokat legyenek együtt, hanem ha találkozniok kell egymással, keressenek valami olyan helyet, pl. a templomot,[2] ahol kevésbbé tünik fel együttlétük. A magyar urak javaslatát a lengyel főkancellár is, az őrgróf is elfogadta, de a király és a királyné nem járult hozzá.

A bécsújhelyi és a pozsonyi tanácskozás után Magyarországon minden a régiben maradt. Noha elismerték, hogy a magyarok nem szívesen látják a németeket a király udvarában,

[1] Aliæ dominationes valde murmurant.

[2] A Napló így mondja : in ecclesia.

Ferdinánd főherceg emberei továbbra is állandóan itt tartózkodtak hazánkban. A Magyarországból eltávozó Burgo helyébe Schnaidpeck János lépett, aki 1523 novomber végétől kezdve [1] képviselte Ferdinándot Lajos udvarában, ahol 1524 legvégéig tartózkodott.[2] Ferdinánd utasításainak végrehajtásán kívül még azt a különleges megbizást is nyerte, hogy igyekezzék elcsendesíteni a lengyelek esetleges méltatlankodását, ha azok nem lennének megelégedve azzal, hogy a főherceg a velük való kölcsönös megegyezés nélkül jár el az 1515. év óta őket kölcsönösen érdeklő magyar ügyekben.[1] Schnaidpecknek Ferdinánddal való levelezéséből látjuk, milyen nagy befolyást követelt a maga részére a főherceg Magyarország ügyeinek intézésében. Ápr. 16-án ezt írta Ferdinánd magyarországi követének : a pápa révén arról értesült, hogy a magyar király békét akar kötni a törökkel ; csodálja, hogy ő erről nem kapott tudósítást, ezért járjon utána a dolognak a követ, dolgozzék a béke ellen és az eredményről értesítse őt. Ugyanezen nap azonos tartalmú levelet küldött Ferdinánd Lajosnak is.[4] A főherceg udvarában tehát 1524-ben úgy fogták fel a dolgokat, hogy a magyar király semmit se tehet a Habsburgok tudta nélkül.

Ferdinánd azonban nemcsak Magyarország külügyeibe avatkozott bele, hanem belső ügyekbe is, főképen pedig a főpapi méltóságok betöltésébe. Ez a beavatkozás új irányzatnak volt kezdete, amellyel Miksa életében soha sem találkoztunk. Okozójául azon tanulságot tekinthetjük, amelyet a Habsburgok Miksa küzdelmeiből merítettek. A császár minden fáradozása dacára sem bírt jelentősebb pártot együtttartani hazánkban, mert nem tudta lekötni magának a legbefolyásosabb embereket. Ferdinánd célravezetőbben járt el, befolyást szerzett magának az ország legfőbb méltóságai, elsősorban a főpapi állások betöltésére, minek következtében

[1] 1523 nov. 27-én küldi őt Ferdinánd Lajoshoz. Házi, udvari és állami levéltár. Hung. Conv. D.

[2] 1524 dec. 26-án még Magyarországon volt. Házi, udvari és állami levéltár. Grosse Correspondenz. 8. fasc.

[3] 1524 jan. 6. Házi, udvari és állami levéltár. Hung. Conv. D.

[4] Mindkét levél megvan ugyanott Hung. Conv. D.

azok, akik méltóságukat neki köszönhették vagy akik valami magasabb állás elnyerését várták tőle, érdekközösségben állottak vele és a maguk magas állását arra használták fel, hogy fenntartsák Ferdinánd befolyását Magyarországon. Az eredmény nem is maradt el, mert ettől kezdve valóban megalakult a Habsburgok pártja az országban.

1524 elején meghalt a primás, Szathmáry György, akinek halála alkalmat adott Ferdinánd párthíveinek, hogy a főherceg közvetítésével a maguk előhaladásának útját egyengessék. Április 5-én Erdődy Simon zágrábi püspök fordul kérelmével Ferdinándhoz és «örökös szolgálataira való tekintettel»[1] kedvező választ kér a főhercegtől követe útján előterjesztett kérésére.[2] Másnap (ápr. 6.) testvére, Erdődy Péter ír Salamancának és ajánlja testvérét a győri püspökségre, ha ez a püspökség mostanában meg találna ürülni.[3] Harmadnap (ápr. 7.), Ferdinánd főherceghez fordúl Erdődy Péter, emlékezteti a főherceget, hogy a bécsújhelyi találkozáson valami «zsírosabb javadalmat»[4] igért testvérének, a zágrábi püspöknek, azért most arra kéri a főherceget, hogy járjon közbe Lajos királynál Erdődy Simon érdekében.[5] A főherceg az esztergomi érseki szék betöltése ügyében ápr. 19-én írt is levelet magyarországi követének, Schnaidpecknek. Tudatta vele, hogy ő az érsekséget Goszthonyi János győri püspöknek igérte, kivéve azt az esetet, ha Szalkay fellépne igényeivel, akinek javára a győri püspök is eláll igényétől. Arra utasította tehát Schnaidpecket, hogy «sok igen ajánlatos okból» tegyen meg mindent, hogy az érseki széket ennek megfelelően töltsék be.[6] Mivel az esztergomi érseki szék betöltése következtében több egyházi méltóság megüresedése volt remélhető, a főherceg továbbra is középpontja maradt a magyar főpapság egy része reménységének. Pár nappal később (máj. 3.) Brodarics István fordult hozzá, arra kérve őt,

[1] Intuitu sempiternorum obsequiorum meorum.
[2] Házi, udvari és állami levéltár. Hung. Conv. D.
[3] U. o.
[4] Pinguius beneficium.
[5] Házi, udvari és állami levéltár. Hung. Conv. D.
[6] U. o.

hogy juttasson neki is valami állást, ha az egyházi méltóságok betöltésénél üresedés lenne Magyarországon. Kérését így okolta meg: «Tudom, hogy Fenséged mindent megtehet az én kegyelmes uramnál.»[1]

Nem tudjuk pontosan megmondani, mekkora volt Ferdinánd szavának súlya a primás halála által megüresedő egyházi méltóságok betöltésénél, de bizonyára eleget mond az a körülmény, hogy az esztergomi érsekséget Szalkay Lászlóval töltötték be, tehát azzal, akinek Ferdinánd szánta ezt a méltóságot. Azonban nemcsak egyházi, hanem világi állások betöltésére is befolyást tudott gyakorolni a főherceg. 1524 tavaszán a Habsburgok régi híve, Bornemisza János is visszanyerte elvesztett méltóságát, a budai várnagyságot.[2]

A bécsújhelyi találkozáson a török ellen viselendő háborúval akarták elfogadhatóvá tenni a magyarok előtt a német befolyás növekedését. Erre a háborúra Ferdinánd is segélyt igért, a német birodalomtól pedig már a mult évben is segélyt kértek. Mivel azonban az 1523 júliusára tervezett nürnbergi birodalmi gyűlést 1524 tavaszára halasztották, Lajos király 1524 febr. 4-én Goszthonyi János győri püspököt és Sárkány Ambrust küldte a segély ügyében a német birodalmi gyűlésre. A magyar követek 1524 márc. 21-én adták elő kérelmüket,[3] amelyet Ferdinánd úgy ajánlott a birodalmi gyűlésnek, mint a saját maga ügyét, mert hiszen Magyarország az ő örökös országa.[4] A török ellen való birodalmi segítség megszerzését tehát elsősorban pártérdek ajánlotta a Habsburgoknak és erre különösen Burgo figyelmeztette őket, aki 1524 ápr. 8-án ezt írta Cles trienti püspöknek, Ferdinánd egyik legbizalmasabb tanácsosának: «Minden erővel legyenek azon, hogy Magyarország segítséget kapjon a birodalomtól, mert biztos értesülésem van róla, ha ez meg nem történik, olyan

[1] Scio omnia etiam summa apud dominum meum clementissimum posse. Házi, udvari és állami levéltár. Hung. Conv. D.

[2] 1524 máj. 23-án már ismét viseli a «castellanus Budensis» címet. Országos levéltár. Szüllő-levéltár. D. L. 37455.

[3] Deutsche Reichstagsakten unter Karl V IV. 432–433.

[4] U. o. IV. 152.

dolgok fognak következni, aminőkre nem is gondoltunk».[1] Azonban hiábavaló volt minden igyekezet, mert a birodalmi gyűlés 1524 ápr. 27-én azt határozta, hogy a török segítség ügyét a legközelebbi gyűlésre hagyják.[2]

Mivel a török ellen kapott segítség nem ellensúlyozta azt a befolyást, amelyet Ferdinánd gyakorolt Lajos királynál, a Habsburgok érvényesülését nyomon követte a magyarok támadása az idegen beavatkozás ellen. Lajos király nagyon tartott ettől a támadástól, azért nem hívta össze a rendes időben (ápr. 24.) az országgyűlést,[3] hanem szept. 8-ra halasztotta azt, jóllehet a köznemesség nagyon elégületlen volt a király eljárásával.[4]

A magyar országgyűlés megnyitása előtt igen sűrűn és igen kedvezőtlen híreket kaptak a Habsburgok Magyarországból. Július 22-én azt írták Ferdinándnak, hogy nagy zavarok lesznek a magyar országgyűlésen, hacsak a lengyel király személyesen, vagy követei által közbe nem lép. A levél szerint az országgyűlésen várható zavargásnak az az oka, hogy «a külföldiek közül egyesek nagy gyűlöletet vontak magukra».[5] Ferdinánd Burgót szándékozott Magyarországba küldeni, de Burgónak nem volt sok kedve a követséghez. Július 26-án azt írta, hogy a magyarországi követség eddig is nehéz volt, de most még nehezebb lesz, mert rettenetes híreket kapott onnét.[6] A ránk maradt tudósítások megerősítik Burgo híradását. Augusztus 6-án Bornemisza arra kérte Burgót, legyen rajta, hogy minél hamarabb jöjjön össze a három uralkodó : Lajos, Zsigmond és Ferdinánd, mert oly fontos dologról van szó, hogy még a világ végéről is vissza

[1] Omni studio laborent, quod Hungari habeant auxilia ab imperio, quia certa habeo nova, quod nisi fiat, possent succedere, quæ non putamus. Házi, udvari és állami levéltár. Grosse Corespondenz. 8. fasc.

[2] Házi, udvari és állami levéltár. Reichstagsakten. 1524. A. I.

[3] Bauer, Die Correspondenz Ferdinands I. I. 147.

[4] Acta Tomiciana VII. 80.

[5] Vereor ne hæc dieta turbulentissima sit futura et erit omnio, nisi rex Poloniæ per se vel per suos interveniat, nam magnum aliqui ex nationibus externis odium hic sibi conciliaverunt. Aláírás nélküli levél a Házi, udvari és állami levéltárban. Grosse Correspondenz. 13. fasc.

[6] Significata sunt terribilia. U. o. 8. fasc.

kellene jönniök, hogy találkozzanak egymással.[1] Egyebet nem ír, teszi hozzá, mert csak szomorú dolgot írhatna.[2] Augusztus 7-én valamelyik idegen Habsburg-párti ír Budáról levelet Burgónak: «Az országgyűlésen bizonyára nagy botrányok lesznek, főleg azért, mert a magyarok semmiképen nem akarják megengedni, hogy németek legyenek a király udvarában».[3] Augusztus 8-án Burgo tudatta Ferdinánd főherceggel mindazt, amit különféle forrásokból[4] megtudott a magyarországi helyzetről. Azt írta Ferdinándnak, hogy a főnemesség nagyobb része és a köznemesség rettenetesen gyűlöli a királyt, a királynét s minden idegent; se ezeket nem akarják megtűrni, se pediglen a főpapok és a császári követek kormányzását, sőt azt se engedik meg, hogy a császári követek állandóan honukban tartózkodjanak és beleavatkozzanak a magyar ügyekbe.[5]

Mindebből világosan volt látható, hogy komoly veszedelembe jutott a Báthory letételével uralomra jutó új kormányzati mód, amely a német befolyás erősödését hozta magával. A kormányon levőknek tehát a maguk védelméről kellett gondoskodniok. Mivel Báthory letétele által a lengyel királlyal is, Szapolyaival is ellentétbe jutottak, ajánlatosnak látszott velük megbékélni, hogy a köznemesség ismét oly nagy befolyáshoz ne jusson, mint a bácsi országgyűlésen. A megegyezésnek alapfeltétele az volt, hogy Báthoryt helyezzék vissza a nádori méltóságba. Mivel sok embert kellett megnyerni, a megegyezés gyorsan nem történhetett meg.

[1] Utinam principes convenirent. Res est adeo grandis, ut a fine mundi deberent convenire.

[2] U. o. 8. fasc.

[3] In hac dieta, quæ celebrabitur ad 8. Sept. certe intervenient multa scandala et præcipue quod Hungari nullo modo volunt habere Germanos in curia. U. o.

[4] Burgo Szalkaytól is kapott értesülést. Aug. 5-én Cleshez írt leveléhez csatolta is a primás levelét (u. o.), de Szalkay levele nincs meg.

[5] Habemus nova terribilia de odio eorum erga regem et reginam et erga omnes extraneos, et quod maior pars procerum et populi non velint ullo modo eos pati nec etiam gubernium prælatorum et oratorum cæsareorum, quod ullo modo sit aliquis continuus et quod se imnisceret rebus suis. U. o.

Ezért kellett a királynak is elhalasztania az ország-gyűlést.

A kibékítés ügyét maga a király vette kezébe. Budára hivatta a főnemeseket. 1524 március 5-én a vajda, Drágfi, Bánfi és Kanizsay már Budára érkeztek és oda várták a többi főnemeseket is. Velük volt Szalkay is, aki megírta a letett nádor testvérének, Báthory András szatmári ispánnak, hogy az említett urak már megérkeztek és sürgette, hogy ő is jöjjön Budára. Ezen az összejövetelen már szó esett a jövendőről, de végleges megegyezésre még nem jutottak. «A nádor úrról nem tudok mondani se jót, se rosszat, egyebekről személyesen bővebben» — fejezte be a kancellár Báthory Andráshoz irott levelét.[1]

Mivel a Szent György-napi országgyűlést nem tartották meg, tovább folyhatott a tárgyalás, még pedig kedvező eredménnyel. 1524 augusztus 6-án már választ is küldött Perényi Ferenc a váradi püspök Báthory András azon levelére, a melyben arról értesítette őt Báthory, hogy «testvére a nádor ügye a királynál, a királynénál és a főuraknál jól áll».[2] Báthorynak visszahelyezését elősegítette a lengyel király pártfogása is.[3] Természetes, hogy Zsigmond közbelépett Lajosnál Báthory érdekében, hiszen a letett nádor az ő embere volt. Az ő kívánságának teljesítése pedig annyival inkább is elkerülhetetlennek látszott, mert a Habsburgok olyan híreket kaptak Magyarországból, hogy az országgyűlésen várható zavarokat csak a lengyel király vagy pedig követeinek jelenléte akadályozhatja meg. Miután Báthory visszahelyezésére nézve[4] megegyeztek a főnemesek, a magyar király augusztus 8-án levelet írt Zsigmondnak. Tudtára adta, hogy szeptember 8-án országgyűlést fognak tartani és arra kérte,

[1] De domino palatino, nihil scio dicere, nec boni nec mali, de aliis plura coram. Országos levéltár. D. L. 22901.

[2] Palatini negotia bene tam apud regiam, quam apud reginalem Maiestates et dominos haberentur.

[3] Eius ope magistratus amissos recuperaveram. Báthory Zsigmondhoz. Acta Tomiciana VIII. 198.

[4] A megegyezésről az említett aug. 6-iki oklevélből értesülünk legelőször.

hogy Schydlowiczkyt küldje követe gyanánt a magyar országgyűlésre.[1]

Hogy az országgyűlésen a nagy számban összejövő köznemesség zavarokat ne okozhasson, a főnemesek katonákat vittek magukkal; a nádor testvére rendezte ezt így, legalább is ezt mutatja Perényi említett levele (1524 augusztus 6), amelyben azt felelte a váradi püspök Báthory Andrásnak, hogy annyi embert küld az országgyűlésre, amennyit csak tud, amint erre Báthory felkérte.[2] Ferdinánd Burgót és Salamancát küldte az országgyűlésre,[3] Zsigmond Cricius András krakkói palatinust.[4] Szapolyai ezelőtt is óvakodott megjelenni olyan országgyűléseken, ahol az ellentétek igen nagyok voltak, mivel pedig most is ez az eset állott fönn, ez alkalommal is távol maradt. A kedvező alkalom úgyse hiányzott részére. A török épen Szörény várát ostromolta, a vajda tehát a vár védelmének szentelte magát és nem ment el az országgyűlésre.[5]

Az országgyűlés szeptember 8-án nyílt meg. Mindenekelőtt a nádor ügyét intézték el. Amint a király egy évvel ezelőtt letette, úgy most királyi hatalmából kifolyólag visszahelyezte őt a nádori méltóságba. Báthory visszahelyezését a köznemesség nem kifogásolta, sőt az országgyűlés további folyamán be akarta venni Báthoryt az újonnan felállítandó királyi tanácsba. Úgy látszik, a köznemeseknek volt okuk bízni benne, mert még az országgyűlés alatt az a tudósítás ment Magyarországból Ferdinándhoz, hogy a nádor titkon segít bizonyos gazembereket,[6] akik Bornemisza és Thurzó ellen vannak. A levélíró különösen az utóbbin botránkozik meg, minthogy értesülése szerint Thurzót mindenek felett kedveli a királyné.[7]

[1] Acta Tomiciana VII. 81.

[2] Országos levéltár. D. L. 23982.

[3] 1524 szept. 18. Házi, udvari és állami levéltár. Grosse Correspondenz. 8. fasc.

[4] Acta Tomiciana VII. 83.

[5] Acta Tomiciana VII. 199.

[6] Latrones, írja a levél.

[7] 1524 szept. 18, 19, 23. Házi, udvari és állami levéltár. Grosse Correspondenz. 8. fasc.

Alig hogy túl voltak Báthorynak méltóságába való visszahelyezésén, előállott kívánságaival az országgyűlésen nagy számmal megjelenő köznemesség. Kifogásaik mindannyian egy cél felé irányultak, noha igen sokfélére vonatkoztak, ez a cél pedig a német befolyás kiszorításában állott. Egykorú levelek[1] a következő pontokban foglalták össze kívánságaikat : 1. Azt akarják a magyarok, hogy se a király, se a királyné ne tartson maga mellett semmiféle tisztségben németet, kivéve, ha az magyar vagy cseh alattvaló.[2] 2. Külföldi ember ne legyen se kancellár, se kapitány, se tiszt valamelyik várban. 3. Külföldiek ne mehessenek a királyi tanácsba, mivel a magyarok nem akarják, hogy ezek ismerjék az ő ügyeiket. 4. Se Károly, se Ferdinánd követei ne legyenek itt állandóan, hanem ha valamit el akarnak mondani, mondják el és 12 nap eltelte előtt távozzanak el. 5. Ha a király a kormányzás gondjaival törődni és más életet folytatni nem akar, kormányzót fognak választani, az adóból pedig csak 20 dénárt adnak a király konyhájára, a többi adó a kormányzóé lesz katonákra. 6. Ennek a kormányzónak a bácsi országgyűlés óta szolgáló kincstárnokok elszámolni tartoznak. 7. A jelenlegi egyházi és világi főméltóságok tegyék le hivatalaikat, a kancellárságot, kincstárnokságot stb. 8. A főnemesek állítsák ki bandériumaikat, ha pedig ennek a kötelezettségüknek eleget nem tesznek, száműzzék őket, mint hűtleneket a király és az ország iránt. 9. A bandériumokon kívül fogadjanak zsoldos katonaságot is, esetleg külföldieket, de ezeket csak táborban szabad elhelyezni, a várakban azonban nem. 10. Mivel Lajosnak nincs követe Annánál, Ferdinándnak se legyen követe Máriánál. 11. Nyolc tagból álló királyi tanácsot kell választani, amely csak arra ügyeljen, hogy a jövedelmeket arra fordítsák, amire kell. Ebbe a tanácsba következőket kell beválasztani : Szalkay László esztergomi érseket, Gosztonyi János erdélyi, Erdődy Simon zágrábi és Paksy Balázs győri püspököt, a nádort, a

[1] Egy keltezetlen levél és Salamanca szept. 18-iki levele (melyből a fenti összeállítás 10. és 11. pontja való) foglalja magában a fenti 11 pontot. U. o.

[2] Admodum qui non sit sub corona Hungarica vel Bohemica.

vajdát, Drágfi Jánost és még egy urat, akinek a nevét azonban nem mondja meg Salamanca levele,[1] amely erről értesít bennünket. Ezek a kívánságok mindenesetre idegen befolyástól mentes kormányzatot akartak Magyarországon megteremteni, a köznemesség azonban aligha lehetett beavatva az általa kívánt tanácsurak pártállásába, mert néhány tősgyökeres Ferdinánd-pártit is be akartak választani az új tanácsba. A magyarok közül az országgyűlés ez alkalommal csupán egyetlenegy ember ellen fordult és ez volt Ártándi Pál, a királyné bizalmasa, akit a köznemesek nyiltan árulónak neveztek.[2]

Alig tudunk valamit arról, milyen fogadtatásban részesültek a köznemesség kívánságai. Amint előre féltek tőle, az országgyűlésen nagy zavarok voltak. Salamanca szeptember 23-án azt írta, hogy olyan nagy kavarodás támadt az országgyűlésen, hogy ezren is elpusztultak volna, ha a jelenlevőknek kardjuk lett volna. A püspökök mind megszaladtak, kivéve a zágrábit, akinek sikerült megállítani a többieket. Csakhamar kitünt azonban, hogy nagyon nehéz munkába fogott bele a köznemesség. A főnemesség tárgyalás alá vette kívánságaikat, de csak egyet fogadott el közülük. Hozzájárultak annak kimondásához, hogy ha Károly és Ferdinánd követeket akarnak tartani Magyarországon, ám tartsanak, azonban engedjék meg, hogy a magyaroknak is legyen követük Károly és Ferdinánd udvarában, akik viszont az ő tanácskozásaikban vegyenek részt.[3] A főnemesség ezt a megoldást tekintette tisztességes paritásnak. Mivel a köznemesek többi kívánságaik elfogadását elérni nem tudták, viszont már eltelt az a 15 nap, ameddig ők az országgyűléseken tartózkodni szoktak, nem alkudoztak tovább, hanem kívánságaik teljesítéséhez ragaszkodva eltávoztak az országgyűlésről. Kevesebb számú megbizottat hagytak ott maguk helyett, akiknek beleegyezésével a főurak enyhítettek a köznemesség

[1] 1524 szept. 18. Házi, udvari és állami levéltár. Grosse Correspondenz. 8. fasc.

[2] Salamanca levele 1524 szept. 23-ról. U. o.

[3] U. o.

által elfogadott határozatokon.[1] Így aztán a király is hozzájárult az országgyűlés végzéseihez, noha tudhatta, mi volt az, amiben a köznemesség eltávozása előtt megállapodott. Eddig ez nem fordult elő, mert ha a két rend nem tudott megegyezni, az uralkodó nem fogadta el egyik kivánalmát se, hanem az egész ügyet a következő országgyűlésre halasztotta el. Hogy most nem így történt, annak Mária királyné volt az oka, aki a köznemesekkel szemben való állásfoglalásra birta rá férjét. A királyné ez alkalommal Brandenburgi Györgyre hallgatott.[2] Az őrgróf azt tartotta leghelyesebbnek, ha leghatározottabban szembeszállnak minden idegenellenes kívánsággal, ami úgy is történt. A Habsburgok másik kipróbált bizalmasa, Bornemisza nem látta jónak ezt az erőszakoskodást, mert attól tartott, hogy ennek a zavargások folytatása lesz a következménye. Hogy ne kelljen a jövendőért a felelősséget vállalnia, nem is vett részt az országgyűlésen.[3] Csakhamar kitünt, hogy neki volt igaza, mert kívánságainak visszautasítása nem jelentett egyúttal győzelmet is a köznemesség fölött. A gyűlésről távozó főnemesség körében uralkodó hangulat a következő országgyűléstől való félelem volt[4].

[1] Confectisque durissimis articulis discesserunt, quos moderati sunt quidem domini nuntiis assistentibus. Acta Tomiciana VII. 84.

[2] Salamanca levele 1524 szept. 19-ről. Házi, udvari és állami levéltár Grosse Correspondenz. 8. fasc.

[3] 1524 szept. 23. U. o.

[4] Acta Tomiciana VII. 84

A visszahatás Ferdinánd befolyásának érvényesülése ellen.

Noha az 1524-iki országgyűlésen a köznemességnek a Habsburgok ellen való támadása nem ért el sikert, Ferdinánd udvarában mégsem voltak megnyugodva Magyarország helyzete iránt és egyre-másra jöttek a német követek hazánkba. 1525 január 12-én Cuspinianus indult Magyarországba és február 3-áig maradt itt.[1] Alig távozott el, Herberstein jött helyébe, először március 3-án, aztán újra április 5-én.[2] A követeket azért küldték Magyarországba, hogy igyekezzenek fenntartani a mult évi országgyűlésen elért eredményt, de Budán való gyakori megfordulásuk bizonyára még inkább ébren tartotta a gyűlöletet az idegen befolyás ellen. Az ingerültséget csak növelte az, hogy az 1524-iki országgyűlés végzéseit nem hajtották végre, ami bőséges okot szolgáltatott arra, hogy a köznemesség folytassa a támadást azok ellen, akik kívánságai érvényesülésének útjában állanak. Burgio pápai követ szerint ekkor a következő három ember kormányozta Magyarországot: Szalkay László esztergomi érsek, Várday Pál egri püspök és Sárkány Ambrus országbíró. Pártállásuk ismeretes: Szalkay Ferdinánd embere, Várday Szapolyai szövetségese, Sárkány pedig 1521 óta szinte állandó követe volt Lajosnak a Habsburgokkal való érintkezései folyamán,[3] ami valószínűvé teszi, hogy benne nem láthatjuk a Habsburgok pártjának ellenfelét, mert az esetben

[1] Fontes rerum Austriacarum. Scriptores. I. 415.

[2] U. o. 265.

[3] 1525 ápr. 24-én azért kap Sárkány adományt, mert in variis et non vulgaribus legationibus ac aliis id genus expeditionibus in plurimis regnis apud varios principes cum summa prudentia, dexteritate ac fidelitate exhibuit. Országos levéltár. D. L. 24133.

nem bízták volna rá a legbizalmasabb természetű dolgokat. Tévednénk azonban, ha ennek következtében a vajda ellenfelének képzelnénk őt. Mikor 1522-ben végrendeletet tett, a királynak s a királynénak hagyta két fehér, török lovát, azt a lovát azonban, amelyet Brandenburgi Kázmér hercegtől kapott, szerszámaival együtt Szapolyai Jánosnak, az ő kegyes urának [1] hagyta, akit arra is kért végrendeletében, hogy fogadja kegyébe testvérét és ugyanúgy pártfogolja, amint őt, az ő szolgáját pártfogolni szokta.[2] Ez a három ember azonban — tudósít bennünket Burgio — vigyáz arra is, hogy a be nem avatottak észre ne vegyék szándékaikat. Ha például a primás akar valamit, akkor Sárkány vagy Várday terjeszti azt elő, Szalkay ellenzi, mire amazok próbálják rábeszélni a primást, aki végül nagy nehezen enged is kérésüknek. 1525 áprilisában Burgio szerint a köznemesség Szalkayban látta legveszedelmesebb ellenségét, mert a király teljesen az ő befolyása alatt állott.[3]

A Jagellók uralkodása ideje alatt annyira megszokták az országgyűlésnek évenkint való összehívását, hogy bármennyire nem óhajtották is 1524-iki események után a köznemesség összejövetelét, 1525 tavaszára a király kénytelen volt összehívni az országgyűlést. Május 7-ére szólt a meghívó, szokatlanul korán, másnap (május 8) már gyülekezni is kezdett a köznemesség, a mely ez alkalommal fegyveresen jelent meg az országgyűlésen.[4] Noha a tanácskozások ez nap még nem kezdődtek meg, a köznemesek beszélgetni kezdtek a jövendőről és kijelentették, hogy nem fogják letenni fegyvereiket. Május 10-én a király a nyitrai püspök által azt üzente nekik, hogy eléjük szeretné terjeszteni az ország szükségleteit. A köznemesek azt felelték, várjon a király még két napot. Május 11-én már pontosabban lehetett tudni, mit akar a köznemesség. Többen vetették fel közülük azt a kérdést, mi az oka annak, hogy a mult évben hozott ország-

[1] Tamquam domino meo gratioso.

[2] Me, servitorem suum fovere solebat. Napi dátum nélküli oklevél a herceg Festetics-család keszthelyi levéltárában. Zalad. 230.

[3] Burgio jelentése 1525 ápr. 13. Monumenta Vaticana II. sor. I. k.

[4] Burgio jelentése 1525 máj. 8.

gyűlési határozatokat nem hajtották végre. Némelyek azt mondták, Verbőczyt kell megkérdezni, mások azonban így szóltak: «Mi szükség ezt Verbőczytől kérdezni, más nem hibás ebben, csak az esztergomi érsek, Szalkay László.» Egyesek ezenfelül azt is követelték, hogy távolítsák el a németeket a királyi udvarból. Ezen a napon a történtekről így tudósította Szalkay a pápai követet: «Ennek az országgyűlésnek igen zavaros a kezdete, nem tudom, mi lesz a vége.»

Amint két nappal azelőtt a király tudtára adták, május 12-én a köznemesek mind a Rákosra mentek és ott egy főpap és egy főúr felolvasta előttük a királyi előterjesztéseket. A király arra hívta fel figyelmüket, hogy mivel nem lehet tudni, nem támadja-e meg a török az országot, tanácskozzanak arról, mit kell tenni és adják meg a királynak az ország megvédésére szükséges eszközöket. A köznemesek azt felelték, hogy másnap a király elé terjesztik válaszukat. Úgy is történt. Május 13-án hatvantagú küldöttség vitte a köznemesség feliratát a királyhoz. A gravaminalis országgyűlések rendes sajátságát ez alkalommal már kifejlődve láthatjuk. A köznemesek a királyi előterjesztésre adott felelet helyett a maguk kívánságaival és sérelmeivel állanak elő, mintha csak egy XVII. századbeli diétát látnánk magunk előtt.

A köznemesség kívánságai pedig a következők voltak. Bocsássák el a királyi udvar szolgálatából az összes németeket és tegyenek helyükbe magyarokat. Ezen kívánságoknak egyik okával már találkoztunk. Ez a követelésük a magyar nemzeti érzésből fakad, hogy amint Anna mellett nincsenek magyarok, úgy Mária mellett se legyenek németek. Ehhez a régóta hangoztatott okhoz most egy újabb is járul: a németek lutheránusok, ők pedig nem szeretnek összekeveredni az ilyen néppel, mivel nem akarnak fellázadni Isten és a pápa ellen, aki mindig segítette őket a török ellen. Kívánságuknak megokolása főleg a pápai követnek szólt, hogy megnyugtassák a legatust Magyarország hitbeli hűsége felől.[1]

[1] Campeggio pápai követ 1525 febr. 8-án azt jelentette Rómába, hogy Magyarországon a királyné és a németek a lutheránusok pártján vannak, de ezzel nem kell törődni, mert Ungaria è natural nemica d'Al magne. Monumenta Vaticana II. sor. I. k.

A pápai követ megnyugtatását pedig azért tartották szükségesnek, mert a köznemesség az országgyűlésen keményen támadta a főpapokat, aminek az a magyarázata, hogy egy részük Ferdinánd pártján állott, mert neki köszönhette főpapi méltóságát. A köznemesek másik kívánsága az volt, hogy távozzanak az országból a császári és a velencei követek, mert nem lehet tudni, miért vannak itten. Kifogásolják azt, hogy a német követ beleavatkozik a magyar ügyekbe, a velenceiek pedig békében élnek a törökkel, amiért is nem lehet tudni, vajjon magyarországi megbizottuk inkább kém-e, mint követ. Ezenfelül még azt kívánták a királytól, hogy reformálja a tanácsot. A köznemesség öt napi határidőt adott a királynak kívánságai teljesítésére és azzal fenyegetőzött, hogy ha addig nem kergeti ki a király a németeket, rosszul jár az, akit megtalálnak közülök.

A köznemesek felirata világosan mutatta, hogy ők nem a királyi előterjesztések tárgyalása céljából jöttek az országgyűlésre, hanem azért, hogy megvalósítsák a maguk törekvéseit. Kívánságaik szinte betűről-betűre egyeznek mindazzal, amit a mult évi országgyűlésen követeltek, de elérni nem tudtak. Szalkay, aki ellen a nemesség haragja irányult, igyekezett tisztázni magát a király előtt, vizsgálatot kért maga ellen, hogy kiderüljön ártatlansága. Erre azonban nem került a sor, mert Lajos biztosította a legatust, hogy Szalkayt el nem hagyja. A köznemességnek ellenük irányuló haragját látva a főpapok tanácsosabbnak tartották, hogy ne keressék az összeütközést az ellenük felbőszült köznemességgel, azért mindjárt az országgyűlés kezdetén visszavonultak a tanácskozásoktól.[1]

A köznemesség egy szombati napon terjesztette a király elé feliratát és másnapra (május 14.) várta a király válaszát. A király időt akart nyerni, azért egy főpap és egy főúr által azt üzente a köznemeseknek, hogy most még nem felelhet, mert nagy fontosságú és alapos meggondolást kívánó ügyekről van szó. Ajánlotta azonban nekik, hogy a vasárnapi napot fordítsák istenes dolgok végzésére. A köznemesség

[1] Marino Sanuto XXXIX. 91.

nem kifogásolta a király üzenetét, de arra kérte az uralkodót, ne halassza tovább a válaszadást, hogy ennek következtében határozathozatal nélkül ne oszoljék szét a diéta. Ez az aggodalmuk igen érthető. Ebben az időben két hétig szokott tartani az országgyűlés, ennek az időnek pedig már eltelt a kisebbik fele.

Másnap (május 15.) megérkezett a király felelete. Lajos kijelentette, hogy nem az az idő van most, amikor a németeket követeik kiutasítása által az ország ellenségeivé lehetne tenni; ha van valami panasz a német követek ellen, mondják meg neki. Ő majd gondoskodik róla, hogy panaszra többé ne legyen ok ; ugyanezt mondta a király a velenceiek követeire nézve is. A tanács újjászervezésének kívánságára Lajos nem felelt semmit. Nem kellett sokat gondolkoznia a köznemességnek, hogy kitalálja, mi a célja a király válaszának. Kiabálták is rögtön, hogy nem engedik magukat becsapni és nem egyeznek bele ezen nagy fontosságú ügyek elhalasztásába. A király követei csillapítani próbálták őket, de sikertelenül, mert a köznemesek nem kezdtek új felirat készítésébe, hanem a következő napon (május 16.) azt határozták, hogy meghívják a királyt a maguk körébe. Ha eljön engedelmes alattvalói lesznek, ha nem jön el, nála nélkül fognak intézkedni, mert nem akarják, hogy elvesszen az ország. Ez a határozatuk eltért a szokástól. Ez időben az országgyűlés két részre osztva tárgyalt és mindkét rész előterjesztése külön-külön került a király elé, most azonban a köznemesség a királynak megidézésével a főnemességet ki akarta zárni a király elhatározására való befolyásából és a király kényszerítésével egymaga akart dönteni.

A köznemesek határozatának megfelelően, május 17-én 120 tagú küldöttség ment a királyhoz és arra kérte Lajost, jöjjön el közéjük a Rákos mezejére. Míg a küldöttség tagjai válaszra vártak, a királlyal Budán együtt levő főnemesek szóba ereszkedtek a köznemesekkel és megkérdezték tőlük, miért kívánják, hogy a király náluk nélkül menjen közéjük, holott ők a király tanácsosai. Ezt a választ adták nekik : «Azt hisszük, ti vagytok azok, akik rossz tanácsot adtok Őfelségének.» Burgio nem tartotta helyesnek, hogy a király elmenjen a

köznemesség közé, mert ez nem illik a király méltóságához. El is ment Lajoshoz, hogy ezt megmondja neki, de útjának nem volt eredménye, mert a király nem kérdett meg senkit, hanem maga határozott. Azt felelte a köznemesség küldöttségének, hogy másnap reggel 5 órakor[1] egyedül megy el a Rákosra. Lajos elhatározásának okait nem ismerjük, válasza azonban tökéletesen kielégítette a köznemességet.

Május 18-án reggel a király csakugyan megjelent a köznemesség körében. Nagy tisztelettel fogadták s azt kérdezték tőle, ki volt az oka annak, hogy a mult évi országgyűlésen hozott határozatokat nem hajtották végre. Lajos mindössze ennyit felelt: «Én nem voltam!» Betű szerint kétségtelenül igazat mondott, de a mult évi országgyűlés határozatainak módosítása bizonyára nem történhetett az ő akarata ellenére. A kapott válasz kielégítette ugyan a köznemeseket, mert megnyugtató bizonyosságot szereztek a király álláspontja felől, de egyúttal arra is birta őket, hogy megismételjék kívánságaikat. Újra kérték tehát Lajostól, hogy menjenek el az országból a német és a velencei követek, a király tisztviselői magyarok legyenek és reformálják a királyi tanácsot. Most valamivel kedvezőbb választ kaptak, mint előbb, mert Lajos beleegyezett a királyi tanács reformálásába. A köznemesség megköszönte a király jóindulatát, de egyúttal megújította többi kérelmét is. Lajos azonban nem engedett sürgetésüknek és elhagyta az országgyűlést. Alig hogy eltávozott, megérkeztek a főnemesség küldöttei. Panaszkodni jöttek amiatt, hogy a köznemesek náluk nélkül hívták maguk közé a királyt. A köznemesek igyekeztek megnyugtató választ adni. Azt felelték, hogy nincs ebben semmi rossz, mert a király úgyis a főnemesekkel van az egész évben. Kijelentették azt is, hogy szivesen tárgyalnak ők a főnemesekkel is, csak jöjjenek el a Rákosra.

A köznemesek arra vártak, hogy a király és a főnemesség izennek még nekik valamit, de hiába vártak, mert újabb

[1] Ez az adat egyedülálló tudósítás ezen korszakból az országgyűlési tárgyalások kezdetének idejére nézve. A Habsburgok alatt rendszerint reggel 6-kor kezdődött az országgyűlés.

választ nem kaptak. Ezért tehát másnap (május 19.) elhatározták, hogy június 24-én Hatvanban új országgyűlést tartanak és fegyveres megjelenésre szóllítják fel a köznemeseket, aki pedig nem jön el, azt hazaárulónak tekintik. Mivel ennek elhatározása után a köznemesség nem távozott el a Rákos mezejéről, nyitva maradt a további alkudozások útja. A király ugyanis csak azért nem felelt eddig, mert meg akarta kérdezni a pápai követet a köznemességnek adandó válasz felől. Burgio azt ajánlotta, hogy Lajos a következő feleletet adja: «Amit tanácsunkkal határozni fogunk, azt meg is tartjuk.» A legatus meghallgatása után azonban mégis úgy döntött a király, hogy elküldi a németeket eddig birt hivatalaikból, sőt lehetőleg az ország területéről is, ha tisztességesen el lehet őket küldeni. Ezalatt a köznemesek egy küldöttsége felkereste a legatust. Burgio arra buzdította őket, hogy igyekezzenek megegyezni a királlyal. Közben megkapták a köznemesek a király válaszát, amely úgy hangzott, hogy beleegyezik kívánságukba, elküldi a németeket, csak négyet tart itt közülök, kettőt magának, kettőt a királynénak. Ezen engedményekkel szemben azonban azt kívánta Lajos, hogy mondjon le a köznemesség a már elhatározott országgyűlés megtartásáról.

Május 21-én felelt a köznemesség a királynak. Tudtára adták Lajosnak, hogy a hatvani fegyveres gyűlést okvetlenül megtartják. A király nem helyeselte ugyan elhatározásukat, azonban se igent, se nemet nem mondott a köznemesség küldöttségének, hanem másnapra igérte feleletét. A rákosi országgyűlés naplóját ránk hagyó pápai követ meg is jegyzi: «Az a gyanúm, hogy ezen a napon maga a király sem volt biztos abban, hogy mit tegyen, de úgy látszott, mintha megegyezésre hajlanék a nemesekkel.»

Másnapra (május 22.) határozottabb lett a király. A köznemesség Lajos hallgatását beleegyezésnek vette, azért ezen a napon a király elé terjesztette mindazt, amit az országgyűlés határozataképen törvénycikkekbe kívántak foglalni. Lajos azonban kijelentette, hogy a bemutatott tervezetet nem fogadja el, mert nem ért egyet a köznemesség határozatával. Mivel azonban a május 8-ára összehivott

országgyűlésnek ezen a napon eltelt a 15-ik napja, a köznemesek nem alkudoztak tovább a királlyal, hanem legnagyobbrészt eltávoztak, szokás szerint csupán abból a célból hagyván ott maguk helyett néhány köznemest, hogy azok írásba foglalják a szóbeli megegyezéseket.[1]

Meg kell említenünk, hogy ezen az országgyűlésen résztvettek a lengyel király követei is.[2] Nagyobb szerepet azonban nem vittek, a németek ellen irányuló támadás feltartóztatásában pedig semmi részük se volt. Ez a viselkedés egy kis változását mutatta annak a politikának, amelyet a Habsburgokkal szemben eddig követett a lengyel király. Bizonyára a német befolyás erősödése bírta rá Zsigmondot arra, hogy az évek óta követett utat elhagyja, sőt a bécsi találkozás előtt követett útra lépjen a Habsburgokkal szemben. 1525 május 16-án ugyanis a lengyel király követei uruk megbízásából a magyar király jóindulatába ajánlták Szapolyai Jánost. Ez pedig annyit jelentett, hogy a lengyel király vissza akar térni külpolitikájának régi irányához és a magyar nemzeti pártot védelmébe fogadva igyekszik befolyást szerezni a magyarországi Jagellók udvarában. Lajos válaszát ugyan nem ismerjük, de a lengyel követek jelentéséből világos, hogy nem volt elutasító.

A rákosi országgyűlésen hozott végzések királyi megerősítés nélkül maradtak ugyan ránk, de mivel a hatvani országgyűlésen megnyerték a szentesítést, ránk maradt formájukban törvényeknek tekintendők. Bennük van ezekben a végzésekben mindaz, aminek megvalósítását a köznemesség kívánta, bennük van az, hogy a német és a velencei követeket el kell az országból távolítani (IV. t.-c.), hogy az összes tisztviselők magyar születésűek legyenek (II. t.-c.) és hogy mivel eddig a királyi tanácsot nagyobbrészt idegenek vezették, reformálni kell a tanácsot (I. t.-c.). Ezt a reformot a következőkép tervezték. Egyelőre válassza maga mellé a király tanácsosokul azokat a főnemeseket, akiket akar és

[1] Az országgyűlésre vonatkozó kútfők fel vannak sorolva «A magyar országgyűlések története II. Lajos korában» c. művemnek 81. l.

[2] Burgio 1525 máj. 8-i jelentése.

a hatvani gyűlésig ezeknél lesz minden hatalom, idegenek azonban többé nem vehetnek részt a tanácskozásban (II. t.-c.). Az is benne van a rákosi végzésekben, hogy június 24-én Hatvanban új országgyűlést tartanak (XXXI. t.-c.) és ezen az országgyűlésen fegyveresen kell megjelenni mindenkinek, idegeneket odavinni azonban nem szabad (XXXVIII. t.-c.). Meg vannak híva az országgyűlésre az egytelkes nemesek is (XXXI. t.-c.), csak az alsó részek megyéinek, Temesnek, Torontálnak, Bácsnak, Valkónak, Szerémnek és Pozsegának nemessége maradhat otthon a végek védelmére, de ők is kötelesek követeket küldeni (XXXVI. t.-c.).Hasonlóképen követeket küldenek az országgyűlésre Erdély és Horvátország is (XXXVII. t.-c.), ami különben ez időben máskor is így volt szokásos. Meg kell jelenniök az országgyűlésen a káptalanoknak és a conventeknek is (XXXII. t.-c.). Aki pedig a meghivottak közül nem lesz ott az országgyűlésen, azt hazaárulónak jelentik ki (XXXIX. t.-c.). Mindezeket az intézkedéseket azzal okolják meg, hogy az eddig hozott országgyűlési határozatokat bizonyos zavargók miatt sohasem lehetett végrehajtani. Ez a tervezett országgyűlés azonban gyökeresen orvosol majd minden bajt, mert véget fog vetni az idegenek befolyásának.

Amit a köznemesség elhatározott, annak megvalósításához kétségtelen joga volt. Joga volt követelni azt, hogy szünjék meg Magyarországon a német befolyás, ne legyen német a magyar király udvartartása és ne legyenek a hivatalok a németek kezében, de ép oly kétségtelenül nem volt joga a köznemességnek ahhoz, hogy országgyűlést hívjon össze. Ebből az időből még nincsenek ugyan rendszeres törvényeink az országgyűlések szervezetére nézve, de az országgyűlésekre vonatkozó törvényekből világosan kitünik az, hogy az országgyűlést a király hívja egybe. Mint minden alkotmányos államban történni szokott, az alattvalók dolga gondoskodni arról, hogy kívánságukra gyakorolja a király ezt a jogát. Az is bizonyos, hogy noha ez időben évente rendszerint több országgyűlést tartottak, a törvények csak azt rendelték el, hogy a király minden évben egyszer hívja össze az országgyűlést, ennek a rendelkezésnek pedig ebben az

évben már eleget tett a király. Más kérdés azonban, hogy amikor nagy érdekek forognak kockán, azok, akik képeseknek tartják magukat a fenyegető veszély elhárítására, várhatnak-e addig, amíg a törvényes formák megengedik fellépésüket és vállalhatják-e a felelősséget, ha a forma miatt a lényeget feláldozzák. A köznemesek azt tartották, hogy tovább nem lehet várniok és ha most nem állítják meg a németek befolyását, azután már késő lesz. Ezért szánták rá magukat arra, hogy a király ellenére is összegyüjtik az ország köznemességének fegyveres erejét a német befolyás megakadályozására. Ezért nem mentek a Rákosra, mint ahogy nem mentek 1518-ban sem, hanem Hatvanba, olyan nyilt területre, ahol a fegyveres köznemesség ereje érvényesülhet. Hogy Buda várával ők úgyse bírnak, arra az 1519-ik évben szenvedett kudarcuk tanította meg őket.[1]

Természetes, hogy a király és a vele tartó főleg főpapokból álló párt küzdelem nélkül nem vonulhatott vissza a köznemesség elől. Végül is létükről volt szó, mert számítani sem lehetett arra, hogy a győzelemre jutó köznemesség megtűrje az ország főméltóságaiban azokat, akiknek hivatali működése alatt oly nagy tért tudott nyerni Ferdinánd osztrák főherceg befolyása. Amint egymásra volt utalva erejének kifejtése céljából a köznemesség, ép úgy támogatnia kellett egymást minden erejével a királynak és a főnemességnek is. A királynak és az uraknak azonban nagyon kellett sietniök, mert mindössze egy hónapnyi idő állott rendelkezésükre, hogy a védelemre felkészüljenek.

[1] Buda várában a rákosi országgyűlés alatt Bornemisza János várnagy 300 gyalogost tartott a vár védelmére. Fraknói, II. Lajos számadáskönyve 1525. Magyar Történelmi Tár XXII. 150.

Ferdinánd pártjának sikeres védekezése.

A májusi országgyűlés feloszlásától az új országgyűlés összejöveteléig eltelő hat hét mindenekelőtt arra szolgált, hogy a király megtudhassa, kire és meddig számíthat. A köznemesség bizton várható támadása szorosabb egyesülésre birta a főnemeseket, amely szorosabb egyesülésnek még mindig a confœderatio volt divatos formája. Épen a rákosi országgyűlés befejezésének napján, 1525 május 22-én adták ki a főurak szövetséglevelüket, melyet hazánknak akkor élő szinte összes egyházi és világi főméltóságai aláírtak. Ebben a szövetkezésben a következők vettek részt : Szalkay László esztergomi érsek, Várday Pál egri, Rozgonyi Simon zágrábi, Goszthonyi János erdélyi, Perényi Ferenc váradi, Móré Fülöp pécsi, Szalaházy Tamás veszprémi, Paksy Balázs győri, Podmaniczky István nyitrai, Macedónia, László szerémi püspökök, Lőrinc székesfehérvári préposti Báthory István nádor, Sárkány Ambrus országbíró, Szapolyai János, Szapolyai György, Thurzó Elek tárnokmester, Korlátkövy Péter főudvarmester, Perényi Péter abaujvári, Kanizsay László vasi, Palóczy Antal zempléni, Bánfi János verőczei, Széchy Tamás vasi ispánok, Országh Ferenc, Országh Imre, Bánfi Zsigmond, Erdődy Péter, Szentgyörgyi Farkas, Hampó Ferenc és Bebek Imre királyi titkár. Pártállását tekintve a szövetkezők jó része a Habsburgok embere, akiknél nem volt csoda, hogy most is síkra akartak szállani pártfogójukért. Feltünő azonban, hogy a nádor és a vajda is benne vannak az új szövetségben. Mint 1518-ban, úgy most is a rendi érdek okozta pártfoglalásukat, mert a Hatvanban megjelenő köznemesség az 1518-iki bácsi gyűlésen történteket készült megismételni. Szapolyai pedig 1518-ban is a főurakkal tartott.

A szövetségre lépők nyiltan kimondják, hogy minden köztük eddig fennálló ellenségeskedést megszüntetve, az országban levő zavarok miatt egyesülnek a királyi tekintély védelmére. Mindenekelőtt kérni szándékoznak a királyt, hogy mindegyik rendet őrizze meg a maga kiváltságaiban. Ez a kijelentés bizonyára a világi főurakat akarta megnyugtatni az egyházi főméltóságokkal szemben, akik ép ebben az időszakban a világiaknál nagyobb befolyásra tettek szert. Kijelentik azt is, hogy minden erejükkel rajta lesznek a főnemesi rend tagjai közt fennálló ellentétek kiküszöbölésén, mert ezek a belső viszálykodások idézték elő, hogy a köznemesség nagyobb erőre kezd emelkedni. Ebből a célból a következőképen fognak eljárni. Eddig az volt a szokás, hogy a király elhatározásai előtt csak a tanácsosok egy részét kérdezte meg, ezért a mellőzöttek ellene szegültek az elhatározott intézkedés végrehajtásának. Ha azonban a jövendőben a király valamelyik főpappal vagy főúrral külön akarna beszélni, az illetőnek engedelmeskednie kell ugyan, de ha a szóba hozott ügy a királyi tanács elé való, azt kell ajánlania az uralkodónak, hogy a királyi udvarban jelenlevő többi tanácsosokkal is beszélje meg a király a szóban forgó ügyet. Ha pedig ez a tárgy olyan nagy fontosságú lenne, hogy a távollevőknek is tudniok kellene róla, levél által kell őket értesíteni. Vigyázni kell azonban mindenkinek arra, hogy valami méltánytalanságot ne ajánljon a királynak.

Szükségesnek találják a szövetségre lépők azt is, hogy bizonyos változások történjenek a királyi tanács összetételében. Eddig az volt a gyakorlat, hogy idegenek is részt vettek a tanácskozásban. A szövetkezők nem akarják ezt megtűrni, hanem kijelentik, hogy a királyi tanácsban résztvevő idegeneket minden eszközzel eltávolítani igyekeznek. Ezen megállapodásuk keresztülvitele egyrészt a saját befolyásukat fogja növelni, másrészt lehetségessé teszi, hogy a főnemesi tanács uralmát elfogadja a köznemesség is, amely rend eddig is állandóan küzdött az ellen, hogy idegen befolyás érvényesüljön a király udvarában. Ha a főnemesség megszünteti az idegen befolyást, ezáltal erősen csökken majd a köznemesség támadásának heve.

mert letünik a napirendről egy olyan tárgy, amely eddig szembeállította egymással a két rendet. Mivel fel lehetett tételezni, hogy az idegenek nem egykönnyen fognak belenyugodni hatalmuk elvesztésébe, a szövetkezők kötelezik magukat, hogy teljes erejükkel segítik egymást, ha egyikük vagy másikuk ellen támadnának. Hozzáteszik ehhez még azt is, hogy «ha valamely idegen vagy esetleg hazafi valamilyen okból Ő felsége méltósága ellen, vagy pedig a főpapok, főurak és a nemesség állása, szabadsága, haszna, hivatala és kiváltsága ellen valami új és szokatlan dolgot akarna megkísérleni, az ilyennel mindenki szembeszállani és neki minden erejével ellenállni tartozik».

Igyekeznek a szövetségben résztvevők a köznemesség jóindulatának megnyerésére is. Minden szövetséges figyelmét felhívják arra, hogy a köznemeseknek jogtalanságot, sérelmet, vagy kárt ne okozzanak, ha pedig közülük valaki mégis megteszi ezt és a többiek intésére se szolgáltat a megsértettnek elégtételt, az ilyen szövetségest a többiek «az igazság és méltányosság ellenére» nem kötelesek segíteni, sőt jogukban van a sértett fél pártjára állani. Emellett azonban fenntartják igényüket minden olyan állásra, amely a főrendűeket illeti meg. Ha egy ilyen méltóság megüresedik, a főpapi és a főúri rend minden befolyását fel fogja használni, hogy ha a megüresedett állásra alkalmas egyén van a főrendűek közt, azt a király a köznemesek elé helyezze. Végül kijelentik, hogy az egész főnemességet fel fogják szólítani szövetségükhöz való csatlakozásra, ha pedig lesznek köztük olyanok, akik vonakodnak, vagy esetleg szembeszállnak velük, az ilyenek ellen egész erejükkel fel fognak lépni.[1]

Ez a szövetkezés az egész főnemesség erejét akarta a köznemesség ellen fordítani, csakhogy megállítsa őket azon az úton, amelyre a rákosi országgyűlésen léptek. A főnemesek céljukat az egyesülésen kívül főleg azáltal akarják elérni, hogy ők is ellene fordulnak az idegen befolyás érvényesülésének. A szövetkezőknek sikerült a maguk részére nyerni a királyt, minek megtörténte után meg-

[1] Országos levéltár. D. L. 24148. Másolatok.

kezdődött a készülődés a hatvani országgyűlés megakadályozására.

Eredetileg az volt a király szándéka, hogy igéreteket tesz és engedményeket ad a megyéknek, ha nem mennek el a hatvani országgyűlésre.[1] Bizonyára csak rontott volna a helyzeten, ha a király maga is pártembernek állott volna be. Szerencsére ez a terv nem valósult meg. A tervezett gyűlés megakadályozása érdekében a király junius 5-én rendeletet intézett a megyékhez. Röviden összefoglalva a májusi országgyűlésen történteket kijelentette: «Nem látjuk át, mi jót hozhat ránk vagy az országra ez az országgyűlés, mert amit az ország szabadsága és haszna érdekében meg kell tenni, azt mindig igen szivesen megtesszük és ezen szándékunkat főpapjaink és főuraink se ellenzik. Azt se látjuk be, micsoda maradandó dolgot alkothatna ez az országgyűlés, mert mi oda menni nem fogunk, amint ezt az akaratunkat a mult országgyűlésen világosan kijelentettük, sem az urakat oda menni nem engedjük, egyedül a ti rendetek pedig (t. i. a köznemesség) a többi rend távollétében semmi érvényeset nem határozhat.» Ezért elrendelte a királyi leirat, hogy a megyék maradjanak otthon; mivel azonban az országnak tényleg vannak fontos elintézni való dolgai, a király ugyanakkor szeptember 29-ére Budára országgyűlést hívott össze.[2] A Lajos által összehívott országgyűlés színhelye előre is kizárta, hogy az összejövetel olyan legyen, mint amilyennek a köznemesek a hatvani országgyűlést tervezték.

A köznemesség határozata és a királynak azzal teljesen ellenkező parancsa a legnagyobb zavarba hozta az országot. Amint ilyenkor történni szokott, a legellentétesebb hírek voltak forgalomban. Még azt is mondták, hogy a király a köznemességgel tart,[3] ami feltétlenül nem volt igaz. Noha Lajos igen határozottan szállott szembe a rákosi országgyűlés határozatával, az udvarban mégis keresték a módját az összeütközés elkerülésének. A primás azt hitte, hogy

[1] Burgio 1525 jún. 6-i jelentése.
[2] Kovachich, Vestigia 582.
[3] Campeggio 1525 jún. 25-i jelentése.

Szapolyai segítségével meg lehet akadályozni az országgyűlés összejövetelét. Ebből a célból Budára hívták Szapolyait, aki a rákosi országgyűlésen nem volt jelen.[1] A vajda junius 13-án Budára érkezett.[2]

Szalkaynak a hatvani országgyűlés elmaradására épített reményei azonban hiúknak bizonyultak, mert a köznemesség komolyan készült a hatvani országgyűlésre és ez ellen már Szapolyai se tehetett semmit. A délvidék megyéi közül Baranya-, Somogy-, Valkó-, Tolna- és Zalamegyék elhatározták, hogy fegyveresen mennek el a hatvani gyűlésre[3] és csupán a pécsi püspökség területén 1300 fegyveres gyűlt össze, akik mindnyájan Hatvanba szándékoztak menni.[4] Oly erő készült megjelenni Hatvanban, amellyel nehéz lett volna a főnemeseknek szembeszállani. Szalkay nem is gondolt többé arra, hogy a vajda segítségével megakadályozza az országgyűlést, hanem más utat keresett a köznemesség támadásának elhárítására. A május 22-én tett igérete ellenére külön szövetségre lépett a vajdával és Verbőczyvel Báthory, Sárkány és Thurzó ellen. Ezzel a szövetséggel azt akarta elérni, hogy olyan irányba terelje a köznemesség támadását, amely nem veszedelmes a Habsburgok érdekeire nézve. Báthory úgy is a lengyel királynak volt az embere, tehát nem baj, ha őt eltávolítják méltóságából, sőt az se veszedelmes, ha néhány Habsburg-párti főméltósággal megtörténik ugyanez, feltéve, hogy ezen áldozat árán el lehet érni annyit, hogy a többiek a helyükön maradjanak. Szalkay sikerét akkor tudjuk igazán méltányolni, ha tekintetbe vesszük, hogy junius derekán még olyan erős volt az országban a németellenes hangulat, hogy Bornemisza a császári követtel együtt nagy titokban kényszerült Budáról eltávozni,[5] míg a három hét mulva tartott hatvani gyűlésen szó se esett a német befolyásról. Ezt a változást pedig az okozta, hogy a

[1] Az 1525 máj. 22-i oklevélben az áll, hogy a vajdát testvére, Szapolyai György képviseli.

[2] Burgio 1525 jun. 23-i jelentése.

[3] Burgio 1525 jun. 20-i jelentése.

[4] Burgio 1525 jun. 18-i jelentése.

[5] Burgio 1525 jun. 20-i jelentése.

király és a királyné az új confœderatio mellé állott, beleegyezett abba, hogy Báthory helyett Verbőczy, a köznemesség vezére legyen a nádor, viszont Szalkay, Szapolyai és Verbőczy ennek fejében biztosították Lajost és Máriát, hogy továbbra is udvarukban tarthatják a németeket.[1] Úgy látszik, a királyné megnyerése volt a fontosabb, mert számára külön ¼ forint adót szavazott meg a hatvani országgyűlés. Szapolyai másodízben tette meg azt, hogy hozzájárult a németeknek a királyi udvarban való maradásához. Engedékenységének ára, mint 1505-ben, úgy most is az volt, hogy a király nem áll útjában a köznemesi párt érvényesülésének.

Ilyen egyezség után nem is történt a németeknek semmi bajuk a hatvani országgyűlésen, noha ezt az országgyűlést épen azért hívták össze, hogy ott véget vessenek minden befolyásuknak. Pedig a köznemesség nagy számmal sereglett Hatvanba, számuk felment 14—15,000-re. Miután úgy vélték, hogy már elegen vannak együtt, hatvan tagú küldöttséget küldtek a királyhoz és a maguk körébe hívták őt. Noha a király eltiltotta a gyűlést, most kijelentette a küldöttségnek, hogy elmegy Hatvanba. Julius 2-án indult el Budáról, másnap reggel érkezett Hatvanba, ahol a legnagyobb tisztelettel fogadták. Lajossal voltak a pápai követ, a lengyel követ, néhány tanácsúr és a nádor. A fogadtatás megtörténtével Verbőczy István, nádori itélőmester nagy beszédet mondott. A király elé tárta, hogy nagy az egyenetlenkedés Magyarországon, ennek az orvoslását már többször megkísérelte a köznemesség, de eredményt elérni nem tudott. Most azonban belátják, hogy a baj oka nem a király, amint eddig hitték, hanem a király tanácsosai. Hasznos volna tehát az országra nézve, ha Őfelsége megváltoztatná hivatalnokait, mert az eddigiek rossz tanácsot adtak neki ; az elmozdított hivatalnokok helyébe jó embereket kellene tenni és célszerű dolog volna reformálni a tanácsot. Amikor befejezte beszédét, megkérdezte Verbőczy a nemesektől, azt mondta-e, ami az ő kívánságuk. Egyhangúlag ezt felelték : «Szabadítsa meg

[1] Burgio 1525 júl. 30-i jelentése.

magát Felséged és szabadítson meg minket is gonosz tanácsadóinak zsarnokságától»!

A pápai követet elragadta Verbőczy ékesszólása és nem győzte eléggé dicsérni beszédének szépségét. De bármilyen szép is volt Verbőczy beszéde, bármennyire egyezett is meg tartalma a köznemesség kívánságával, mégse volt az a beszéd, amelynek a rákosi országgyűlésen történtek után kellett volna következnie. Hiányzott a köznemességnek Verbőczy beszédje által tolmácsolt kívánságaiból mindaz, amit a rákosi országgyűlésen a király ellenzése miatt nem tudott elérni a köznemesség, hiányzott a szónoklatból minden utalás arra, hogy a német befolyást ki kell küszöbölni az országból. Pedig a hatvani országgyűlést épen emiatt hívták össze. Erről azonban Verbőczy bölcsen hallgatott, mert a királlyal létrejött megegyezés következtében hallgatnia kellett róla és csak azt követelte, hogy reformálják a tanácsot. Ez pedig üres szalmacséplés volt, mert a király már a rákosi országgyűlésen beleegyezett abba, hogy újjászervezzék a tanácsot. A tanács reformálásának kérdése azonban az elvekért való küzdelem helyébe az egyes személyek ellen való támadást állította, ami az előbbihez képest csak másodrangú fontosságúnak tekinthető. Bizonyos, hogy a köznemesek haragudtak egynehány főméltóságra, de nem miattuk hívták össze a király ellenére is a hatvani országgyűlést. Verbőczy szónoklatának következménye az lett, hogy a köznemesség dühe egyes főhivatalnokok ellen szabad utat nyert, sőt szinte korlátozás nélkül ki is elégíttetett, ellenben ugyanakkor a német befolyás megszüntetésének eddig első helyen álló kérdése szóba se került.

A főhivatalnokok ellen emelt vádra legelőször Szalkay felelt. Kijelentette beszédében, hogy ő mindig hű alattvalóképen adott tanácsokat a királynak; amikor esztergomi érsek lett, lemondott a kancellárságról, sőt mielőtt idejöttek volna, ismét felajánlotta állását, de a király nem fogadta el lemondását, ezért most, a gyűlés színe előtt, újra lemond a kancellárságról. Azt is megjegyezte a prímás, hogy nemsokára meg fogják ismerni az ő hű szolgálatait. Mivel Szalkay egyetértett a gyűlés vezetőivel, azok gondos-

kodtak róla, hogy a primás nyugodtan mondhassa el beszédét. Kevesen, bizonyára csak néhány be nem avatott kiabálta, hogy le kell tenni a kancellárt, mert a varga fia s paraszttá akarja tenni a nemességet, aminthogy paraszt ő maga is.

Szalkay után Báthory szólt. Kifogásolta, hogy a király hivatalnokait ítélethozatal nélkül akarják tisztüktől megfosztani. A nemesség véleménye megoszlott arra nézve, mi legyen a nádorral. Egyesek azt kiáltották, hogy le kell tenni mások azt, hogy előbb ítéletet kell hozni ügyében.

Azután Sárkány Ambrus országbíró szólalt fel. Nagyon dicsérte magát és azt mondta, hogy az egész országban alig van 2—3 nála érdemesebb ember. Az egész gyűlés visszautasította dicsekvését és oly keményen támadt ellene, hogy Sárkány még ezen éjjel eltávozott az országgyűlésről.

Legjobban szidták Thurzót, a kincstárnok azonban egy szót sem szólt a maga védelmére.

Miután a vádlókat és a vádlottakat meghallgatták, a köznemesség választ kért a királytól, aki másnapra igérte feleletét. Julius 4-én meg is érkezett a király üzenete. Úgy hangzott, hogy még se lenne helyes dolog, ha minden vizsgálat nélkül letennék a bevádolt főhivatalnokokat, ellenben, késznek nyilatkozott a király arra, hogy vizsgálatot indít mindazok ellen, akiket a köznemesek vádolnak. Noha tudjuk, hogy a király előre is beleegyezett a vádlottak némelyikének méltóságából való letételébe, felelete még se lepjen meg bennünket. Azért nem engedett Lajos azonnal a köznemesség kívánságának, hogy annál nagyobbnak lássák sikerüket a köznemesek, ha kívánságuk előtt végül is meghajlik az uralkodó.

Lajos feleletével nem is elégedett meg a gyűlés. Mindössze néhány száz olyan ember került, aki helyesnek tartotta, hogy vizsgálatot indítsanak, a többiek a király hozzájárulása nélkül hivatalából letettnek nyilvánították ki Báthoryt, helyébe Verbőczyt választották és arra kérték Lajost, hogy erősítse meg méltóságában az új nádort. Lajos követeket küldött a köznemesekhez, hozzájárult Verbőczy nádorságához, mire a gyűlés Várday Pál egri püspököt kancellárrá, Drágfi

Jánost országbíróvá, Kanizsay Lászlót pedig kincstárnokká választotta meg. Másnap (jul. 6.) ismét megjelent az országgyűlésen a király. A köznemesek újra kérték: változtassa meg hivatalnokait, reformálja a tanácsot, vegyen fel nyolc köznemest a tanácsba, megyénkint válasszon egy-egy kapitányt, aki a megye katonaságának legyen a vezére és erősítse meg a rákosi országgyűlés határozatait. Ezen kívánságuk előadásakor kijelentették a nemesek, hogy nem akarnak beleavatkozni a király jogaiba, amikor pedig Lajos mégis panaszkodott ez ellen, így feleltek neki: «Tegyen Felséged, amit akar, mi nem avatkozunk bele».[1] A király erre elfogadta a köznemesség kívánságait, mire a köznemesek eltávoztak a gyűlésről, minthogy a határozatokra nézve úgyis megvolt már a szóbeli megegyezés, írásba foglalásuk pedig sok időt vett igénybe.[2]

Az országgyűlés végzései ez alkalommal pontosan megfeleltek a gyűlésen létrejött elhatározásoknak. Mindenekelőtt elfogadottaknak jelentik ki a rákosi gyűlés határozatait és kimondják a tanács reformját, amely abban áll, hogy a tanácsba bevesznek nyolc köznemest is (I. t. c.). Az idegenekről van ugyan szó a törvényben (IV. t. c.), de a császár követeinek kiutasítását már nem kívánják. Ez a cikk mutatja legjobban, mennyire sikerült Szalkaynak eltéríteni a fődologról a köznemesség figyelmét. Pedig a köznemesek nem feledték el, hogy a külföldi követek ellen felszólaljanak. Kifogásolták, hogy Móré Fülöp pécsi püspök fizetett oratora Velencének,[3] de a császári követekről egy szóval sem emlékeztek meg. Most tünt ki, hogy a hatvani gyűléstől való félelem előnyös volt az udvarra nézve. Akkor ugyanis a beközetkezendőktől félve a német követek titokban elhagyták az országot, amiből az a haszon származott, hogy most már nem vitték a botránykő szerepét.

A hatvani gyűlés a királyra nézve szerencsésen fejeződött

[1] A hatvani országgyűlésre vonatkozó kútfők felsorolása megvan «A magyar országgyűlések II. Lajos korában» c. művemnek 93. lapján.

[2] Burgio 1525 aug. 9-i jelentése.

[3] Marino Sanuto XXXIX. 319.

be. A pápai követ egyenesen azt írja, hogy Szalkayval és Szapolyaival egyetértve a király s a királyné rendezték a hatvani országgyűlést, hogy a nádort és a többieket megfosszák állásuktól, mert ezek Szalkay ellen voltak.[1] Burgio értesülése nagyon alaposnak látszik, mert a köznemeseket az országgyűlésen nemcsak Verbőczy izgatta Báthory ellen, hanem Ártándy Pál is, aki székre állott és úgy buzdította a nemeseket, hogy ne habozzanak, hanem válasszanak más nádort.[2] Ez az Ártándy Pál pedig Mária királynénak volt az embere,[3] akit az 1524-iki országgyűlésen árulónak nevezett a köznemesség. Ha a királyné bizalmasa izgatott Báthory ellen, ez annyit jelentett, hogy Mária nem kívánta Báthorynak hivatalában való megmaradását. A királyné részéről érthető is volt ez, hiszen Báthory a lengyel király embere, tehát azé az uralkodóé, akinek népszerűsége legnagyobb veszedelme lehetett volna a Habsburgok Magyarország megszerzésére irányuló igényeinek. A Jagellók pedig ekkor is a magyarok rokonszenvének örvendtek, ami abból látszik, hogy Zsigmond követei, még a hatvani országgyűlésen is jelen lehettek, holott a lengyelek követsége meglehetős anyagi áldozattal járt az országra nézve. A rákosi és hatvani országgyűlések idején Magyarországon tartózkodó lengyel követ a május 12-től julius 9-ig terjedő időre nem kevesebb, mint 1215 forintot kapott a magyar királyi kincstártól.[4] Ennek az összegnek jelentős voltát akkor értjük meg, ha meggondoljuk, hogy ugyanekkor 88,000 forint volt a magyar király egész évi jövedelme.[5]

Noha Lajos elfogadta a köznemesség kívánságát, nem csatlakozott őszintén hozzájuk, hanem csak a kényszerűség hatása alatt állott melléjük, azzal a szándékkal, hogy a fegyveres köznemesség elvonulása után a legközelebbi al-

[1] Burgio 1525 jul. 30-i jelentése.

[2] Verancsics, Összes művei II. 139—141.

[3] 1525 szept. 12-én is kapadományt a királynétól. Országos levéltár. D. L. 28497.

[4] Fraknói, II. Lajos udvara 65, 66.

[5] Schydloviczky id. Naplója a M. T. Akadémia Történelmi bizottságának oklevélmásolatai közt.

kalommal megváltoztatja mindazt, amit most elhatároztak. A lengyel követ 1525 julius 23-án azt is jelentette Zsigmondnak, hogy a magyar király előtte és Burgio előtt még julius 5-én úgy nyilatkozott, hogy a köznemesség kívánságait csak azért fogadta el, hogy elkerülje a belső zavarokat, de nem meggyőződésből járult hozzájuk.[1]

Csakhamar lehetett is látni, hogy a hatvani országgyűlés határozatai nem teremtenek nyugodalmat az országban és nem is jelentenek annyit, hogy Lajos most már úgy akar élni, amint a köznemesség kívánja. Az is nehézségekkel járt, hogy az új főhivatalnokok elfoglalhassák állásukat. Az országgyűlés befejezése után tartott első tanácsülésen (jul. 11.) megjelent Báthory is, el akarta foglalni régi helyét a tanácsban és tiltakozott a letétele ellen. Verbőczy azt felelte neki: «Kétszer választottak meg nádornak és kétszer fosztottak meg ettől a tisztségtől és engem választottak meg helyetted.» A király és a tanács legnagyobb részt ott hagyták a vitatkozókat, Báthoryt pedig Szalkay birta rá a távozásra.[2] Amint a tanácsban nehéz volt életbe léptetni az új rendszert, ép oly nehezen ment annak megszilárdulása az ország hatóságai előtt is. Ezek nem tudták, mihez tartsák magukat és még az év vége felé is előfordult, hogy egyes hivatalok elfogadták a letett nádor parancsát.[3]

Báthory sem adta fel a reménységet, hogy vissza fogja nyerni méltóságát. Mint a mult évben, úgy most is a lengyel királyhoz fordult pártfogásért.[4] Krakkóban sajnálták ugyan a hatvani eseményeket, de remélték, hogy még jóvá lehet tenni mindent.[5] Reménységüket két dologba vetették. Először abba, hogy a kancellárság papi kézben maradt, még pedig olyan ember kezében, aki nem támogatja Szalkay törekvéseit; másodszor bíztak abban, hogy a primás a maga ravaszságával módját ejti annak, hogy ebből a kelle-

[1] Acta Tomiciana VII. 309.

[2] Quellen und Forschungen 133, 308.

[3] Pl. a leleszi convent 1525 nov. 19-én küld Báthorynak mint nádornak relatiót. Kállay levéltár. M. N. Muzeum.

[4] Acta Tomiciana VIII. 191.

[5] U. o. VII. 309.

metlenségből kiszabaduljon.[1] Mivel Báthoryban a lengyel királynak szinte egyetlen magyarországi párthíve vesztette el befolyását, Zsigmond nem is mulasztotta el, hogy Lajoshoz forduljon érdekében. A magyar király azt felelte, hogy egyelőre semmit se tehet Báthory letétele ügyében, mert igaz ugyan, hogy ő nevezi ki a nádort, de a nemesség meghallgatásával; ha tehát a nemesség kérésére megfosztotta őt méltóságától, a nemesség beleegyezése nélkül nem is helyezheti vissza tisztébe. Kifejezte azonban Lajos azt a reménységét, hogy még egyszer fogják tárgyalni ezt az ügyet.[2]

A hatvani országgyűlés után csakhamar kezdte visszavenni befolyását a Habsburgok pártja is. Szeptember 8-án épen a hatvani gyűlésen leghevesebben támadott Thurzót nevezte ki Lajos főkamarásává, azzal okolva meg Thurzó kinevezését, hogy őt nem engedheti el maga mellől.[3] 1526 januárjában felmentette Lajos a Hatvanban választott Várday Pált a kancellárság viselése alól. Rövid ideig ismét Szalkay őrizte az ország pecsétjét,[4] de márciusban már Brodarics István szerémi püspököt nevezte ki Lajos kancellárrá. Ez a kinevezés pedig Ferdinánd főherceg közbejárására történt meg.[5] A német követek Budáról való számkivetése se tartott sokáig. Herberstein 1525 karácsonyán már Budán járt és ott tanácskozott a királlyal és a királynéval.[6]

Nem vesztette el reménységét a hatvani országgyűlésen csatavesztessé lett főnemesség se. A hivataluktól megfosztott főtisztviselők és a május 22-én alakult főnemesi szövetség velük tartó tagjai a hozzájuk csatlakozókkal újabb confœderatiót kötöttek, amely a vajda és az új nádor ellen

[1] Emersurum aliquo modo ex his adversitatibus sua versutia. U. o. VII. 310.

[2] U. o. VIII. 205.

[3] Országos levéltár. D. L. 24185.

[4] 1526 jan. 28-án értesíti ezekről Brodarics Tomiczkyt. Acta Tomiciana VIII. 25.

[5] Brodarics köszönő levele Ferdinándhoz 1526 márc. 22-ről megvan a Házi, udvari és állami levéltárban. Hung. Conv. D.

[6] Herberstein levele Ferdinándhoz. 1526 jan. 10. U. o. Polonica.

irányult.[1] Csatlakozott hozzájuk a primás is, ami nagyon természetes, hiszen Verbőczy nádorságának megvédése úgy se volt az ő érdeke. Báthorynak sikerült csatlakozásra birni az egész főnemességet, Szalkay pedig a király és a királyné megnyerésére törekedett. Fáradozása sikerrel is járt. A szövetkezők novemberben Kecskeméten gyűltek össze, ott kiadták szövetséglevelüket, amelyet a primás bemutatott a királynak s a királynénak, akik a szövetkezők pártjára álltak.[2] A szövetségesek azt tervezték, hogy új országgyűlést tartanak, még pedig azon a címen, hogy Hatvanban a köznemesség fegyveres jelenléte miatt nem tanácskozhattak szabadon. Ezen az országgyűlésen meg akarták semmisíteni mindazt, amit Hatvanban elhatároztak.[3] Ezt az országgyűlést még 1525-ben szándékoztak megtartani,[4] de az előkészületek elhúzódása miatt az országgyűlés a rendes időre, a következő év Szent György napjára maradt.[5]

Mivel a köznemesség fegyveres ereje következtében volt erős a hatvani országgyűlésen, a főnemesek is azt határozták, hogy fegyveres legyen az új országgyűlés. Azt akarták, hogy seregük érvényesülésének ne legyen korlátja, azért ők is szabad területen szerették volna tartani az országgyűlést, Szegeden vagy Pécsett, de végül mégis Rákos mezejére hívták össze a rendeket.[6] Tervüknek megváltoztatását bizonyára a vajdára való tekintet okozta, akiről nem lehetett tudni, mit akar és akinek fegyveres ereje elől csak Buda vára látszott biztonságot igérni. A hatvani országgyűlés legközvetlenebb következménye ugyanis Szapolyai hatalmának növekedése lett, minthogy az ott tett kancellár, Várday Pál és az új országbíró Drágfi János az ő emberei voltak ; hasonlókép tőle függőtt a tanács nyolc köznemesi tagja és a hatvani országgyűlés határozata következtében választott 42 megyei

[1] Burgio 1525 júl. 30-i jelentése.
[2] U. o. 1525 nov. 16-i jelentése.
[3] U. o.
[4] U. o.
[5] Burgio 1526 márc. 5-i jelentése.
[6] Burgio, 1526 márc. 27-i jelentése.

kapitány is.[1] Mondták is egyesek Hatvanban, hogy a királyt a másvilágba küldik uralkodni, királlyá teszik a vajdát, ő pedig vegye el feleségül a királynét. Ennek a szóbeszédnek előidézője pedig az volt, hogy Szapolyai a hatvani gyűlésen való viselkedésével a király és a királyné kegyeibe tudott kerülni.[2]

1526 márciusában azonban a legellentétesebb hírek keringtek a vajda felől. Azt mondták, hogy testvérével együtt erősíti az erdélyi várakat, el akar menni az országgyűlésre és egymaga akar ott rendet teremteni. A pápai követ meg is kérdezte, hogy ha a vajda megtámadná az országgyűlésen a királyt, segítse-e Lajost és mit csináljon abban az esetben, ha a vajda kormányzóvá választatná magát ; adjon-e segélyt ellene a királynak.[3] Március végén kedvezőbb hírek érkeztek a vajda felől. Azt igérte, hogy pénzt küld Erdélyből Lajosnak,[4] ami azt látszott mutatni, hogy nincs szándékában a királlyal szembeszállni. Így is történt. A török miatt ez időben már mindinkább megnehezült Magyarország helyzete és most már a pártkérdésen kívül szóba jött az is, hogy ki vállalja a felelősséget az ország bukásáért, amire bizonyossággal lehetett számítani, ha a török támad. Szapolyaira nézve a népszerűség és jövendő tervei szempontjából nem volt kívánatos, hogy az országgyűlésen feltartóztassa a Verbőczy ellen tervezett támadást, megvédje Verbőczy nádorságát és ez által viselje a felelősséget a török háborúért. Ellenkezőleg, ha most győz a Verbőczy ellen alakult szövetség és ennek uralma alatt valami baj éri az országot, világosan ki fog tünni, milyen szüksége van ő rá Magyarországnak. A vajda tényleg nem jelent meg az országgyűlésen,[5] noha igen jól tudta, milyen veszedelem fenyegeti Verbőczy nádorságát. Távolléte következtében lehetővé vált, hogy a főnemesek ellenállás nélkül

[1] Quellen und Forschungen 133.
[2] Burgio 1525 júl. 11 és júl. 30-i jelentése.
[3] U. o. 1526 márc. 9-i jelentés.
[4] U. o. 1526 márc. 27-i jelentés.
[5] 1526 ápr. 29-én Szapolyai Szászsebesen adott ki oklevelet. M. N. Muzeum. Törzsanyag.

távolítsák el a nádorságból Verbőczyt. Míg a Rákoson folyt a küzdelem, Szapolyai Erdélyben tartózkodott; ott való maradása megokolt volt a török támadás veszélye által és így az ország veszedelme esetén még arra is alkalma nyilt volna a vajdának, hogy a honvédő nemes nevét vegye magára azokkal szemben, akik ilyen komoly időkben is párt-harcokkal foglalkoznak.

A főnemesi confœderatio azonban a veszedelmes külső helyzetre való tekintet nélkül megcsinálta a maga tervét és keresztül is vitte azt az országgyűlésen. Már tapasztalatból tudták, mint kell eljárni a nádor visszahelyezésénél. Most is a nádor testvére, Báthory András buzgólkodott azon, hogy minden jól menjen. Nagy volt a reménységük. Báthory András 1526 febr. 25-én ezt írta Dóczy Ferenc barsmegyei ispánnak: «Még a mi házunk előtt is verőfény kelhet».[1] Arra is buzdította Báthory András a vele tartókat, hogy fegyveresen jelenjenek meg[2] s kijelentette, hogy testvére, a nádor kétségtelenül ott lesz az országgyűlésen.[3] Báthory István csakugyan 500 fegyveressel érkezett a gyűlésre.[4] A letett nádorral jövő fegyveresek száma ugyan távolról sem érte utól azt az erőt, amelyet Szapolyai ilyen alkalmakkor szokott magával hozni,[5] de a vajda távollétében bizonyára elég tekintélyt adott neki. Egyébként Báthory a nádori méltóságba való visszahelyezésén kívül ellene szegült minden egyéb elismerésnek. A szövetkezők elhatározták, hogy visszaadatják neki a temesi ispánságot is, amelyet még 1523-ban vett el tőle a király. Amikor Lajos ezt megüzente neki, a letett nádor méltóságteljesen így felelt: «Ha Magyarország összes tisztségeit neki adnák is, egyiket se fogadná el, csak a nádorságot, mert attól igazságtalanul fosztották meg».[6] A főnemesi szövetség oly nagy erővel jelent meg a diétán, hogy a

[1] Ezek a szavak magyarul vannak a levélben. Országos levéltár. D. L. 24267.

[2] Kaprinay-gyüjtemény III. B. 55–57. Egyetemi könyvtár.

[3] 1526 febr. 25. Országos levéltár D. L. 24267.

[4] Burgio 1526 ápr. 25-i jelentése.

[5] A vajda rendszerint 2000 embert vitt magával.

[6] Burgio 1526 ápr. 3-i jelentése.

pápai követ jelentése szerint kezükben volt az országgyűlés.[1]

1526 ápr. 24-én szokás ellenére pontosan megkezdődött az országgyűlés. Először csak általában esett szó a köznemesek körében azokról a hivatalnokokról, akiket a mult országgyűlésen letettek. A vezető ismét Ártándy Pál volt, a királyné embere. Ártándy a kancellárt szidta. Azt mondta, olyan ember kell, aki nem függ senkitől. A pápai követ azt írta a naplójába, hogy ezen az országgyűlésen Ártándy lett a köznemesség feje, a confœderatusok kegyéből. Nem tudjuk, kik voltak azok a köznemesek, akiket Ártándy vezetett, de bizonyára nem tartoztak a gazdagabb köznemesek közé, mert azok Verbőczyvel tartottak. Csakis a szegényebb nemesek szerepléséről lehet szó, mert róluk azt írta Burgio, hogy ők a főurak szolgálatában állanak.[2]

Április 27-ig semmi jelentősebb dolog nem történt az országgyűlésen. Ezen a napon egyesek Szalkay ellen kezdtek beszélni, de mielőtt valami eredményt értek volna el, megjelent Báthory István néhány embere, akik Báthory elnyomatásáról panaszkodtak.

Noha ekkor még egy szó sem hangzott el az országgyűlésen Verbőczy ellen, látva, hogy a gyűlés a szövetkezők kezében van, az új nádor nem akarta bevárni azt a sorsot, amely mult évben elődjét érte, ezért április 27-én megjelent a király előtt és elmondta, hogy a mult évben erőszakkal kényszerítették rá a nádorságot, tehát most önként lemond méltóságáról. A király, a királyné és az urak, akik előtt mentegetőzött, azt mondták neki, menjen haza és várja be, milyen választ kap. Erre Verbőczy ugyanezen nap éjjelén titokban elutazott Budáról, megbizottjai pedig másnap megjelentek Lajos előtt, hogy eltávozását kimentsék.

Verbőczy eltávoztával elérkezett a kedvező alkalom a szövetségesekre nézve. Április 28-án a király követeket küldött a köznemesekhez és igen részletesen feltárta előttük mindazt, ami eddig történt. Lajos megbizottai elmondták,

[1] Burgio 1526 máj. 15-i jelentése.
[2] Burgio 1525 ápr. 13-iki jelentése.

hogy noha a király a mult év májusában tartott országgyűlésen beleegyezett a köznemesek minden kívánságába, a köznemesek az ő akarata ellenére elhatározták, hogy Hatvanban fegyveres országgyűlést tartanak. Őfelségének az volt a nézete, hogy a fegyveres gyűlés haszon nélkül való lesz, azért megtiltotta, hogy oda elmenjenek. A köznemesek azonban mégis elmentek, mikor pedig ott összegyűltek, azt kiabálták, hogy a király s a királyné nem akarnak oda elmenni és azzal fenyegetőztek, hogy ha nem jönnek oda, ők mennek a királyhoz Budára, ha ellenben eljön a király Hatvanba, mint uruknak s fejedelmüknek engedelmeskedni fognak neki. Erre a király elment közéjük, de midőn oda érkezett, a köznemesek nem tartották meg igéretüket, hanem kényszerítették, hogy tegye le hivatalnokait. A királyi üzenet hozzátette, hogy mindaz, ami Hatvanban történt, nem a köznemesség bűne, hanem azé, aki félrevezette őket. Mivel a király üzenetében nem nevezte meg név szerint is, ki volt Hatvanban a köznemesség vezére, mi se tudjuk megmondani, kit vádoltak Lajos szavai. De nem is ez volt fontos a király szerint, hanem azt akarta a köznemesekkel tudatni, hogy tegnap megjelent előtte a régi nádor, aki azt kérte, hogy üljenek törvényt felette és megjelent az új nádor, aki viszont mentegetőzött. A király mindkettőjüknek azt mondta, hogy otthon várják be feleletét. Az új nádor azonban elutazott Budáról, ami annak a jele, hogy vétkesnek érzi magát, ezért a király a mai napon visszahelyezte méltóságába a régi nádort. A köznemesség erre dicsérte a királyt és szidalmazta Verbőczyt, ami világosan mutatja, hogy az országgyűlésen résztvevő köznemesség többsége csakugyan nem a független és vagyonos része volt ezen rendnek, mert a vagyonos köznemesség Verbőczy pártján állott.

Április 29-én felmentek a köznemesek Budára. A vár előtt foglaltak helyet és azt határozták, hogy megidézik Verbőczyt, hogy három nap leforgása alatt jelenjen meg előttük. Ezek után a király maga kérte őket, ne rombolják le Verbőczy házát, mert csak írás és bor van ott. Elgondolhatjuk, mily pártatlan bírák lettek volna az ilyenek. Ugyanekkor közéjük jött Báthory, akit igen szivesen fogadtak körükben.

Április 30-án újra megjelentek a köznemesek a királyi vár előtt. Arra kérték a királyt, egyezzék bele olyan törvény hozatalába, amelynek értelmében nagyon fontos ok nélkül ne lehessen állásából letenni a nádort. Kérésükből törvény lett. Mivel pedig az érdemleges ügy — Báthory visszahelyezése — már befejeztetett, a főurak elhatározták, hogy elbocsátják a dolgukat jól végzett köznemeseket. Máskor az országgyűlés 15-ik napján szokott eltávozni a köznemesség, 120—150 embert hagyva hátra a törvények megszövegezésére. Most már a gyűlés 7-ik napján úgy határoztak a főnemesek, hogy csak a köznemesek közül általuk választott száz ember maradjon a gyűlésen, a többiek pedig menjenek haza. Érthető, hogy ők rendelkeztek a köznemesekkel, hiszen ők hozták őket a Rákosra.

Május elsejea királynál való tanácskozásokkal telt el. Május 2-án már olyan kevés köznemes volt az országgyűlésen, hogy a főurak és a köznemesek a Szent János-templomban gyűlhettek össze. Itt aztán kitünt, hogy az urak kissé korán küldték haza a maguk köznemeseit, mert a templomban már hangok emelkedtek a királyné s a német hivatalnokok ellen. A főnemesekkel nem tartó köznemesség azonban olyan kevés számú volt, hogy kívánságaikkal már nem foglalkozott az országgyűlés.

Május 3-án kiadta Lajos a Verbőczy elítélését magában foglaló oklevelet,[1] másnap pedig tanácsosaival elment a még ott maradó köznemesek közé, közölte velük az ítéletet és arra kérte őket, hagyjanak néhány embert mellette, akikkel titokban tanácskozhassék, a többiek pedig menjenek haza. A király kijelentésére többen még aznap el is távoztak az országgyűlésről. Az ott maradók közt május 7-én még egy kis izgalom támadt, mert híre futott annak, hogy a királyné, Szalkay, Thurzó és Sárkány egyetértenek a Fuggerekkel. Ebből azonban már nem lett semmi baj.

Május 8-án volt a gyűlés utolsó napja. A király azt akarta, maradjanak még ott a köznemesek, de kívánságát nem teljesítették. Ekkor még nem voltak meg a törvények se és

[1] Katona, Historia Critica XIX. 596—598.

így ez alkalommal nemcsak a törvénycikkek írásba foglalása, hanem tartalmuknak meghatározása is a szövetséges főnemesekre maradt.[1] A szövetkezők azonban nem sokat törődtek azzal, hogy miről hozzanak törvényt, mert az ő céljuk csak abban állott, hogy Báthorynak visszaadják a nádorságot. Ez pedig sikerült nekik. A győzelem pálmája nem őket illette, hanem Szalkayt, aki elérte azt, hogy a köznemeseknek a német befolyás ellen irányuló nagy támadása Hatvanban Báthory ellen fordult és sikerrel is járt, de a köznemesek sokáig nem élvezhették diadalukat, mert 1526-ban már sikerült Báthorynak hivatalába való visszahelyezése. Mindebből pedig az volt a haszon, hogy a németek érvényesülésének se Hatvanban, se 1526-ban nem szegült ellene az országgyűlés.

Mindez események pedig nem történtek a király támogatása nélkül, mert Lajos részt vett a szövetkezésekben, amelyek arra irányultak, hogy a Habsburgok befolyása tovább is érvényes legyen hazánkban. Ezért vehetjük biztosra, hogy ha Lajos Mohácsnál el nem esett volna, a további küzdelem már nem folyt volna le anélkül, hogy a király és alattvalói szembe ne kerültek volna egymással. Mert a magyarok tudták, mi volt királyuk része a Habsburgok magyarországi befolyásának növekedésében. A lengyelek nagy értékű okmánygyüjteménye, az Acta Tomiciana így jellemzi a magyaroknak a mohácsi csatában elveszett királyukhoz való viszonyát: «A magyarok nem bánták volna azt sem, ha Lajos hamarabb pusztult volna el, mert gyűlölték őt, minthogy a németek szokása szerint élt, szerette a németeket, megvetette a magyarokat és csak a németek körében érezte jól magát».[2]

[1] Ez országgyűlés kútfői fel vannak sorolva idézett művem 107. lapján.

[2] Acta Tomiciana VIII. 157.

TARTALOM.

Lap

A Habsburgok és a Jagellók első küzdelme a magyar trónért 7
A nemzeti királyság 30
A Habsburgok és a Jagellók második küzdelme a magyar trónért..... 37
A pozsonyi béke 59
A nemzeti királyság 81
A Habsburgok és a Jagellók osztozkodása a Magyarországra való befolyásban 110
Kísérletek a Habsburgok és a Jagellók együttes befolyásának megvalósítására 127
Miksa császár halálának következményei 160
Ferdinánd osztrák főherceg befolyásának kezdetei 175
Visszahatás Ferdinánd befolyásának érvényesülése ellen 198
Ferdinánd pártjának sikeres védekezése 208

Szabó, Dezső
Küzdelmeink a nemzeti királyságért, 1505-1526.
Franklin-Társulat
(1917)

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 09 21 03 12 006 1